Й. СТАЛІН

ТВОРИ

13

ДРУКУЄТЬСЯ
ЗА ПОСТАНОВОЮ
ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
ВСЕСОЮЗНОЇ
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ
(БІЛЬШОВИКІВ)

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

ИНСТИТУТ МАРКСА—ЭНГЕЛЬСА—ЛЕНИНА при ЦК ВКП(б)

И. В. СТАЛИН

СОЧИНЕНИЯ

★

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
Москва • 1951

Й. В. СТАЛІН

ТОМ 13

ЛИПЕНЬ 1930 – СІЧЕНЬ 1934

ПЕРЕДМОВА

Тринадцятий том Творів Й. В. Сталіна містить у собі праці, написані з липня 1930 року по січень 1934 року.

В цей період більшовицька партія, здійснюючи політику розгорнутого наступу соціалізму по всьому фронту, добивається всесвітньоісторичних успіхів у справі соціалістичного перетворення країни. Радянський Союз став могутньою індустріальною державою, країною колективного, великого механізованого сільського господарства.

В «Заключному слові по політичному звіту ЦК XVI з'їздові ВКП(б)» Й. В. Сталін викриває дворушницьку поведінку лідерів правих опортуністів. Характеризуючи успіхи соціалістичного будівництва, Й. В. Сталін вказав, що СРСР вступив у період соціалізму. Критикуючи антимарксистську, антиленінську теорію про відмирання національних мов і злиття їх в одну спільну мову в рамках однієї держави в період перемоги соціалізму в одній країні, Й. В. Сталін обгрунтував програмне положення про те, що національні

мови зіллються в одну спільну мову тільки після перемоги соціалізму в світовому масштабі.

В промовах «Про завдання господарників» і «Нова обстановка—нові завдання господарського будівництва» Й. В. Сталін обгрунтовує історичну необхідність швидких темпів соціалістичної індустріалізації, показує вирішальне значення техніки в період реконструкції всіх галузей народного господарства і висуває лозунг: «Більшовики повинні оволодіти технікою». Й. В. Сталін розкриває нові умови розвитку соціалістичної промисловості і намічає нові прийоми керівництва господарським будівництвом.

В доповіді «Підсумки першої п'ятирічки» на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) Й. В. Сталін показує, що виконання першого п'ятирічного плану за чотири роки має надзвичайно важливе міжнародне значення. Підсумки п'ятирічки, досягнуті в той період, коли вся капіталістична система була захитана світовою економічною кризою, показали незаперечні переваги радянської соціалістичної системи перед відживаючою свій вік капіталістичною системою господарства.

Говорячи про основні сили, які забезпечили перемогу п'ятирічки, Й. В. Сталін насамперед відзначає активність і самовідданість, ентузіазм і ініціативу мільйонних мас робітників і колгоспників, які розвинули разом з інженерно-технічними силами колосальну енергію по розгортанню соціалістичного змагання й ударництва.

Визначаючи основні завдання партії, у зв'язку з підсумками п'ятирічки, Й. В. Сталін вказує на особливу важливість охорони громадської соціалі-

стичної власності від рвачів та розкрадачів і необхідність всемірного зміцнення диктатури пролетаріату.

Питанням зміцнення колгоспного ладу, завданням партійної роботи на селі присвячені: промова «Про роботу на селі» і «Промова на першому Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників». Викриваючи нову тактику замаскованих класових ворогів на селі, Й. В. Сталін закликає партійні організації до посилення пильності. Підводячи підсумки колгоспного будівництва, Й. В. Сталін висуває лозунг: зробити колгоспи більшовицькими, а колгоспників заможними.

Твори Й. В. Сталіна: лист до редакції журналу «Пролетарская Революция»—«Про деякі питання історії більшовизму» і «Відповідь Олехновичу і Арістову» присвячені найважливішим проблемам історії більшовизму. Викриваючи троцькістських і всяких інших фальсифікаторів історії нашої партії, Й. В. Сталін закликає поставити справу вивчення історії партії на наукові, більшовицькі рейки, підкреслює, що ленінізм народився, виріс і зміцнів у нещадній боротьбі з опортунізмом усіх мастей. Й. В. Сталін характеризує троцькізм як передовий загін контрреволюційної буржуазії.

В листі Дем'яну Бедному Й. В. Сталін вказує, що деякі віршовані фейлетони Дем'яна Бедного пройняті антипатріотичними тенденціями і являють собою явний відступ від ленінізму. Й. В. Сталін підкреслює, що російський робітничий клас дав людству великі зразки боротьби за свободу і за соціалізм. Це вселяє в серця російських робітників почуття революційної національної гордості, здатне рухати горами,

здатне творити чудеса. Й. В. Сталін закликає радянських письменників піднятися на висоту завдань співців передового пролетаріату.

В «Розмові з німецьким письменником Емілем Людвігом» Й. В. Сталін дає теоретичне висвітлення питання про роль особи і народних мас в історії. У відповідях на питання Е. Людвіга Й. В. Сталін заявив, що завдання, якому він присвячує своє життя, це—піднесення робітничого класу, зміцнення соціалістичної держави. Всяке зміцнення соціалістичної держави сприяє зміцненню всього міжнародного робітничого класу.

В ряді розмов з іноземними діячами Й. В. Сталін характеризує зовнішню політику Радянської держави як послідовну політику миру, обгрунтовує можливість мирного співіснування і встановлення ділових зв'язків СРСР з капіталістичними країнами.

У «Звітній доповіді XVII з'їздові партії про роботу ЦК ВКП(б)» Й. В. Сталін підводить підсумок великим перемогам соціалізму в СРСР, відзначає корінні перетворення, які відбулися в країні за період після XVI з'їзду, успіхи в усіх галузях соціалістичного народного господарства і культури, які свідчать про повне торжество генеральної лінії партії. Й. В. Сталін підкреслює, що партія зобов'язана своїми успіхами тому, що керується в своїй роботі непереможним вченням Маркса, Енгельса, Леніна. Й. В. Сталін намічає програму дальшої роботи партії в області промисловості, землеробства та інших галузей народного господарства, в області культури і науки. Й. В. Сталін висуває завдання піднесення організаційного керівництва до рівня політичного керівництва, посилення

ідеологічної роботи партії і боротьби проти пережитків капіталізму у свідомості людей.

Й. В. Сталін аналізує рух світової економічної кризи, яка має своєю основою загальну кризу капіталізму, показує, що в умовах загальної кризи капіталістичної системи капіталізм переживає депресію особливого роду, яка не веде до нового піднесення і розквіту промисловості. Й. В. Сталін характеризує загострення політичного становища всередині капіталістичних країн і відносин між цими країнами, підготовку імперіалістами нової світової війни.

Викриваючи плани паліїв війни і науково передбачаючи дальший розвиток подій, Й. В. Сталін вказує, що війна проти Радянського Союзу буде найбільш небезпечною для імперіалістів війною, що народи СРСР будуть битися на смерть за завоювання революції, що війна приведе до цілковитої поразки нападаючих, до революції в ряді країн Європи і Азії і розгрому буржуазно-поміщицьких урядів цих країн. Й. В. Сталін визначає зовнішню політику СРСР як політику збереження миру. Й. В. Сталін попереджає про необхідність зміцнення обороноздатності Радянської країни, щоб бути готовими до її захисту від нападу імперіалістичних держав.

В тринадцятому томі вперше публікуються: листи Й. В. Сталіна тов. Шатуновському, тов. Ч—е, Дем'яну Бедному, тов. Етчину, тов. І. Н. Бажанову; відповіді Й. В. Сталіна на питання Ральфа В. Барнеса і відповідь на лист пана Барнеса, розмова з полк. Робінсом.

Інститут Маркса—Енгельса—Леніна
при ЦК ВКП(б)

ЛИПЕНЬ 1930 – СІЧЕНЬ 1934

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО ПО ПОЛІТИЧНОМУ ЗВІТУ ЦК XVI З'ЇЗДОВІ ВКП(б)[1]

2 липня 1930 р.

Товариші! Після дебатів на звіт ЦК, після всього того, що відбулось у нас на з'їзді у зв'язку з виступом колишніх лідерів правої опозиції, мені лишається мало що сказати у своєму заключному слові.

Я говорив у своїй доповіді, що XVI з'їзд партії є одним з тих небагатьох з'їздів в історії нашої партії, на якому немає скільки-небудь оформленої опозиції, яка могла б виставити свою власну лінію і протипоставити її лінії партії. Воно, як бачите, саме так і вийшло на ділі. На нашому з'їзді, на XVI з'їзді партії, не виявилось не тільки оформленої опозиції, але не знайшлось навіть маленької групи або навіть окремих товаришів, які вважали б правомірним вийти тут на трибуну і заявити про неправильність лінії партії.

Ясно, що лінія нашої партії є єдино правильна лінія, причому правильність її, виявляється, до того очевидна і незаперечна, що навіть колишні лідери

правої опозиції визнали потрібним без вагань підкреслити у своїх виступах правильність всієї політики партії.

Зрозуміло, що після всього цього немає потреби багато говорити про правильність тих положень, які були розвинуті у звітній доповіді. Немає в цьому потреби, тому що лінія партії, через її очевидну правильність, не потребує, виходить, на цьому з'їзді дальшого її захисту. І коли, незважаючи на це, я не відмовився від заключного слова, то це тому, що все ж не зайвим буде, по-моєму, відповісти коротко на деякі записки, які були подані товаришами в президію з'їзду, і потім сказати кілька слів у зв'язку з виступом колишніх лідерів правої опозиції.

Велика частина записок стосується деяких другорядних питань: чому у звітних доповідях не згадано про конярство,—чи не можна згадати про це в заключному слові (с м і х); чому у звітних доповідях не згадано про житлове будівництво,—чи не можна сказати про це що-небудь в заключному слові; чому у звітних доповідях не сказали нічого про електрифікацію сільського господарства,—чи не можна сказати що-небудь про це в заключному слові. І так далі в цьому дусі.

Я повинен відповісти всім цим товаришам, що я не міг торкнутися у своїй доповіді всіх питань народного господарства. І не тільки не міг, але не мав права на це, бо я не маю права вторгатися в область доповідей тт. Куйбишева і Яковлєва, які повинні доповісти вам про конкретні проблеми промисловості і сільського господарства. Справді, коли у звіті ЦК торкнутися всіх питань, то про що ж повинні тоді

говорити доповідачі у своїх доповідях про промисловість, про сільське господарство і т. д.? (Голоси: «Правильно!»)

Зокрема, відносно записки про електрифікацію сільського господарства повинен зауважити, що автор цієї записки допускає деякі неправильності. Він запевняє, що ми вже «щільно підійшли» до електрифікації сільського господарства, що Наркомзем не дає розвиватися цій справі, що Ленін думав про це інакше і т. д. Все це невірно, товариші. Не можна говорити, що ми «щільно підійшли» до справи електрифікації сільського господарства. Якби ми, дійсно, щільно підійшли до електрифікації сільського господарства, то ми мали б уже тепер районів 10—15 з електрифікованим сільськогосподарським виробництвом. Але ви знаєте добре, що нічого подібного нема у нас поки що. Все, що можна тепер сказати про електрифікацію сільського господарства, це те, що електрифікація перебуває у нас в стадії дослідної розробки. Ленін так і дивився на цю справу, заохочуючи спроби по електрифікації сільського господарства. Деякі товариші думають, що трактори вже віджили свій вік, що прийшла пора перейти від тракторів до електрифікації сільського господарства. Це, звичайно, фантастика. Таких товаришів треба осаджувати. Наркомзем саме так і робить з цими товаришами. Отже, незадоволення автора записки Наркомземом не можна вважати обгрунтованим.

Друга група записок стосується національного питання. Одна з цих записок, яку я вважаю найбільш цікавою, зіставляє трактування проблеми національних мов у моїй доповіді на XVI з'їзді з тим

трактуванням, яке дане в моєму виступі в Університеті народів Сходу в 1925 році[2], і вважає, що тут є деяка неясність, яка повинна бути роз'яснена. «Ви,—говорить записка,—заперечували тоді проти теорії **(Каутського)** відмирання національних мов і створення однієї спільної мови в період соціалізму **(в одній країні)**, а тепер, у своїй доповіді на XVI з'їзді, заявляєте, що комуністи є прихильниками злиття національних культур і національних мов в одну спільну культуру з однією спільною мовою **(в період перемоги соціалізму в світовому масштабі)**,—чи немає тут неясності?»

Я думаю, що тут немає ні неясності, ні будь-якої суперечності. У своєму виступі в 1925 році я заперечував проти націонал-шовіністської теорії Каутського, в силу якої перемога пролетарської революції в середині минулого століття в об'єднаній австро-німецькій державі повинна була привести до злиття націй в одну спільну **німецьку** націю з однією спільною **німецькою** мовою і до **онімечення** чехів. Я заперечував проти цієї теорії, як проти антимарксистської, антиленінської, посилаючись на факти з життя нашої країни після перемоги соціалізму в СРСР, які спростовують цю теорію. Я і тепер заперечую проти цієї теорії, як це видно з моєї звітної доповіді на цьому XVI з'їзді. Заперечую, бо теорія злиття всіх націй, скажемо, СРСР в одну спільну **великоруську** націю з однією спільною **великоруською** мовою є теорія націонал-шовіністська, теорія антиленінська, що суперечить основному положенню ленінізму, яке полягає в тому, що національні відмінності не можуть зникнути в найближчий період, що вони повинні за-

лишитися ще надовго навіть після перемоги пролетарської революції у **світовому масштабі.**

Щодо більш далекої перспективи національних культур і національних мов, то я завжди додержувався і продовжую додержуватися того ленінського погляду, що в період перемоги соціалізму у **світовому масштабі,** коли соціалізм зміцніє і увійде в побут, національні мови неминуче повинні злитися в одну спільну мову, яка, звичайно, не буде ні великоруською, ні німецькою, а чимсь новим. Про це я також виразно заявив у своїй доповіді на XVI з'їзді.

Де ж тут неясність і що, власне, потрібно тут роз'яснити?

Як видно, автори записки не цілком усвідомили собі принаймні дві речі.

Вони не усвідомили собі **насамперед** той факт, що ми вже вступили в СРСР в період соціалізму, причому, незважаючи на те, що ми вступили в цей період, нації не тільки не відмирають, а, навпаки, розвиваються і розцвітають. Справді, чи вступили ми вже в період соціалізму? Наш період звичайно називається періодом перехідним від капіталізму до соціалізму. Він називався періодом перехідним в 1918 році, коли Ленін у своїй знаменитій статті «Про «ліве» хлоп'яцтво і про дрібнобуржуазність» [3] вперше схарактеризував цей період з його п'ятьма укладами господарського життя. Він називається перехідним тепер, в 1930 році, коли деякі з цих укладів, як застарілі, вже йдуть на дно, а один з цих укладів, а саме—новий уклад в галузі промисловості і сільського господарства росте і розвивається з небаченою швидкістю. Чи можна сказати, що ці два перехідні

періоди є тотожні, що вони не відрізняються один від одного докорінно? Ясно, що не можна.

Що мали ми в 1918 році в галузі народного господарства? Зруйновану промисловість і запальнички, відсутність колгоспів і радгоспів як масового явища, зростання «нової» буржуазії в місті і куркульства на селі.

Що маємо ми тепер? Відбудовану соціалістичну промисловість, яка реконструюється, розвинуту систему радгоспів і колгоспів, які мають більше 40% усіх посівів по СРСР по одному тільки яровому клину, вмираючу «нову» буржуазію в місті, вмираюче куркульство на селі.

І там перехідний період. І тут перехідний період. І все ж вони докорінно відрізняються один від одного, як небо від землі. І все ж ніхто не може заперечувати, що ми стоїмо на порозі ліквідації останнього серйозного капіталістичного класу, класу куркулів. Ясно, що ми вже вийшли з перехідного періоду в старому його розумінні, вступивши в період прямого і розгорнутого соціалістичного будівництва по всьому фронту. Ясно, що ми вже вступили в період соціалізму, бо соціалістичний сектор тримає тепер в руках всі господарські підойми всього народного господарства, хоч до побудови соціалістичного суспільства і знищення класових відмінностей ще далеко. І все ж, незважаючи на це, національні мови не тільки не відмирають і не зливаються в одну спільну мову, а, навпаки, національні культури і національні мови розвиваються і розцвітають. Чи не ясно, що теорія відмирання національних мов і злиття їх в одну спільну мову в рамках **однієї** держави в період роз-

горнутого соціалістичного будівництва, в період соціалізму в **одній** країні, є теорія неправильна, антимарксистська, антиленінська.

Автори записки не усвідомили, **по-друге**, того, що питання про відмирання національних мов і злиття їх в одну спільну мову є не питання **внутрідержавне**, не питання перемоги соціалізму в **одній** країні, а питання **міжнародне**, питання перемоги соціалізму в **міжнародному** масштабі. Автори записки не зрозуміли, що не можна змішувати перемогу соціалізму в **одній країні** з перемогою соціалізму в **міжнародному** масштабі. Ленін недаром говорив, що національні відмінності залишаться ще надовго навіть після перемоги диктатури пролетаріату в міжнародному масштабі.

Крім того, треба взяти до уваги ще одну обставину, яка має відношення до ряду націй СРСР. Є Україна в складі СРСР. Але є і друга Україна в складі інших держав. Є Білорусія в складі СРСР. Але є і друга Білорусія в складі інших держав. Чи думаєте ви, що питання про українську і білоруську мови може бути розв'язане без врахування цих своєрідних умов?

Візьміть, далі, нації СРСР, розташовані по південному його кордону, від Азербайджану до Казахстану і Бурят-Монголії. Всі вони перебувають в такому ж становищі, як і Україна та Білорусія. Зрозуміло, що й тут доведеться взяти до уваги своєрідність умов розвитку цих націй.

Чи не ясно, що всі ці і подібні їм питання, зв'язані з проблемою національних культур і національних мов, не можуть бути розв'язані в рамках однієї держави, в рамках СРСР?

Ось як стоїть справа, товариші, з національним питанням взагалі, із згаданою вище запискою по національному питанню, зокрема.

Дозвольте тепер перейти до виступу колишніх лідерів правої опозиції.

Чого вимагає з'їзд від колишніх лідерів правої опозиції? Може, каяття, самобичування? Звичайно, ні! Ніколи наша партія, з'їзд нашої партії не піде на те, щоб вимагати від членів партії чогось такого, що може їх принизити. З'їзд вимагає від колишніх лідерів правої опозиції трьох речей:

по-перше, щоб вони усвідомили собі те, що між лінією партії і тією лінією, яку вони захищали, лежить безодня, що лінія, яку вони відстоювали, веде об'єктивно не до перемоги соціалізму, а до перемоги капіталізму (голоси: «Правильно!»);

по-друге, щоб вони заплямували цю лінію як антиленінську і відмежувалися від неї відкрито і чесно (голоси: «Правильно!»);

по-третє, щоб вони стали нога в ногу з нами і повели разом з нами рішучу боротьбу проти всіх і всяких правих ухильників. (Голоси: «Правильно!». Бурхливі оплески.)

Ось чого вимагає з'їзд від колишніх лідерів правої опозиції.

Чи є в цих вимогах щось принизливе для них, як для людей, які хочуть залишитися більшовиками?

Ясно, що тут нема і не може бути нічого принизливого. Кожний більшовик, кожний революціонер, кожний партієць, який поважає себе, зрозуміє, що він може тільки піднестися і виграти в очах партії, коли він визнає відкрито і чесно ясні і незаперечні факти.

Ось чому я думаю, що розмови Томського відносно того, що його хочуть послати в пустиню Гобі і заставити їсти дикий мед і акриди, є пусті примовки провінціально-водевільного характеру, які не мають нічого спільного з питанням про гідність революціонера. (Сміх. Оплески.)

Можуть спитати, чому ж з'їзд знов ставить колишнім лідерам правої опозиції ці вимоги?

Хіба це не факт, що вони, ці вимоги, були вже раз поставлені їм у листопаді 1929 року, на пленумі ЦК[4]? Хіба це не факт, що вони, колишні лідери правої опозиції, пішли тоді на ці вимоги, відреклися від своєї лінії, визнавши її помилковість, визнали правильність лінії партії і обіцяли боротися з правим ухилом разом з партією? Так, все це було. В чому ж тоді справа? Справа в тому, що вони не виконали своєї обіцянки, не виконали і не виконують тих зобов'язань, які дали сім місяців тому. (Голоси: «Правильно!») Угланов мав цілковиту рацію, коли він заявив у своїй промові, що вони не виконали своїх зобов'язань, даних листопадовому пленумові ЦК.

Ось де джерело того недовір'я, яке зустрічають вони тепер на цьому з'їзді.

Ось чому з'їзд знов ставить їм свої вимоги.

Риков, Томський і Угланов скаржились тут, що з'їзд ставиться до них з недовір'ям. А хто в цьому винен? Винні вони самі. Хто не виконує своїх зобов'язань, той не може розраховувати на довір'я.

Чи були у них, у колишніх лідерів правої опозиції, можливості, нагоди виконати свою обіцянку і поставити хрест на минулому? Звичайно, були.

А що вони зробили на протязі семи місяців, щоб використати ці можливості і нагоди? Нічого.

Недавно Риков був на уральській конференції[5]. Була у нього, виходить, найсприятливіша нагода виправити свої помилки. І що ж? Замість того, щоб відкрито і рішуче порвати із своїми ваганнями, він став там «финтити» і маневрувати. Зрозуміло, що уральська конференція не могла не дати йому відсічі.

Порівняйте тепер промову Рикова на уральській конференції з його промовою на XVI з'їзді. Між ними безодня. Там він «финтить» і маневрує, воюючи з уральською конференцією. Тут він намагається відкрито і громогласно визнати свої помилки, намагається порвати з правою опозицією і обіцяє підтримувати партію в боротьбі з ухилами. Звідки така переміна, чим її пояснити? Вона пояснюється, очевидно, тією загрозливою обстановкою, яка створилася в партії для колишніх лідерів правої опозиції. Тому недивно, що у з'їзду склалось певне враження: поки не натиснеш на цих людей, нічого від них не доб'єшся. (Загальний сміх. Тривалі оплески.)

Чи була у Угланова можливість виконати свою обіцянку, дану листопадовому пленумові ЦК? Так, була. Я маю на увазі безпартійні збори на заводі «Моселектрик», де він недавно виступав. І що ж? Замість того, щоб виступити, як личить більшовикові, він став там охаювати лінію партії. Зрозуміло, що за це він дістав належну відсіч від осередку заводу.

Порівняйте тепер цей його виступ з його заявою, надрукованою сьогодні в «Правде». Між ними безодня. Чим пояснюється ця переміна? Тією ж загрозливою обстановкою, яка створилася навколо колишніх

лідерів правої опозиції. Що ж тут дивного, коли з'їзд зробив з цього певний урок: не натиснувши на цих людей, нічого від них не доб'єшся. (Загальний сміх. Оплески.)

Або, наприклад, Томський. Недавно він був у Тифлісі на закавказькій конференції [6]. Мав, виходить, нагоду загладити свої гріхи. І що ж? Він торкнувся там у своїй промові радгоспів, колгоспів, кооперації, культурної революції і всякої такої штуки, але про головне, тобто про свою опортуністичну роботу у ВЦРПС, він не сказав ні слова. Це називається виконанням зобов'язань, даних партії! Захотів перехитрити партію, не розуміючи, що мільйони очей дивляться на кожного з нас і тут нікого не перехитриш.

Порівняйте тепер його виступ у Тифлісі з його виступом на цьому з'їзді, де він прямо і відкрито визнав свої опортуністичні помилки по керівництву ВЦРПС. Між ними безодня. Чим пояснити цю різницю? Тією ж загрозливою обстановкою, яка створилася навколо колишніх лідерів правої опозиції. Що ж дивного, коли з'їзд спробував натиснути як слід на цих товаришів, щоб добитися від них виконання їх зобов'язань. (Оплески. Загальний сміх усього залу.)

Ось де джерело недовір'я, яке все ще має з'їзд до цих товаришів.

Чим пояснити таку, більш ніж дивну, поведінку колишніх лідерів правої опозиції?

Чим пояснити той факт, що вони ні разу не спробували за минулий період виконати свої зобов'язання добровільно, без тиску іззовні?

Це пояснюється принаймні двома обставинами.

По-перше, тим, що вони, будучи не цілком ще впевнені в правильності лінії партії, продовжували нишком якусь фракційну роботу, відсиджувались до певного часу і вижидали слушної нагоди для того, щоб знову виступити відкрито проти партії. Збираючись на свої фракційні збори і обговорюючи партійні питання, вони звичайно прикидали: підождемо до весни, а може партія провалиться з посівами,—тоді й ударимо як слід. Весна, однак, не давала їм ніяких плюсів, тому що посіви проходили сприятливо. Тоді вони знов прикидали: підождемо до осені, а може партія провалиться з хлібозаготівлями,—тоді й ударимо по ЦК. Однак осінь також підводила їх, лишаючи їх на бобах. І через те що весна і осінь повторюються щороку, то колишні лідери правої опозиції продовжували відсиджуватися, знов покладаючи свої надії то на весну, то на осінь. (Загальний регіт усього залу.)

Зрозуміло, що, відсиджуючись від сезону до сезону і вижидаючи сприятливого моменту для удару на партію, вони не могли виконати своїх зобов'язань.

Нарешті, **друга причина.** Полягає вона, ця друга причина, в тому, що колишні лідери правої опозиції не розуміють наших більшовицьких темпів розвитку, не вірять в ці темпи і взагалі не приймають нічого такого, що виходить з рамок поступового розвитку, з рамок самопливу. Більше того, наші більшовицькі темпи, наші нові шляхи розвитку, зв'язані з періодом реконструкції, загострення класової боротьби і наслідки цього загострення вселяють в них тривогу,

розгубленість, боязнь, страх. Тому зрозуміло, що вони відпихаються від усього того, що зв'язане з найбільш гострими лозунгами нашої партії.

Вони хворіють на ту саму хворобу, на яку хворів відомий чеховський герой Бєліков, учитель грецької мови, «людина в футлярі». Пам'ятаєте чеховське оповідання «Людина в футлярі»? Цей герой, як відомо, ходив завжди в калошах, в пальті на ваті, з зонтиком і в спеку і в холодну погоду. «Дозвольте, навіщо вам калоші і пальто на ваті в липні місяці, в таку спеку?»,—питали Бєлікова. «На всякий випадок,— відказував Бєліков,— як би чого не вийшло: а ну як ударить мороз, як же тоді?» (Загальний сміх. Оплески.) Він боявся, як чуми, всього нового, всього того, що виходить із звичайного кола сірого обивательського життя. Відкрили нову їдальню,— у Бєлікова вже тривога: «воно, звісно, може, й добре мати їдальню, але глядіть, як би чого не вийшло». Організували драматичний гурток, відкрили читальню,—Бєліков знов у тривозі: «драматичний гурток, нова читальня,—навіщо б це? Глядіть, як би чого не вийшло». (Загальний сміх.)

Те саме треба сказати про колишніх лідерів правої опозиції. Пам'ятаєте історію з передачею вищих технічних учбових закладів господарським наркоматам? Ми хотіли передати всього два втузи ВРНГ. Справа, здавалося б, маленька. А тимчасом ми зустріли запеклий опір з боку правих ухильників. «Передати два втузи ВРНГ? Навіщо це? Чи не краще підождати? Глядіть, як би чого не вийшло з цієї затії». А тепер всі втузи у нас передані господарським наркоматам. І нічого—живемо.

Або, наприклад, питання про надзвичайні заходи проти куркулів. Пам'ятаєте, яку істерику вчиняли нам з цього приводу лідери правої опозиції? «Надзвичайні заходи проти куркулів? Навіщо це? Чи не краще проводити ліберальну політику щодо куркулів? Глядіть, як би чого не вийшло з цієї затії». А тепер ми проводимо політику ліквідації куркульства, як класу, політику, в порівнянні з якою надзвичайні заходи проти куркульства є пустишка. І нічого—живемо.

Або, наприклад, питання про колгоспи і радгоспи. «Радгоспи і колгоспи? Навіщо вони? Куди нам поспішати? Глядіть, як би чого не вийшло з цих радгоспів і колгоспів».

І так далі і тому подібне.

Оця боязнь нового, невміння підійти по-новому до нових питань, ця тривога—«як би чого не вийшло»—ці риси людини в футлярі і заважають колишнім лідерам правої опозиції по-справжньому злитися з партією.

Особливо смішних форм набирають у них ці риси людини в футлярі при появі труднощів, при появі найменшої хмарки на обрії. Появилась у нас де-небудь трудність, заковика,—вони вже в тривозі: як би чого не вийшло. Зашарудів де-небудь тарахан, не встигши ще вилізти як слід з нори,—а вони вже шарахаються назад, жахаються і починають галасувати про катастрофу, про загибель Радянської влади. (Загальний регіт.)

Ми заспокоюємо їх і стараємось переконати, що тут немає ще нічого небезпечного, що це всього-навсього тарахан, якого не слід боятися. Куди там!

Вони продовжують галасувати своє: «Як так таракан? Це не таракан, а тисяча розлючених звірів! Це не таракан, а безодня, загибель Радянської влади»... І—«пішла писать губернія»... Бухарін пише з цього приводу тези і посилає їх в ЦК, твердячи, що політика ЦК довела країну до загибелі, що Радянська влада напевно загине, коли не зараз, то принаймні через місяць. Риков приєднується до тез Бухаріна, застерігаючись, однак, що у нього є дуже серйозна незгода з Бухаріним, яка полягає в тому, що Радянська влада загине, на його думку, не через місяць, а через місяць і два дні. (Загальний сміх.) Томський приєднується до Бухаріна і Рикова, але протестує проти того, що вони не зуміли обійтись без тез, не зуміли обійтись без документа, за який доведеться потім відповідати: «Скільки разів я вам говорив,—робіть, що хочете, але не залишайте документів, не залишайте слідів». (Гомеричний регіт усього залу. Тривалі оплески.)

Правда, потім, через рік, коли кожному дурневі стає ясно, що тараканяча небезпека не варта і виїденого яйця, праві ухильники починають приходити до пам'яті і, розхрабрившись, не від того, щоб пуститися навіть у хвастощі, заявляючи, що вони не бояться ніяких тараканів, що таракан цей до того ж такий миршавий і дохлий. (Сміх. Оплески.) Але це через рік. А поки що—беріть та й морочтеся з цими канітельщиками...

Ось, товариші, обставини, які заважають колишнім лідерам правої опозиції підійти ближче до ядра партійного керівництва і злитися з ним до кінця.

Чим можна тут допомогти справі?

Для цього є тільки один засіб: порвати остаточно із своїм минулим, переозброїтися по-новому і злитися воєдино з ЦК нашої партії в його боротьбі за більшовицькі темпи розвитку, в його боротьбі з правим ухилом.

Інших засобів немає.

Зуміють зробити це колишні лідери правої опозиції,—добре. Не зуміють,—хай нарікають на себе. (Тривалі оплески всього залу. Овація. Всі встають і співають «Інтернаціонал».)

«Правда» № 181,
3 липня 1930 р.

ЛИСТ ТОВ. ШАТУНОВСЬКОМУ

Тов. Шатуновський!

Першого Вашого листа (про Лібкнехта) не пам'ятаю. Другого листа (про критику) читав. Звичайно, критика потрібна і обов'язкова, але при одній умові: якщо вона не безплідна. На жаль, Вашу критику не можна вважати не безплідною. Беру Вашу критику по пунктах:

1) Невірно, що в дореволюційний час землю купували **тільки** куркулі. Насправді землю купували і куркулі і **середняки**. Коли взяти селянські господарства, які купували землю, і розбити їх по соціальних групах, то на стороні середняків буде більша кількість господарств, ніж на стороні куркулів; коли ж подивитися на справу з точки зору кількості куплених земель, то перевага буде на стороні куркулів. У своїй промові [7] я мав на увазі, звичайно, середняків.

2) Фраза про відступ головотяпів на ленінські позиції є іноформа думки про відмову головотяпів від своїх помилок. Це, я думаю, ясно і зрозуміло. Ваше «критичне» зауваження щодо цього просто кумедне.

3) Також не маєте рації Ви щодо перетворення жита в корм для свиней. Справа йде у мене не про те, що жито придатне і для свиней. Справа йде у мене **про кризу перепродукції** жита [8], що робить розширення житніх площ невигідним і змушує капіталістів (ради співвідношення цін) псувати жито особливим хімічним способом, який робить його придатним тільки для відгодівлі свиней (таке жито для харчування людей не придатне). Як Ви могли проглядіти цю «дрібницю»?

4) Ще більше не маєте рації Ви щодо **загнивання** капіталізму, яке нібито виключає **зростання** капіталізму. Прочитайте «Імперіалізм» [9] Ілліча і зрозумієте, що **загнивання** капіталізму в одних галузях і країнах не виключає, а передбачає **зростання** капіталізму в інших галузях і країнах. Як Ви могли не помітити цієї «дрібниці» у Леніна? Критикуйте, будь ласка, але критикуйте з точки зору Леніна, і тільки з цієї точки зору, коли хочете, щоб Ваша критика була продуктивною.

5) Також не маєте рації Ви, кваліфікуючи нашу країну, як країну «типу колоніальних країн». Колоніальні країни є країнами в основному **до**капіталістичними. А наша країна є країною **по**капіталістичною. Перші не доросли до розвинутого капіталізму. Друга переросла розвинутий капіталізм. Це два принципіально різні типи. Як можна забувати про цю «дрібницю», т. критик?

6) Ви здивовані, що на думку Сталіна нові господарські кадри повинні бути більш досвідченими в технічному відношенні, ніж старі [10]. Чому, питаємо? Хіба це не вірно, що старі госпкадри виросли у нас

в період відбудовний, в період завантаження старих заводів, які в технічному відношенні є відсталими і не дають через це великого технічного досвіду? Хіба це не вірно, що в період реконструктивний, коли вводиться в діло нова сучасна техніка, старим госпкадрам доводиться переучуватись по-новому, уступаючи нерідко місце новим більш підкованим технічним кадрам? Невже Ви будете заперечувати, що старі госпкадри, які виросли на завантаженні і пуску старих заводів, часто бувають просто беззбройними не тільки перед новою технікою, але й перед нашими новими темпами?

7) Я не торкаюсь інших пунктів Вашого листа, більш дрібних і нікчемних, хоч і таких же помилкових.

8) Ви говорите про Вашу «відданість» мені. Можливо, це фраза, що випадково вирвалась. Можливо... Але якщо це не випадкова фраза, я б радив Вам відкинути геть «принцип» відданості особам. Це не по-більшовицькому. Майте відданість робітничому класові, його партії, його державі. Це потрібно і добре. Але не змішуйте її з відданістю особам, з цим пустим і непотрібним інтелігентським брязкальцем.

З комуністичним привітом

Й. Сталін

Серпень 1930 р.

Друкується вперше

ЛИСТИ ТОВ. Ч—Е

Тов. Ч—е!

Ваша записка повна непорозумінь. В моїй доповіді на XV партконференції говориться «про єдність інтересів індустріалізації (тобто пролетаріату) і інтересів основних мас трудящих верств населення». Там сказано, що наш метод індустріалізації, тобто соціалістичний метод індустріалізації «веде не до зубожіння мільйонних мас, а до поліпшення матеріального становища цих мас, не до загострення внутрішніх суперечностей, а до їх згладжування і подолання»[11]. Отже, мова йде тут про змичку між робітничим класом і основними масами трудящих і насамперед основними масами селянства. Отже, мова йде про суперечності **всередині змички**, які будуть згладжуватися і сприятливо вирішуватися в міру зростання індустріалізації, тобто в міру зростання сили і впливу пролетаріату в країні.

Ось про що йде мова в моїй доповіді.

А Ви, забувши про все це, говорите про суперечності між пролетаріатом і куркульством, тобто про суперечності за межами змички, які будуть рости

і загострюватися, поки не ліквідуємо куркульство, як клас.

Виходить, що Ви сплутали дві різні речі. Сплутали суперечності між пролетаріатом і основними масами трудящих із суперечностями між пролетаріатом і куркульством.

Зрозуміло? Думаю, що зрозуміло.

З комун. привітом ***Й. Сталін***

Листопад 1930 р.

Тов. Ч—е!

1. В першому Вашому листі Ви **грали** на слові «суперечності» і **звалили в одну купу** суперечності поза змичкою (тобто суперечності між пролетарською диктатурою і капіталістичними елементами країни) із суперечностями всередині змички (тобто суперечностями між пролетаріатом і основними масами селянства). Ви могли б не допустити цієї недозволенної для марксиста гри, якби Ви потрудилися зрозуміти основи спорів партії з троцькістами. Троцькісти говорили нам:

а) ви **не справитесь** із суперечностями між середняцьким селянством і робітничим класом, середняк і робітничий клас неодмінно поб'ються і змичка буде ліквідована, якщо не підоспіє допомога побідоносної світової революції;

б) ви **не подолаєте** капіталістичних елементів, ви не побудуєте соціалізм своїми власними силами і

термідор буде неминучий, якщо не підоспіє допомога побідоносної світової революції.

В обох цих питаннях троцькісти зазнали, як відомо, поразки. Але Ви не захотіли вдуматися в наші спори з троцькістами. У своїй відповіді я був через це змушений викрити Вашу гру на слові «суперечності» і нагадав, що не можна звалювати в одну купу два ряди неоднакових суперечностей.

Як же Ви відповіли на це?

2. Замість того, щоб визнати по-чесному свою помилку, Ви «дипломатично» обминули питання і перейшли від гри на слові «суперечності» до гри на словах **«внутрішні** суперечності», зваливши в одну купу суперечності всередині змички із суперечностями всередині країни, із суперечностями між пролетарською диктатурою і капіталізмом. Тобто Ви «непомітно» вернулись до своєї помилки, змінивши тільки її форму. Не потаю, що звалювання в одну купу двох неоднакових суперечностей і «дипломатичне» замазування питання становлять найхарактернішу рису троцькістсько-зінов'євського мислення. Я не думав, що Ви заражені цією хворобою. Тепер доводиться подумати і про це.

Оскільки невідомо—яку ще гру пустите в хід, а я страшенно перевантажений поточними справами, через що у мене не лишається часу для гри, то дозвольте попрощатися з Вами, т. Ч.

Й. Сталін

7 грудня 1930 р.

Друкується вперше

ТОВ. ДЕМ'ЯНУ БЄДНОМУ

(Уривки з листа)

Листа Вашого від 8.XII одержав. Вам потрібна, як видно, моя відповідь. Що ж, будь ласка.

Насамперед про деякі Ваші дрібні і дріб'язкові фрази й натяки. Якби вони, ці некрасиві «дрібниці», становили випадковий елемент, можна було б пройти мимо них. Але їх так багато і вони так живо «б'ють джерелом», що визначають тон всього Вашого листа. А тон, як відомо, робить музику.

Ви розцінюєте рішення ЦК, як «петлю», як ознаку того, що «прийшла година моеї (тобто Вашої) катастрофи». Чому, на якій підставі? Як назвати комуніста, який, замість того, щоб вдуматися в суть рішення ЦК і виправити свої помилки, третирує це рішення, як «петлю»?..

Десятки разів хвалив Вас ЦК, коли треба було хвалити. Десятки разів захищав Вас ЦК (не без деякої натяжки!) від нападок окремих груп і товаришів з нашої партії. Десятки поетів і письменників спиняв ЦК, коли вони допускали окремі помилки. Ви все це вважали нормальним і зрозумілим. А от,

коли ЦК був змушений піддати критиці Ваші помилки, Ви раптом зафиркали і стали кричати про «петлю». На якій підставі? Може, ЦК не має права критикувати Ваші помилки? Може, рішення ЦК не обов'язкове для Вас? Може, Ваші вірші вищі за всяку критику? Чи не вважаєте, що Ви заразились деякою неприємною хворобою, що називається «зазнайством»? Більше скромності, т. Дем'ян...

В чому суть Ваших помилок? Вона полягає в тому, що критика хиб життя і побуту СРСР, критика обов'язкова і потрібна, розвинута Вами спочатку досить влучно і вміло, захопила Вас над міру і, захопивши Вас, стала переростати у Ваших творах в **наклеп** на СРСР, на його минуле, на його сучасне. Такими є Ваші «Слезай с печки» і «Без пощады». Такою є Ваша «Перерва», яку прочитав сьогодні за порадою т. Молотова.

Ви говорите, що т. Молотов хвалив фейлетон «Слезай с печки». Дуже можливо. Я хвалив цей фейлетон, може, не менше, ніж т. Молотов, тому що там (як і в інших фейлетонах) є ряд прекрасних місць, які б'ють прямо в ціль. Але там є ще ложка такого дьогтю, який псує всю картину і перетворює її в суцільну «Перерву». Ось в чому питання і ось що робить музику в цих фейлетонах.

Судіть самі.

Весь світ визнає тепер, що центр революційного руху перемістився із Західної Європи в Росію. Революціонери всіх країн з надією дивляться на СРСР, як на вогнище визвольної боротьби трудящих усього світу, визнаючи в ньому єдину свою вітчизну. Революційні робітники всіх країн одностайно рукопле-

щуть радянському робітничому класові і, насамперед, **російському** робітничому класові, авангардові радянських робітників, як визнаному своєму вождю, що проводить найреволюційнішу і найактивнішу політику, яку будь-коли мріяли проводити пролетарі інших країн. Керівники революційних робітників усіх країн жадібно вивчають найповчальнішу історію робітничого класу Росії, його минуле, минуле Росії, знаючи, що крім Росії реакційної існувала ще Росія революційна, Росія Радіщевих і Чернишевських, Желябових і Ульянових, Халтуріних і Алексєєвих. Все це вселяє (не може не вселяти!) в серця російських робітників почуття революційної національної гордості, здатне рухати горами, здатне творити чудеса.

А Ви? Замість того, щоб осмислити цей найвидатніший в історії революції процес і піднятися на висоту завдань співця передового пролетаріату, пішли кудись в лощину і, заплутавшись між найскучнішими цитатами з творів Карамзіна і не менш скучними висловами з «Домостроя», стали виголошувати на весь світ, що Росія в минулому являла собою сосуд мерзоти і запустіння, що нинішня Росія являє собою суцільну «Перерву», що «лінощі» і прагнення «сидіти на печі» є мало не національною рисою росіян взагалі, а значить і—російських робітників, які, проробивши Жовтневу революцію, звичайно, не перестали бути росіянами. І це називається у Вас більшовицькою критикою! Ні, високошановний т. Дем'ян, це не більшовицька критика, а **наклеп** на наш народ, **розвінчання** СРСР, **розвінчання** пролетаріату СРСР, **розвінчання** російського пролетаріату.

І Ви хочете після цього, щоб ЦК мовчав! За кого Ви вважаєте наш ЦК?

І Ви хочете, щоб я мовчав з-за того, що Ви, виявляється, почуваєте до мене «біографічну ніжність»! Який Ви наївний і як Ви мало знаєте більшовиків...

Може, Ви, як «людина грамотна», не відмовитесь вислухати такі слова Леніна:

«Чи чуже нам, великоруським свідомим пролетарям, почуття національної гордості? Звичайно, ні! Ми любимо свою мову і свою батьківщину, ми найбільше працюємо над тим, щоб **її** трудящі маси (тобто $^{9}/_{10}$ **її** населення) підняти до свідомого життя демократів і соціалістів. Нам найболючіше бачити і відчувати, яким насильствам, гнітові і знущанням піддають нашу прекрасну батьківщину царські кати, дворяни й капіталісти. Ми горді з того, що ці *насильства викликáли* відсіч з нашого середовища, з середовища великорусів, що **це** середовище висунуло Радіщева, декабристів, революціонерів-різночинців 70-х років, що великоруський робітничий клас створив у 1905 році могутню революційну партію мас, що великоруський мужик почав у той же час ставати демократом, почав скидати попа і поміщика. Ми пам'ятаємо, як півстоліття тому великоруський демократ Чернишевський, віддаючи своє життя справі революції, сказав: «Жалюгідна нація, нація рабів, зверху донизу—всі раби». Одверті і прикриті раби—великороси (раби щодо царської монархії) не люблять згадувати про ці слова. А по-нашому, це були слова справжньої любові до батьківщини, любові, що сумує через відсутність революційності в масах великоруського населення. Тоді її не було. Тепер її мало, але вона вже є. Ми сповнені почуття національної гордості, бо великоруська нація **теж** створила революційний клас, **теж** довела, що вона здатна дати людству великі зразки боротьби за свободу і за соціалізм, а не тільки великі погроми, ряди шибениць, катівні, великі голодовки і велике плазування перед попами, царями, поміщиками й капіталістами» (див. **Ленін.** «Про національну гордість великоросів»)[12].

Ось **як** умів говорити Ленін, найвидатніший інтернаціоналіст у світі, про національну гордість великоросів.

А говорив він **так** тому, що він знав, що:

«Інтерес (*не по-холопському сприйнятої*) національної гордості великоросів **збігається** з **соціалістичним** інтересом великоруських (і всіх інших) пролетарів» (див. там же)[13].

Ось вона, ясна і смілива «програма» Леніна.

Вона, ця «програма», цілком зрозуміла і природна для революціонерів, кровно зв'язаних із своїм робітничим класом, із своїм народом.

Вона незрозуміла і не природна для виродків типу Лелевича, які не зв'язані і не можуть бути зв'язані із своїм робітничим класом, із своїм народом.

Чи можливо примирити цю революційну «програму» Леніна з тією нездоровою тенденцією, яка проводиться у Ваших останніх фейлетонах?

На жаль, неможливо. Неможливо, тому що між ними немає нічого спільного.

Ось у чому справа і ось чого Ви не хочете зрозуміти.

Значить, треба Вам повертати на старий, ленінський шлях, **незважаючи ні на що**.

В цьому суть, а не в пустих ламентаціях переляканого інтелігента, який з переляку базікає про те, що Дем'яна хочуть нібито «ізолювати», що Дем'яна «не будуть більше друкувати» і т. п.

Й. Сталін

12 грудня 1930 р.

Друкується вперше

ПРО АНТИСЕМІТИЗМ

Відповідь на запит Єврейського телеграфного агентства з Америки

Відповідаю на Ваш запит.

Національний і расовий шовінізм є пережиток людиноненависницьких нравів, властивих періодові канібалізму. Антисемітизм, як крайня форма расового шовінізму, є найбільш небезпечним пережитком канібалізму.

Антисемітизм вигідний експлуататорам, як громовідвід, який виводить капіталізм з-під удару трудящих. Антисемітизм небезпечний для трудящих, як хибна стежка, що збиває їх з правильного шляху і приводить їх в джунглі. Тому комуністи, як послідовні інтернаціоналісти, не можуть не бути непримиримими і заклятими ворогами антисемітизму.

В СРСР найсуворіше переслідується законом антисемітизм, як явище, глибоко вороже Радянському ладові. Активні антисеміти караються за законами СРСР смертною карою.

12 січня 1931 р. **Й. Сталін**

Вперше опубліковано в газеті «Правда» № 329, 30 листопада 1936 р.

ПРО ЗАВДАННЯ ГОСПОДАРНИКІВ

Промова на першій Всесоюзній конференції працівників соціалістичної промисловості [14]
4 лютого 1931 р.

Товариші! Роботи вашої конференції підходять до кінця. Зараз ви будете ухвалювати резолюції. Не сумніваюсь, що вони будуть ухвалені одноголосно. В цих резолюціях,—я їх знаю трохи,—ви схвалюєте контрольні цифри промисловості на 1931 рік і даєте зобов'язання виконати їх.

Слово більшовика—серйозне слово. Більшовики звикли виконувати обіцянки, які вони дають. Але що значить зобов'язання виконати контрольні цифри на 1931 рік? Це значить—забезпечити загальний приріст промислової продукції на 45%. А це дуже велике завдання. Мало того. Таке зобов'язання означає, що ви не тільки даєте обіцянку нашу п'ятирічку виконати за 4 роки,—це справа вже вирішена, і ніяких резолюцій тут більше не треба,—**це значить, що ви обіцяєтесь виконати її за 3 роки по основних, вирішальних галузях промисловості.**

Це добре, що конференція дає обіцянку виконати план на 1931 рік, виконати п'ятирічку за три роки. Але ми навчені «гірким досвідом». Ми знаємо, що не завжди обіцянки виконуються. На початку 1930 року

теж була дана така обіцянка виконати річний план. Тоді треба було збільшити продукцію нашої промисловості на 31—32%. Однак обіцянка не була виконана повністю. Приріст промислової продукції на ділі становив за 1930 рік 25%. Ми повинні поставити питання: чи не повториться те саме і в цьому році? Керівники, працівники нашої промисловості дають зараз обіцянку збільшити продукцію промисловості в 1931 році на 45%. Але яка гарантія, що обіцянка буде виконана?

Що потрібно для того, щоб виконати контрольні цифри, щоб дати приріст продукції в 45%, щоб добитися виконання п'ятирічки не за 4, а по основних і вирішальних галузях за 3 роки?

Для цього потрібні дві основні умови.

По-перше, щоб були реальні або, як у нас говорять, «об'єктивні» можливості для цього.

По-друге, щоб було бажання і вміння керувати нашими підприємствами так, щоб ці можливості були перетворені в життя.

Чи були у нас торік «об'єктивні» можливості для повного виконання плану? Так, були. Незаперечні факти свідчать про це. Ці факти полягають у тому, що в березні і квітні минулого року промисловість дала приріст продукції на 31% в порівнянні з попереднім роком. Чому ж, постає питання, ми не виконали плану за весь рік? Що перешкодило? Чого невистачило? **Невистачило вміння використати наявні можливості. Невистачило вміння правильно керувати заводами, фабриками, шахтами.**

Ми мали першу умову: «об'єктивні» можливості для виконання плану. Але ми не мали в достатній

мірі другої умови: вміння керувати виробництвом. І саме тому, що вміння керувати підприємствами невистачило,—саме тому план не був виконаний. Замість 31—32% приросту ми дали тільки 25%.

Звичайно, 25% **приросту**—велике діло. Ні одна капіталістична країна не мала в 1930 році і не має зараз **приросту** продукції. В усіх без винятку капіталістичних країнах має місце різке **падіння** виробництва. В таких умовах 25% **приросту**—великий крок вперед. Але ми могли дати більше. Ми мали для цього всі необхідні «об'єктивні» умови.

Отже, яка гарантія, що в цьому році не повториться казус минулого року, що план буде виконаний повністю, що наявні можливості нами будуть використані так, як треба їх використати, що ваша обіцянка не залишиться в певній частині на папері?

В історії держав, в історії країн, в історії армій бували випадки, коли були всі можливості для успіху, для перемоги, але вони, ці можливості, лишалися марними, тому що керівники не помічали цих можливостей, не вміли скористуватися ними, і армії зазнавали поразки.

Чи є у нас всі можливості, необхідні для виконання контрольних цифр на 1931 рік?

Так, ці можливості у нас є.

В чому полягають ці можливості, що потрібно для того, щоб ці можливості існували в реальності?

Насамперед потрібні достатні **природні багатства** в країні: залізна руда, вугілля, нафта, хліб, бавовна.

Чи є вони у нас? Є. Є більше, ніж в будь-якій іншій країні. Взяти хоч би Урал, що являє собою таку комбінацію багатств, якої не можна знайти ні в одній країні. Руда, вугілля, нафта, хліб—чого тільки немає на Уралі! У нас є в країні все, крім хіба каучуку. Але через рік—два і каучук ми будемо мати в своєму розпорядженні. З цього боку, з боку природних багатств, ми забезпечені повністю. Їх у нас навіть більше, ніж треба.

Що ще потрібно?

Потрібна **наявність такої влади**, яка мала б бажання і силу рушити використання цих величезних природних багатств на користь народу. Чи є у нас така влада? Є. Правда, наша робота по використанню природних багатств не завжди обходиться без тертя між нашими ж працівниками. Наприклад, торік Радянській владі довелося вести деяку боротьбу в питанні про утворення другої вугільно-металургійної бази, без якої ми не можемо більше розвиватися. Але ми вже подолали ці перешкоди. І у нас буде незабаром ця база.

Що ще потрібно?

Ще потрібно, щоб ця влада користувалась **підтримкою** мільйонних мас робітників і селян. Чи користується наша влада такою підтримкою? Так, користується. В усьому світі не знайдете ви іншої такої влади, яка б користувалась такою підтримкою робітників і селян, якою користується Радянська влада. Не буду посилатися на факти зростання соціалістичного змагання, на факти зростання ударництва, на кампанію боротьби за зустрічний промфінплан. Всі ці факти, в яких наочно видна підтримка Ра-

дянської влади з боку мільйонних мас, загальновідомі.

Що ще треба, щоб виконати і перевиконати контрольні цифри на 1931 рік?

Потрібна ще наявність **такого ладу**, який був би вільний від невигойних хвороб капіталізму і який давав би серйозні переваги перед капіталізмом. Криза, безробіття, марнотратство, злидні широких мас—ось невигойні хвороби капіталізму. Наш лад не слабує на ці хвороби, тому що влада в наших руках, в руках робітничого класу, тому що ми ведемо планове господарство, планомірно нагромаджуємо ресурси і правильно розподіляємо їх по галузях народного господарства. Ми вільні від невигойних хвороб капіталізму. В цьому наша відмінність, в цьому наша вирішальна перевага перед капіталізмом.

Подивіться, як капіталісти хочуть вийти з економічної кризи. Вони знижують максимально заробітну плату робітників. Вони знижують максимально ціни на сировину. Але вони не хочуть знижувати скільки-небудь серйозно ціни на промислові і продовольчі товари масового вжитку. Це значить, що вони хочуть вийти з кризи за рахунок основних споживачів товарів, за рахунок робітників, за рахунок селян, за рахунок трудящих. Капіталісти підрубують той сук, на якому вони сидять. І замість виходу з кризи виходить її поглиблення, виходить нагромадження нових передумов, які ведуть до нової, ще більш жорстокої кризи.

Наша перевага полягає в тому, що ми не знаємо криз перепродукції, ми не маємо і не будемо мати мільйонів безробітних, ми не маємо анархії у

виробництві, бо ми ведемо планове господарство. Але це не все. Ми—країна найбільш концентрованої промисловості. Це значить, що ми можемо будувати нашу промисловість на основі найкращої техніки і забезпечувати завдяки цьому небачену продуктивність праці, небачений темп нагромадження. Наша слабість у минулому була в тому, що ця промисловість базувалась на розпорошеному і дрібному селянському господарстві. Але це **було.** Тепер цього вже немає. Завтра, може, через рік, ми станемо країною найбільшого в світі сільського господарства. Радгоспи і колгоспи,—а вони є формами великого господарства,—вже в цьому році дали половину всього нашого товарного зерна. А це значить, що наш лад, Радянський лад, дає нам такі можливості швидкого просування вперед, про які не може мріяти ні одна буржуазна країна.

Що ще потрібно для того, щоб рухатися вперед семимильними кроками?

Потрібна наявність **партії,** досить згуртованої і єдиної для того, щоб спрямувати зусилля всіх кращих людей робітничого класу в **одну точку,** і досить досвідченої для того, щоб не здрейфити перед труднощами і систематично проводити в життя правильну, революційну, більшовицьку політику. Чи є у нас така партія? Так, є. Чи правильна її політика? Так, правильна, бо вона дає серйозні успіхи. Це визнають тепер не тільки друзі, але й вороги робітничого класу. Подивіться, як виють і біснуються проти нашої партії всім відомі «шановні» джентльмени—Фіш в Америці, Черчілль в Англії, Пуанкаре у Франції. Чому вони виють і біснуються? Тому, що політика

нашої партії правильна, тому, що вона дає успіх за успіхом.

Ось, товариші, всі ті об'єктивні можливості, які полегшують нам здійснення контрольних цифр 1931 року, які допомагають нам виконати п'ятирічку за 4, а у вирішальних галузях — навіть за 3 роки.

Таким чином, перша умова для виконання плану — «об'єктивні» можливості — у нас є.

Чи є у нас друга умова — вміння використати ці можливості?

Інакше кажучи, чи є у нас правильне господарське керівництво фабриками, заводами, шахтами? Чи все тут гаразд?

На жаль, не все тут гаразд. І ми як більшовики повинні це сказати прямо і відкрито.

Що значить керувати виробництвом? У нас не завжди дивляться по-більшовицькому на питання про керівництво підприємствами. У нас нерідко думають, що керувати — це значить підписувати папери, накази. Це сумно, але це факт. Іноді мимоволі згадуєш помпадурів Щедріна. Пам'ятаєте, як помпадурша повчала молодого помпадура: не ламай голови над наукою, не вникай у справу, хай інші займаються цим, не твоє це діло, — твоє діло підписувати папери. Треба визнати, на сором нам, що й серед нас, більшовиків, є не мало таких, які керують шляхом підписування паперів. А от, щоб вникати у справу, оволодіти технікою, стати господарем справи, — щодо цього — ні-ні.

Як могло статися, що ми, більшовики, які пробили три революції, які вийшли з перемогою

з жорстокої громадянської війни, які розв'язали величезне завдання створення сучасної промисловості, які повернули селянство на шлях соціалізму,—як могло статися, що в справі керівництва виробництвом ми пасуємо перед папірцем?

Причина тут полягає в тому, що підписувати папір легше, ніж керувати виробництвом. І от багато хто з господарників пішов по цій лінії найменшого опору. Є тут і наша вина, вина центра. Років десять тому був даний лозунг: «Тому що комуністи техніку виробництва ще як слід не розуміють, тому що їм треба ще вчитися керувати господарством, то хай старі техніки і інженери, спеціалісти ведуть виробництво, а ви, комуністи, не втручайтеся в техніку справи, але, не втручаючись, вивчайте техніку, вивчайте науку управління виробництвом не покладаючи рук, щоб потім стати разом з відданими нам спеціалістами справжніми керівниками виробництва, справжніми господарями справи». Такий був лозунг. А що вийшло на ділі? Другу частину цієї формули відкинули, бо вчитися важче, ніж підписувати папери, а першу частину формули опошлили, витлумачивши невтручання як відмову від вивчення техніки виробництва. Вийшла нісенітниця, шкідлива і небезпечна нісенітниця, від якої чим швидше звільнимося, тим краще.

Саме життя не раз сигналізувало нам про те, що в цій справі негаразд. Шахтинська справа[15] була першим серйозним сигналом. Шахтинська справа показала, що у парторганізацій і профспілок невистачило революційної пильності. Вона показала, що наші господарники неподобно відстали в технічному

відношенні, що деякі старі інженери і техніки, працюючи безконтрольно, легше скочуються на шлях шкідництва, тим більше, що їх раз у раз діймають «пропозиціями» вороги з-за кордону.

Другий сигнал—судовий процес «Промпартії»[16].

Звичайно, в основі шкідництва лежить класова боротьба. Звичайно, класовий ворог чинить шалений опір соціалістичному наступові. Але одного цього для пояснення такого пишного розквіту шкідництва—мало.

Як могло статися, що шкідництво набрало таких широких розмірів? Хто винен в цьому? Ми в цьому винні. Якби ми справу керівництва господарством поставили інакше, якби ми значно раніше перейшли до вивчення техніки справи, до оволодіння технікою, якби ми частіше і толково втручалися в керівництво господарством,—шкідникам не вдалося б так багато нашкодити.

Треба самим стати спеціалістами, господарями справи, треба повернутися лицем до технічних знань,—ось куди штовхало нас життя. Але ні перший сигнал, ні навіть другий сигнал не забезпечили ще необхідного повороту. Пора, давно пора повернутися лицем до техніки. Пора відкинути старий лозунг, віджилий лозунг про невтручання в техніку, і стати самим спеціалістами, знавцями справи, стати самим повними господарями господарської справи.

Питають часто, чому у нас нема єдиноначальності? Її нема і не буде, поки ми не оволодіємо технікою. Поки серед нас, серед більшовиків, не буде достатньої кількості людей, добре обізнаних з питаннями техніки, економіки, фінансів, у нас не буде

справжньої єдиноначальності. Пишіть скільки завгодно резолюцій, кляніться якими завгодно словами, але якщо не оволодієте технікою, економікою, фінансами заводу, фабрики, шахти—діла не буде, єдиноначальності не буде.

Отже, завдання полягає в тому, щоб нам самим оволодіти технікою, самим стати господарями справи. Тільки в цьому гарантія того, що наші плани будуть повністю виконані, а єдиноначальність буде проведена.

Справа ця, звичайно, не легка, але цілком переборна. Наука, технічний досвід, знання—все це діло наживне. Сьогодні нема їх, а завтра будуть. Головне тут полягає в тому, щоб мати палке більшовицьке бажання оволодіти технікою, оволодіти наукою виробництва. При палкому бажанні можна добитися всього, можна перебороти все.

Іноді питають, чи не можна трохи уповільнити темпи, притримати рух. Ні, не можна, товариші! Не можна знижувати темпи! Навпаки, в міру сил і можливостей їх треба збільшувати. Цього вимагають від нас наші зобов'язання перед робітниками і селянами СРСР. Цього вимагають від нас наші зобов'язання перед робітничим класом усього світу.

Затримати темпи—це значить відстати. А відсталих б'ють. Але ми не хочемо бути битими. Ні, не хочемо! Історія старої Росії полягала, між іншим, в тому, що її раз у раз били за відсталість. Били монгольські хани. Били турецькі беки. Били шведські феодали. Били польсько-литовські пани. Били англо-французькі капіталісти. Били японські барони. Били всі—за відсталість. За відсталість військову, за відсталість культурну, за відсталість державну, за відсталість про-

мислову, за відсталість сільськогосподарську. Били тому, що це було вигідно і миналося безкарно. Пам'ятаєте слова дореволюційного поета: «Ти і убогая, ти і багатая, ти і могутняя, ти і безсилая, матінко Русь» [17]. Ці слова старого поета добре заучили ці пани. Вони били і приказували: «ти багатая» — отже, можна твоїм коштом поживитися. Вони били і приказували: «ти убогая, безсилая» — отже, можна бити і грабувати тебе безкарно. Такий уже закон експлуататорів — бити відсталих і слабих. Вовчий закон капіталізму. Ти відстав, ти слабий — значить ти неправий, отже, тебе можна бити і поневолювати. Ти могутній — значить ти правий, отже, тебе треба остерігатися.

Ось чому не можна нам більше відставати.

В минулому у нас не було і не могло бути вітчизни. Але тепер, коли ми повалили капіталізм, а влада у нас, у народу, — у нас є вітчизна і ми будемо відстоювати її незалежність. Чи хочете, щоб наша соціалістична вітчизна була побита і щоб вона втратила свою незалежність? Але коли цього не хочете, ви повинні в найкоротший строк ліквідувати її відсталість і розвинути справжні більшовицькі темпи в справі будівництва її соціалістичного господарства. Інших шляхів немає. Ось чому Ленін говорив напередодні Жовтня: «Або смерть, або догнати і перегнати передові капіталістичні країни».

Ми відстали від передових країн на 50—100 років. Ми повинні пробігти цю відстань за десять років. Або ми зробимо це, або нас зімнуть.

Ось що диктують нам наші зобов'язання перед робітниками і селянами СРСР.

Але у нас є ще інші, більш серйозні і більш важливі зобов'язання. Це—зобов'язання перед світовим пролетаріатом. Вони збігаються із зобов'язаннями першого роду. Але ми їх ставимо вище. Робітничий клас СРСР є частина світового робітничого класу. Ми перемогли не тільки зусиллями робітничого класу СРСР, але й завдяки підтримці світового робітничого класу. Без такої підтримки нас давно розклювали б. Кажуть, що наша країна є ударною бригадою пролетаріату всіх країн. Це добре сказано. Але це накладає на нас надзвичайно серйозні зобов'язання. Ради чого підтримує нас міжнародний пролетаріат, чим ми заслужили таку підтримку? Тим, що ми перші кинулися в бій з капіталізмом, ми перші встановили робітничу владу, ми перші стали будувати соціалізм. Тим, що ми робимо справу, яка в разі успіху переверне весь світ і визволить весь робітничий клас. А що потрібно для успіху? Ліквідація нашої відсталості, розвиток високих, більшовицьких темпів будівництва. Ми повинні рухатися вперед так, щоб робітничий клас усього світу, дивлячись на нас, міг сказати: ось він, мій передовий загін, ось вона, моя ударна бригада, ось вона, моя робітнича влада, ось вона, моя вітчизна,—вони роблять свою справу, **нашу** справу добре,—підтримаймо їх проти капіталістів і роздуймо справу світової революції. Чи повинні ми виправдати надії світового робітничого класу, чи повинні ми виконати наші зобов'язання перед ним? Так, повинні, якщо ми не хочемо зганьбити себе вкрай.

Такі є наші зобов'язання, внутрішні і міжнародні.

Ви бачите, що вони диктують нам більшовицькі темпи розвитку.

Не скажу, що в справі керівництва господарством у нас за ці роки нічого не зроблено. Зроблено, і навіть дуже багато. Ми вдвоє збільшили продукцію промисловості в порівнянні з довоєнною. Ми створили найбільше в світі сільськогосподарське виробництво. Але ми могли б зробити ще більше, якби постарались за цей час по-справжньому оволодіти виробництвом, його технікою, його фінансово-економічною стороною.

Максимум за десять років ми повинні пробігти ту віддаль, на яку ми відстали від передових країн капіталізму. Для цього є у нас всі «об'єктивні» можливості. Невистачає тільки вміння використати по-справжньому ці можливості. А це залежить від нас. **Тільки** від нас! Пора нам навчитися використовувати ці можливості. Пора покінчити з гнилою настановою невтручання у виробництво. Пора засвоїти іншу, нову, відповідну нинішньому періодові настанову: **втручатися в усе.** Якщо ти директор заводу—втручайся в усі справи, вникай в усе, не упускай нічого, учись і ще раз учись. Більшовики повинні оволодіти технікою. Пора більшовикам самим стати спеціалістами. Техніка в період реконструкції вирішує все. І господарник, який не хоче вивчати техніку, не хоче оволодіти технікою, — це анекдот, а не господарник.

Кажуть, що трудно оволодіти технікою. Невірно! Немає таких фортець, яких більшовики не могли б здобути. Ми розв'язали ряд найтрудніших завдань. Ми повалили капіталізм. Ми взяли владу. Ми побудували

величезну соціалістичну індустрію. Ми повернули середняка на шлях соціалізму. Найважливіше з точки зору будівництва ми вже зробили. Нам залишилось небагато: вивчити техніку, оволодіти наукою. І коли ми зробимо це, у нас підуть такі темпи, про які зараз ми не сміємо й мріяти.

І ми це зробимо, якщо захочемо цього по-справжньому!

«Правда» № 35,
5 лютого 1931 р.

ЛИСТ ТОВ. ЕТЧИНУ

Тов. Етчин!

Брошуру Вашу прочитати не зміг (ніколи!), але відповісти коротко на Ваші 4 питання можу.

1) **Про «внутріпартійні суперечності».** З часів Енгельса стало аксіомою положення про те, що розвиток пролетарських партій відбувається в порядку подолання *внутріпартійних суперечностей*. Виявом цих суперечностей є відкриті або приховані незгоди. Оссовський тут ні при чому, тому що Оссовський помилково вважав, наприклад, нашу партію за блок двох антагоністичних класів, за представництво цих класів, тоді як наша партія (як і інші секції Комінтерну) є насправді представництвом одного класу, а саме—робітничого класу. А у нас якраз мова йде про компартії, які є представництвом одного (пролетарського) класу.

2) **Про ленінізм.** Не може бути сумніву, що ленінізм є найлівіша течія (без лапок) у світовому робітничому русі. В робітничому русі є всі і всякі течії, від феодально-монархічної (як-от «союз русского народа») і відкрито-капіталістичної (як-от кадети), до приховано-буржуазної (с.-д., особливо «ліві» с.-д.,

анархісти, анархо-синдикалісти) і ультра-ліво-«комуністичної». З них ленінізм є найлівіша і єдина до кінця революційна течія.

3) **Про корені «лівого» і правого ухилів.** Корінь у них—спільний в тому розумінні, що вони відображають тиск чужих нам класів. Форми і засоби боротьби з партією—відмінні залежно від відмінності тих соціальних прошарків, які вони, тобто ухили представляють.

4) **Про боротьбу на два фронти.** Тут і пояснювати нічого. Не розумію, чому т. Кантор не згоден з Вами.

З ком. привітом ***Й. Сталін***

27 лютого 1931 р.

Друкується вперше

ПРИВІТАННЯ ПРАЦІВНИКАМ АЗНАФТИ І ГРОЗНАФТИ

Вітаю робітників і адміністративно-технічний персонал Азнафти і Грознафти з виконанням п'ятирічки за два з половиною роки. З перемогою, товариші!

Хай живуть робітники СРСР, які розбили кайдани капіталізму і стали господарями своєї країни!

Хай живе Радянська влада! Хай живе партія більшовиків!

Й. Сталін

31 березня 1931 р.

«Правда» № 90,
1 квітня 1931 р.

ЕЛЕКТРОЗАВОДОВІ

Палкий привіт робітникам і адміністративно-технічному персоналові Електрозаводу, які виконали п'ятирічку за два з половиною роки.

Вперед, до дальших перемог!

Й. Сталін

«Правда» № 92,
3 квітня 1931 р.

МАГНІТОГОРСЬК. МАГНІТОБУДОВІ

Вітаю робітників і керівний склад Магнітогорська з першою серйозною перемогою [18].

Вперед, товариші, до нових перемог!

Й. Сталін

«Правда» № 136,
19 травня 1931 р.

ГОЛОВІ ПРАВЛІННЯ ТРАКТОРОЦЕНТРА. ВСІМ МАШИННО-ТРАКТОРНИМ СТАНЦІЯМ

Братерський привіт робітникам і робітницям, технікам і спеціалістам і всьому керівному складові машинно-тракторних станцій з нагоди дострокового виконання посівного плану у 18 мільйонів гектарів.

З перемогою, товариші!

В минулому році було засіяно машинно-тракторними станціями близько 2 мільйонів гектарів колгоспних полів. В цьому році—понад 18 мільйонів гектарів. В минулому році машинно-тракторні станції обслужили 2 347 колгоспів. В цьому році—46 514 колгоспів. Такий є шлях,—від сохи до трактора,—пройдений селянським господарством нашої країни. Хай знають всі, що робітничий клас Радянського Союзу твердо і впевнено веде вперед справу технічного переозброєння свого союзника, трудового селянства!

Будемо сподіватися, що машинно-тракторні станції не заспокояться на досягнутих результатах і встановлений (уже виконаний) план у 18 мільйонів гектарів посіву **розширять** в порядку зустрічного плану до 20 мільйонів гектарів.

Будемо сподіватися, що машинно-тракторні станції не спиняться на цьому і впевнено підуть назустріч до своїх нових чергових завдань з тим, щоб підготувати **пар** мільйонів з 5 гектарів, успішно провести **збиральну** кампанію, підняти **зяб** мільйонів з 15 гектарів, довести **озимі** посіви до 8 мільйонів гектарів, організувати **нову тисячу** машинно-тракторних станцій і створити таким чином грунт для охоплення в наступному році величезної більшості колгоспів.

Хай знають всі, що Радянський Союз з країни дрібноселянського господарства і відсталої землеробської техніки перетворюється в країну великого колективного господарства і передової землеробської техніки!

Вперед, товариші, до нових перемог!

Й. Сталін

«Правда» № 145,
28 травня 1931 р.

ГОЛОВІ ПРАВЛІННЯ ЗЕРНОТРЕСТУ. ВСІМ ЗЕРНОРАДГОСПАМ

Провідній силі нового радянського землеробства, соціалістичному прапороносцю нової техніки і нових методів організації сільського господарства—**системі зернорадгоспів,** її робітникам і робітницям, технікам і спеціалістам, її керівникам і інструкторам—братерський привіт!

Не заспокоюйтесь на виконанні посівного плану,—ви можете і повинні **перевиконати** план, бо у вас є для цього всі необхідні можливості.

Підтягуйте свої **відстаючі загони** в Сибіру і, особливо, на Далекому Сході, подавайте всемірну **допомогу колгоспам,** розгортайте роботу по підготовці **збирання**—головного чергового завдання зернорадгоспів,—добивайтесь **нових успіхів.**

Вперед, до нових перемог!

Й. Сталін

«Правда» № 147,
30 травня 1931 р.

НОВА ОБСТАНОВКА—НОВІ ЗАВДАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО БУДІВНИЦТВА

***Промова на нараді господарників[19]
23 червня 1931 р.***

Товариші! З матеріалів наради видно, що з точки зору виконання плану наша промисловість являє собою досить строкату картину. Є галузі промисловості, які дали приріст продукції за минулі п'ять місяців у порівнянні з минулим роком в 40—50%. Є галузі, які дали не більше 20—30% приросту. Є, нарешті, окремі галузі промисловості, які дали мінімальний приріст—яких-небудь 6—10%, а то й менше того. До числа останніх слід віднести вугільну промисловість і чорну металургію. Картина, як бачите, строката.

Чим пояснити цю строкатість? Де причина відставання деяких галузей промисловості? Де причина того, що деякі галузі промисловості дають всього тільки 20—25% приросту, а вугільна промисловість і чорна металургія дають ще менше приросту, плентаються в хвості за іншими галузями?

Причина полягає в тому, що за останній час умови розвитку промисловості змінилися докорінно, створилась нова обстановка, яка вимагає нових

прийомів керівництва, а деякі наші господарники замість того, щоб змінити прийоми роботи, все ще продовжують працювати по-старому. Справа, виходить, в тому, що нові умови розвитку промисловості вимагають роботи по-новому, а деякі наші господарники не розуміють цього і не бачать того, що треба керувати тепер по-новому.

В цьому причина відставання деяких галузей нашої промисловості.

Що це за нові умови розвитку нашої промисловості? Звідки вони взялись?

Їх, цих нових умов, принаймні, шість.

Розгляньмо ці умови.

I

РОБОЧА СИЛА

Мова йде, насамперед, про забезпечення підприємств **робочою силою.** Раніше звичайно робітники самі йшли на заводи, на фабрики,— був, виходить, якийсь самоплив у цій справі. А самоплив цей випливав з того, що було безробіття, було розшарування на селі, були злидні, був страх голоду, який гнав людей з села до міста. Пам'ятаєте формулу: «Втеча мужика з села до міста»? Що змушувало селянина тікати з села до міста? Страх голоду, безробіття, та обставина, що село було для нього мачухою, і він готовий був тікати з нього хоч до чорта в пельку, аби тільки дістати яку-небудь роботу.

Так або майже так стояла у нас справа в недавньому минулому.

Чи можна сказати, що ми маємо тепер таку саму картину? Ні, не можна цього сказати. Навпаки, обстановка тепер змінилася докорінно. І саме тому, що обстановка змінилася, у нас немає більше самопливу робочої сили.

Що ж, власне, змінилося за цей час? По-перше, ми ліквідували безробіття,—отже, ми знищили ту силу, яка тиснула на «ринок праці». По-друге, ми підірвали в корені розшарування на селі,—отже, подолали ті самі масові злидні, які гнали селянина з села до міста. Нарешті, ми забезпечили село десятками тисяч тракторів і сільгоспмашин, розбили куркуля, організували колгоспи і дали селянам можливість жити і працювати по-людському. Тепер село вже не можна назвати мачухою для селянина. І саме тому, що його не можна назвати більше мачухою, селянин став осідати на селі, і у нас не стало більше ні «втечі мужика з села до міста», ні самопливу робочої сили.

Ви бачите, що ми маємо тепер зовсім нову обстановку і нові умови забезпечення підприємств робочою силою.

Що ж з цього випливає?

З цього випливає, по-перше, те, що не можна більше розраховувати на самоплив робочої сили. Значить, від «політики» самопливу треба перейти до політики **організованого** набору робітників для промисловості. Але для цього існує тільки один шлях — шлях договорів господарських організацій з колгоспами і колгоспниками. Ви знаєте, що на цей шлях стали вже деякі господарські організації і колгоспи, причому досвід показав, що практика договорів дає

серйозні успіхи як для колгоспів, так і для промислових підприємств.

З цього випливає, по-друге, те, що треба негайно перейти на **механізацію** найбільш важких процесів праці, розгортаючи цю справу на всю широчінь (лісова промисловість, будівельна справа, вугільна промисловість, навантаження—вивантаження, транспорт, чорна металургія і т. п.). Це не значить, звичайно, що треба нібито занедбати ручну працю. Навпаки, ручна праця довго ще буде відігравати у виробництві дуже серйозну роль. Але це значить, що механізація процесів праці є тією **новою** для нас і **вирішальною** силою, без якої неможливо витримати ні наших темпів, ні нових масштабів виробництва.

У нас є ще немало господарників, які «не вірять» ні в механізацію, ні в договори з колгоспами. Це ті самі господарники, які не розуміють нової обстановки, не хочуть працювати по-новому і зітхають за «старими добрими часами», коли робоча сила «сама йшла» на підприємства. Нічого й казати, що такі господарники, як небо від землі, далекі від тих нових завдань господарського будівництва, які ставить нам нова обстановка. Вони, очевидно, думають, що утруднення з робочою силою є випадкове явище, що недостача робочої сили зникне сама, в порядку, так би мовити, самопливу. Це помилкова думка, товариші. Утруднення з робочою силою не можуть зникнути самі. Вони можуть зникнути тільки в результаті наших власних зусиль.

Отже, **організовано набирати робочу силу в порядку договорів з колгоспами, механізувати працю**— таке є завдання.

Так стоїть справа з питанням про першу нову умову розвитку нашої промисловості.

Перейдімо до питання про другу умову.

II

ЗАРПЛАТА РОБІТНИКІВ

Я говорив тільки що про організований набір робітників для наших підприємств. Але набрати робітників ще не значить зробити все діло. Для того, щоб забезпечити наші підприємства робочою силою, треба добитися того, щоб закріпити робітників за виробництвом і зробити склад робітників на підприємстві більш-менш сталим. Навряд чи треба доводити, що без сталого складу робітників, які більш-менш засвоїли техніку виробництва і звикли до нових механізмів,—неможливо рухатися вперед, неможливо виконати виробничі плани. В противному разі довелося б щоразу заново навчати робітників і витрачати половину часу на їх навчання, замість того, щоб використати його для виробництва. А що ми маємо тепер на ділі? Чи можна сказати, що склад робітників на підприємствах у нас більш-менш сталий? Ні, не можна цього сказати, на жаль. Навпаки, у нас все ще є на підприємствах так звана **плинність** робочої сили. Більше того, на ряді підприємств плинність робочої сили не тільки не зникає, а, навпаки, росте і посилюється. В усякому разі, мало ви знайдете підприємств, де б не змінювався склад робітників на протязі півріччя або навіть кварталу, принаймні, на 30—40%.

Раніше, в період відбудови промисловості, коли технічне устаткування було у нас нескладне, а масштаби виробництва невеликі,—можна було якось «терпіти» так звану плинність робочої сили. Тепер—інша річ. Тепер обстановка змінилася докорінно. Тепер, у період розгорнутої реконструкції, коли масштаби виробництва стали гігантськими, а технічне устаткування до краю складним,—плинність робочої сили перетворилася в бич виробництва, який дезорганізує наші підприємства. «Терпіти» тепер плинність робочої сили — значить розкласти нашу промисловість, знищити можливість виконання виробничих планів, підірвати можливість поліпшення якості продукції.

Де причина плинності робочої сили?

В неправильній організації зарплати, в неправильній тарифній системі, в «лівацькій» зрівнялівці в галузі зарплати. В ряді підприємств тарифні ставки встановлені у нас так, що майже зникає різниця між працею кваліфікованою і працею некваліфікованою, між працею важкою і працею легкою. Зрівнялівка веде до того, що некваліфікований робітник не зацікавлений переходити в кваліфіковані і позбавлений, таким чином, перспективи просування вперед, через що він почуває себе «дачником» на виробництві, який працює лише тимчасово для того, щоб «підробити» трохи і потім піти куди-небудь в інше місце «шукати щастя». Зрівнялівка веде до того, що кваліфікований робітник змушений переходити з підприємства на підприємство для того, щоб знайти, нарешті, таке підприємство, де можуть належно оцінити кваліфіковану працю.

Звідси «загальний» рух з підприємства на підприємство, плинність робочої сили.

Щоб знищити це зло, треба скасувати зрівнялівку і розбити стару тарифну систему. Щоб знищити це зло, треба організувати таку систему тарифів, яка враховувала б різницю між працею кваліфікованою і працею некваліфікованою, між працею важкою і працею легкою. Не можна терпіти, щоб каталь у чорній металургії одержував стільки ж, скільки підмітальник. Не можна терпіти, щоб машиніст на залізничному транспорті одержував стільки ж, скільки переписувач. Маркс і Ленін говорять, що різниця між працею кваліфікованою і працею некваліфікованою буде існувати навіть при соціалізмі, навіть після знищення класів, що тільки при комунізмі повинна зникнути ця різниця, що, через це, «зарплата» навіть при соціалізмі повинна видаватися за працею, а не за потребою. Але наші зрівняльники з господарників і профспілкових працівників не згодні з цим і гадають, що ця різниця вже зникла за нашого Радянського ладу. Хто має рацію—Маркс і Ленін чи зрівняльники? Треба думати, що мають рацію тут Маркс і Ленін. Але з цього випливає, що хто будує тепер тарифну систему на «принципах» зрівнялівки, без врахування різниці між працею кваліфікованою і працею некваліфікованою, той рве з марксизмом, рве з ленінізмом.

В кожній галузі промисловості, на кожному підприємстві, в кожному цеху є провідні групи більш-менш кваліфікованих робітників, яких треба закріпити за виробництвом насамперед і головним чином, якщо ми дійсно хочемо забезпечити сталий склад робітників на підприємстві. Вони, ці провідні групи

робітників, становлять основну ланку виробництва. Закріпити їх за підприємством, за цехом—значить закріпити весь склад робітників, підірвати в корені плинність робочої сили. А як їх закріпити за підприємством? Їх можна закріпити тільки шляхом висування їх вгору, шляхом підняття рівня їх зарплати, шляхом такої організації зарплати, яка віддає належне кваліфікації працівника.

А що значить висунути їх вгору і підняти рівень їх зарплати, до чого може це привести, коли взяти некваліфікованих робітників? Це значить, крім усього іншого, відкрити перспективу для некваліфікованих робітників і дати їм стимул для просування вгору, для просування в розряд кваліфікованих. Ви самі знаєте, що нам потрібні тепер сотні тисяч і мільйони кваліфікованих робітників. Але щоб створити кадри кваліфікованих робітників, треба дати стимул і перспективу ненавченим робітникам до руху вперед, до висування вгору. І чим сміливіше ми станемо на цей шлях, тим краще, бо в цьому основний засіб ліквідації плинності робочої сили. А економити в цій справі—значить учинити злочин, іти проти інтересів нашої соціалістичної індустрії.

Але це не все.

Для закріплення робітників за підприємством необхідне ще дальше поліпшення постачання і житлових умов робітників. Не можна заперечувати, що в галузі житлового будівництва і постачання робітників зроблено за останні роки не мало. Але того, що зроблено, зовсім недосить для того, щоб покрити швидко ростущі потреби робітників. Не можна посилатися на те, що раніше жител було менше, ніж тепер,

і що, через це, можна заспокоїтися на досягнутих результатах. Не можна також посилатися на те, що раніше постачання робітників було куди гірше, ніж тепер, і що можна, через це, задовольнятися існуючим становищем. Тільки гнилі і наскрізь протухлі люди можуть утішатися посиланнями на минуле. Треба виходити не з минулого, а з ростущих потреб робітників тепер. Треба зрозуміти, що умови існування робітників змінились у нас докорінно. Робітник нині—не те, що раніше. Нинішній робітник, наш радянський робітник, хоче жити з покриттям усіх своїх матеріальних і культурних потреб і в розумінні продовольчого постачання, і в розумінні жител, і в розумінні забезпечення культурних і всяких інших потреб. Він має на це право, і ми повинні забезпечити йому ці умови. Правда, він не терпить у нас від безробіття, він вільний від ярма капіталізму, він більше не раб, а господар своєї справи. Але цього мало. Він вимагає забезпечення всіх своїх матеріальних і культурних потреб, і ми повинні виконати цю його вимогу. Не забувайте, що ми самі виступаємо тепер з певними вимогами до робітника,—вимагаємо від нього трудової дисципліни, напруженої роботи, змагання, ударництва. Не забувайте, що величезна більшість робітників прийняла ці вимоги Радянської влади з великим піднесенням і виконує їх по-геройськи. Тому не дивуйтесь, що, здійснюючи вимоги Радянської влади, робітники будуть в свою чергу вимагати від неї виконання її зобов'язань щодо дальшого поліпшення матеріального й культурного становища робітників.

Отже, **ліквідувати плинність робочої сили, знищити зрівнялівку, правильно організувати зарплату,**

поліпшити побутові умови робітників—таке є завдання.

Так стоїть справа з питанням про другу нову умову розвитку нашої промисловості.

Перейдімо до питання про третю умову.

III
ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ

Я говорив вище про необхідність ліквідації плинності робочої сили, про закріплення робітників на підприємствах. Але закріпленням робітників не вичерпується вся справа. Мало добитися знищення плинності. Треба ще поставити робітників у такі умови праці, які давали б їм можливість працювати з толком, підносити продуктивність, поліпшувати якість продукції. Отже, треба організувати працю на підприємствах так, щоб продуктивність підносилася з місяця в місяць, з кварталу в квартал.

Чи можна сказати, що нинішня фактична організація праці на наших підприємствах відповідає сучасним вимогам виробництва? На жаль, не можна цього сказати. В усякому разі, у нас все ще є ряд підприємств, де організація праці поставлена аж надто погано, де замість порядку і погодженості в роботі мають місце безпорядок і плутанина, де замість відповідальності за роботу панує цілковита безвідповідальність **і знеосібка.**

Що таке знеосібка? Знеосібка є відсутність всякої відповідальності за доручену роботу, відсутність відповідальності за механізми, за верстати, за інструменти. Зрозуміло, що при знеосібці не може

бути й мови про скільки-небудь серйозне піднесення продуктивності праці, про поліпшення якості продукції, про дбайливе ставлення до механізмів, верстатів, інструментів. Ви знаєте, до чого привела знеосібка на залізничному транспорті. До таких же результатів приводить вона і в промисловості. Ми знищили знеосібку на залізничному транспорті і піднесли роботу останнього. Ми повинні зробити в промисловості те ж саме для того, щоб піднести її роботу на вищий ступінь.

Раніше можна було ще якось «обходитися» тією неправильною організацією праці, яка зручно уживається із знеосібкою і відсутністю відповідальності кожного працівника за дану конкретну роботу. Тепер—інша річ. Тепер обстановка зовсім інша. При нинішніх грандіозних масштабах виробництва і наявності гігантів-підприємств знеосібка є таким бичем промисловості, який створює загрозу для всіх наших виробничих і організаційних досягнень на підприємствах.

Як могла вкоренитися у нас знеосібка на ряді підприємств? Вона прийшла в підприємства як незаконна супутниця безперервки. Було б неправильно сказати, що безперервка неодмінно веде за собою знеосібку у виробництві. При правильній організації праці, при організації відповідальності кожного за певну роботу, при наявності прикріплення певних груп робітників до механізмів, верстатів, при правильній організації змін, які не поступаються одна перед одною щодо якості і кваліфікації,—при цих умовах безперервка веде до величезного зростання продуктивності праці, поліпшення якості роботи, до викоренення знеосібки. Так стоїть справа, наприклад, на

залізничному транспорті, де існує тепер безперервка, але де немає більше знеосібки. Чи можна сказати, що на підприємствах промисловості ми маємо таку саму сприятливу картину з безперервкою? На жаль, не можна цього сказати. Справа в тому, що на ряді підприємств перейшли у нас на безперервку надто поспішно, без підготовки відповідних умов, без належної організації змін, більш-менш рівноцінних щодо якості і кваліфікації, без організації відповідальності кожного за дану конкретну роботу. А це привело до того, що безперервка, полишена на волю стихії, перетворилася в знеосібку. В результаті ми маємо на ряді підприємств паперову, словесну безперервку і не паперову, реальну знеосібку. В результаті—відсутність почуття відповідальності за роботу, недбале ставлення до механізмів, масова поломка верстатів і відсутність стимулу до піднесення продуктивності праці. Недаром кажуть робітники: «Ми піднесли б продуктивність праці і поліпшили б справу, але хто нас оцінить, коли ніхто ні за що не відповідає?»

З цього випливає, що дехто з наших товаришів поспішили подекуди із запровадженням безперервки і, поспішивши, перекрутили безперервку, перетворивши її в знеосібку.

Для ліквідації цього становища і знищення знеосібки існують два виходи. Або змінити умови проведення безперервки так, щоб безперервка не перетворювалась у знеосібку, на зразок того, як це зробили щодо залізничного транспорту. Або там, де немає зараз сприятливих умов для такої спроби,— відкинути геть паперову безперервку, перейти тим-

часово на 6-денну перервку, як це зробили недавно на Сталінградському тракторному, і підготувати умови для того, щоб в разі потреби вернутися потім до справжньої, не паперової безперервки, вернутися, може, до безперервки, але без знеосібки.

Інших виходів немає.

Не може бути сумніву, що наші господарники досить добре розуміють все це. Але вони мовчать. Чому? Тому, очевидно, що бояться правди. Але з якого часу більшовики стали боятися правди? Хіба це не вірно, що в ряді підприємств безперервка перетворилась у знеосібку, що безперервка перекручена таким чином до краю? Постає питання, кому потрібна така безперервка? Хто зважиться сказати, що інтереси збереження цієї паперової і перекрученої безперервки вищі за інтереси правильної організації праці, вищі за інтереси розвитку продуктивності праці, вищі за інтереси справжньої безперервки, вищі за інтереси нашої соціалістичної промисловості? Чи не ясно, що чим скоріше поховаємо паперову безперервку, тим скоріше доб'ємося правильної організації праці?

Деякі товариші думають, що знеосібку можна знищити заклинаннями, широкомовними промовами. Я знаю, в усякому разі, ряд господарників, які в своїй боротьбі із знеосібкою обмежуються тим, що раз у раз виступають на зборах з прокляттями на адресу знеосібки, гадаючи, як видно, що після таких промов знеосібка сама повинна зникнути, так би мовити, в порядку самопливу. Вони глибоко помиляються, коли вони думають, що знеосібку можна вижити з практики промовами і заклинаннями. Ні, товариші, знеосібка сама ніколи не зникне. Її можемо і повинні

знищити тільки ми самі, бо ми з вами стоїмо при владі і ми разом з вами відповідаємо за все, в тому числі і за знеосібку. Я думаю, що було б далеко краще, якби наші господарські керівники, замість того, щоб займатися промовами і заклинаннями, засіли на місяць—другий, скажемо, на шахті або на заводі, вивчили б усі деталі і «дрібниці» організації праці, знищили б там на ділі знеосібку і потім поширювали б досвід даного підприємства на інші підприємства. Це було б куди краще. Це було б справжньою боротьбою проти знеосібки, боротьбою за правильну, більшовицьку організацію праці, боротьбою за правильну розстановку сил на підприємстві.

Отже, **ліквідувати знеосібку, поліпшити організацію праці, правильно розставити сили на підприємстві**—таке є завдання.

Так стоїть справа з питанням про третю нову умову розвитку нашої промисловості.

Перейдімо до питання про четверту умову.

IV

ПИТАННЯ ПРО ВИРОБНИЧО-ТЕХНІЧНУ ІНТЕЛІГЕНЦІЮ РОБІТНИЧОГО КЛАСУ

Змінилась обстановка також щодо командного складу промисловості взагалі, щодо інженерно-технічного персоналу зокрема.

Раніше справа стояла у нас так, що основним джерелом усієї нашої промисловості була українська вугільно-металургійна база. Україна постачала метал усім нашим промисловим районам, як Півдню, так і Москві і Ленінграду. Вона ж постачала вугілля нашим

основним підприємствам в СРСР. Я виключаю тут Урал, тому що в цьому відношенні питома вага Уралу в порівнянні з Донбасом становила незначну величину. Відповідно до цього ми мали три основні вогнища створення командного складу промисловості: Південь, Московський район, Ленінградський район. Зрозуміло, що при такому стані речей ми могли так чи інакше обходитися тим мінімумом інженерно-технічних сил, який тільки й могла тоді мати в своєму розпорядженні наша країна.

Так було в недавньому минулому.

Але тепер ми маємо зовсім іншу обстановку. Тепер ясно, я думаю, що, зберігаючи нинішні темпи розвитку і гігантські масштаби виробництва, ми вже не можемо обертатися на самій тільки українській вугільно-металургійній базі. Ви знаєте, що нам уже невистачає українського вугілля і металу, незважаючи на зростання їх виробництва. Ви знаєте, що ми змушені, через це, створити нову вугільно-металургійну базу на Сході—Урал-Кузбас. Ви знаєте, що ми цю базу створюємо не без успіху. Але цього мало. Нам треба створити, далі, металургію в самому Сибіру для задоволення його ростущих потреб. І ми її вже створюємо. Нам треба створити, крім того, нову базу кольорової металургії в Казахстані, в Туркестані. Нам треба розвинути, нарешті, найширше залізничне будівництво. Це диктується інтересами СРСР в цілому—інтересами окраїнних республік так само, як і інтересами центра.

Але з цього випливає, що ми не можемо вже обходитися тим мінімумом інженерно-технічних і командних сил промисловості, яким ми обходились

раніше. З цього випливає, що старих вогнищ формування інженерно-технічних сил уже недосить, що необхідно створити цілу сітку нових вогнищ—на Уралі, в Сибіру, в Середній Азії. Нам треба тепер забезпечити себе втроє, вп'ятеро більше інженерно-технічними і командними силами промисловості, якщо ми справді думаємо здійснити програму соціалістичної індустріалізації СРСР.

Але нам потрібні не **всякі** командні й інженерно-технічні сили. Нам потрібні **такі** командні й інженерно-технічні сили, які здатні зрозуміти політику робітничого класу нашої країни, здатні засвоїти цю політику і готові здійснити її на совість. А що це значить? Це значить, що наша країна вступила в таку фазу розвитку, коли **робітничий клас повинен створити собі свою власну виробничо-технічну інтелігенцію,** здатну відстоювати його інтереси у виробництві, як інтереси пануючого класу.

Ні один пануючий клас не обходився без своєї власної інтелігенції. Немає ніяких підстав сумніватися в тому, що робітничий клас СРСР також не може обійтись без своєї власної виробничо-технічної інтелігенції.

Радянська влада врахувала цю обставину і відкрила двері вищих учбових закладів по всіх галузях народного господарства для людей робітничого класу і трудового селянства. Ви знаєте, що десятки тисяч робітничо-селянської молоді вчаться тепер у вищих учбових закладах. Якщо раніше, за капіталізму, вищі учбові заклади були монополією паничів, то тепер, за Радянського ладу, робітничо-селянська молодь становить там пануючу силу. Немає сумніву,

що ми одержимо скоро з наших учбових закладів тисячі нових техніків і інженерів, нових командирів нашої промисловості.

Але це тільки одна сторона справи. Друга сторона справи полягає в тому, що виробничо-технічна інтелігенція робітничого класу буде формуватися не тільки з людей, які пройшли вищу школу,—вона буде рекрутуватися також з практичних працівників наших підприємств, з кваліфікованих робітників, з культурних сил робітничого класу на заводі, на фабриці, в шахті. Ініціатори змагання, вожаки ударних бригад, практичні натхненники трудового піднесення, організатори робіт на тих чи інших ділянках будівництва—ось новий прошарок робітничого класу, з якого і повинно скластися разом з товаришами, що пройшли вищу школу, ядро інтелігенції робітничого класу, ядро командного складу нашої промисловості. Завдання полягає в тому, щоб не відтирати цих ініціативних товаришів з «низів», сміливіше висувати їх на командні посади, дати їм можливість виявити свої організаторські здібності, дати їм можливість поповнити свої знання і створити їм відповідну обстановку, не шкодуючи на це грошей.

Серед цих товаришів є не мало безпартійних. Але це не може бути перешкодою для того, щоб сміливіше висувати їх на керівні посади. Навпаки, саме їх, цих безпартійних товаришів, слід оточувати особливою увагою, слід висувати на командні посади, щоб вони переконалися на ділі, що партія вміє цінити здібних і талановитих працівників.

Деякі товариші думають, що на керівні посади на фабриках, на заводах можна висувати тільки

партійних товаришів. На цій підставі вони нерідко відтирають здібних та ініціативних безпартійних товаришів, *висуваючи на перше місце партійців, хоч і менш здібних та неініціативних*. Нічого й казати, що немає нічого безглуздішого і реакційнішого за таку, з дозволу сказати, «політику». Навряд чи треба доводити, що такою «політикою» можна тільки дискредитувати партію і відштовхнути від партії безпартійних робітників. Наша політика полягає зовсім не в тому, щоб перетворити партію в замкнуту касту. Наша політика полягає в тому, щоб між партійними і безпартійними робітниками існувала атмосфера «взаємного довір'я», атмосфера «взаємної перевірки» (**Ленін**). Партія наша сильна в робітничому класі, між іншим, тому, що вона проводить саме таку політику.

Отже, **добитися того, щоб у робітничого класу СРСР була своя власна виробничо-технічна інтелігенція**—таке є завдання.

Так стоїть справа з питанням про четверту нову умову розвитку нашої промисловості.

Перейдімо до питання про п'яту умову.

V

ОЗНАКИ ПОВОРОТУ СЕРЕД СТАРОЇ ВИРОБНИЧО-ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Інакше ставиться також питання про ставлення до старої, буржуазної виробничо-технічної інтелігенції.

Років два тому справа стояла у нас так, що найбільш кваліфікована частина старої технічної інтелі-

генції була заражена хворобою шкідництва. Більше того, шкідництво становило тоді свого роду моду. Одні шкодили, другі покривали шкідників, треті умивали руки і додержували нейтралітету, четверті вагалися між Радянською владою і шкідниками. Звичайно, більшість старої технічної інтелігенції продовжувала працювати більш-менш лояльно. Але мова йде тут не про більшість, а про найбільш кваліфіковану частину технічної інтелігенції.

Чим створювався шкідницький рух, чим він культивувався? Загостренням класової боротьби всередині СРСР, наступальною політикою Радянської влади щодо капіталістичних елементів міста і села, опором цих останніх політиці Радянської влади, складністю міжнародного становища, труднощами колгоспного і радгоспного будівництва. Коли активність бойової частини шкідників підкріплялась інтервенціоністськими затіями імперіалістів капіталістичних країн і хлібними утрудненнями всередині країни, то вагання другої частини старої технічної інтелігенції в бік активних шкідників посилювались модними розмовами троцькістсько-меншовицьких базік про те, що «з колгоспів і радгоспів все одно нічого не вийде», «Радянська влада все одно перероджується і має незабаром впасти», «більшовики своєю політикою самі сприяють інтервенції» і т. д. і т. п. Крім того, коли навіть деякі старі більшовики з числа правих ухильників не встояли проти «пошесті» і хитнулися в цей період в бік від партії, то немає підстав дивуватися з того, що певна частина старої технічної інтелігенції, яка ніколи не нюхала більшовизму, теж, з божою поміччю, хитнулась.

Зрозуміло, що при такому стані речей Радянська влада могла практикувати тільки одним одну політику щодо старої технічної інтелігенції—політику **розгрому** активних шкідників, **розшарування** нейтральних і **привернення** лояльних.

Так було рік—два тому.

Чи можна сказати, що ми маємо тепер таку саму обстановку? Ні, не можна цього сказати. Навпаки, у нас склалася тепер зовсім інша обстановка. Почати з того, що ми розбили і з успіхом переборюємо капіталістичні елементи міста і села. Звичайно, це не може радувати стару інтелігенцію. Дуже ймовірно, що вони все ще співчувають своїм розбитим друзям. Але не буває того, щоб співчуваючі і, тим більше, нейтральні й хиткі добровільно згодились поділити долю своїх активних друзів, після того, як ці останні зазнали жорстокої і непоправної поразки.

Далі, ми подолали хлібні утруднення, і не тільки подолали, але вивозимо за кордон таку кількість хліба, якої не вивозили ще за час існування Радянської влади. Отже, відпадає і цей «аргумент» хитких.

Далі, тепер навіть сліпі бачать, що на фронті колгоспного і радгоспного будівництва ми явно перемогли, добившись величезних успіхів.

Отже, найголовніше в «арсеналі» старої інтелігенції пішло в безодню. Щодо інтервенціоністських сподівань буржуазної інтелігенції, то треба визнати, що вони виявились,—поки що, принаймні,—домиком, побудованим на піску. Справді, шість років обіцяли інтервенцію і ні разу не спробували інтервеніювати. Пора визнати, що нашу прозорливу буржуазну інтелігенцію просто водили за ніс. Я вже не кажу про

те, що сама поведінка активних шкідників на відомому судовому процесі в Москві повинна була розвінчати і дійсно розвінчала ідею шкідництва.

Зрозуміло, що ці нові обставини не могли лишитися без впливу на нашу стару технічну інтелігенцію. Нова обстановка повинна була створити і дійсно створила нові настрої серед старої технічної інтелігенції. Цим, власне, і пояснюється той факт, що ми маємо виразні ознаки повороту в сторону Радянської влади певної частини цієї інтелігенції, яка раніше співчувала шкідникам. Той факт, що не тільки ця верства старої інтелігенції, але навіть безперечні вчорашні шкідники, значна частина вчорашніх шкідників починає працювати на ряді заводів і фабрик заодно з робітничим класом,—цей факт незаперечно говорить про те, що поворот серед старої технічної інтелігенції вже почався. Це не значить, звичайно, що у нас немає більше шкідників. Ні, не значить. Шкідники є і будуть, поки є у нас класи, поки є капіталістичне оточення. Але це значить, що оскільки значна частина старої технічної інтелігенції, яка так чи інакше співчувала раніше шкідникам, повернула тепер в сторону Радянської влади,—активних шкідників залишилась невелика кількість, вони ізольовані і вони змушені будуть піти до якогось часу в глибоке підпілля.

Але звідси випливає, що відповідно до цього повинна змінитись і наша політика щодо старої технічної інтелігенції. Якщо в період розпалу шкідництва наше ставлення до старої технічної інтелігенції виявлялось, головним чином, у політиці розгрому, то тепер, у період повороту цієї інтелігенції в сторону

Радянської влади, наше ставлення до неї повинно виявлятися, головним чином, у політиці привернення і піклування про неї. Було б неправильно і недіалектично продовжувати стару політику при нових, інших умовах. Було б безглуздо і нерозумно вважати тепер мало не кожного спеціаліста й інженера старої школи за непійманого злочинця і шкідника. «Спецоїдство» завжди вважалось і лишається у нас шкідливим та ганебним явищем.

Отже, **змінити ставлення до інженерно-технічних сил старої школи, виявляти до них більше уваги і піклування, сміливіше залучати їх до роботи** — таке є завдання.

Так стоїть справа з питанням про п'яту нову умову розвитку нашої промисловості.

Перейдімо до питання про останню умову.

VI

ПРО ГОСПРОЗРАХУНОК

Картина була б неповною, якби я не торкнувся ще однієї нової умови. Мова йде про джерела нагромадження для промисловості, для народного господарства, про посилення темпів цього нагромадження.

В чому полягає нове і особливе в розвитку нашої промисловості з точки зору нагромадження? В тому, що старих джерел нагромадження починає вже невистачати для дальшого розгортання промисловості. В тому, що треба, виходить, нащупати нові джерела нагромадження і посилити старі, якщо ми дійсно хочемо зберегти і розвинути більшовицькі темпи індустріалізації.

З історії капіталістичних країн відомо, що ні одна молода держава, яка хотіла підняти на вищий ступінь свою індустрію, не обходилась без допомоги іззовні у вигляді довгострокових кредитів або позик. Виходячи з цього, капіталісти західних країн начисто відмовили нашій країні в кредитах і позиках, гадаючи, що відсутність кредитів і позик напевно підріже індустріалізацію нашої країни. Але капіталісти помилились. Вони не врахували того, що наша країна, на відміну від країн капіталістичних, має в своєму розпорядженні деякі особливі джерела нагромадження, достатні для того, щоб відбудувати і розвинути далі індустрію. І дійсно, ми не тільки відбудували промисловість, не тільки відбудували сільське господарство і транспорт, але ми встигли вже поставити на рейки грандіозну справу реконструкції важкої промисловості, сільського господарства, транспорту. Зрозуміло, що на цю справу пішли у нас десятки мільярдів карбованців. Звідки черпались ці мільярди? З легкої промисловості, з сільського господарства, з бюджетних нагромаджень. Так ішла у нас справа до останнього часу.

Зовсім інакше стоїть справа тепер. Якщо раніше вистачало старих джерел нагромадження для реконструкції промисловості і транспорту, то тепер їх явно починає вже невистачати. Справа йде тепер не про те, щоб реконструювати стару промисловість. Справа йде про створення нової, технічно озброєної, промисловості на Уралі, в Сибіру, Казахстані. Справа йде про створення нового великого сільськогосподарського виробництва в зернових, тваринницьких і сировинних районах СРСР. Справа йде про створення нової

залізничної сітки між Сходом і Заходом СРСР. Зрозуміло, що старих джерел нагромадження не може вистачити на цю грандіозну справу.

Але це не все. До цього треба додати ту обставину, що через безгосподарне ведення справи принципи госпрозрахунку були зовсім підірвані в цілому ряді наших підприємств і господарських організацій. Це факт, що в ряді підприємств і господарських організацій давно вже перестали рахувати, калькулювати, складати обгрунтовані баланси прибутків і видатків. Це факт, що в ряді підприємств і господарських організацій поняття: «режим економії», «скорочення непродуктивних витрат», «раціоналізація виробництва»—давно вже вийшли з моди. Очевидно, вони розраховують на те, що Держбанк «все одно нам видасть потрібні суми». Це факт, що останнім часом собівартість на цілому ряді підприємств стала підвищуватись. Їм дано завдання знизити собівартість на 10 і більше процентів, а вони її підвищують. А що таке зниження собівартості? Ви знаєте, що кожний процент зниження собівартості означає нагромадження всередині промисловості в 150—200 мільйонів карбованців. Ясно, що підвищувати собівартість при цих умовах—значить втрачати для промисловості і всього народного господарства сотні мільйонів карбованців.

З усього цього випливає, що не можна вже більше обертатися на самій тільки легкій промисловості, на самих тільки бюджетних нагромадженнях, на самих тільки прибутках від сільського господарства. Легка промисловість становить багатюще джерело нагромадження, і вона має тепер всі шанси розвиватися далі, але джерело це не безмежне. Сільське госпо-

дарство становить не менш багате джерело нагромадження, але воно само потребує тепер, у період його реконструкції, фінансової допомоги від держави. Щодо бюджетних нагромаджень, то самі знаєте, що вони не можуть і не повинні бути безмежними. Що ж лишається? Лишається важка промисловість. Отже, треба добитися того, щоб важка промисловість—і насамперед її машинобудівна частина—також давала нагромадження. Отже, посилюючи і розгортаючи старі джерела нагромадження, треба добитися того, щоб важка промисловість—і насамперед машинобудування—також давала нагромадження.

В цьому вихід.

А що для цього потрібно? Знищення безгосподарності, мобілізація внутрішніх ресурсів промисловості, впровадження і зміцнення госпрозрахунку в усіх наших підприємствах, систематичне зниження собівартості, посилення внутріпромислового нагромадження в усіх без винятку галузях промисловості.

Такий є шлях до виходу.

Отже, **впровадити і зміцнити госпрозрахунок, піднести внутріпромислове нагромадження**—таке є завдання.

VII

ПО-НОВОМУ ПРАЦЮВАТИ, ПО-НОВОМУ КЕРУВАТИ

Отакі, товариші, нові умови розвитку нашої промисловості.

Значення цих нових умов полягає в тому, що вони створюють для промисловості нову обстановку,

яка вимагає нових прийомів роботи, нових прийомів керівництва.

Отже:

а) Виходить, таким чином, що не можна вже розраховувати більше по-старому на самоплив робочої сили. Щоб забезпечити промисловість робочою силою, треба її набирати організованим порядком, треба механізувати працю. Думати, що можна обійтись без механізації при наших темпах роботи і масштабах виробництва,—значить надіятись на те, що можна вичерпати море ложкою.

б) Виходить, далі, що не можна дальше терпіти плинність робочої сили в промисловості. Щоб позбутися цього зла, треба організувати зарплату по-новому і зробити склад робітників на підприємствах більш-менш сталим.

в) Виходить, далі, що не можна більше терпіти знеосібку у виробництві. Щоб позбутися цього зла, треба по-новому організувати працю, треба розставити сили так, щоб кожна група робітників відповідала за роботу, за механізми, за верстати, за якість роботи.

г) Виходить, далі, що неможливо більше по-старому обходитися тим мінімумом старих інженерно-технічних сил, який ми успадкували від буржуазної Росії. Щоб піднести нинішні темпи і масштаби виробництва, треба добитися того, щоб у робітничого класу була своя власна виробничо-технічна інтелігенція.

д) Виходить, далі, що не можна по-старому валити в одну купу всіх спеціалістів і інженерно-технічні сили старої школи. Щоб врахувати нову обстановку, треба змінити нашу політику і виявити максимум піклування щодо тих спеціалістів та інженерно-техніч-

них сил старої школи, які явно повертають в сторону робітничого класу.

е) Виходить, нарешті, що не можна по-старому обертатися на старих джерелах нагромадження. Щоб забезпечити дальше розгортання промисловості і сільського господарства, треба добитися того, щоб пустити в діло нові джерела нагромадження, ліквідувати безгосподарність, впровадити госпрозрахунок, знизити собівартість і піднести внутріпромислове нагромадження.

Такі є нові умови розвитку промисловості, які вимагають нових прийомів роботи, нових прийомів керівництва господарським будівництвом.

Що потрібно для того, щоб налагодити керівництво по-новому?

Для цього потрібно, насамперед, щоб наші господарські керівники зрозуміли нову обстановку, вивчили конкретно нові умови розвитку промисловості і перебудували свою роботу відповідно до вимог нової обстановки.

Для цього потрібно, далі, щоб наші господарські керівники керували підприємствами не «взагалі», не «з повітря», а конкретно, предметно, щоб вони підходили до кожного питання не з точки зору загальної балаканини, а строго по-діловому, щоб вони не обмежувались паперовою відпискою або загальними фразами і лозунгами, а входили в техніку справи, вникали в деталі справи, вникали в «дрібниці», бо з «дрібниць» будуються тепер великі справи.

Для цього потрібно, далі, щоб наші нинішні громіздкі об'єднання, які мають іноді в своєму складі 100—200 підприємств,—розкрупнити негайно і розбити

на кілька об'єднань. Зрозуміло, що голова об'єднання, який має справу з сотнею і більше заводів, не може по-справжньому знати цих заводів, їх можливостей, їх роботи. Зрозуміло, що, не знаючи заводів, він не може керувати ними. Отже, щоб дати можливість головам об'єднань по-справжньому вивчити заводи і керувати ними, треба їх розвантажити від надлишку заводів, треба розбити об'єднання на кілька об'єднань і наблизити об'єднання до заводів.

Для цього потрібно, далі, щоб наші об'єднання перейшли від колегіального управління до управління одноособового. Зараз справа стоїть так, що в колегіях об'єднань сидять по 10—15 чоловік і пишуть папери, ведуть дискусію. Управляти так далі не можна, товариші. Треба припинити паперове «керівництво» і переключитися на справжню, ділову, більшовицьку роботу. Нехай лишається на чолі об'єднання голова об'єднання і кілька заступників. Цього буде цілком досить для управління об'єднанням. Решту членів колегії краще було б спустити вниз—на заводи і фабрики. Це було б куди корисніше і для них і для справи.

Для цього потрібно, далі, щоб голови об'єднань та їх заступники частіше об'їжджали заводи, довше залишалися там для роботи, краще знайомились із заводськими працівниками і не тільки вчили місцевих людей, але й вчилися у них. Думати, що можна керувати тепер з канцелярії, сидячи в конторі, далеко від заводів,—значить помилятися. Щоб керувати заводами, треба частіше мати стосунки з працівниками підприємств, треба підтримувати з ними живий зв'язок.

Нарешті, два слова про наш виробничий план на 1931 рік. Існують деякі колопартійні обивателі, які запевняють, що наша виробнича програма нереальна, нездійсненна. Це щось подібне до «премудрих піскарів» Щедріна, які завжди готові створювати навколо себе «пустоту недомислу». Чи реальна наша виробнича програма? Безумовно, так! Вона реальна хоч би тому, що у нас є в наявності всі необхідні умови для її здійснення. Вона реальна хоч би тому, що її виконання залежить тепер виключно від нас самих, від нашого вміння і нашого бажання використати багатющі можливості, які є у нас. Чим же інакше пояснити той факт, що цілий ряд підприємств і галузей промисловості вже **перевиконав** план? Значить можуть виконати й перевиконати план і інші підприємства й галузі промисловості.

Було б безглуздям думати, що виробничий план зводиться до переліку цифр і завдань. Насправді виробничий план є жива і практична діяльність мільйонів людей. Реальність нашого виробничого плану—це мільйони трудящих, які творять нове життя. Реальність нашої програми—це живі люди, це ми з вами, наша воля до праці, наша готовність працювати по-новому, наша рішимість виконати план. Чи є у нас вона, ця сама рішимість? Так, є. Отже, наша виробнича програма може і мусить бути здійснена. (Тривалі оплески.)

«Правда» № 183,
5 липня 1931 р.

РОБІТНИКАМ І АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕХНІЧНОМУ ПЕРСОНАЛОВІ «АМО»[20]

З великим задоволенням ЦК ВКП(б) відзначає перемогу робітників і адміністративно-технічного персоналу заводу «АМО». Там, де російські капіталісти могли збудувати автомобільні майстерні з відсталою технікою, з низькою продуктивністю праці, з варварськими прийомами експлуатації, створено потужний гігант з продуктивністю в 25 000 вантажних машин, із застосуванням всіх досягнень сучасної техніки. Ваша перемога—це перемога всіх трудящих нашої країни. ЦК ВКП(б) висловлює непохитну впевненість, що за цією першою великою перемогою прийдуть ваші інші перемоги: освоєння нової техніки заводу, неухильне виконання виробничої програми, зниження витрат виробництва і висока якість продукції.

Палкий більшовицький привіт всім будівникам першого в СРСР автогіганта—заводу «АМО»!

Секретар ЦК ВКП(б) ***Й. Сталін***

«Правда» № 271,
1 жовтня 1931 р.

РОБІТНИКАМ І АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕХНІЧНОМУ ПЕРСОНАЛОВІ ХАРКІВСЬКОГО ТРАКТОРОБУДУ

З величезною увагою трудящі нашої країни, мільйони колгоспників і партія стежили за ходом будівництва Харківського тракторного заводу. Харківський тракторобуд це—стальний оплот колективізації сільського господарства України, будівники його—авангард, який веде мільйони українських селян по шляху до соціалізму. Будівництво Харківського тракторного заводу, який вступає в сім'ю тракторних заводів, залишиться в історії соціалістичної індустрії нашої країни зразком справжніх більшовицьких темпів. ЦК ВКП(б) висловлює впевненість, що робітники й інженерно-технічний персонал подолають труднощі молодого виробництва, використають досвід Сталінградського заводу і доб'ються виконання бойової програми 1932 року.

Палкий більшовицький привіт будівникам другого в СРСР тракторного гіганта!

Секретар ЦК ВКП(б) ***Й. Сталін***

«Правда» № 271,
1 жовтня 1931 р.

ГАЗЕТІ «ТЕХНИКА»[21]

Вітаю вихід у світ першої більшовицької технічної газети.

Газета «Техника» повинна стати могутнім знаряддям широких мас робітників, господарників і інженерно-технічних працівників у справі оволодіння технікою. Газета «Техника» повинна допомогти партії викувати нові сотні тисяч техніків і інженерів з людей робітничого класу—борців за більшовицькі темпи.

Бажаю газеті всілякого успіху!

Й. Сталін

«Правда» № 280,
10 жовтня 1931 р.

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ БІЛЬШОВИЗМУ

Лист до редакції журналу «Пролетарская Революция»

Шановні товариші!

Рішуче протестую проти вміщення в журналі «Пролетарская Революция» [22] (№ 6, 1930 р.) антипартійної і напівтроцькістської статті Слуцького «Більшовики про німецьку соціал-демократію в період її передвоєнної кризи», як статті дискусійної.

Слуцький твердить, що Ленін (більшовики) недооцінював небезпеки **центризму** в німецькій і взагалі передвоєнній соціал-демократії, тобто недооцінював небезпеки прикритого опортунізму, небезпеки примиренства з опортунізмом. Інакше кажучи, за Слуцьким виходить, що Ленін (більшовики) не вів непримиренної боротьби з опортунізмом, бо недооцінка центризму є по суті справи відмова від розгорнутої боротьби з опортунізмом. Виходить, таким чином, що Ленін в період перед війною не був ще справжнім більшовиком, що тільки в період імперіалістичної війни, або навіть наприкінці цієї війни, Ленін став справжнім більшовиком.

Так оповідає в своїй статті Слуцький. А ви, замість того, щоб заплямувати цього новоявленого «історика», як наклепника і фальсифікатора, встряєте з ним у дискусію, даєте йому трибуну. Не можу не протестувати проти вміщення у вашому журналі статті Слуцького, як статті дискусійної, тому що не можна перетворювати в предмет дискусії питання **про більшовизм** Леніна, питання про те, **вів** Ленін принципіальну непримиренну боротьбу з центризмом, як певним видом опортунізму, чи **не вів** її, **був** Ленін справжнім більшовиком чи **не був** ним.

У своїй заяві «Від редакції», надісланій до ЦК 20 жовтня, ви визнаєте, що редакція допустила помилку, вмістивши статтю Слуцького як дискусійну статтю. Це, звичайно, добре, незважаючи на те, що заява редакції з'являється з великим запізненням. Але ви допускаєте у своїй заяві нову помилку, декларуючи, що «редакція вважає політично надзвичайно актуальним і необхідним дальше розроблення на сторінках «Пролетарской Революции» всього кола проблем, зв'язаних із взаємовідношенням більшовиків з довоєнним II Інтернаціоналом». Це значить, що ви маєте намір знову втягти людей у дискусію в питаннях, які є аксіомами більшовизму. Це значить, що питання про більшовизм Леніна ви знов думаєте перетворити з аксіоми в проблему, яка потребує «дальшого розроблення». Чому, на якій підставі?

Всім відомо, що ленінізм народився, виріс і зміцнів у нещадній боротьбі з опортунізмом усіх мастей, в тому числі з центризмом на Заході (Каутський), з центризмом у нас (Троцький та ін.). Цього не мо-

жуть заперечувати навіть прямі вороги більшовизму. Це аксіома. А ви тягнете нас назад, намагаючись перетворити аксіому в проблему, яка підлягає «дальшому розробленню». Чому? На якій підставі? Може через необізнаність з історією більшовизму? Може ради гнилого лібералізму, щоб Слуцькі та інші учні Троцького не могли сказати, що їм затикають рот? Досить дивний лібералізм, який проводиться за рахунок кровних інтересів більшовизму...

Що власне вважає редакція вартим дискусійного розгляду в статті Слуцького?

1) Слуцький твердить, що Ленін (більшовики) не вів лінії на розрив, на розкол з опортуністами німецької соціал-демократії, з опортуністами II Інтернаціоналу довоєнного періоду. Ви хочете дискутувати з приводу цієї троцькістської тези Слуцького. Але що тут дискусійного? Хіба не ясно, що Слуцький просто зводить наклеп на Леніна, на більшовиків? Наклеп треба заплямувати, а не перетворювати в предмет дискусії.

Кожний більшовик знає, якщо він дійсно більшовик, що Ленін ще задовго до війни, приблизно з 1903—1904 рр., коли оформилася в Росії група більшовиків і коли вперше дали про себе знати ліві в німецькій соціал-демократії,—вів лінію на розрив, на розкол з опортуністами і у нас, в Російській соціал-демократичній партії, і там, в II Інтернаціоналі, зокрема в німецькій соціал-демократії.

Кожний більшовик знає, що саме тому більшовики вже тоді (1903—1905 рр.) здобули собі в рядах опортуністів II Інтернаціоналу почесну славу «розкольників» і «дезорганізаторів». Але що міг зробити Ленін,

що могли зробити більшовики, коли ліві соціал-демократи в II Інтернаціоналі і, насамперед, в німецькій соціал-демократії являли собою слабу і немічну, організаційно не оформлену, ідеологічно не підковану групу, яка боялась навіть вимовити слово «розрив», «розкол»? Не можна ж вимагати, щоб Ленін, щоб більшовики учинили з Росії за лівих розкол у західних партіях.

Я вже не кажу про те, що організаційна й ідеологічна слабість була характерною рисою лівих соціал-демократів не тільки в період довоєнний. Вона, ця негативна риса, як відомо, збереглася за лівими і в період після війни. Всім відома оцінка німецьких лівих соціал-демократів у відомій статті Леніна «Про брошуру Юніуса» *, надрукованій в жовтні 1916 року, тобто більш як через два роки після початку війни, де Ленін, критикуючи цілий ряд дуже серйозних політичних помилок лівих соціал-демократів у Німеччині, говорить про **«слабість всіх німецьких лівих, оплутаних з усіх боків мерзенними тенетами каутськіанського лицемірства, педантства, «дружелюбності» до опортуністів»**, де він говорить про те, що **«Юніус не звільнився цілком від «середовища» німецьких, навіть лівих соціал-демократів, які бояться розколу, бояться договорювати до кінця революційні лозунги»** [23].

З усіх угруповань II Інтернаціоналу російські більшовики були тоді єдиним угрупованням, здатним завдяки своєму організаційному досвідові й ідеоло-

* Юніус—Роза Люксембург, лідер лівих соціал-демократів у німецькій соціал-демократії.

гічній підкованості здійснити що-небудь серйозне в розумінні прямого розриву, розколу із своїми опортуністами в своїй російській соціал-демократії. Ось якби Слуцькі спробували навіть не довести, а просто припустити, що Ленін і російські більшовики не використали всієї своєї могутності для того, щоб організувати розкол з опортуністами (Плеханов, Мартов, Дан) і вигнати центристів (Троцький та інші прихильники Серпневого блоку),—то тоді можна було б спорити про більшовизм Леніна, про більшовизм більшовиків. Але в тім-то й річ, що Слуцькі не сміють навіть заїкнутися на користь такого дикого припущення. Не сміють, бо знають, що всім відомі факти рішучої політики розриву з опортуністами всіх мастей, яка проводилась російськими більшовиками (1904—1912 рр.), вопіють проти такого припущення. Не сміють, бо знають, що на другий же день будуть вони прибиті до ганебного стовпа.

Та ось питання: чи могли російські більшовики здійснити розкол із своїми опортуністами і центристами-примиренцями задовго до імперіалістичної війни (1904—1912 рр.), не ведучи разом з тим лінію на розрив, лінію на розкол з опортуністами і центристами II Інтернаціоналу? Хто може сумніватися в тому, що російські більшовики вважали свою політику щодо опортуністів і центристів зразком політики для лівих на Заході? Хто може сумніватися в тому, що російські більшовики всіляко штовхали лівих соціал-демократів на Заході, зокрема лівих у німецькій соціал-демократії, на розрив, на розкол із своїми опортуністами і центристами? Не вина Леніна і російських більшовиків, якщо ліві соціал-демократи на

Заході показали себе недозрілими для того, щоб іти по стопах російських більшовиків.

2) Слуцький докоряє Леніну і більшовикам, що вони не підтримували лівих у німецькій соціал-демократії рішуче і безповоротно, що вони підтримували їх лише з серйозними застереженнями, що фракційні міркування заважали їм підтримувати лівих до кінця. Ви хочете дискутувати проти цього шарлатанського і наскрізь фальшивого докору. Але що тут, власне, дискусійного? Хіба не ясно, що Слуцький тут маневрує і намагається прикрити фальшивим докором проти Леніна і більшовиків справжні хиби в позиції лівих у Німеччині? Хіба не ясно, що більшовики не могли підтримувати лівих у Німеччині, які раз у раз хиталися між більшовизмом і меншовизмом, **без** серйозних застережень, **без** серйозної критики їх помилок, **не зраджуючи** робітничого класу і його революції? Шахрайські маневри треба заплямувати, а не перетворювати в предмет дискусії.

Так, більшовики підтримували лівих соціал-демократів у Німеччині лише з певними серйозними застереженнями, критикуючи їх напівменшовицькі помилки. Але за це треба їх вітати, а не докоряти.

Є люди, які сумніваються в цьому?

Звернімось до найбільш відомих фактів з історії.

а) В 1903 році виявилися серйозні незгоди між більшовиками і меншовиками в Росії щодо питання про членство в партії. Своїм формулюванням про членство в партії більшовики хотіли створити організаційну узду проти напливу непролетарських елементів у партію. Небезпека такого напливу була тоді

більш ніж реальна, через буржуазно-демократичний характер російської революції. Російські меншовики відстоювали протилежну позицію, яка відкривала широко двері партії непролетарським елементам. Через важливість питань російської революції для світового революційного руху західноєвропейські соціал-демократи вирішили втрутитися в справу. Втрутилися й ліві соціал-демократи в Німеччині, Парвус і Роза Люксембург, тодішні лідери лівих. І що ж? Обоє вони висловились за меншовиків, проти більшовиків. При цьому було кинуте обвинувачення на адресу більшовиків в ультрацентралізмі і бланкістських тенденціях. Згодом ці пошлі і міщанські епітети були підхоплені меншовиками і рознесені по всьому світу.

б) В 1905 році розгорнулись незгоди між більшовиками і меншовиками в Росії про характер російської революції. Більшовики відстоювали ідею союзу робітничого класу з селянством при гегемонії пролетаріату. Більшовики говорили, що справу треба вести до революційно-демократичної диктатури пролетаріату і селянства з тим, щоб від революції буржуазно-демократичної перейти негайно до революції соціалістичної при забезпеченні підтримки з боку сільської бідноти. Меншовики в Росії відкидали ідею гегемонії пролетаріату в буржуазно-демократичній революції, вони віддали перевагу політиці угоди з ліберальною буржуазією перед політикою союзу робітничого класу з селянством, а революційно-демократичну диктатуру пролетаріату і селянства оголосили реакційною бланкістською схемою, яка суперечить розвиткові буржуазної революції. Як

поставились до цих спорів ліві в німецькій соціал-демократії, Парвус і Роза Люксембург? Вони вигадали утопічну і напівменшовицьку схему перманентної революції (потворне зображення марксової схеми революції), пройняту наскрізь меншовицьким запереченням політики союзу робітничого класу і селянства, і протипоставили її більшовицькій схемі революційно-демократичної диктатури пролетаріату і селянства. Згодом ця напівменшовицька схема перманентної революції була підхоплена Троцьким (почасти Мартовим) і перетворена в знаряддя боротьби проти ленінізму.

в) В період перед війною в партіях II Інтернаціоналу виступило на сцену, як одно з найактуальніших питань, питання національно-колоніальне, питання про пригноблені нації і колонії, питання про визволення пригноблених націй і колоній, питання про шляхи боротьби з імперіалізмом, питання про шляхи повалення імперіалізму. В інтересах розгортання пролетарської революції і оточення імперіалізму більшовики запропонували політику підтримки визвольного руху пригноблених націй і колоній на базі самовизначення націй і розвинули схему єдиного фронту між пролетарською революцією передових країн і революційно-визвольним рухом народів колоній та пригноблених країн. Опортуністи всіх країн, соціал-шовіністи і соціал-імперіалісти всіх країн негайно виступили у зв'язку з цим проти більшовиків. Більшовиків цькували, як скажених собак. Яку позицію зайняли тоді ліві соціал-демократи на Заході? Вони розвинули напівменшовицьку теорію імперіалізму, відкинули принцип самовизначення націй в його

марксистському розумінні (аж до відокремлення і утворення самостійних держав), відвели тезу про серйозне революційне значення визвольного руху колоній і пригноблених країн, відвели тезу про можливість єдиного фронту між пролетарською революцією і національно-визвольним рухом і протипоставили всю цю напівменшовицьку кашу, яка є цілковитою недооцінкою національно-колоніального питання,— марксистській схемі більшовиків. Відомо, що цю напівменшовицьку кашу підхопив потім Троцький і використав її, як знаряддя боротьби проти ленінізму.

Такі є всім відомі помилки лівих соціал-демократів у Німеччині.

Я вже не кажу про інші помилки німецьких лівих, розкритиковані у відповідних статтях Леніна.

Не кажу також про помилки, допущені ними при оцінці політики більшовиків у період Жовтневого перевороту.

Про що говорять ці помилки німецьких лівих, взяті з історії довоєнного періоду, як не про те, що ліві соціал-демократи, незважаючи на свою лівизну, не звільнилися ще від меншовицького багажу?

Звичайно, у лівих в Німеччині були не тільки серйозні помилки. Вони мають за собою також великі і серйозні революційні діла. Я маю на увазі цілий ряд їх заслуг і революційних виступів у питаннях внутрішньої політики і, зокрема, виборчої боротьби, у питаннях парламентської і позапарламентської боротьби, про загальний страйк, про війну, про революцію 1905 року в Росії і т. д. Саме тому і

зважали на них більшовики, як на лівих, і підтримували їх, штовхали їх вперед. Але це не знищує і не може знищити того факту, що ліві соціал-демократи в Німеччині разом з тим мали за собою цілий *ряд дуже серйозних політичних і теоретичних помилок*, що вони не звільнилися ще від меншовицького багажу і потребували через це найсерйознішої критики з боку більшовиків.

Судіть тепер самі, чи могли Ленін і більшовики підтримувати лівих соціал-демократів на Заході **без серйозних застережень, без серйозної критики** їх помилок, не зраджуючи інтересів робітничого класу, не зраджуючи інтересів революції, не зраджуючи комунізму?

Чи не ясно, що Слуцький, докоряючи Леніну і більшовикам за те, з приводу чого він повинен був би їх вітати, якби він був більшовиком,—викриває себе до кінця, як напівменшовика, як замаскованого троцькіста?

Слуцький робить припущення, що Ленін і більшовики у своїй оцінці лівих на Заході виходили із своїх фракційних міркувань, що, значить, російські більшовики приносили в жертву інтересам своєї фракції *велику справу міжнародної революції*. Навряд чи треба доводити, що не може бути нічого пошлішого і мерзеннішого за таке припущення. Не може бути нічого пошлішого, тому що навіть запеклі пошляки з меншовиків починають розуміти, що російська революція не є приватна справа росіян, що вона, навпаки, є справою робітничого класу всього світу, справою світової пролетарської революції. Не може бути нічого мерзеннішого, тому що навіть

професіональні наклепники з II Інтернаціоналу починають розуміти, що послідовний і до кінця революційний інтернаціоналізм більшовиків є зразком пролетарського інтернаціоналізму для робітників усіх країн.

Так, російські більшовики висували на перший план корінні питання російської революції, як-от питання про партію, про ставлення марксистів до буржуазно-демократичної революції, про союз робітничого класу і селянства, про гегемонію пролетаріату, про парламентську і позапарламентську боротьбу, про загальний страйк, про переростання буржуазно-демократичної революції в соціалістичну, про диктатуру пролетаріату, про імперіалізм, про самовизначення націй, про визвольний рух пригноблених націй і колоній, про політику підтримки цього руху і т. п. Вони висували ці питання, як пробний камінь, на якому вони перевіряли революційну витриманість лівих соціал-демократів на Заході. Чи мали вони на це право? Так, мали. Не тільки мали, але повинні були робити так. Вони повинні були робити так, тому що всі ці питання були разом з тим корінними питаннями світової революції, завданням якої підпорядковували більшовики свою політику, свою тактику. Вони повинні були робити так, тому що тільки на таких питаннях можна було перевіряти по-справжньому революційність тих чи інших угруповань II Інтернаціоналу. Постає питання, в чому ж тут «фракційність» російських більшовиків і при чому тут «фракційні» міркування?

Ленін ще в 1902 році писав у своїй брошурі «Що робити?», що **«історія поставила тепер перед нами**

найближче завдання, яке є найбільш революційним з усіх найближчих завдань пролетаріату якої б то не було іншої країни», що **«здійснення цього завдання, зруйнування наймогутнішого оплоту не тільки європейської, але також (можемо ми сказати тепер) і азіатської реакції зробило б російський пролетаріат авангардом міжнародного революційного пролетаріату»**[24]. Від часу виходу в світ брошури «Що робити?» минуло 30 років. Ніхто не сміє заперечувати, що події за цей період блискуче підтвердили слова Леніна. Але чи не випливає з цього, що російська революція була (і лишається) вузловим пунктом світової революції, що корінні питання російської революції були разом з тим (і є тепер) корінними питаннями світової революції?

Чи не ясно, що тільки на таких корінних питаннях можна було перевірити по-справжньому революційність лівих соціал-демократів на Заході?

Чи не ясно, що люди, які вважають ці питання за питання «фракційні»,—викривають себе до кінця, як пошляків і переродженців?

3) Слуцький твердить, що не знайдено ще достатньої кількості офіціальних документів, які свідчили б про рішучу і непримиренну боротьбу Леніна (більшовиків) проти центризму. Цією бюрократичною тезою оперує він, як незаперечним аргументом на користь того положення, що Ленін (більшовики), виходить, недооцінював небезпеки центризму в II Інтернаціоналі. Ви беретесь дискутувати проти цієї нісенітниці, проти цього шахрайського крючкотворства. Але що тут власне дискусійного? Хіба не ясно й так, що розмовами про документи Слуцький нама-

гається прикрити убозтво і фальш своєї так званої настанови?

Слуцький вважає існуючі партійні документи недостатніми. Чому, на якій підставі? Хіба всім відомих документів по лінії II Інтернаціоналу, так само як і по лінії внутріпартійної боротьби в російській соціал-демократії, недосить для того, щоб з усією ясністю демонструвати революційну непримиренність Леніна і більшовиків в їх боротьбі проти опортуністів і центристів? Чи обізнаний, взагалі, Слуцький з цими документами? Які йому потрібні ще документи?

Припустимо, що крім уже відомих документів буде знайдена купа інших документів у вигляді, скажемо, *резолюцій більшовиків, які зайвий раз трактуватимуть* про необхідність знищення центризму. Чи значить це, що наявності самих тільки паперових документів досить для того, щоб демонструвати справжню революційність і справжню непримиренність більшовиків щодо центризму? Хто ж, крім безнадійних бюрократів, може покладатися на самі тільки паперові документи? Хто ж, крім архівних крис, не розуміє, що партії і лідерів треба перевіряти за їх **ділами,** насамперед, а не тільки за їх деклараціями? Історія знає немало соціалістів, які охоче підписували перші-ліпші революційні резолюції, щоб відписатися від надокучливих критиків. Але це ще не значить, що вони **проводили в життя** ці резолюції. Історія знає, далі, немало соціалістів, які запінившись вимагали від робітничих партій **інших** країн щонайреволюційніших дій. Але це ще не значить, що вони **не пасували** у своїй власній партії або у своїй власній

країні перед **своїми** опортуністами, перед **своєю** буржуазією. Чи не тому учив нас Ленін перевіряти революційні партії, течії, лідерів не за їх деклараціями і резолюціями, а за їх **ділами?**

Чи не ясно, що коли Слуцький справді хотів перевірити непримиренність Леніна і більшовиків в їх ставленні до центризму, він повинен був зробити **основою** своєї статті не окремі документи і два—три особисті листи, а перевірку більшовиків за їх **ділами**, за їх **історією**, за їх **діями?** Хіба у нас, у російської соціал-демократії, не було опортуністів, центристів? Хіба більшовики не вели рішучу і непримиренну боротьбу з усіма цими течіями? Хіба ці течії не були зв'язані і ідейно і організаційно з опортуністами й центристами на Заході? Хіба більшовики не розгромили опортуністів і центристів так, як не громила їх ні одна ліва група в світі? Як можна говорити після всього цього, що Ленін і більшовики недооцінювали небезпеки центризму? Чому Слуцький знехтував цими фактами, які мають вирішальне значення для характеристики більшовиків? Чому він не використав найбільш надійний метод перевірки Леніна і більшовиків за їх ділами, за їх діями? Чому він дав перевагу менш надійному методові копання у випадково дібраних паперах?

Тому, що звернення до більш надійного методу перевірки більшовиків за їх ділами вмить перекинуло б вверх дном всю настанову Слуцького.

Тому, що перевірка більшовиків за їх ділами показала б, що більшовики є **єдиною** в світі революційною організацією, яка розгромила до кінця опортуністів і центристів і вигнала їх геть з партії.

Тому, що звернення до дійсних діл і дійсної історії більшовиків показало б, що вчителі Слуцького— троцькісти були **головною** і **основною** групою, яка насаджувала в Росії центризм і створила для цього спеціальну організацію, як вогнище центризму, у вигляді Серпневого блоку.

Тому, що перевірка більшовиків за їх ділами остаточно викрила б Слуцького, як фальсифікатора історії нашої партії, який намагається прикрити центризм троцькізму довоєнного періоду наклепницькими обвинуваченнями Леніна і більшовиків у недооцінці небезпеки центризму.

Ось як стоїть справа, товариші редактори, з Слуцьким і його статтею.

Ви бачите, що редакція зробила помилку, допустивши дискусію з фальсифікатором історії нашої партії.

Що могло штовхнути редакцію на цей неправильний шлях?

Я думаю, що на цей шлях штовхнув її гнилий лібералізм, який має тепер серед однієї частини більшовиків деяке поширення. Деякі більшовики думають, що троцькізм є фракція комунізму, правда, така, що помиляється, що робить немало дурниць, іноді навіть антирадянська, але все ж фракція комунізму. Звідси— деякий лібералізм щодо троцькістів і троцькістськи-мислячих людей. Навряд чи треба доводити, що такий погляд на троцькізм є глибоко помилковим і шкідливим. Насправді троцькізм давно вже перестав бути фракцією комунізму. Насправді троцькізм є передовий загін контрреволюційної буржуазії, яка веде боротьбу проти комунізму, проти

Радянської влади, проти будівництва соціалізму в СРСР.

Хто дав контрреволюційній буржуазії духовну, ідеологічну зброю проти більшовизму у вигляді тези про неможливість побудови соціалізму в нашій країні, у вигляді тези про неминучість переродження більшовиків і т. п.? Цю зброю дав їй троцькізм. Не можна вважати випадковістю той факт, що всі антирадянські угруповання в СРСР у своїх спробах обгрунтувати неминучість боротьби з Радянською владою посилались на відому тезу троцькізму про неможливість побудови соціалізму в нашій країні, про неминучість переродження Радянської влади, про ймовірність повернення до капіталізму.

Хто дав контрреволюційній буржуазії в СРСР тактичну зброю у вигляді спроб відкритих виступів проти Радянської влади? Цю зброю дали їй троцькісти, які намагалися влаштувати антирадянські демонстрації в Москві і Ленінграді 7 листопада 1927 року. Це факт, що антирадянські виступи троцькістів піднесли дух у буржуазії і розв'язали шкідницьку роботу буржуазних спеціалістів.

Хто дав контрреволюційній буржуазії організаційну зброю у вигляді спроб влаштування підпільних антирадянських організацій? Цю зброю дали їй троцькісти, які організували свою власну антибільшовицьку нелегальну групу. Це факт, що підпільна антирадянська робота троцькістів полегшила організаційне оформлення антирадянських угруповань в СРСР.

Троцькізм є передовий загін контрреволюційної буржуазії.

Ось чому лібералізм щодо троцькізму, хоч би й розбитого та замаскованого, є головотяпство, яке межує із злочином, зрадою щодо робітничого класу.

Ось чому спроби деяких «літераторів» і «історики» протягти контрабандою в нашу літературу замаскований троцькістський мотлох повинні зустрічати з боку більшовиків рішучу відсіч.

Ось чому не можна допускати літературну дискусію з троцькістськими контрабандистами.

Мені здається, що «історики» і «літератори» з розряду троцькістських контрабандистів намагаються проводити свою контрабандну роботу поки що по двох лініях.

По-перше, вони намагаються довести, що Ленін у період перед війною недооцінював небезпеки центризму, при цьому полишається необізнаному читачеві догадуватися, що Ленін, виходить, не був ще тоді справжнім революціонером, що він став ним лише після війни, після того, як «переозброївся» при допомозі Троцького. Типовим представником такого роду контрабандистів можна вважати Слуцького.

Ми бачили вище, що Слуцький і компанія не варті того, щоб довго возитися з ними.

По-друге, вони намагаються довести, що Ленін у період перед війною не розумів необхідності переростання буржуазно-демократичної революції в революцію соціалістичну, при цьому полишається недосвідченому читачеві догадуватися, що Ленін, виходить, не був ще тоді справжнім більшовиком, що він зрозумів необхідність такого переростання лише після війни, після того, як він «переозброївся» при допомозі Троцького. Типовим представником такого роду

контрабандистів можна вважати Волосевича, автора «Курсу історії ВКП(б)».

Правда, Ленін ще в 1905 році писав, що **«від революції демократичної ми зараз же почнемо переходити і якраз в міру нашої сили, сили свідомого і організованого пролетаріату, почнемо переходити до соціалістичної революції»**, що **«ми стоїмо за безперервну революцію»**, що **«ми не спинимося на півдорозі»** [25]. Правда, фактів і документів аналогічного порядку можна було б знайти в творах Леніна силу-силенну. Але яке діло Волосевичам до фактів з життя і діяльності Леніна? Волосевичі пишуть для того, щоб, підкрасившись під більшовицький колір, протягти свою антиленінську контрабанду, набрехати на більшовиків і сфальсифікувати історію більшовицької партії.

Ви бачите, що Волосевичі варті Слуцьких.

Такі є «шляхи і роздоріжжя» троцькістських контрабандистів.

Самі розумієте, що не діло редакції «Пролетарской Революции» полегшувати контрабандистську діяльність таких «істориків» наданням їм дискусійної трибуни.

Завдання редакції полягає, по-моєму, в тому, щоб піднести питання історії більшовизму на належну висоту, поставити справу вивчення історії нашої партії на наукові, більшовицькі рейки і загострити увагу проти троцькістських і всяких інших фальсифікаторів історії нашої партії, систематично зриваючи з них маски.

Це тим більш необхідно, що навіть деякі наші історики,—я кажу про істориків без лапок, про **біль-**

шовицьких істориків нашої партії,—не вільні від помилок, які ллють воду на млин Слуцьких і Волосевичів. Винятку не становить тут, на жаль, і т. Ярославський, книжки якого з історії ВКП(б), незважаючи на їх достоїнства, містять у собі ряд помилок принципіального і історичного характеру.

З ком. привітом ***Й. Сталін***

Журнал «Пролетарская Революция» № 6 (113), 1931 р.

НИЖНІЙ НОВГОРОД. АВТОЗАВОД

Палкий привіт робітникам і адміністративно-технічному персоналові будівництва з нагоди успішного закінчення будівельних робіт заводу.

З перемогою, товариші!

Бажаємо вам дальших успіхів у справі монтажу, наладки і пуску заводу-гіганта. Не сумніваємось, що зумієте подолати всі труднощі і з честю виконаєте свій обов'язок перед країною.

Й. Сталін. В. Молотов

«Правда» № 305,
4 листопада 1931 р.

РОЗМОВА З НІМЕЦЬКИМ ПИСЬМЕННИКОМ ЕМІЛЕМ ЛЮДВІГОМ

13 грудня 1931 р.

Людвіг. Я Вам надзвичайно вдячний за те, що Ви визнали можливим мене прийняти. На протязі більше 20 років я вивчаю життя і діяльність видатних історичних осіб. Мені здається, що я добре розбираюся в людях, але зате я нічого не розумію в соціально-економічних умовах.

Сталін. Ви надто скромні.

Людвіг. Ні, це дійсно так. І саме тому я буду ставити питання, які може Вам здадуться дивними. Сьогодні, тут, у Кремлі, я бачив деякі реліквії Петра Великого, і перше питання, яке я хочу Вам поставити, таке: чи допускаєте Ви паралель між собою і Петром Великим? Чи вважаєте Ви себе продовжувачем справи Петра Великого?

Сталін. Ні з якого погляду. Історичні паралелі завжди рисковані. Дана паралель безглузда.

Людвіг. Але ж Петро Великий дуже багато зробив для розвитку своєї країни, для того, щоб перенести в Росію західну культуру.

Сталін. Так, звичайно, Петро Великий зробив багато для піднесення класу поміщиків і розвитку купецького класу, який народжувався. Петро зробив дуже багато для створення і зміцнення національної держави поміщиків і торговців. Треба сказати також, що піднесення класу поміщиків, сприяння класові торговців, який народжувався, і зміцнення національної держави цих класів відбувалося за рахунок кріпосного селянства, з якого дерли три шкури.

Щодо мене, то я тільки учень Леніна і мета мого життя—бути гідним його учнем.

Завдання, якому я присвячую своє життя, полягає в піднесенні іншого класу, а саме—робітничого класу. Завданням цим є не зміцнення якоїсь «національної» держави, а зміцнення держави соціалістичної, і значить—інтернаціональної, причому всяке зміцнення цієї держави сприяє зміцненню всього міжнародного робітничого класу. Якби кожний крок у моїй роботі по піднесенню робітничого класу і зміцненню соціалістичної держави цього класу не був спрямований на те, щоб зміцнювати і поліпшувати становище робітничого класу, то я вважав би своє життя безцільним.

Ви бачите, що Ваша паралель не підходить.

Щодо Леніна і Петра Великого, то останній був каплею в морі, а Ленін—цілий океан.

Людвіг. Марксизм заперечує видатну роль особи в історії. Чи не бачите Ви суперечності між матеріалістичним розумінням історії і тим, що Ви все-таки визнаєте видатну роль історичних осіб?

Сталін. Ні, суперечності тут немає. Марксизм зовсім не заперечує ролі видатних осіб або того, що

люди роблять історію. У Маркса, в його «Злиденності філософії» [26] та інших творах, Ви можете знайти слова про те, що саме люди роблять історію. Але, звичайно, люди роблять історію не так, як їм підказує яка-небудь фантазія, не так, як їм спаде на думку. Кожне нове покоління зустрічається з певними умовами, які вже існували в готовому вигляді в момент, коли це покоління народилось. І великі люди варті чого-небудь лише остільки, оскільки вони вміють правильно зрозуміти ці умови, зрозуміти, як їх змінити. Якщо вони цих умов не розуміють і хочуть ці умови змінити так, як їм підказує їх фантазія, то вони, ці люди, потрапляють у становище Дон-Кіхота. Таким чином, саме за Марксом зовсім не слід протиставити людей умовам. Саме люди, але лише оскільки вони правильно розуміють умови, які вони застали в готовому вигляді, і лише оскільки вони розуміють, як ці умови змінити,—роблять історію. Так, принаймні, розуміємо Маркса ми, російські більшовики. А ми вивчали Маркса не один десяток років.

Людвіг. Років 30 тому, коли я вчився в університеті, численні німецькі професори, які вважали себе прихильниками матеріалістичного розуміння історії, внушали нам, що марксизм заперечує роль героїв, роль героїчних осіб в історії.

Сталін. Це були вульгаризатори марксизму. Марксизм ніколи не заперечував ролі героїв. Навпаки, роль цю він визнає значною, однак, з тими застереженнями, про які я тільки що говорив.

Людвіг. Навколо стола, за яким ми сидимо, 16 стільців. За кордоном, з одного боку, знають, що

СРСР—країна, в якій все повинно вирішуватись колегіально, а з другого боку знають, що все вирішується одноособово. Хто ж вирішує?

Сталін. Ні, одноособово не можна вирішувати. Одноособові рішення завжди або майже завжди—однобокі рішення. В кожній колегії, в кожному колективі, є люди, на думку яких треба зважати. В кожній колегії, в кожному колективі, є люди, які можуть висловити і неправильні думки. На підставі досвіду трьох революцій, ми знаємо, що приблизно з 100 одноособових рішень, не перевірених, не виправлених колективно, 90 рішень—однобокі.

В нашому керівному органі, в Центральному Комітеті нашої партії, який керує всіма нашими радянськими і партійними організаціями, є близько 70 членів. Серед цих 70 членів ЦК є наші найкращі промисловці, наші найкращі кооператори, наші найкращі постачальники, наші найкращі військові, наші найкращі пропагандисти, наші найкращі агітатори, наші найкращі знавці радгоспів, наші найкращі знавці колгоспів, наші найкращі знавці індивідуального селянського господарства, наші найкращі знавці націй Радянського Союзу і національної політики. В цьому ареопагу зосереджена мудрість нашої партії. Кожен має можливість виправити чиюсь одноособову думку, пропозицію. Кожен має можливість внести свій досвід. Якби цього не було, якби рішення приймались одноособово, ми мали б у своїй роботі найсерйозніші помилки. Оскільки ж кожен має можливість виправляти помилки окремих осіб, і оскільки ми зважаємо на ці виправлення, наші рішення виходять більш-менш правильними.

Людвіг. За вами десятки років підпільної роботи. Вам доводилось підпільно перевозити і зброю, і літературу, і т. д. Чи не вважаєте Ви, що вороги Радянської влади можуть запозичити Ваш досвід і боротися з Радянською владою тими самими методами?

Сталін. Це, звичайно, цілком можливо.

Людвіг. Чи не в цьому причина суворості і безпощадності вашої влади в боротьбі з її ворогами?

Сталін. Ні, головна причина не в цьому. Можна навести деякі історичні приклади. Коли більшовики прийшли до влади, вони спочатку виявляли щодо своїх ворогів м'якість. Меншовики продовжували існувати легально і випускали свою газету. Есери також продовжували існувати легально і мали свою газету. Навіть кадети продовжували видавати свою газету. Коли генерал Краснов організував контрреволюційний похід на Ленінград і попав у наші руки, то за умовами воєнного часу ми могли його принаймні тримати в полоні, більше того, ми повинні були б його розстріляти. А ми його випустили «на слово честі». І що ж? Скоро виявилось, що така м'якість тільки підриває міць Радянської влади. Ми зробили помилку, виявляючи таку м'якість до ворогів робітничого класу. Якби ми повторили і далі цю помилку, ми вчинили б злочин щодо робітничого класу, ми зрадили б його інтереси. І це скоро стало цілком ясно. Дуже швидко виявилось, що чим м'якше ми ставимось до наших ворогів, тим більший опір ці вороги чинять. Скоро праві есери—Гоц та інші і праві меншовики організували в Ленінграді контрреволюційний виступ юнкерів, в результаті якого загинуло

багато наших революційних матросів. Той самий Краснов, якого ми випустили «на слово честі», організував білогвардійських козаків. Він об'єднався з Мамонтовим і на протязі двох років вів збройну боротьбу проти Радянської влади. Скоро виявилось, що за спиною цих білих генералів стояли агенти західних капіталістичних держав—Франції, Англії, Америки, а також Японії. Ми переконалися в тому, як ми помилялись, виявляючи м'якість. Ми зрозуміли з досвіду, що з цими ворогами можна справитись тільки в тому разі, коли застосовувати до них найнещаднішу політику придушення.

Людвіг. Мені здається, що значна частина населення Радянського Союзу почуває страх, боязнь перед Радянською владою, і що на цьому почутті страху до певної міри грунтується стійкість Радянської влади. Мені хотілося б знати, який душевний стан створюється у Вас особисто при усвідомленні, що в інтересах зміцнення влади треба викликати страх. Адже в стосунках з Вашими товаришами, з Вашими друзями Ви дієте зовсім іншими методами, не методами викликання боязні, а у населення викликається страх.

Сталін. Ви помиляєтесь. А втім, Ваша помилка—помилка багатьох. Невже Ви думаєте, що можна було б на протязі 14 років удержувати владу і мати підтримку мільйонних мас завдяки методові залякування, застрашування? Ні, це неможливо. Краще за всіх умів залякувати царський уряд. Він мав у цій справі величезний старий досвід. Європейська, зокрема французька, буржуазія всіляко допомагала в цьому царизмові і вчила його застрашувати народ.

Незважаючи на цей досвід, незважаючи на допомогу європейської буржуазії, політика застрашування привела до розгрому царизму.

Людвіг. Але ж Романови продержались 300 років.

Сталін. Так, але скільки було повстань і заворушень на протязі цих 300 років: повстання Степана Разіна, повстання Омеляна Пугачова, повстання декабристів, революція 1905 року, революція в лютому 1917 року, Жовтнева революція. Я вже не кажу про те, що нинішні умови політичного і культурного життя країни докорінно відрізняються від умов старого часу, коли темнота, некультурність, покірність і політична забитість мас давали можливість тодішнім «правителям» лишатися при владі на більш-менш тривалий строк.

Щодо народу, щодо робітників і селян СРСР, то вони зовсім не такі смирні, покірні і залякані, якими Ви собі їх уявляєте. В Європі багато хто уявляє собі людей в СРСР по-старому, думаючи, що в Росії живуть люди, по-перше, покірні, по-друге, ліниві. Це застаріле і в корені неправильне уявлення. Воно створилося в Європі з тих часів, коли стали наїздити в Париж російські поміщики, розтринькували там награбовані гроші і ледарювали. Це були дійсно безвольні і нікчемні люди. Звідси робилися висновки про «російські лінощі». Але це ні в якій мірі не може стосуватися російських робітників і селян, які добували і добувають засоби до життя своєю власною працею. Досить дивно вважати покірними і лінивими російських селян і робітників, які пробили за короткий строк три революції, розгромили царизм і буржуазію і переможно будують нині соціалізм.

Ви тільки що питали мене, чи вирішує у нас все одна людина. Ніколи, ні при яких умовах, наші робітники не потерпіли б тепер влади однієї особи. Найбільші авторитети сходять у нас нанівець, обертаються в ніщо, як тільки їм перестають довіряти робітничі маси, як тільки вони втрачають контакт з робітничими масами. Плеханов користувався цілком винятковим авторитетом. І що ж? Як тільки він став політично кульгати, робітники забули його, відійшли від нього і забули його. Другий приклад: Троцький. Троцький теж користувався великим авторитетом, звичайно, далеко не таким, як Плеханов. І що ж? Як тільки він відійшов від робітників, його забули.

Людвіг. Зовсім забули?

Сталін. Згадують іноді,—із злобою.

Людвіг. Всі із злобою?

Сталін. Щодо наших робітників, то вони згадують про Троцького із злобою, з роздратуванням, з ненавистю.

Звичайно, є деяка невелика частина населення, яка дійсно боїться Радянської влади і бореться з нею. Я маю на увазі рештки вмираючих, ліквідовуваних класів і, насамперед, незначну частину селянства,— куркульство. Але тут мова йде не тільки про політику застрашування цих груп, яка дійсно існує. Всім відомо, що ми, більшовики, не обмежуємось тут застрашуванням і йдемо далі, ведучи справу до ліквідації цього буржуазного прошарку.

Але коли взяти трудяще населення СРСР, робітників і трудящих селян, які становлять не менше 90% населення, то вони стоять за Радянську владу і величезна більшість їх активно підтримує радян-

ський режим. А підтримують вони Радянський лад тому, що цей лад обслужує корінні інтереси робітників і селян.

В цьому основа міцності Радянської влади, а не в політиці так званого застрашування.

Людвіг. Я Вам дуже вдячний за цю відповідь. Прошу Вас вибачити мені, коли я Вам поставлю питання, яке може Вам здатися дивним. У Вашій біографії є моменти, так би мовити, «розбійних» виступів. Чи цікавилися Ви особою Степана Разіна? Як Ви ставитесь до нього, як «ідейного розбійника»?

Сталін. Ми, більшовики, завжди цікавились такими історичними особами, як Болотніков, Разін, Пугачов та ін. Ми вбачали у виступах цих людей відбиття стихійного заворушення пригноблених класів, стихійного повстання селянства проти феодального гніту. Для нас завжди становило інтерес вивчення історії перших спроб таких повстань селянства. Але, звичайно, якусь аналогію з більшовиками тут не можна проводити. Окремі селянські повстання навіть в тому разі, якщо вони не є такими «розбійними» і неорганізованими, як у Степана Разіна, ні до чого серйозного не можуть привести. Селянські повстання можуть приводити до успіху тільки в тому разі, якщо вони поєднуються з робітничими повстаннями, і якщо робітники керують селянськими повстаннями. Тільки комбіноване повстання на чолі з робітничим класом може привести до мети.

Крім того, говорячи про Разіна і Пугачова, ніколи не треба забувати, що вони були царистами: вони виступали проти поміщиків, але за «хорошого царя». Адже такий був їх лозунг.

Як бачите, аналогія з більшовиками ніяк не підходить.

Людвіг. Дозвольте поставити Вам кілька питань з Вашої біографії. Коли я був у Масарика, то він мені заявив, що усвідомив себе соціалістом уже з 6-річного віку. Щó і коли зробило Вас соціалістом?

Сталін. Я не можу сказати, що у мене вже з 6 років був потяг до соціалізму. І навіть не з 10 або з 12 років. В революційний рух я вступив з 15-річного віку, коли я зв'язався з підпільними групами російських марксистів, які проживали тоді в Закавказзі. Ці групи мали на мене великий вплив і прищепили мені смак до підпільної марксистської літератури.

Людвіг. Що Вас штовхнуло на опозиційність? Може, погане поводження з боку батьків?

Сталін. Ні. Мої батьки були неосвічені люди, але поводились вони зі мною зовсім не погано. Інша річ православна духовна семінарія, де я вчився тоді. З протесту проти знущального режиму і єзуїтських методів, що мали місце в семінарії, я готовий був стати і дійсно став революціонером, прихильником марксизму, як дійсно революційного вчення.

Людвіг. Але хіба Ви не визнаєте позитивних якостей єзуїтів?

Сталін. Так, у них є систематичність, наполегливість у роботі для здійснення поганих цілей. Але основний їх метод—це стеження, шпіонаж, залізання в душу, знущання,—що може бути в цьому позитивного? Наприклад, стеження в пансіонаті: о 9 годині дзвінок до чаю, ідемо в їдальню, а коли повертаємось до себе в кімнати, виявляється, що вже

за цей час обшукали і перепотрошили всі наші скриньки для речей... Що може бути в цьому позитивного?

Людвіг. Я спостерігаю в Радянському Союзі виняткову повагу до всього американського, я б сказав навіть схиляння перед усім американським, тобто перед країною долара, найпослідовнішою капіталістичною країною. Ці почуття є і у вашому робітничому класі, і стосуються вони не тільки до тракторів і автомобілів, але й до американців взагалі. Чим Ви це пояснюєте?

Сталін. Ви перебільшуєте. У нас немає ніякої особливої поваги до всього американського. Але ми поважаємо американську діловитість в усьому, — в промисловості, в техніці, в літературі, в житті. Ніколи ми не забуваємо про те, що ПАСШ—капіталістична країна. Але серед американців багато здорових людей в духовному і фізичному відношенні, здорових в усьому своєму підході до роботи, до справи. Цій діловитості, цій простоті ми й співчуваємо. Незважаючи на те, що Америка високо розвинута капіталістична країна, там нрави в промисловості, навики у виробництві мають у собі дещо від демократизму, чого не можна сказати про старі європейські капіталістичні країни, де все ще живе дух панства феодальної аристократії.

Людвіг. Ви навіть не уявляєте, наскільки Ви маєте рацію.

Сталін. Як знати, може й уявляю.

Незважаючи на те, що феодалізм як суспільний порядок давно вже розбитий в Європі, значні пережитки його продовжують існувати і в побуті і в

нравах. Феодальне середовище продовжує виділяти і техніків, і спеціалістів, і вчених, і письменників, які вносять панські нрави в промисловість, в техніку, науку, літературу. Феодальні традиції не розбиті до кінця.

Цього не можна сказати про Америку, яка є країною «вільних колонізаторів», без поміщиків, без аристократів. Звідси міцні і порівняно прості американські нрави у виробництві. Наші робітники-господарники, які побували в Америці, відразу підмітили цю рису. Вони не без деякого приємного здивування розповідали, що в Америці в процесі виробництва важко відрізнити зовні інженера від робітника. І це їм подобається, звичайно. Зовсім інша річ в Європі.

Та коли вже говорити про наші симпатії до якоїсь нації, або вірніше до більшості якоїсь нації, то, звичайно, треба говорити про наші симпатії до німців. З цими симпатіями не зрівняти наших почуттів до американців!

Людвіг. Чому саме до німецької нації?

Сталін. Хоч би тому, що вона дала світові таких людей, як Маркс і Енгельс. Досить констатувати цей факт, саме як факт.

Людвіг. Останнім часом серед деяких німецьких політиків спостерігаються серйозні побоювання, що політика традиційної дружби СРСР і Німеччини буде відтіснена на задній план. Ці побоювання виникли у зв'язку з переговорами СРСР з Польщею. Коли б в результаті цих переговорів визнання нинішніх кордонів Польщі з боку СРСР стало фактом, то це означало б тяжке розчарування для всього німецького

народу, який досі вважає, що СРСР бореться проти версальської системи і не збирається її визнавати.

Сталін. Я знаю, що серед деяких німецьких державних діячів спостерігається певне невдоволення і тривога з приводу того, як би Радянський Союз у своїх переговорах або в якому-небудь договорі з Польщею не зробив крок, який означав би, що Радянський Союз дає свою санкцію, гарантію володінням і кордонам Польщі.

На мою думку, ці побоювання помилкові. Ми завжди заявляли про нашу готовність укласти з будь-якою державою пакт про ненапад. З рядом держав ми вже уклали ці пакти. Ми заявляли відкрито про свою готовність підписати такий пакт і з Польщею. Коли ми заявляємо, що ми готові підписати пакт про ненапад з Польщею, то ми це робимо не ради фрази, а для того, щоб дійсно такий пакт підписати. Ми політики, коли хочете, особливого роду. Є політики, які сьогодні обіцяють або заявляють одно, а на другий день або забувають, або заперечують те, про що вони заявляли, і при цьому навіть не червоніють. Так ми не можемо робити. Те, що робиться зовні, неминуче стає відомим і всередині країни, стає відомим усім робітникам і селянам. Якби ми говорили одно, а робили інше, то ми втратили б наш авторитет в народних масах. В момент, коли поляки заявили про свою готовність вести з нами переговори про пакт ненападу, ми, природно, погодились і приступили до переговорів.

Що є з точки зору німців найбільш небезпечним з того, що може відбутися? Зміна відносин до німців, їх погіршення? Але для цього немає ніяких

підстав. Ми, так само, як і поляки, повинні заявити в пакті, що не будемо застосовувати насильства, нападу для того, щоб змінити кордони Польщі, СРСР або порушити їх незалежність. Так само, як ми даємо цю обіцянку полякам, так само і вони дають нам таку ж обіцянку. Без такого пункту про те, що ми не збираємось вести війни, щоб порушити незалежність або цілість кордонів наших держав, без такого пункту не можна укладати пакт. Без цього нічого й говорити про пакт. Такий є максимум того, що ми можемо зробити.

Чи є це визнанням версальської системи [27]? Ні. Чи, може, це є гарантуванням кордонів? Ні. Ми ніколи не були гарантами Польщі і ніколи ними не станемо, так само як Польща не була і не буде гарантом наших кордонів. Наші дружні відносини до Німеччини залишаються такими ж, якими були досі. Таке моє тверде переконання.

Таким чином, побоювання, про які Ви говорите, зовсім не обгрунтовані. Побоювання ці виникли на підставі чуток, які поширювались деякими поляками і французами. Ці побоювання зникнуть, коли ми опублікуємо пакт, якщо він буде підписаний Польщею. Всі побачать, що він не має в собі нічого проти Німеччини.

Людвіг. Я Вам дуже вдячний за цю заяву. Дозвольте поставити Вам таке питання: Ви говорите про «зрівнялівку», причому це слово має певний іронічний відтінок щодо загального зрівняння. Але ж загальне зрівняння є соціалістичним ідеалом.

Сталін. Такого соціалізму, при якому всі люди одержували б одну і ту саму плату, однакову кіль-

кість м'яса, однакову кількість хліба, носили б одні і ті самі костюми, одержували б одні і ті самі продукти в одній і тій самій кількості,—такого соціалізму марксизм не знає.

Марксизм говорить тільки одно: поки остаточно не знищені класи, і поки праця не стала із засобу для існування першою потребою людей, добровільною працею на суспільство, люди будуть оплачуватися за свою роботу за працею. «Від кожного за його здібностями, кожному за його працею»,—така є марксистська формула соціалізму, тобто формула першої стадії комунізму, першої стадії комуністичного суспільства.

Тільки на вищій стадії комунізму, тільки при вищій фазі комунізму кожен, працюючи відповідно до своїх здібностей, буде одержувати за свою працю відповідно до своїх потреб. «Від кожного за здібностями, кожному за потребами».

Цілком ясно, що різні люди мають і будуть мати при соціалізмі різні потреби. Соціалізм ніколи не заперечував різниці в уподобаннях, в кількості і якості потреб. Прочитайте, як Маркс критикував Штірнера [28] за його тенденції до зрівнялівки, прочитайте марксову критику Готської програми 1875 р. [29], прочитайте пізніші праці Маркса, Енгельса, Леніна, і Ви побачите, з якою різкістю вони нападають на зрівнялівку. Зрівнялівка має своїм джерелом індивідуально-селянський спосіб мислення, психологію дільби всіх благ порівну, психологію примітивного селянського «комунізму». Зрівнялівка не має нічого спільного з марксистським соціалізмом. Тільки люди, не обізнані з марксизмом, можуть уявляти собі справу

так примітивно, ніби російські більшовики хочуть зібрати воєдино всі блага і потім розподілити їх порівну. Так уявляють собі справу люди, які не мають нічого спільного з марксизмом. Так уявляли собі комунізм люди, подібні до примітивних «комуністів» часів Кромвеля і французької революції. Але марксизм і російські більшовики не мають нічого спільного з такими зрівнялівськими «комуністами».

Людвіг. Ви курите папіросу. Де ваша легендарна люлька, п. Сталін? Ви сказали колись, що слова і легенди минають, діла лишаються. Але повірте, що мільйони за кордоном, які не знають про деякі Ваші слова і діла, знають про Вашу легендарну люльку.

Сталін. Я забув люльку дома.

Людвіг. Я поставлю Вам одно питання, яке Вас може сильно вразити.

Сталін. Ми, російські більшовики, давно розучилися вражатись.

Людвіг. Та й ми в Німеччині теж.

Сталін. Так, Ви скоро перестанете вражатись у Німеччині.

Людвіг. Моє питання таке: Ви не раз зазнавали риску і небезпеки, Вас переслідували. Ви брали участь у боях. Ряд Ваших близьких друзів загинув. Ви лишилися живі. Чим Ви це пояснюєте? І чи вірите Ви в долю?

Сталін. Ні, не вірю. Більшовики, марксисти в «долю» не вірять. Саме поняття долі, поняття «шіксалю»—передсуд, нісенітниця, пережиток міфології, щось подібне до міфології стародавніх греків, у яких богиня долі керувала долею людей.

Людвіг. Значить той факт, що Ви не загинули, є випадковість?

Сталін. Є і внутрішні і зовнішні причини, сукупність яких привела до того, що я не загинув. Але цілком незалежно від цього на моєму місці міг бути інший, бо хтось **повинен** був тут сидіти. «Доля» це щось незакономірне, щось містичне. В містику я не вірю. Звичайно, були причини того, що небезпеки пройшли повз мене. Але міг мати місце ряд інших випадковостей, ряд інших причин, які могли привести до прямо протилежного результату. Так звана доля тут ні при чому.

Людвіг. Ленін провів довгі роки за кордоном, в еміграції. Вам довелося бути за кордоном дуже недовго. Чи вважаєте Ви це Вашим недоліком, чи вважаєте Ви, що більше користі для революції приносили ті, які, перебуваючи в закордонній еміграції, мали можливість щільно вивчати Європу, але зате відривалися від безпосереднього контакту з народом, чи ті з революціонерів, які працювали тут, знали настрій народу, але зате мало знали Європу?

Сталін. Леніна з цього порівняння треба виключити. Дуже небагато хто з тих, що залишалися в Росії, був так тісно зв'язаний з російською дійсністю, з робітничим рухом всередині країни, як Ленін, хоч він і перебував довго за кордоном. Завжди, коли я до нього приїздив за кордон—в 1906, 1907, 1912, 1913 роках [30], я бачив у нього купи листів від практиків з Росії, і завжди Ленін знав більше, ніж ті, які залишалися в Росії. Він завжди вважав своє перебування за кордоном тягарем для себе.

Тих товаришів, які залишалися в Росії, які не виїжджали за кордон, звичайно, значно більше в нашій партії та її керівництві, ніж колишніх емігрантів, і вони, звичайно, мали можливість принести більше користі для революції, ніж емігранти, що перебували за кордоном. Адже у нас в партії залишилось мало емігрантів. На 2 мільйони членів партії їх набереться 100—200. З числа 70 членів ЦК навряд чи більше 3—4 жили в еміграції.

Щодо знайомства з Європою, вивчення Європи, то, звичайно, ті, які хотіли вивчати Європу, мали більше можливостей зробити це, перебуваючи в Європі. І в цьому розумінні ті з нас, які не жили довго за кордоном, дещо втратили. Але перебування за кордоном зовсім не має вирішального значення для вивчення європейської економіки, техніки, кадрів робітничого руху, літератури всякого роду, белетристичної або наукової. При інших рівних умовах, звичайно, легше вивчити Європу, побувавши там. Але той мінус, який виходить у людей, що не жили в Європі, не має великого значення. Навпаки, я знаю багатьох товаришів, які прожили по 20 років за кордоном, жили де-небудь у Шарлоттенбурзі або в Латинському кварталі, сиділи в кафе роками, пили пиво і все ж не зуміли вивчити Європу і не зрозуміли її.

Людвіг. Чи не вважаєте Ви, що у німців, як нації, любов до порядку розвинута більше, ніж любов до свободи?

Сталін. Колись у Німеччині дійсно дуже поважали закони. В 1907 році, коли мені довелося прожити в Берліні 2—3 місяці, ми, російські більшовики, нерідко сміялись над деякими німецькими друзями

з приводу цієї поваги до законів. Ходив, наприклад, анекдот про те, що коли берлінський соціал-демократичний форштанд призначив на певний день і годину якусь маніфестацію, на яку повинні були прибути члени організації з усіх пригородів, то група в 200 чоловік з одного пригорода, хоч і прибула своєчасно в призначену годину до міста, але на демонстрацію не попала, бо протягом двох годин стояла на пероні вокзалу і не зважувалась його покинути: не було контролера, який відбирає квитки при виході, і нікому було здати квитки. Розповідали жартома, що знадобився російський товариш, який вказав німцям простий вихід із становища: вийти з перону, не здавши квитків...

Але хіба тепер у Німеччині є щось подібне? Хіба тепер у Німеччині поважають закони? Хіба ті самі націонал-соціалісти, які, здавалося б, повинні більше всіх стояти на сторожі буржуазної законності, не ламають ці закони, не руйнують робітничі клуби і не вбивають безкарно робітників?

Я вже не кажу про робітників, що, як мені здається, давно вже втратили повагу до буржуазної законності.

Так, німці значно змінилися за останній час.

Людвіг. При яких умовах можливе остаточне і повне об'єднання робітничого класу під керівництвом однієї партії? Чому, як кажуть комуністи, таке об'єднання робітничого класу можливе тільки після пролетарської революції?

Сталін. Таке об'єднання робітничого класу навколо комуністичної партії найлегше може бути здійснене в результаті побідоносної пролетарської

революції. Але воно безперечно буде здійснене в основному ще до революції.

Людвіг. Честолюбство є стимулом чи перешкодою для діяльності видатної історичної особи?

Сталін. При різних умовах роль честолюбства різна. В залежності від умов честолюбство може бути стимулом або перешкодою для діяльності видатної історичної особи. Найчастіше воно буває перешкодою.

Людвіг. Чи є Жовтнева революція в якомусь розумінні продовженням і завершенням великої французької революції?

Сталін. Жовтнева революція не є ні продовженням, ні завершенням великої французької революції. Метою французької революції була ліквідація феодалізму для утвердження капіталізму. А метою Жовтневої революції є ліквідація капіталізму для утвердження соціалізму.

«Большевик» № 8,
30 квітня 1932 р.

НИЖНІЙ НОВГОРОД. НАЧАЛЬНИКОВІ АВТОБУДУ І ДИРЕКТОРОВІ АВТОЗАВОДУ ІМЕНІ ТОВАРИША МОЛОТОВА

Привіт робітникам і робітницям, адміністративно-політичним і технічним керівникам заводу з нагоди закінчення будівництва і пуску Автогіганта!

Палкі поздоровлення ударникам і ударницям Автобуду, які винесли на своїх плечах головний тягар будівельних робіт!

Подяка іноземним робітникам, технікам і інженерам, які подали допомогу робітничому класові Радянського Союзу в справі збудування, монтажу і пуску заводу!

З перемогою, товариші!

Будемо сподіватися, що Автозаводові вдасться швидко і повністю подолати труднощі освоєння і розгортання виробничого процесу, труднощі виконання виробничої програми.

Будемо сподіватися, що Автозавод зуміє незабаром дати країні тисячі і десятки тисяч машин, необхідних для нашого народного господарства, як повітря, як вода.

Вперед, до нових перемог!

Й. Сталін

«Правда» № 2,
2 січня 1932 р.

САРАТОВ. НАЧАЛЬНИКОВІ КОМБАЙНБУДУ І ДИРЕКТОРОВІ КОМБАЙНЗАВОДУ

Привіт робітникам та робітницям і всьому керівному складові заводу!

Палкі поздоровлення активові заводу і, насамперед, ударникам та ударницям з успішним закінченням будівництва і пуском заводу!

Товариші! Комбайни потрібні країні не менше, ніж трактори і автомашини. Не сумніваюсь, що доб'єтесь успіху в справі повного виконання виробничої програми заводу.

Вперед, до нових перемог!

Й. Сталін

4 січня 1932 р.

«Правда» № 5,
5 січня 1932 р.

ВІДПОВІДЬ ОЛЕХНОВИЧУ І АРІСТОВУ

З приводу листа до редакції журналу «Пролетарская Революция» «Про деякі питання історії більшовизму»

Тов. Олехновичу

Вашого листа одержав. Відповідаю з запізненням через перевантаженість роботою.

Ніяк не можу погодитися з Вами, товаришу Олехнович. І ось чому.

1. Не вірно, що «троцькізм **ніколи** фракцією комунізму не був». Оскільки троцькісти порвали організаційно—хоч би й тимчасово—з меншовизмом, згорнули—хоч би й тимчасово—свої антибільшовицькі погляди, були прийняті у ВКП(б) і Комінтерн і корились рішенням цих останніх,—троцькізм безперечно був частиною, фракцією комунізму.

Троцькізм був фракцією комунізму і в **широкому** розумінні слова, тобто як **частина** світового комуністичного руху, що зберігала свою групову осібність, і у **вузькому** розумінні слова, тобто як більш-менш організована **фракція** всередині ВКП(б), що боролася за вплив у партії. Смішно було б заперечувати всім відомі факти про троцькістів, як про фракцію у ВКП(б), зафіксовані в резолюціях з'їздів і конференцій ВКП(б).

ВКП(б) не терпить фракцій і не може піти на їх легалізацію? Так, не терпить і не може піти на їх легалізацію. Але це ще не значить, що троцькісти не становили на ділі фракцію. Саме тому, що троцькісти мали на ділі свою фракцію, за легалізацію якої боролися вони,—саме тому—між іншим тому—були вони потім викинуті з партії.

Ви пробуєте відігратися на тому, що намагаєтесь відокремити **троцькізм** від **троцькістів,** гадаючи, що те, що стосується до троцькізму, не може стосуватися до троцькістів. Інакше кажучи, Ви хочете сказати, що троцькізм не був ніколи фракцією комунізму, а Троцький і троцькісти були фракцією комунізму. Це схоластика і самообман, товаришу Олехнович! Не може існувати троцькізм без носіїв троцькізму, тобто без троцькістів, так само як не можуть існувати троцькісти без троцькізму,—хай завуальованого і згорнутого, але все ж троцькізму,—в противному разі вони перестали б бути троцькістами.

В чому полягала характерна риса троцькістів, коли вони становили фракцію комунізму? Вона полягала в тому, що троцькісти «перманентно» хитались між більшовизмом і меншовизмом, причому хитання ці доходили до найвищої точки при кожному повороті партії і Комінтерну, спалахуючи у фракційну боротьбу проти партії. Що це значить? Це значить, що троцькісти не були **справжніми** більшовиками, хоч і перебували в партії і корились її рішенням, що їх не можна було також назвати **справжніми** меншовиками, хоч вони і хиталися часто в бік меншовизму. Ці хитання і лягли в основу внутріпартійної боротьби між ленінцями і троцькістами за період перебування

троцькістів у нашій партії (1917—1927 рр.). Основу ж самих хитань троцькістів становив той факт, що, згорнувши свої антибільшовицькі погляди і увійшовши таким чином в партію, троцькісти **не відмовилися** все ж від цих поглядів, через що вони, ці самі погляди, давали про себе знати з особливою силою при кожному повороті партії і Комінтерну.

Ви, очевидно, не згодні з таким тлумаченням питання про троцькізм. Але тоді Ви повинні прийти до одного з двох **неправильних** висновків. **Або** Ви повинні прийти до того, що, увійшовши в партію, Троцький і троцькісти начисто відмовилися від своїх поглядів і перетворилися у **справжніх** більшовиків, що неправильно, бо при такому припущенні стає незрозумілою і нез'ясовною та безперервна внутріпартійна боротьба троцькістів проти партії, яка наповнює весь період перебування троцькістів у нашій партії. **Або** Ви повинні прийти до того, що троцькізм (троцькісти) «**весь час** був фракцією меншовизму», що знов-таки неправильно, тому що Ленін і ленінська партія допустили б **принципіальну** помилку, прийнявши **меншовиків** до складу комуністичної партії хоч би на одну хвилину.

2. Не вірно, що троцькізм «**весь час** був фракцією меншовизму, однією з різновидностей буржуазної агентури в робітничому русі», так само як неправильна Ваша спроба **відокремити** «ставлення партії до троцькізму, як до теорії і практики буржуазної агентури в робітничому русі», від «ставлення партії на певному історичному відрізку часу до Троцького і троцькістів».

По-перше, як я вже говорив вище, Ви допускаєте помилку, помилку схоластичну, штучно відриваючи троцькізм від троцькістів і навпаки,—троцькістів від троцькізму. Історія нашої партії говорить, що такий відрив, оскільки він допускався тією чи іншою частиною нашої партії, йшов завжди і **цілком** на користь троцькізмові, полегшуючи останньому ховати кінці в воду при вилазках проти партії. Можу сказати Вам на вухо, що Ви зробите Троцькому і троцькістським контрабандистам величезну послугу, вводячи в ужиток нашої політичної практики метод штучного відриву питання про троцькізм від питання про троцькістів.

По-друге, допустивши цю помилку, Ви змушені допустити і **другу** помилку, яка випливає з неї, припустивши, що «на певному історичному відрізку часу» партія вважала Троцького і троцькістів за **справжніх** більшовиків. Але таке припущення зовсім неправильне і в корені несумісне з фактами з історії **внутріпартійної** боротьби між троцькістами і ленінцями. Чим пояснити, в такому разі, безперервну боротьбу між партією і троцькістами за весь період перебування троцькістів у партії? Чи не думаєте Ви, що це була склока, а не принципіальна боротьба?

Ви бачите, що Ваша «поправка» до мого «листа до редакції «Пролетарской Революции»» приводить до абсурду.

Насправді троцькізм був фракцією меншовизму до вступу троцькістів у нашу партію, він став тимчасово фракцією комунізму після вступу троцькістів у нашу партію, він став знову фракцією меншовизму після вигнання троцькістів з нашої партії. «Собака повернувся до своєї блювотини».

Отже:

а) не можна твердити, що «на певному історичному відрізку часу» партія вважала Троцького і троцькістів **справжніми** більшовиками, бо таке припущення докорінно суперечить фактам з історії нашої партії за період 1917—1927 років;

б) не можна вважати, що троцькізм (троцькісти) «**весь час** був фракцією меншовизму», бо таке припущення привело б до того, що в період 1917—1927 років партія наша виявилася б партією **блоку** між більшовиками і меншовиками, а не партією більшовицько-**монолітною**, що є зовсім неправильним і несумісним з основами більшовизму;

в) не можна штучно відривати питання про троцькізм від питання про троцькістів, не рискуючи перетворитись у мимовільне знаряддя троцькістських махінацій.

Який же вихід лишається? Лишається одно: погодитися з тим, що «на певному історичному відрізку часу» троцькізм являв собою фракцію комунізму,— фракцію, яка хиталась між більшовизмом і меншовизмом.

Й. Сталін

15 січня 1932 р.

Тов. Арістову

У Вас непорозуміння, т. Арістов.

Суперечності між статтею «Жовтнева революція і тактика російських комуністів»[31] (1924 р.) і «листом до редакції «Пролетарской Революции»» (1931 р.)

немає. Ці два документи відзначають **різні** сторони питання, і це здалося Вам «суперечністю». Але «суперечності» тут немає.

У статті «Жовтнева революція» говориться про те, що в 1905 році не Роза Люксембург, а Парвус і Троцький **висували** теорію «перманентної» революції **проти** Леніна. Це цілком відповідає історичній дійсності. Саме Парвус, який приїхав у 1905 році в Росію і редагував спеціальну газету, де він **активно** виступав за «перманентну» революцію **проти** ленінської «концепції», саме Парвус, а потім, услід за Парвусом і разом з ним Троцький,—саме ця двійка бомбардувала тоді ленінську схему революції, протиставлячи їй теорію «перманентної» революції. Щодо Рози Люксембург, то вона була тоді за кулісами, утримувалась від активної боротьби з Леніним на цьому грунті, воліючи, як видно, не встрявати поки що в боротьбу.

В полеміці проти Радека в статті «Жовтнева революція і тактика російських комуністів» я загострив питання на Парвусі тому, що Радек, говорячи про 1905 рік і «перманентну» революцію, **навмисне** умовчав про Парвуса. А умовчав він про Парвуса тому, що після 1905 року Парвус став одіозною фігурою, зробився мільйонером, перетворився в прямого агента німецьких імперіалістів, і Радек не хотів зв'язувати теорію «перманентної» революції з одіозним іменем Парвуса, хотів обійти історію. Ну, а я пішов наперерез і розладнав маневр Радека, відновивши історичну правду і віддавши належне Парвусу.

Так стоїть справа із статтею «Жовтнева революція і тактика російських комуністів».

Щодо «листа до редакції «Пролетарской Революции»», то там говориться вже про **іншу** сторону питання, а саме—про те, що теорію «перманентної» революції **вигадали** Роза Люксембург і Парвус. І це також відповідає історичній дійсності. Не Троцький, а Роза Люксембург і Парвус **вигадали** теорію «перманентної» революції. Не Роза Люксембург, а Парвус і Троцький **висували** в 1905 році теорію «перманентної» революції і активно боролися за неї **проти** Леніна.

Пізніше Роза Люксембург також стала активно боротися проти ленінської схеми революції. Але це було вже **після** 1905 року.

Й. Сталін

25 січня 1932 р.

«Большевик» № 16,
30 серпня 1932 р.

МАГНІТОГОРСЬК. МАГНІТОБУДОВІ

Телеграф приніс звістку про закінчення пускового періоду і розгортання першої в СРСР гігантської домни, яка дає на день понад 1 000 тонн ливарного чавуну, а в переводі на передільний чавун—близько 1 200 тонн на день.

Поздоровляю робітників і адміністративно-технічний персонал Магнітобуду з успішним виконанням першої частини програми заводу!

Поздоровляю з оволодінням технікою першої в Європі гігантської домни-унікум!

Привіт ударникам і ударницям Магнітобуду, які з боєм подолали труднощі пуску і розгортання домни в умовах зимової непогоди і з готовністю беруть на себе основний тягар роботи по будівництву заводу!

Не сумніваюсь, що магнітогорці також успішно виконають головну частину програми 1932 року, збудують ще три домни, мартен, прокат і, таким чином, з честю виконають свій обов'язок перед країною.

«Правда» № 89,
30 березня 1932 р.

Й. Сталін

ВІДПОВІДЬ НА ЛИСТ ПРЕДСТАВНИКА ТЕЛЕГРАФНОГО АГЕНТСТВА «АССОШІЕЙТЕД ПРЕСС» п. РІЧАРДСОНА [32]

Панові Річардсону

Брехливі чутки про мою хворобу поширюються в буржуазній пресі не вперше. Є, очевидно, люди, зацікавлені в тому, щоб я захворів всерйоз і надовго, коли не гірше. Може це і не зовсім делікатно, але у мене немає, на жаль, даних, які могли б порадувати цих панів. Хоч як це сумно, а проти фактів нічого не вдієш: я цілком здоровий. Щодо п. Цондека, він може зайнятися здоров'ям інших товаришів, для чого він і запрошений в СРСР.

Й. Сталін

«Правда» № 93,
3 квітня 1932 р.

ПРО ЗНАЧЕННЯ І ЗАВДАННЯ БЮРО СКАРГ

Робота Бюро скарг[33] має величезне значення у справі боротьби за усунення хиб нашого партійно-радянського, господарсько-профспілкового і комсомольського апаратів, у справі поліпшення апаратів нашого управління.

Ленін говорив, що без апарату ми давно б загинули, а без систематичної наполегливої боротьби за поліпшення апарату — ми напевно загинемо. Це значить, що рішуча і систематична боротьба з косністю, бюрократизмом, тяганиною в наших апаратах є одним з істотних завдань партії, робітничого класу і всіх трудящих нашої країни.

Величезне значення Бюро скарг полягає в тому, що вони є одним із серйозних засобів проведення в життя заповіту Леніна про боротьбу за поліпшення апарату.

Бюро скарг мають безперечно значні досягнення в цій галузі. Завдання полягає в тому, щоб закріпити досягнуті результати і добитися вирішальних успіхів у цій справі. Не може бути сумніву, що Бюро скарг, згуртовуючи навколо себе всі більш

активні верстви робітників і колгоспників, залучаючи їх до справи управління державою і чуйно прислухаючись до голосу трудящих як партійних, так і безпартійних—доб'ються цих вирішальних успіхів.

Будемо сподіватися, що п'ятиденник по роботі Бюро скарг стане поштовхом до дальшого розгортання роботи Бюро скарг по шляху, вказаному нашим учителем—Леніним.

Й. Сталін

«Правда» № 97,
7 квітня 1932 р.

ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ РАЛЬФА В. БАРНЕСА

3 травня 1932 р.

1. **Питання.** В деяких колах Америки в даний час посилено обговорюється можливість послати в Москву неофіціального американського торговельного представника в супроводі штату спеціалістів для сприяння встановленню тісніших торговельних зв'язків між Сполученими Штатами і СРСР. Як поставився б Радянський уряд до такої передумови?

Сталін. СРСР взагалі охоче приймає торговельних представників і спеціалістів інших країн, які мають нормальні стосунки з ним. Щодо ПАСШ, то думаю, що Радянський уряд поставився б позитивно до такого починання.

2. **Питання.** Якби деякі з існуючих по той бік Атлантичного океану перешкод до більшого обсягу радянсько-американської торгівлі були усунені, то який міг би бути приблизний розмір замовлень, що його СРСР був би спроможний розмістити в Америці?

Сталін. Важко назвати наперед цифру, не ризикуючи впасти в помилку. В усякому разі ростущі потреби СРСР і величезні можливості промисловості

ПАСШ дають всі підстави для того, щоб розміри замовлень збільшилися в кілька разів.

3. **Питання.** В деяких відповідальних колах Америки існує цілком певне враження, що реагування радянського і американського урядів на далекосхідні події протягом останніх семи місяців виявило явну схожість, і що взагалі внаслідок цього розходження між політикою Рад і Америки стало меншим, ніж те, яке існувало до цього часу.

Якої Ви думки з цього приводу?

Сталін. Немає можливості сказати щось певне, тому що, на жаль, дуже важко уловити суть далекосхідної політики ПАСШ. Щодо Радянського Союзу, то він додержується і буде додержуватись твердої політики збереження миру як з Японією, так і з Манчжурією і взагалі—Китаєм.

4. **Питання.** Між вашою і моєю країнами є велика різниця, але є і явна схожість. Обидві займають величезну територію, на якій немає таких перешкод для торгівлі, як митні перегородки. Тупі традиції, звичайно, менше заважають економічній діяльності в СРСР і в Сполучених Штатах, ніж в інших першорядних державах. Процес індустріалізації в СРСР більше схожий на цей же процес у Сполучених Штатах, ніж в інших західноевропейських державах. В попередньому питанні я вже вказував, що в деяких випадках у Москві і Вашінгтоні політика не так далеко розходиться, як цього можна було б чекати. Нарешті, незважаючи на всю очевидну різницю, між американським і радянським народами без сумніву є глибока симпатія. Зважаючи на ці факти, чи не можна було б створити в умах обох народів переконання,

що збройна сутичка між обома країнами ніколи і ні при яких обставинах не повинна відбутися?

Сталін. Немає нічого легшого, як переконати народи обох країн у шкідливості і злочинності взаємного винищення. Але, на жаль, не завжди питання миру і війни вирішуються народами. Я не сумніваюсь, що народні маси ПАСШ не хотіли війни з народами СРСР у 1918—19 роках. Це не перешкодило, однак, урядові ПАСШ напасти на СРСР у 1918 р. (разом з Японією, Англією, Францією) і продовжувати воєнну інтервенцію проти СРСР аж до 1919 р. Щодо СРСР, то навряд чи треба ще доводити, що народи СРСР, як і уряд СРСР—хочуть, щоб «збройна сутичка між обома країнами ніколи і ні при яких обставинах» не могла мати місця.

5. **Питання.** В Америці поширювались суперечливі повідомлення про справжній характер другого п'ятирічного плану. Чи правда, що в період з 1 січня 1933 року до кінця 1937 р. в більшому, ніж до цього часу, обсягу будуть задовольнятися повсякденні потреби радянського населення? Інакше кажучи, чи буде дійсно розвиватися в більших розмірах, ніж до цього часу, легка індустрія?

Сталін. Так, легка індустрія буде розвиватися в далеко більших розмірах, ніж до цього часу.

Друкується вперше

КУЗНЕЦЬК. КУЗНЕЦЬКБУД

Привіт ударникам і ударницям, техперсоналові і всьому керівному складові Кузнецького заводу, які добилися високої виплавки чавуну на домні № 1 і показали більшовицькі темпи в оволодінні найновішою технікою.

Певен, що колектив Кузнецькбуду розвине далі досягнуті успіхи, забезпечить не менші успіхи на домні № 2, введе до ладу в найближчі місяці мартени і прокат, збудує і пустить в цьому році третю і четверту домни.

Й. Сталін

«Правда» № 142,
24 травня 1932 р.

ПРИВІТАННЯ VII ВСЕСОЮЗНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ВЛКСМ [34]

Привіт бійцям Ленінського комсомолу, делегатам і делегаткам сьомої Всесоюзної!

Бажаю вам успіху в справі комуністичної освіти і організації мільйонних мас робітничої й селянської молоді!

Тримайте високо прапор ленінського інтернаціоналізму, боріться за мир і дружбу між народами, зміцнюйте оборону нашої країни проти капіталістичної навали, висаджуйте в повітря старий світ рабства і експлуатації, будуйте і зміцнюйте новий світ визволеної праці і комунізму, вчіться поєднувати в усій своїй роботі могутній революційний порив з наполегливою діловитістю більшовицьких будівників, будьте гідними синами і дочками нашої матері—Всесоюзної Комуністичної Партії!

Хай живе комсомольське плем'я!

Й. Сталін

8 липня 1932 р.

«Правда» № 188,
9 липня 1932 р.

ПРИВІТАННЯ МАКСИМУ ГОРЬКОМУ[35]

Дорогий Олексію Максимовичу!

Від душі вітаю Вас і міцно тисну Вашу руку. Бажаю Вам довгих років життя і роботи на радість всім трудящим, на страх ворогам робітничого класу.

Й. Сталін

«Правда» № 266,
25 вересня 1932 р.

БУДІВНИКАМ ДНІПРОБУДУ

На жаль, не можу виконати Вашу просьбу відносно приїзду на пуск Дніпростанції через неможливість виїхати з Москви за умовами роботи.

Палкий привіт і поздоровлення робітничому колективові і керівному складові Дніпробуду у зв'язку з успішним завершенням великого історичного будівництва.

Міцно тисну руку ударникам Дніпробуду, славним героям соціалістичного будівництва.

Й. Сталін

«Правда» № 281,
10 жовтня 1932 р.

ПРИВІТАННЯ ЛЕНІНГРАДУ

Більшовицькому Ленінграду—колисці Радянської влади—в день п'ятнадцятих роковин народження влади Рад—привіт!

Хай живуть робітники Ленінграда, які першими піднесли прапор Жовтневого повстання проти капіталізму, розбили владу капіталістів і поставили владу робітників і селян—диктатуру пролетаріату!

Вперед, до нових перемог, товариші ленінградці!

Й. Сталін

«Правда» № 309,
7 листопада 1932 р.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «ПРАВДА»

Складаю сердечну подяку організаціям, установам, товаришам і окремим особам, які висловили своє співчуття з приводу кончини мого близького друга і товариша Надії Сергіївни Аллілуєвої-Сталіної.

Й. Сталін

«Правда» № 318,
18 листопада 1932 р.

ПАН КЕМПБЕЛЛ ПРИБРІХУЄ

В Америці появилась недавно на англійській мові книга відомого сільськогосподарського діяча п. Кемпбелла, який побував в СРСР, під назвою «Росія—ринок чи загроза?». В цій книзі п. Кемпбелл подає, між іншим, «інтерв'ю» із Сталіним, яке мало місце в Москві в січні 1929 року. «Інтерв'ю» це відзначається тим, що в ньому що не фраза—то небилиця або сенсаційне перекручення, які мають на меті створити рекламу для книги та її автора.

Для викриття цих небилиць вважаю не зайвим сказати кілька слів.

Пан Кемпбелл явно фантазує, коли він говорить, що розмова із Сталіним, почата о першій годині дня, «тривала довго після настання ночі, до світанку». Насправді розмова тривала не більше двох годин. Фантазія у п. Кемпбелла дійсно американська.

Пан Кемпбелл прибріхує, коли він твердить, що Сталін «взяв мою руку обома руками і сказав: ми можемо стати друзями». Насправді нічого подібного не мало і не могло мати місця. Пан Кемпбелл не може

не знати, що Сталін не має потреби в «друзях», подібних до Кемпбелла.

Пан Кемпбелл знов-таки прибріхує, коли він говорить, що, переславши йому запис розмови, я зробив нібито приписку: «збережіть цю пам'ятку, вона стане колись важливим історичним документом». Насправді запис переслав п. Кемпбеллу перекладач Яроцький без якої б то не було приписки. Пана Кемпбелла явно підводить бажання поспекулювати на Сталіні.

Пан Кемпбелл ще і ще раз прибріхує, коли він приписує Сталіну слова про те, що «при Троцькому дійсно пробували поширити комунізм в усьому світі, що це було першою причиною розриву між Троцьким і ним (тобто Сталіним), що Троцький вірив у світовий комунізм, тоді як він, Сталін, хотів обмежити свою діяльність власною країною». В цю безглузду небилицю, яка перевертає факти вверх дном, можуть повірити хіба тільки перебіжчики в табір Каутських і Вельсів. Насправді розмова з Кемпбеллом не мала ніякого відношення до питання про Троцького і ім'я Троцького не згадувалося зовсім під час розмови.

І так далі в тому ж роді...

Пан Кемпбелл згадує у своїй книзі про запис розмови із Сталіним, але він не визнав потрібним опублікувати його у своїй книзі. Чому? Чи не тому, що опублікування запису розладнало б план п. Кемпбелла відносно сенсаційних небилиць навколо «інтерв'ю» із Сталіним, покликаних створити в очах американських міщан рекламу для книги Кемпбелла?

Я думаю, що найкращим покаранням для п. Кемпбелла, який забрехався, було б опублікування тексту

запису розмови між п. Кемпбеллом і Сталіним. Це було б найбільш вірним засобом викрити брехню і відновити факти.

Й. Сталін

23 листопада 1932 р.

ЗАПИС РОЗМОВИ З паном КЕМПБЕЛЛОМ

28 січня 1929 р.

Після обміну вступними фразами пан Кемпбелл пояснив своє бажання відвідати тов. Сталіна, вказавши, що хоч він перебуває в СРСР як приватна особа, перед від'їздом з ПАСШ він бачився з Куліджем, а також з новообраним президентом Гувером і дістав повне їх схвалення в питанні про поїздку в Росію. Його перебування тут показало йому подиву гідну активність нації, яка є загадкою для всього світу. Йому особливо сподобались проекти будівництва сільського господарства. Йому відомо, що про Росію існує багато неправильних уявлень, але він був сам, наприклад, у Кремлі і бачив роботу, яка виконується у справі охорони пам'яток мистецтва і взагалі у справі піднесення рівня культурного життя. Він особливо вражений піклуванням про робітників і робітниць. Цікавим збігом йому здається те, що перед від'їздом з ПАСШ він був запрошений до президента і бачився з сином і пані Кулідж, тоді як вчора він був гостем президента СРСР, Калініна, який справив на нього величезне враження.

Тов. Сталін. Щодо планів сільськогосподарського і промислового будівництва, а також нашого

піклування про розвиток культурного життя, то ми перебуваємо ще на самому початку нашої роботи. В будівництві промисловості ми зробили ще дуже мало. Менше того зроблено в справі реалізації планів перебудови сільського господарства. Ми не повинні забувати, що наша країна була надзвичайно відсталою і ця відсталість до цього часу є великою перешкодою.

Різниця між колишніми і новими діячами в Росії полягає, між іншим, в тому, що старі діячі вважали відсталість країни за позитивну рису її, вбачаючи в ній «національну особливість», «національну гордість», тоді як нові люди, радянські люди, борються з нею, з цією відсталістю, як із злом, яке треба викорінювати. В цьому—запорука нашого успіху.

Ми знаємо, що ми не вільні від помилок. Але ми не боїмося критики, не боїмося дивитись прямо в лице труднощам і визнавати свої помилки. Ми приймаємо правильну критику і вітаємо її. Ми стежимо за ПАСШ, тому що ця країна стоїть високо в науковому і технічному відношенні. Ми б хотіли, щоб люди науки і техніки в Америці були нашими вчителями в галузі техніки, а ми їх учнями.

Кожний період в національному розвитку має свій пафос. В Росії ми маємо тепер пафос будівництва. В цьому її переважаюча риса тепер. Цим пояснюється, що ми переживаємо тепер будівну гарячку. Це нагадує про період, пережитий ПАСШ після громадянської війни [36]. В цьому основа і можливість технікопромислової і торговельної кооперації з ПАСШ. Я не знаю, що треба ще зробити, щоб забезпечити контакт з американською промисловістю. Чи не можете пояснити, що перешкоджає тепер тому, щоб

здійснити таке зближення, коли встановлено, що такий контакт був би вигідний як СРСР, так і ПАСШ.

Пан Кемпбелл. Я певен, що є разюча схожість між ПАСШ і Росією щодо їх величини, ресурсів і незалежності. Посилання п. Сталіна на період громадянської війни—правильне. Після громадянської війни спостерігалось надзвичайне зростання. Народ в ПАСШ цікавиться Росією. Я певен, що Росія надто велика країна, щоб вона могла не бути великим фактором у світових відносинах. Люди, які стоять на чолі російського уряду, мають у своєму розпорядженні величезні можливості здійснити великі діла. Єдине, що для цього необхідне—додержуватись ясності міркувань і бути завжди справедливим.

Я бачу вигідність правильного ділового контакту, і підтримую тісний зв'язок з урядом, хоч я і приватний громадянин. Я веду розмову, як приватна особа. Раз мене спитали, що заважає контактові між ПАСШ і Росією, я хочу відповісти дуже одверто, мужньо, з належною повагою до п. Сталіна і без образ. Він дуже об'єктивно мисляча людина і це дає можливість мені вести розмову так, як один чоловік повинен розмовляти з другим в ім'я блага для обох країн і цілком конфіденціально. Якби ми могли мати офіціальне визнання, кожен рвався б сюди, щоб вести справи на началах кредиту або інших началах, як справи ведуться скрізь. Підставою, чому американські фірми вагаються вести справи і надавати довгостроковий кредит, є відсутність визнання нашим вашінгтонським урядом вашого уряду.

Головною підставою цього є, однак, не просто невдача в справі визнання. Головна підстава, ми

гадаємо (і це може напевно), що представники вашого уряду в нашій країні весь час намагаються сіяти невдоволення і поширювати ідеї Радянської влади.

Ми маємо в нашій країні те, що називається «доктриною Монрое», яка означає, що ми не хочемо втручатися в справи ні одної країни в світі, що ми займаємося строго нашими власними справами. Тому ми не хочемо, щоб яка б то не була країна—Англія, Франція, Німеччина, Росія або інша—втручалися в наші особисті справи.

Росія—така величезна країна, що вона може сама виконати все, що буде вирішено зробити всім її народом. У Росії—свої власні ресурси всякого роду і, хоч це вимагатиме більше часу, кінець кінцем росіяни зможуть розвинути свої ресурси самостійно.

Нам приємно почувати, що в багатьох відношеннях ми є ідеалом для російського народу, і я думаю, що ми можемо бути дуже корисними йому, особливо щодо економії часу. Через те що ми розв'язали багато господарських проблем і наші методи копіюються багатьма країнами, крім Росії, то такі заходи, як будівництво радгоспів, означають посилення торговельних зв'язків, а кінець кінцем за торговельними зв'язками прийде і дипломатичне визнання на якійсь справедливій основі. Єдиний шлях для націй, як і для окремих осіб, це—відкрито висловитись без образ, і тоді дуже скоро настане час для яких-небудь угод. Чим більш вихованими ми стаємо, тим більше ми переконуємось, що ми більшого зможемо досягти розумом, ніж іншими засобами. Великі народи можуть розходитися в поглядах без загострення відносин, а великі люди порозумі-

ваються у великих питаннях. Вони звичайно закінчують переговори певною угодою—ідучи назустріч один одному, приблизно, на середині дороги—хоч би як далеко стояли на початку одна від одної їх вихідні точки зору.

Тов. Сталін. Я розумію, що дипломатичне визнання в дану хвилину утруднене для ПАСШ. Представників Радянського уряду так багато і так часто лаяла преса Америки, що крутий поворот важкий. Особисто я не вважаю дипломатичне визнання в даний момент вирішальним. Важливим є розвиток торговельних зв'язків на основі взаємної вигідності. Торговельні зв'язки потребують нормалізації, і якщо буде створена певна юридична база для цієї справи, то це було б першим і найголовнішим кроком по шляху до дипломатичного визнання. Питання про дипломатичне визнання розв'яжеться само собою, коли обидві сторони зрозуміють, що дипломатичні відносини вигідні. Головною основою є торговельні зв'язки та їх нормалізація, яка приводить до створення певних правових норм.

Звичайно, природні ресурси нашої країни багаті і різноманітні. Вони більш різноманітні і багаті, ніж це офіціально відомо, і наші дослідні експедиції раз у раз знаходять нові ресурси в нашій великій країні. Але це тільки одна сторона наших можливостей. Друга сторона полягає в тому, що наші селяни і робітники визволені тепер від колишнього тягаря поміщиків і капіталістів. Поміщики і капіталісти розтрачали раніше непродуктивно те, що тепер залишається в країні і збільшує всередині країни купівельну спроможність її. Зростання попиту таке, що

наша промисловість, незважаючи на швидкість її розвитку, відстає від попиту. Попит величезний як для особистого, так і для виробничого споживання. В цьому друга сторона наших необмежених можливостей.

І те і друге створює серйозний базис для торговельного і промислового контакту як з ПАСШ, так і з іншими розвинутими країнами.

Навколо питання про те, кому з держав прикласти сили до цих ресурсів і можливостей нашої країни, йде складна боротьба між ними. На жаль, ПАСШ стоять все ще далеко від цієї боротьби.

Німці кричать скрізь і всюди, що становище Радянської влади нетривке і що через це не слід відкривати радянським господарським організаціям серйозних кредитів. В той же час вони намагаються монополізувати торговельні стосунки з СРСР, відкриваючи йому кредити.

Одна група англійських ділових людей, як відомо, також веде запеклу антирадянську кампанію. В той же час ця сама група, а також група Мак-Кенна роблять спробу організувати для СРСР кредити. З преси вже відомо, що в лютому в СРСР приїжджає делегація англійських промисловців і банкірів. Вони збираються запропонувати обширний проект торговельних зв'язків і позику Радянському урядові.

Чим пояснити цю двоїстість німецьких і англійських ділових людей? Пояснюється це тим, що вони хочуть монополізувати у своїх руках торговельні зв'язки з СРСР, відстрашуючи і відсуваючи ПАСШ в сторону.

А тимчасом, для мене ясно, що ПАСШ мають більше підстав для обширних ділових зв'язків з СРСР, ніж будь-яка інша країна. І це не тільки тому, що

ПАСШ багаті і технікою і капіталами, але й тому, що ні в одній країні не приймають наших ділових людей так привітно і гостинно, як в ПАСШ.

Щодо пропаганди, я мушу найкатегоричніше заявити, що ніхто з представників Радянського уряду не має права втручатися у внутрішні справи країни, в якій він перебуває, ні прямо, ні посередньо. Щодо цього дано найтвердіші і найсуворіші вказівки всьому нашому персоналові службовців у радянських установах в ПАСШ. Я певен, що Брон і його співробітники ні найменшою мірою не зв'язані з пропагандою в якій би то не було формі. Якби хто-небудь з наших службовців порушив тверді директиви відносно невтручання, він був би негайно відкликаний і покараний. Звичайно, ми не можемо відповідати за дії невідомих і непідлеглих нам осіб. Але ми можемо взяти на себе відповідальність і дати максимум гарантій відносно невтручання щодо осіб, які перебувають на службі в наших закордонних установах.

Пан Кемпбелл. Чи можу я передати це панові Гуверу?

Тов. Сталін. Звичайно.

Пан Кемпбелл. Ми не знаємо, хто ті люди, що сіють невдоволення. Але вони є. Поліція знаходить їх та їх літературу. Я знаю Брона, і я певен, що він чесний, одвертий пан, який веде чесно справу. Але дехто є.

Тов. Сталін. Можливо, що пропаганда за Ради ведеться в ПАСШ членами американської комуністичної партії. Але ця партія в ПАСШ легальна, вона бере легальну участь у виборах президента, висуває своїх кандидатів у президенти і цілком зрозуміло, що ми не можемо втручатися у ваші внутрішні справи і в даному разі.

Пан Кемпбелл. З мого боку немає більше питань. А втім, є. Коли я повернусь до ПАСШ, ділові люди будуть питати мене, чи безпечно вести справи з СРСР. Машинобудівні компанії особливо будуть зацікавлені в питанні про можливість надання довгострокових кредитів. Чи можу я відповісти позитивно? Чи можу я одержати відомості про заходи, які тепер вживаються Радянським урядом для гарантування кредитних угод, чи є спеціальний податок або інше певне джерело, призначене для цієї мети?

Тов. Сталін. Мені не хотілося б хвалити свою країну. Проте, раз питання поставлено, я мушу сказати ось що. Не було ні одного випадку, коли б Радянський уряд або радянські господарські установи не робили платежів акуратно і вчасно по кредитах, чи то будуть короткострокові чи довгострокові. Можна було б довідатися в Німеччині про те, як ми сплачуємо німцям по трьохсотмільйонному кредиту. Звідки ми дістаємо кошти для платежів? Пан Кемпбелл знає, що гроші не падають з неба. Наше сільське господарство, промисловість, торгівля, ліс, нафта, золото, платина і т. д.—ось джерело платежів. В цьому ж гарантія платежів. Я не хочу, щоб пан Кемпбелл вірив мені на слово. Він може перевірити мої твердження хоч би в Німеччині. Він довідається, що ні разу не було відтяжки платежів, хоч іноді нам доводилось платити на ділі такі нечувані проценти, як 15—20%.

Щождо спеціальних гарантій, то я думаю, що немає потреби всерйоз говорити про це у відношенні до СРСР.

Пан Кемпбелл. Звичайно, немає потреби.

Тов. Сталін. Може, було б не зайвим, якщо я розповім Вам, строго конфіденціально, про позику, не кредит, а позику, запропоновану групою англійських банкірів—групою Бальфура, Кінгслі.

Пан Кемпбелл. Чи можу я передати про це Гуверу?

Тов. Сталін. Звичайно, але не давати в пресу. Ця група банкірів пропонує таке:

Наші борги Англії вони обчислюють, приблизно, в 400 мільйонів фунтів стерлінгів.

Їх пропонують консолідувати з 25%. Значить, замість 400 мільйонів фунтів стерлінгів—100 мільйонів фунтів стерлінгів.

Одночасно пропонується позика в 100 мільйонів фунтів стерлінгів.

Таким чином, наша заборгованість виразиться в 200 мільйонів фунтів стерлінгів з розстрочкою платежів на кілька десятків років. В обмін ми повинні давати перевагу британському машинобудуванню. Це не значить, що наші замовлення ми повинні будемо передавати тільки в Англію, але ми повинні давати перевагу.

Пан Кемпбелл. Висловлюючи подяку за інтерв'ю, говорить, що тов. Сталін справив на нього враження справедливої, добре обізнаної, одвертої людини. Він дуже радий був мати нагоду поговорити з тов. Сталіним і вважає це інтерв'ю історичним.

Тов. Сталін. Дякує п. Кемпбеллу за розмову.

«Большевик» № 22,
30 листопада 1932 р.

ДО П'ЯТНАДЦЯТИРІЧЧЯ ОДПУ

Привіт працівникам і бійцям ОДПУ, які чесно і мужньо виконують свій обов'язок перед робітничим класом і селянством Радянського Союзу!

Бажаю їм успіху в складній справі викоренення ворогів диктатури пролетаріату!

Хай живе ОДПУ, піднесений меч робітничого класу!

Й. Сталін

«Правда» № 350,
20 грудня 1932 р.

ОБ'ЄДНАНИЙ ПЛЕНУМ ЦК І ЦКК ВКП(б)[37]

7—12 січня 1933 р.

«Правда» №№ 10 і 17;
10 і 17 січня 1933 р.

ПІДСУМКИ ПЕРШОЇ П'ЯТИРІЧКИ

Доповідь 7 січня 1933 р.

I

МІЖНАРОДНЕ ЗНАЧЕННЯ П'ЯТИРІЧКИ

Товариші! При появі в світ п'ятирічного плану навряд чи думали люди, що п'ятирічка може мати величезне міжнародне значення. Навпаки, багато хто думав, що п'ятирічка є приватна справа Радянського Союзу, справа важлива і серйозна, але все-таки приватна, національна справа Радянського Союзу.

Історія, однак, показала, що міжнародне значення п'ятирічки незмірне. Історія показала, що п'ятирічка є не приватною справою Радянського Союзу, а справою всього міжнародного пролетаріату.

Ще задовго до появи п'ятирічного плану, в період, коли ми кінчали боротьбу з інтервентами і переходили на рейки господарського будівництва,— ще в цей період Ленін говорив, що наше господарське будівництво має глибоке міжнародне значення, що кожний крок вперед Радянської влади по шляху господарського будівництва зустрічає глибокий відгук у найрізноманітніших верствах капіталістичних країн і розколює людей на два табори—табір

прихильників пролетарської революції і табір її противників.

Ленін говорив тоді:

«Зараз головний свій вплив на міжнародну революцію ми справляємо своєю господарською політикою. Всі на Радянську Російську республіку дивляться, всі трудящі в усіх країнах світу без всякого винятку і без всякого перебільшення. Це досягнуто... На це поприще боротьба перенесена у всесвітньому масштабі. Розв'яжемо ми це завдання — і тоді ми виграли в міжнародному масштабі напевно і остаточно. Тому питання господарського будівництва набирають для нас значення цілком виняткового. На цьому фронті ми повинні здобути перемогу повільним, поступовим, — швидким не можна, — але неухильним підвищенням і рухом вперед» (див. т. XXVI, стор. 410—411 [38]).

Це було сказано в той період, коли ми закінчували війну з інтервентами, коли від воєнної боротьби з капіталізмом ми переходили до боротьби на господарському фронті, до періоду господарського будівництва.

З того часу минуло багато років, і кожний крок Радянської влади в галузі господарського будівництва, кожний рік, кожний квартал блискуче підтверджували правильність цих слів тов. Леніна.

Але найблискучіше підтвердження правильності слів Леніна дав п'ятирічний план нашого будівництва, виникнення цього плану, його розвиток, його здійснення. Справді, здається, ні один крок по шляху господарського будівництва в нашій країні не зустрічав такого відгуку в найрізноманітніших верствах капіталістичних країн Європи, Америки, Азії, як питання про п'ятирічний план, про його розвиток, про його здійснення.

Спочатку п'ятирічний план був зустрінутий з боку буржуазії та її преси глузуванням. «Фантазія», «бред», «утопія»,—так вони охрестили тоді наш п'ятирічний план.

Потім, коли почало вияснятися, що здійснення п'ятирічного плану дає реальні результати,—вони стали бити на сполох, твердячи, що п'ятирічний план загрожує існуванню капіталістичних країн, що його здійснення приведе до заповнення європейських ринків товарами, до посилення демпінгу і поглиблення безробіття.

Потім, коли і цей трюк, використаний проти Радянської влади, не дав очікуваних результатів,—почалася серія подорожей до СРСР різних представників всякого роду фірм, органів преси, товариств різного роду і т. д. з метою розглядіти своїми власними очима,—що ж, власне кажучи, діється в СРСР. Я не кажу тут про робітничі делегації, які з самого початку появи п'ятирічного плану висловлювали своє захоплення починаннями й успіхами Радянської влади і виявляли свою готовність підтримати робітничий клас СРСР.

З цього часу й почався розкол так званої громадської думки, буржуазної преси, буржуазних товариств всякого роду і т. д. Одні твердили, що п'ятирічний план зазнав цілковитого краху і більшовики стоять на краю загибелі. Інші, навпаки, запевняли, що хоч більшовики погані люди,—з п'ятирічним планом у них все ж виходить діло і вони, мабуть, доб'ються своєї мети.

Може не зайвим буде, коли я наведу відгуки різного роду органів буржуазної преси.

Візьмімо, наприклад, американську газету «Нью-Йорк Таймс» [39]. В кінці листопада 1932 року ця газета писала:

«П'ятирічний промисловий план, який поставив собі за мету зробити виклик почуттю пропорції, який прагне до своєї мети «незалежно від витрат», як часто з гордістю вихвалялась Москва, не є в дійсності планом. Це—спекуляція».

Виходить, що п'ятирічка навіть не план, а пуста спекуляція.

А ось відгук англійської буржуазної газети «Дейлі Телеграф» [40], даний наприкінці листопада 1932 року:

«Коли розглядати план, як пробний камінь для «планованої економіки», то ми повинні сказати, що він зазнав цілковитого краху».

Відгук «Нью-Йорк Таймс» у листопаді 1932 року:

«Колективізація ганебно провалилась. Вона привела Росію *на грань голоду*».

Відгук буржуазної газети в Польщі «Газета Польска» [41], даний літом 1932 року:

«Становище показує, начебто, що уряд Рад зайшов із своєю політикою колективізації села у безвихідь».

Відгук англійської буржуазної газети «Фінаншіел Таймс» [42], даний у листопаді 1932 року:

«*Сталін і його партія в результаті своєї політики* опинилися перед лицем краху системи п'ятирічного плану і провалу всіх завдань, які він мав здійснити».

Відгук італійського журналу «Політика» [43]:

«Було б абсурдом думати, що чотири роки роботи народу, який складається з 160 млн. чоловік, чотири роки надлюдського

економічного і політичного напруження з боку режиму такої сили, яку являє собою більшовицький режим, нічого не створили. Навпаки, вони створили багато... І все ж катастрофа в наявності, вона є фактом, очевидним для всіх. В цьому переконалися друзі і вороги, більшовики і антибільшовики, опозиціонери справа і зліва».

Нарешті, відгук американського буржуазного журналу «Керрент Історі»[44]:

«Огляд нинішнього стану справ в Росії, таким чином, веде до висновку, що п'ятирічна програма провалилась як щодо оголошених цілей, так і ще більше щодо її основних соціальних принципів».

Такі є відгуки однієї частини буржуазної преси.

Навряд чи варто критикувати авторів цих відгуків. Я думаю, що не варто. Не варто, тому що ці «твердолобі» люди належать до тієї породи викопних середньовічного періоду, для яких факти не мають значення і які, хоч би як здійснювався у нас п'ятирічний план,—все одно будуть твердити своє.

Перейдімо до відгуків інших органів преси, які йдуть з того самого буржуазного табору.

Ось відгук відомої буржуазної газети у Франції «Тан»[45], даний у січні 1932 року:

«СРСР виграв перший тур, індустріалізуючись без допомоги іноземного капіталу».

Відгук тієї ж «Тан», даний літом 1932 року:

«Комунізм гігантськими темпами завершує реконструкцію, в той час, як капіталістичний лад дає змогу рухатися тільки повільними кроками... У Франції, де земельна власність поділена до безконечності між окремими власниками, неможливо механізувати сільське господарство; а Ради, індустріалізуючи сільське господарство, зуміли розв'язати проблему... В змаганні з нами більшовики вийшли переможцями».

Відгук англійського буржуазного журналу «Раунд Тейбл»[16]:

«Досягнення п'ятирічного плану являють собою гідне подиву явище. Тракторні заводи Харкова і Сталінграда, автомобільний завод АМО в Москві, автомобільний завод в Н. Новгороді, Дніпровська гідроелектрична станція, грандіозні сталеливарні заводи в Магнітогорську і Кузнецьку, ціла сітка машинобудівних і хімічних заводів на Уралі, який перетворюється в радянський Рур,—всі ці та інші промислові досягнення в усій країні свідчать, що, хоч би які були труднощі, радянська промисловість, як добре зрошувана рослина, росте і міцніє... П'ятирічний план заклав основи майбутнього розвитку і надзвичайно посилив могутність СРСР».

Відгук англійської буржуазної газети «Фінаншіел Таймс»:

«Успіхи, досягнуті в машинобудівній промисловості, не підлягають ніяким сумнівам. Вихваляння цих успіхів у пресі і в промовах аж ніяк не є необгрунтованими. Не треба забувати, що раніше Росія виробляла тільки найпростіші машини і знаряддя. Правда, і тепер абсолютні цифри ввозу машин та інструментів збільшуються; але пропорціональна частка імпортованих машин в порівнянні з тими, які були вироблені в самому СРСР, невпинно зменшується. СРСР тепер виробляє все устаткування, необхідне для своєї металургійної і електричної промисловості. Він зумів створити свою власну автомобільну промисловість. Він створив виробництво знарядь та інструментів, яке охоплює всю гаму від найменших інструментів великої точності і аж до найважчих пресів. Щождо сільськогосподарських машин, то СРСР уже не залежить від ввозу з-за кордону. Разом з тим Радянський уряд вживає заходів для того, щоб запізнювання в продукції вугілля і заліза не перешкоджало здійсненню п'ятирічки за чотири роки. Не підлягає сумніву, що новозбудовані величезні заводи гарантують значне зростання продукції важкої промисловості».

Відгук австрійської буржуазної газети «Нейе Фрейе Прессе» [47], даний на початку 1932 року:

«Більшовизм можна проклинати, але його треба знати. **П'ятирічка — це новий велетень,** який треба брати до уваги і, в усякому разі, до господарського розрахунку».

Відгук англійського капіталіста Гіббсона Джарві, голови банку «Юнайтед домініон», даний у жовтні 1932 року:

«Я хочу роз'яснити, що я не комуніст і не більшовик, я — безперечний капіталіст і індивідуаліст... Росія рухається вперед, в той час, як надто багато наших заводів стоїть без діла і приблизно 3 млн. нашого народу шукають в одчаї роботи. П'ятирічку висміювали і пророкували її провал. Але ви можете вважати безсумнівним, що в умовах п'ятирічного плану зроблено більше, ніж намічалось... В усіх промислових містах, які я відвідав, виникають нові райони, збудовані за певним планом, з широкими вулицями, прикрашеними деревами і скверами, з будинками найбільш сучасного типу, школами, лікарнями, робітничими клубами і неодмінними дитячими яслами та дитячими будинками, де піклуються про дітей працюючих матерів... Не намагайтесь недооцінювати російських планів і не робіть помилки, сподіваючись, що Радянський уряд може провалитися... Сьогоднішня Росія — країна з душею і ідеалом. Росія — країна гідної подиву активності. Я вірю, що прагнення Росії здорові... Може найважливіше — в тому, що вся молодь і робітники в Росії мають одну річ, якої, на жаль, бракує сьогодні в капіталістичних країнах, а саме — надію».

Відгук американського буржуазного журналу «Нейшен» [48], даний у листопаді 1932 року:

«Чотири роки п'ятирічного плану принесли з собою дійсно **блискучі досягнення.** Радянський Союз працював з інтенсивністю воєнного часу над творчим завданням побудови основ нового життя. **Лице країни змінюється буквально до невпізнанності...** Це вірно щодо Москви з її сотнями заново асфальтованих

вулиць і скверів, нових будинків, з новими пригородами і кордоном нових фабрик на її околицях. Це вірно і щодо менших міст. Нові міста виникли в степах і пустинях, не які-небудь кілька міст, а щонайменше 50 міст з населенням від 50 до 250 тис. чоловік. Всі вони виникли за останні чотири роки, кожне з них є центром нового підприємства або ряду підприємств, збудованих для розроблення природних ресурсів. Сотні нових районних електростанцій і цілий ряд гігантів, подібно до Дніпробуду, поступово втілюють в життя формулу Леніна: «Соціалізм є Радянська влада плюс електрифікація»... Радянський Союз організував масове виробництво безлічі предметів, яких Росія ніколи раніше не виробляла: тракторів, комбайнів, високоякісних сталей, синтетичного каучуку, шарикопідшипників, потужних дизелів, турбін на 50 тис. квт., телефонного устаткування, електричних машин для гірничої промисловості, аеропланів, автомобілів, велосипедів і кількох сот типів нових машин... Вперше в історії Росія добуває алюміній, магнезит, апатити, йод, поташ і багато інших цінних продуктів. **Дороговказними точками радянських рівнин не є більше хрести і куполи церков, а зернові елеватори і силосні башти.** Колгоспи будують будинки, хліви, свинарники. Електрика проникає в село, радіо і газети завоювали його. Робітники вчаться працювати на найновіших машинах. Селянські хлопці виробляють і обслужують сільськогосподарські машини, які більші і складніші, ніж те, що бачила будь-коли Америка. **Росія починає «мислити машинами».** Росія швидко переходить від віку дерева до віку заліза, сталі, бетону і моторів».

Відгук «ліво»-реформістського журналу в Англії «Форвард»[49], даний у вересні 1932 року:

«Впадає в очі величезна робота, яка відбувається в СРСР. Нові заводи, нові школи, нові кіно, нові клуби, нові величезні будинки — скрізь нові будови. Багато з них уже закінчено, інші ще оточені риштованням. Трудно розповісти англійському читачеві, що зроблено за останні два роки і що робиться далі. Треба все це бачити для того, щоб цьому повірити. Наші власні досягнення, здійснені нами під час війни,—лише дрібниця в порівнянні з тим, що робиться в СРСР. Американці визнають, що

навіть у період найбурхливішої будівної гарячки в західних штатах, там не було нічого схожого на теперішню гарячкову творчу діяльність в СРСР. За останні два роки в СРСР відбулося так багато змін, що не можеш далі уявляти собі, що ж буде в цій країні ще через 10 років... Викиньте з голови фантастичні страшні історії, що їх розповідають англійські газети, які так уперто і так безглуздо брешуть про СРСР. Викиньте також з голови всю ту половинчату правду і враження, які грунтуються на нерозумінні і які пущені в хід дилетантствуючими інтелігентами, що звисока дивляться на СРСР крізь окуляри середнього класу, але не мають ані найменшого уявлення про те, що діється там... СРСР будує нове суспільство на здорових основах. Щоб здійснити цю мету, треба йти на риск, треба працювати з ентузіазмом, з такою енергією, якої світ досі не знав, треба боротися з величезними труднощами, неминучими при прагненні побудувати соціалізм у великій країні, ізольованій від решти світу. Але, відвідавши цю країну вдруге за два роки, я дістав враження, що вона йде по шляху тривкого прогресу, планує, творить і будує, і все це в такому масштабі, який є яскравим викликом на адресу ворожого капіталістичного світу».

Такі є різноголосиця і розкол у таборі буржуазних кіл, з яких одні стоять за знищення СРСР з його п'ятирічним планом, що нібито провалився, а інші, як видно, за торговельне співробітництво з СРСР, розраховуючи, очевидно, на те, що з успіхів п'ятирічного плану можна буде здобути для себе деяку вигоду.

Окремо стоїть питання про ставлення робітничого класу капіталістичних країн до питання про п'ятирічку, до питання про успіхи соціалістичного будівництва в СРСР. Можна було б тут обмежитись наведенням відгуку однієї з численних робітничих делегацій, які щороку приїздять до СРСР, хоч би, наприклад, бельгійської робітничої делегації. Відгук

цей типовий для всіх без винятку робітничих делегацій, все одно, чи мова йде про англійські чи французькі делегації, про німецькі чи американські чи про делегації інших країн. Ось він:

«Ми захоплені тим величезним будівництвом, яке ми спостерігали під час нашої подорожі. В Москві, як і в Макіївці, Горлівці, Харкові і Ленінграді, ми могли констатувати, з яким ентузіазмом там працюють. Всі машини — найновішої конструкції. На заводах — чистота, багато повітря і світла. Ми бачили, як в СРСР робітникам подається медична і санітарна допомога. Робітничі житла побудовані поблизу заводів. В робітничих містечках організовані школи і ясла; діти оточені якнайуважнішим піклуванням. Ми могли бачити різницю між старими і новозбудованими заводами, між старими і новими житлами. Все, що ми бачили, дало нам ясне уявлення про величезну силу трудящих, які будують нове суспільство під керівництвом комуністичної партії. Ми спостерігали в СРСР велике культурне піднесення в той час, як в інших країнах панує занепад в усіх галузях, панує безробіття. Ми могли бачити, які страшенні труднощі радянські трудящі зустрічають на своєму шляху. Ми в тим більшій мірі розуміємо гордість, з якою вони показують нам свої перемоги. Ми певні, що вони подолають всі перешкоди».

Ось вам міжнародне значення п'ятирічки. Досить було нам провести будівну роботу протягом яких-небудь 2—3 років, досить було показати перші успіхи п'ятирічки, щоб весь світ розколовся на два табори, на табір людей, які гавкають на нас без устанку, і табір людей, які вражені успіхами п'ятирічки, не кажучи вже про те, що є і посилюється наш власний табір в усьому світі,—табір робітничого класу капіталістичних країн, який радіє з успіхів робітничого класу СРСР і готовий подати йому підтримку на страх буржуазії всього світу.

Що це значить?

Це значить, що міжнародне значення п'ятирічки, міжнародне значення її успіхів і завоювань—не підлягає сумніву.

Це значить, що капіталістичні країни чреваті пролетарською революцією, і саме тому, що вони чреваті пролетарською революцією, буржуазія хотіла б почерпнути в невдачах п'ятирічки новий аргумент проти революції, тоді як пролетаріат, навпаки, старається почерпнути і дійсно черпає в успіхах п'ятирічки новий аргумент за революцію, проти буржуазії всього світу.

Успіхи п'ятирічки мобілізують революційні сили робітничого класу всіх країн проти капіталізму,— такий є незаперечний факт.

Не може бути сумніву, що міжнародне революційне значення п'ятирічки дійсно незмірне.

З тим більшою увагою повинні ми поставитись до питання про п'ятирічку, про зміст п'ятирічки, про основні завдання п'ятирічки.

З тим більшою старанністю ми повинні проаналізувати підсумки п'ятирічки, підсумки виконання і проведення в життя п'ятирічного плану.

II

ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ П'ЯТИРІЧНОГО ПЛАНУ І ШЛЯХ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

Перейдімо до питання про п'ятирічний план по суті.

Що таке п'ятирічний план?

В чому полягало основне завдання п'ятирічного плану?

Основне завдання п'ятирічки полягало в тому, щоб перевести нашу країну з її відсталою, часом середньовічною технікою—на рейки нової, сучасної техніки.

Основне завдання п'ятирічки полягало в тому, щоб перетворити СРСР з країни аграрної і немічної, залежної від примх капіталістичних країн,—в країну індустріальну і могутню, цілком самостійну і незалежну від примх світового капіталізму.

Основне завдання п'ятирічки полягало в тому, щоб, перетворюючи СРСР в країну індустріальну,—витіснити до кінця капіталістичні елементи, розширити фронт соціалістичних форм господарства і створити економічну базу для знищення класів в СРСР, для побудови соціалістичного суспільства.

Основне завдання п'ятирічки полягало в тому, щоб створити в нашій країні таку індустрію, яка була б здатна переозброїти і реорганізувати не тільки промисловість в цілому, але й транспорт, але й сільське господарство—на базі соціалізму.

Основне завдання п'ятирічки полягало в тому, щоб перевести дрібне і роздроблене сільське господарство на рейки великого колективного господарства, забезпечити тим самим економічну базу соціалізму на селі і ліквідувати таким чином можливість відновлення капіталізму в СРСР.

Нарешті, завдання п'ятирічного плану полягало в тому, щоб створити в країні всі необхідні технічні й економічні передумови для максимального піднесення обороноздатності країни, яка давала б можливість організувати рішучу відсіч всім і всяким спробам воєнної інтервенції ззовні, всім і всяким спробам воєнного нападу іззовні.

Чим диктувалось це основне завдання п'ятирічки, чим воно обгрунтовувалось?

Необхідністю ліквідації техніко-економічної відсталості Радянського Союзу, яка прирікала його на незавидне існування, необхідністю створити в країні такі передумови, які дали б їй можливість не тільки догнати, але з часом і перегнати в техніко-економічному відношенні передові капіталістичні країни.

Міркуванням про те, що Радянська влада не може довго триматися на базі відсталої промисловості, що тільки сучасна велика промисловість, яка не тільки не поступається, але може з часом перевершити промисловість капіталістичних країн,—може служити справжнім і надійним фундаментом для Радянської влади.

Міркуванням про те, що Радянська влада не може довго базуватися на двох протилежних основах, на великій соціалістичній промисловості, яка **знищує** капіталістичні елементи, і на дрібному одноосібному селянському господарстві, яке **породжує** капіталістичні елементи.

Міркуванням про те, що поки не підведена під сільське господарство база великого виробництва, поки не об'єднані дрібні селянські господарства у великі колективні господарства,—небезпека відновлення капіталізму в СРСР є найреальнішою небезпекою з усіх можливих небезпек.

Ленін говорив:

«Революція зробила те, що за кілька місяців Росія щодо свого **політичного** *ладу догнала передові країни.*

Але цього мало. Війна невблаганна, вона ставить **питання** з нещадною різкістю: або загинути, або догнати передові **країни**

і перегнати їх також **і економічно...** Загинути або на всіх парах рушити вперед. Так поставлене питання історією» (див. т. XXI, стор. 191 [50]).

Ленін говорив:

«Поки ми живемо в дрібноселянській країні, для капіталізму в Росії є міцніша економічна база, ніж для комунізму. Це треба запам'ятати. Кожен, хто уважно спостерігав життя села, в порівнянні з життям міста, знає, що ми коренів капіталізму не вирвали і фундамент, основу у внутрішнього ворога не підірвали. Останній держиться на дрібному господарстві, і щоб підірвати його, є один засіб — перевести господарство країни, в тому числі й землеробство, на нову технічну базу, на технічну базу сучасного великого виробництва... Тільки тоді, коли країна буде електрифікована, коли під промисловість, сільське господарство і транспорт буде підведена технічна база сучасної великої промисловості, тільки тоді ми переможемо остаточно» (див. т. XXVI, стор. 46 — 47 [51]).

Ці положення і лягли в основу тих міркувань партії, які привели до вироблення п'ятирічного плану, які привели до визначення основного завдання п'ятирічного плану.

Так стоїть справа з основним завданням п'ятирічки.

Але здійснення такого грандіозного плану не можна починати врозкид, з чого попало. Щоб здійснити такий план, треба, насамперед, знайти основну ланку плану, бо, тільки знайшовши основну ланку і ухопившись за неї, — можна було витягти всі інші ланки плану.

В чому полягала основна ланка п'ятирічного плану?

Основна ланка п'ятирічного плану полягала у важкій промисловості з її серцевиною — машинобудуванням. Бо тільки важка промисловість здатна реконструювати і поставити на ноги і промисловість в цілому, і транспорт, і сільське господарство. З неї

і треба було почати здійснення п'ятирічки. Отже, відбудову важкої промисловості треба було покласти в основу здійснення п'ятирічного плану.

Ми маємо вказівки Леніна і щодо цього:

«Порятунком для Росії є не тільки хороший урожай в селянському господарстві — цього ще мало, — і не тільки хороший стан легкої промисловості, яка постачає селянству предмети вжитку, — цього теж ще мало, — нам необхідна також **важка** індустрія... Без врятування важкої промисловості, без її відбудови ми не зможемо побудувати ніякої промисловості, а без неї ми взагалі загинемо, як самостійна країна... Важка індустрія потребує державних субсидій. Якщо ми їх не знайдемо, то ми, як цивілізована держава, — я вже не кажу, як соціалістична, — загинули» (див. т. XXVII, стор. 349 [52]).

Але відбудова і розвиток важкої індустрії, особливо в такій відсталій і небагатій країні, якою була наша країна на початку п'ятирічки, є найтруднішою справою, бо важка індустрія вимагає, як відомо, величезних фінансових затрат і наявності певного мінімуму досвідчених технічних сил, без чого, взагалі кажучи, неможлива відбудова важкої індустрії. Чи знала про це партія і чи здавала собі з цього справу? Так, знала. І не тільки знала, але заявляла про це на повний голос. Партія знала, яким шляхом була побудована важка індустрія в Англії, Німеччині, Америці. Вона знала, що важка індустрія була побудована в цих країнах або з допомогою великих позик, або шляхом пограбування інших країн, або ж і тим і другим шляхом одночасно. Партія знала, що ці шляхи закриті для нашої країни. На що ж вона розраховувала? Вона розраховувала на власні сили нашої країни. Вона розраховувала на те, що, маючи Радянську владу і спираючись на націоналізацію землі,

промисловості, транспорту, банків, торгівлі, ми можемо проводити найсуворіший режим економії для того, щоб нагромаджувати достатні кошти, необхідні для відбудови і розвитку важкої індустрії. Партія прямо говорила, що ця справа вимагатиме серйозних жертв і що ми повинні піти на ці жертви відкрито і свідомо, коли хочемо добитися мети. Партія розраховувала підняти цю справу внутрішніми силами нашої країни без кабальних кредитів і позик іззовні.

Ось що говорив Ленін з цього приводу:

«Ми повинні постаратися побудувати державу, в якій робітники зберегли б своє керівництво над селянами, довір'я селян щодо себе і з *найбільшою економією вигнали б* із своїх суспільних відносин всякі сліди будь-яких надмірностей.

Ми повинні звести наш держапарат до максимальної економії. *Ми повинні вигнати з нього всі сліди надмірностей*, яких в ньому залишилося так багато від царської Росії, від її бюрократично-капіталістичного апарату.

Чи не буде це царством селянської обмеженості?

Ні. Коли ми збережемо за робітничим класом керівництво над селянством, то ми дістанемо можливість ціною найбільшої і найбільшої економії господарства в нашій державі добитися того, щоб всяке найменше заощадження зберегти для розвитку *нашої великої машинної індустрії*, для розвитку електрифікації, гідроторфу, для добудови Волховбуду та інше.

В цьому і тільки в цьому буде наша надія. Тільки тоді ми спроможні будемо пересісти, висловлюючись фігурально, з одного коня на іншого, а саме, з коня селянського, мужицького, зубожілого, з коня економій, розрахованих на розорену селянську країну,—на коня, якого шукає і не може не шукати для себе пролетаріат, на коня великої машинної індустрії, електрифікації, Волховбуду і т. д.» (див. т. XXVII, стор. 417 [53]).

Пересісти із зубожілого мужицького коня на коня великої машинної індустрії,—ось яку мету пере-

слідувала партія, виробляючи п'ятирічний план і добиваючись його здійснення.

Встановити найсуворіший режим економії і нагромаджувати кошти, необхідні для фінансування індустріалізації нашої країни,—ось на який шлях треба було стати, щоб добитися створення важкої індустрії і здійснення п'ятирічного плану.

Сміливе завдання? Трудний шлях? Але наша партія тому й називається ленінською партією, що вона не має права боятися труднощів.

Більше того. Упевненість партії в здійсненності п'ятирічки і віра в сили робітничого класу були такі сильні, що партія визнала можливим поставити собі завдання здійснити цю трудну справу не за п'ять років, як цього вимагав п'ятирічний план, а за чотири роки, власне—чотири роки і три місяці, якщо додати окремий квартал.

На цій основі й народився знаменитий лозунг: «П'ятирічка за чотири роки».

І що ж?

Факти показали згодом, що партія мала рацію.

Факти показали, що без цієї сміливості і віри в сили робітничого класу партія не могла б добитися тієї перемоги, якою гордимося ми тепер по праву.

III

ПІДСУМКИ П'ЯТИРІЧКИ ЗА ЧОТИРИ РОКИ В ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОСТІ

Перейдімо тепер до питання про підсумки здійснення п'ятирічного плану.

Які є підсумки п'ятирічки за чотири роки в галузі **промисловості?**

Чи добились ми перемоги в цій галузі?

Так, добились. І не тільки добились, а зробили більше, ніж ми самі чекали, ніж могли чекати найгарячіші голови в нашій партії. Цього не заперечують тепер навіть вороги. Тим більше не можуть цього заперечувати наші друзі.

У нас не було чорної металургії, основи індустріалізації країни. У нас вона є тепер.

У нас не було тракторної промисловості. У нас вона є тепер.

У нас не було автомобільної промисловості. У нас вона є тепер.

У нас не було верстатобудування. У нас воно є тепер.

У нас не було серйозної і сучасної хімічної промисловості. У нас вона є тепер.

У нас не було справжньої і серйозної промисловості по виробництву сучасних сільськогосподарських машин. У нас вона є тепер.

У нас не було авіаційної промисловості. У нас вона є тепер.

Щодо виробництва електричної енергії ми стояли аж на останньому місці. Тепер ми висунулись на одно з перших місць.

Щодо виробництва нафтових продуктів і вугілля ми стояли на останньому місці. Тепер ми висунулись на одно з перших місць.

У нас була лише одним одна вугільно-металургійна база—на Україні, з якою ми насилу справлялись. Ми добились того, що не тільки піднесли цю базу, але створили ще нову вугільно-металургійну базу—на Сході, яка становить гордість нашої країни.

Ми мали лише одним одну базу текстильної промисловості—на Півночі нашої країни. Ми добились того, що будемо мати найближчим часом дві нові бази текстильної промисловості—в Середній Азії і Західному Сибіру.

І ми не тільки створили ці нові величезні галузі промисловості, але ми їх створили в такому масштабі і в таких розмірах, перед якими бліднуть масштаби і розміри європейської індустрії.

А все це привело до того, що капіталістичні елементи витіснені з промисловості остаточно і безповоротно, а соціалістична промисловість стала єдиною формою індустрії в СРСР.

А все це привело до того, що країна наша з аграрної стала індустріальною, бо питома вага промислової продукції у відношенні до сільськогосподарської піднялася з 48% на початку п'ятирічки (1928 р.) до 70% на кінець четвертого року п'ятирічки (1932 р.).

А все це привело до того, що на кінець четвертого року п'ятирічки нам удалося виконати програму загального промислового виробництва, розраховану на п'ять років,—на 93,7%, піднявши обсяг промислової продукції більш ніж **втроє** проти довоєнного рівня і більш ніж **вдвоє** проти рівня 1928 року. Щождо програми виробництва по важкій промисловості, то ми виконали п'ятирічний план на 108%.

Правда, ми недовиконали загальну програму п'ятирічки на 6%. Але це пояснюється тим, що, через відмову сусідніх країн підписати з нами пакти про ненапад і ускладнення на Далекому Сході[54], нам довелося нашвидку переключити ряд заводів з метою посилення оборони на виробництво сучасних знарядь

оборони. Ну, а переключення це, через необхідність пройти деякий підготовчий період, привело до того, що заводи ці припинили виробництво продукції на протязі чотирьох місяців, що не могло не відбитися на виконанні загальної програми виробництва за п'ятирічним планом протягом 1932 року. Операція ця привела до того, що ми надолужили цілком і повністю прогалини в справі обороноздатності країни. Але вона не могла не відбитися негативно на виконанні програми виробництва за п'ятирічним планом. Не може бути ніякого сумніву, що без цієї привхідної обставини ми не тільки виконали б, але напевно перевиконали б загально-виробничу цифрову частину п'ятирічного плану.

Нарешті, все це *привело до того*, що з країни слабої і не підготовленої до оборони Радянський Союз перетворився в країну могутню в розумінні обороноздатності, в країну, готову до всяких випадковостей, в країну, здатну виробляти в масовому масштабі всі сучасні знаряддя оборони і забезпечити ними свою армію в разі нападу іззовні.

Такі загалом підсумки п'ятирічки за чотири роки в галузі промисловості.

Тепер судіть самі, чого варте після всього цього базікання буржуазної преси про «провал» п'ятирічки в галузі промисловості.

А як стоїть справа з **капіталістичними** країнами, які переживають нині жорстоку кризу, в розумінні зростання їх промислової продукції?

Ось усім відомі офіціальні дані.

В той час як обсяг промислової продукції СРСР на кінець 1932 року **виріс** проти **довоєнного** рівня до

334%, обсяг промислової продукції ПАСШ **знизився** за той же період до 84% довоєнного рівня, Англії—до 75%, Німеччини—до 62%.

В той час як обсяг промислової продукції СРСР **виріс** на кінець 1932 року проти **рівня 1928** року до 219%, обсяг промислової продукції ПАСШ **знизився** за той же період до 56%, Англії—до 80%, Німеччини—до 55%, Польщі—до 54%.

Про що говорять ці дані, як не про те, що капіталістична система промисловості не склала іспиту в змаганні з радянською системою, що радянська система промисловості має всі переваги перед системою капіталістичною.

Нам кажуть, що все це добре, збудовано багато нових заводів, закладено основи індустріалізації. Але було б далеко краще відмовитися від політики індустріалізації, від політики розширення виробництва засобів виробництва, або принаймні відкласти цю справу на задній план з тим, щоб виробляти більше ситцю, взуття, одягу та інших предметів широкого вжитку.

Предметів широкого вжитку дійсно вироблено менше, ніж треба, і це створює певні утруднення. Але тоді треба знати і треба здати собі справу, до чого привела б нас така політика відсування на задній план завдань індустріалізації. Звичайно, ми могли б з півтора мільярда карбованців валюти, витрачених за цей період на устаткування нашої важкої промисловості, відкласти половину на імпорт бавовни, шкіри, вовни, каучуку і т. д. У нас було б тоді більше ситцю, взуття, одягу. Але у нас не було б тоді ні тракторної, ні автомобільної промисловості, не було б скільки-небудь серйозної чорної металургії,

не було б металу для виробництва машин,— і ми були б беззбройні перед лицем озброєного новою технікою капіталістичного оточення.

Ми позбавили б себе тоді можливості постачати сільському господарству трактори і сільгоспмашини,— отже, ми сиділи б без хліба.

Ми позбавили б себе можливості здобути перемогу над капіталістичними елементами в країні,— отже, ми неймовірно підвищили б шанси на реставрацію капіталізму.

Ми не мали б тоді всіх тих сучасних засобів оборони, без яких неможлива державна незалежність країни, без яких країна перетворюється в об'єкт воєнних операцій зовнішніх ворогів. Наше становище було б тоді більш-менш аналогічне становищу нинішнього Китаю, який не має своєї важкої промисловості, не має своєї воєнної промисловості, і який клюють тепер всі, кому тільки не лінько.

Одним словом ми мали б у такому разі воєнну інтервенцію, не пакти про ненапад, а війну, війну небезпечну і смертельну, війну криваву і нерівну, бо в цій війні ми були б майже беззбройні перед ворогами, які мають у своєму розпорядженні всі сучасні засоби нападу.

Ось як обертається справа, товариші.

Ясно, що державна влада, яка поважає себе, партія, яка поважає себе, не могла стати на таку згубну точку зору.

І саме тому, що партія відкинула таку антиреволюційну настанову,—саме через це вона добилася вирішальної перемоги в справі виконання п'ятирічного плану в галузі промисловості.

Здійснюючи п'ятирічку і організуючи перемогу в галузі промислового будівництва, партія проводила політику найбільш прискорених темпів розвитку промисловості. Партія немовби підхльостувала країну, прискорюючи її біг вперед.

Чи правильно робила партія, проводячи політику найбільш прискорених темпів?

Так, безумовно правильно.

Не можна не підганяти країну, яка відстала на сто років і якій загрожує через її відсталість смертельна небезпека. Тільки таким чином можна було дати країні можливість нашвидку переозброїтися на базі нової техніки і вийти, нарешті, на широкий шлях.

Далі, ми не могли знати, в який день нападуть на СРСР імперіалісти і перервуть наше будівництво, а що вони могли напасти в усякий момент, користуючись техніко-економічною слабістю нашої країни,—в цьому не могло бути сумніву. Тому партія була змушена підхльостувати країну, щоб не прогаяти часу, використати до дна передишку і встигнути створити в СРСР основи індустріалізації, які становлять базу його могутності. Партія не мала можливості чекати і маневрувати, і вона повинна була проводити політику найбільш прискорених темпів.

Нарешті, партія повинна була покінчити в можливо короткий строк із слабістю країни в галузі оборони. Умови моменту, зростання озброєнь у капіталістичних країнах, провал ідеї роззброєння, ненависть міжнародної буржуазії до СРСР,—все це спонукало партію до того, щоб форсувати справу посилення обороноздатності країни, основи її незалежності.

Але чи мала партія реальну можливість здійснювати політику найбільш прискорених темпів? Так, мала. Вона мала цю можливість не тільки тому, що вона встигла вчасно розкачати країну в дусі швидкого просування вперед, але насамперед тому, що вона могла спертися в справі широкого нового будівництва на старі або оновлені заводи й фабрики, які були вже освоєні робітниками й інженерно-технічним персоналом і які давали через це можливість здійснювати найбільш прискорені темпи розвитку.

Ось на якій основі виросли у нас в період першої п'ятирічки швидке піднесення нового будівництва, пафос розгорнутого будівництва, герої і ударники новобудов, практика бурхливих темпів розвитку.

Чи можна сказати, що в другій п'ятирічці доведеться проводити таку саму політику найбільш прискорених темпів?

Ні, не можна цього сказати.

По-перше, в результаті успішного проведення п'ятирічки ми **вже виконали** в основному її головне завдання—підведення бази нової сучасної техніки під промисловість, транспорт, сільське господарство. Чи варто після цього підхльостувати і підганяти країну? Ясно, що немає в цьому тепер потреби.

По-друге, в результаті успішного виконання п'ятирічки нам **удалося вже** підняти обороноздатність країни на належну висоту. Чи варто після цього підхльостувати і підганяти країну? Ясно, що тепер немає в цьому потреби.

Нарешті, в результаті успішного виконання п'ятирічки нам удалося збудувати десятки і сотні нових великих заводів і комбінатів, які мають нову складну

техніку. Це значить, що в обсягу промислової продукції в другій п'ятирічці основну роль будуть відігравати вже не старі заводи, техніка яких уже освоєна, як це мало місце в період першої п'ятирічки, а нові заводи, техніка яких ще не освоєна і яку треба освоїти. Але освоєння нових підприємств і нової техніки викликає значно більше труднощів, ніж використання старих або оновлених заводів і фабрик, техніка яких уже освоєна. Воно вимагає більше часу для того, щоб піднести кваліфікацію робітників та інженерно-технічного персоналу і набути нових навиків для повного використання нової техніки. Чи не ясно після всього цього, що якби навіть хотіли, ми не могли б здійснити в період другої п'ятирічки, особливо в перші два—три роки другої п'ятирічки, політику найбільш прискорених темпів розвитку.

Ось чому я думаю, що для другої п'ятирічки нам доведеться взяти менш прискорені темпи зростання промислової продукції. В період першої п'ятирічки щорічний приріст промислової продукції становив у середньому 22%. Я думаю, що для другої п'ятирічки доведеться взяти 13—14% щорічного приросту промислової продукції в середньому, як мінімум. Для капіталістичних країн такий темп приросту промислової продукції становить недосяжний ідеал. І не тільки такий темп приросту промислової продукції,—навіть 5% щорічного середнього приросту становить для них тепер недосяжний ідеал. Але на те вони й капіталістичні країни. Інша річ—Радянська країна з радянською системою господарства. При нашій системі господарства ми маємо повну можливість і ми повинні

здійснити 13—14% щорічного приросту продукції, як **мінімум.**

В період першої п'ятирічки ми зуміли організувати ентузіазм, пафос **нового будівництва** і добилися вирішальних успіхів. Це дуже добре. Але тепер цього недосить. Тепер цю справу повинні ми доповнити ентузіазмом, пафосом **освоєння** нових заводів і нової техніки, серйозним піднесенням продуктивності праці, серйозним скороченням собівартості.

В цьому тепер головне.

Бо тільки на цій базі ми можемо добитися того, щоб, скажемо, до другої половини другої п'ятирічки взяти новий могутній розбіг як у галузі будівництва, так і в галузі приросту промислової продукції.

Нарешті, кілька слів про самі темпи розвитку і проценти щорічного приросту продукції. Наші промисловці мало займаються цим питанням. А тимчасом це дуже цікаве питання. Що таке проценти приросту продукції і що власне криється за кожним процентом приросту? Візьмімо, наприклад, 1925 рік, період відбудовний. Річний приріст продукції був тоді 66%. Валова продукція промисловості становила 7 700 мільйонів карбованців. 66% приросту становило тоді в абсолютних цифрах 3 мільярди з лишком. Отже, кожний процент приросту дорівнював тоді 45 мільйонам карбованців. Візьмімо тепер 1928 рік. Він дав 26% приросту, тобто майже втроє менше в процентному відношенні, ніж 1925 рік. Валова продукція промисловості становила тоді 15 500 мільйонів карбованців. Весь приріст на рік становив в абсолютних цифрах 3 280 мільйонів карбованців. Отже, кожний процент приросту дорівнював тоді 126 мільйонам

карбованців, тобто становив майже втроє більшу суму, ніж у 1925 році, коли ми мали 66% приросту. Візьмімо, нарешті, 1931 рік. Він дав 22% приросту, тобто втроє менше, ніж у 1925 році. Валова продукція промисловості становила тоді 30 800 мільйонів карбованців. Весь приріст дав в абсолютних цифрах 5 600 мільйонів з лишком. Отже, кожний процент приросту становив понад 250 мільйонів карбованців, тобто в шість раз більше, ніж у 1925 році, коли ми мали 66% приросту, і вдвоє більше, ніж у 1928 році, коли ми мали 26 з лишком процентів приросту.

Про що все це говорить? Про те, що при вивченні темпів приросту продукції не можна обмежуватися розглядом самої тільки загальної суми процентів приросту,—треба ще знати, що криється за кожним процентом приросту і яка загальна сума річного приросту продукції. Ми беремо, наприклад, для 1933 року 16% приросту, тобто в чотири рази менше, ніж у 1925 році. Але це ще не значить, що приріст продукції за цей рік буде також в чотири рази менший. Приріст продукції в 1925 році в абсолютних цифрах становив 3 мільярди з лишком, а кожний процент дорівнював 45 мільйонам карбованців. Немає підстав сумніватися в тому, що приріст продукції в 1933 році в абсолютних цифрах при нормі 16% приросту становитиме не менше 5 мільярдів карбованців, тобто майже вдвоє більше, ніж у 1925 році, а кожний процент приросту дорівнюватиме щонайменш 320—340 мільйонам карбованців, тобто становитиме щонайменш у сім раз більшу суму, ніж кожний процент приросту в 1925 році.

Ось як обертається справа, товариші, коли розглядати питання про темпи і проценти приросту конкретно.

Так стоїть справа з підсумками п'ятирічки за чотири роки в галузі промисловості.

IV

ПІДСУМКИ П'ЯТИРІЧКИ ЗА ЧОТИРИ РОКИ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Перейдімо до питання про підсумки п'ятирічки за чотири роки в галузі сільського господарства.

П'ятирічка в галузі сільського господарства є п'ятирічка колективізації. З чого виходила партія, проводячи колективізацію?

Партія виходила з того, що для зміцнення диктатури пролетаріату і побудови соціалістичного суспільства, крім індустріалізації, потрібен ще перехід від дрібного індивідуального селянського господарства до великого колективного сільського господарства, забезпеченого тракторами і сучасними сільгоспмашинами, як єдино тривкої основи Радянської влади на селі.

Партія виходила з того, що без колективізації неможливо вивести нашу країну на широкий шлях побудови економічного фундаменту соціалізму, неможливо визволити багатомільйонне трудяще селянство від злиднів і темряви.

Ленін говорив, що

«Дрібним господарством з нужди не вийти» (див. т. XXIV, стор. 540 [55]).

Ленін говорив, що

«Якщо ми будемо сидіти по-старому в дрібних господарствах, хоч і вільними громадянами на вільній землі, нам все одно загрожує неминуча загибель» (див. т. XX, стор. 417 [56]).

Ленін говорив, що

«*Тільки з допомогою спільної, артільної, товариської праці* можна вийти з того тупика, в який загнала нас імперіалістська війна» (див. т. XXIV, стор. 537 [57]).

Ленін говорив, що

«Необхідно перейти до спільного обробітку у великих зразкових господарствах; без цього вийти з тієї розрухи, з того прямо-таки жахливого становища, в якому перебуває Росія, не можна» (див. т. XX, стор. 418 [58]).

Виходячи з цього, Ленін прийшов до такого основного висновку:

«Лише в тому разі, коли вдасться на ділі показати селянам переваги громадського, колективного, товариського, артільного *обробітку землі, лише, коли вдасться допомогти селянинові*, з допомогою товариського, артільного господарства, тоді тільки робітничий клас, що тримає в своїх руках державну владу, дійсно доведе селянинові свою правоту, дійсно приверне на свою сторону міцно і по-справжньому багатомільйонну селянську масу» (див. т. XXIV, стор. 579 [59]).

З цих положень Леніна виходила партія, проводячи програму колективізації сільського господарства, програму п'ятирічки в галузі сільського господарства.

У зв'язку з цим завдання п'ятирічки по сільському господарству полягало в тому, щоб об'єднати розрізнені і дрібні індивідуальні селянські господарства, позбавлені можливості використати трактори і сучасні сільськогосподарські машини,— у великі

колективні господарства, озброєні всіма сучасними знаряддями високо розвинутого сільського господарства, а всі інші вільні землі вкрити зразковими державними господарствами, радгоспами.

Завдання п'ятирічки по сільському господарству полягало в тому, щоб перетворити СРСР з країни дрібноселянської і відсталої в країну великого сільського господарства, яке було б організоване на базі колективної праці і давало б найбільшу товарність.

Чого добилась партія, проводячи програму п'ятирічки за чотири роки в галузі сільського господарства? Виконала вона цю програму чи зазнала краху?

Партія добилась того, що протягом яких-небудь трьох років вона зуміла організувати більше 200 тисяч колективних господарств і близько 5 тисяч радгоспів зернового і тваринницького напряму, добившись одночасно розширення посівних площ за 4 роки на 21 мільйон гектарів.

Партія добилась того, що колгоспи об'єднують тепер понад 60% селянських господарств з охопленням понад 70% усіх селянських площ, що означає **перевиконання** п'ятирічки **в три рази**.

Партія добилась того, що замість 500—600 мільйонів пудів товарного хліба, який заготовлявся в період переважання індивідуального селянського господарства, вона має тепер можливість заготовляти 1 200—1 400 мільйонів пудів товарного зерна щорєку.

Партія добилась того, що куркульство, як клас, розгромлене, хоч і не добите ще, трудове селянство

визволене від куркульської кабали й експлуатації і під Радянську владу підведена тривка економічна база на селі, база колективного господарства.

Партія добилась того, що СРСР уже перетворений з країни дрібноселянського господарства в країну найбільшого сільського господарства в світі.

Такі загалом підсумки п'ятирічки за чотири роки в галузі сільського господарства.

Судіть тепер самі: чого варте після всього цього базікання буржуазної преси про «крах» колективізації, про «провал» п'ятирічки в галузі сільського господарства.

А як стоїть справа з сільським господарством у **капіталістичних** країнах, що переживають нині жорстоку сільськогосподарську кризу?

Ось усім відомі офіціальні дані.

Скорочено посівні площі в основних хліборобляючих країнах на 8—10%. Скорочено посівні площі по бавовнику в ПАСШ на 15%, по цукрових буряках у Німеччині і Чехословаччині—на 22—30%, по льону в Литві і Латвії—на 25—30%.

За даними американського сільськогосподарського департаменту вартість валової продукції сільського господарства в ПАСШ **знизилась** з 11 мільярдів доларів у 1929 році до 5 мільярдів у 1932 році. По зерну там же вартість валової продукції **знизилась** з 1 288 мільйонів доларів у 1929 році до 391 мільйона доларів у 1932 році. По бавовні там же—**зниження** з 1 389 мільйонів доларів у 1929 році до 397 мільйонів доларів у 1932 році.

Чи не говорять усі ці факти про переваги радянської системи сільського господарства перед

системою капіталістичною? Чи не говорять ці факти про те, що колгоспи є більш життєздатною формою господарства, ніж одноосібні і капіталістичні господарства?

Кажуть, що колгоспи і радгоспи не цілком рентабельні, що вони забирають силу коштів, що тримати такі підприємства немає ніякого резону, що доцільніше було б розпустити їх, залишивши тільки рентабельні з них. Але так можуть говорити лише люди, які нічого не тямлять у питаннях народного господарства, у питаннях економіки. Більше половини текстильних підприємств кілька років тому були нерентабельні. Одна частина наших товаришів пропонувала нам тоді закрити ці підприємства. Що було б з нами, якби ми послухались їх? Ми вчинили б величезний злочин перед країною, перед робітничим класом, бо ми розорили б цим нашу ростущу промисловість. Що ж ми зробили тоді? Ми виждали рік з чимсь і добились того, що вся текстильна промисловість стала рентабельною. А наш автозавод в місті Горькому? Адже теж нерентабельний поки що. То і його скажете закрити? Або наша чорна металургія, яка теж поки що нерентабельна? Чи не закрити її, товариші? Якщо так дивитись на рентабельність, то ми повинні були б розвивати на всю широчінь лише деякі галузі промисловості, які дають найбільшу ренту, наприклад,—кондитерську промисловість, мукомельну промисловість, парфюмерну, трикотажну, промисловість дитячих іграшок і т. д. Я, звичайно, не проти розвитку цих галузей промисловості. Навпаки, вони повинні бути розвинуті, тому що вони також потрібні для населення. Але, по-перше,

вони не можуть бути розвинуті без устаткування і палива, які дає їм важка індустрія. По-друге, на них неможливо базувати індустріалізацію. Ось у чому справа, товариші.

На рентабельність не можна дивитись по-торгашеськи, з точки зору даної хвилини. Рентабельність треба брати з точки зору загальнонародного господарства в розрізі кількох років. Тільки така точка зору може бути названа дійсно ленінською, дійсно марксистською. І ця точка зору обов'язкова не тільки щодо промисловості, але в ще більшій мірі—щодо колгоспів і радгоспів. Ви тільки подумайте: за які-небудь три роки ми створили більше 200 тисяч колгоспів і близько 5 тисяч радгоспів, тобто ми створили цілком нові великі підприємства, що мають таке саме значення для сільського господарства, як великі заводи і фабрики для промисловості. Назвіть країну, яка зуміла створити на протязі трьох років не 205 тисяч нових великих підприємств, а хоч би 25 тисяч таких підприємств. Ви не назвете, бо нема і не бувало такої країни. А ми створили 205 тисяч нових підприємств у сільському господарстві. І от є, виявляється, на світі люди, які вимагають, щоб ці підприємства стали відразу рентабельними, а якщо вони не стануть відразу рентабельними, то зруйнувати і розпустити їх. Чи не ясно, що лаври Герострата не дають спати цим більш ніж дивним людям?

Говорячи про нерентабельність колгоспів і радгоспів, я зовсім не хочу сказати, що вони всі нерентабельні. Нічого подібного! Всім відомо, що вже тепер є цілий ряд високо рентабельних колгоспів і

радгоспів. У нас є тисячі колгоспів і десятки радгоспів, цілком рентабельних уже тепер. Ці колгоспи і радгоспи становлять гордість нашої партії, гордість Радянської влади. Колгоспи і радгоспи, звичайно, не скрізь однакові. Серед колгоспів і радгоспів є старі, нові і зовсім молоді. Це ще слабі, не цілком сформовані господарські організми. Вони переживають у своєму організаційному будівництві, приблизно, той самий період, який переживали наші заводи і фабрики в 1920—1921 роках. Зрозуміло, що вони не можуть бути ще рентабельними у своїй більшості. Але що вони стануть рентабельними протягом 2—3 років, так само, як стали рентабельними наші фабрики і заводи після 1921 року,—в цьому не може бути ніякого сумніву. Відмовити їм у допомозі і підтримці на тій підставі, що не всі вони рентабельні в дану хвилину,—значить учинити величезний злочин перед робітничим класом і селянством. Тільки вороги народу і контрреволюціонери можуть ставити питання про непотрібність колгоспів і радгоспів.

Здійснюючи п'ятирічку по сільському господарству, партія проводила колективізацію прискореними темпами. Чи правильно робила партія, проводячи політику прискорених темпів колективізації? Так, безумовно правильно, хоч і не обійшлась тут справа без деяких захоплень. Проводячи політику ліквідації куркульства, як класу, і викорчовуючи куркульські кубла, партія не могла спинитися на півдорозі,—вона повинна була довести до кінця цю справу.

Це, по-перше.

По-друге, маючи в своєму розпорядженні трактори і сільгоспмашини, з одного боку, і користуючись відсутністю приватної власності на землю (націоналізація землі!), з другого боку, партія мала всі можливості форсувати колективізацію сільського господарства. І вона дійсно добилася в цій галузі величезного успіху, бо перевиконала програму п'ятирічки по колективізації втроє.

Чи значить це, що ми повинні проводити політику форсованих темпів колективізації і в період другої п'ятирічки? Ні, не значить. Справа в тому, що ми **вже закінчили** в основному колективізацію основних районів СРСР. Отже, зробили більше в цій галузі, ніж можна було чекати. І не тільки закінчили в основному колективізацію. Ми добились того, що в свідомості величезної більшості селянства колгоспи стали найбільш прийнятною формою господарства. Це—величезне завоювання, товариші. Чи варто після цього пороти гарячку відносно швидких темпів колективізації? Ясно, що не варто.

Тепер питання стоїть уже не про прискорені темпи колективізації, і тим більше не про те—бути чи не бути колгоспам,—це питання вже розв'язане позитивно. Колгоспи закріплені, і шлях до старого, одноосібного господарства закритий остаточно. Тепер завдання полягає в тому, щоб зміцнити колгоспи **організаційно,** викинути звідти шкідницькі елементи, дібрати справжні, перевірені більшовицькі кадри для колгоспів і зробити колгоспи дійсно більшовицькими.

В цьому тепер головне.

Так стоїть справа з п'ятирічкою за чотири роки в галузі сільського господарства.

V
ПІДСУМКИ П'ЯТИРІЧКИ ЗА ЧОТИРИ РОКИ В ГАЛУЗІ ПОЛІПШЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА РОБІТНИКІВ І СЕЛЯН

Я говорив вище про успіхи в галузі промисловості і сільського господарства, про піднесення промисловості і сільського господарства в СРСР. Які результати вийшли від цих успіхів з точки зору поліпшення матеріального становища робітників і селян? В чому полягають основні результати наших успіхів у галузі промисловості і сільського господарства з точки зору корінного поліпшення матеріального становища трудящих?

Вони полягають, по-перше, у **знищенні безробіття** і ліквідації невпевненості в завтрашньому дні серед робітників.

Вони полягають, по-друге, в охопленні колгоспним будівництвом майже всієї селянської бідноти, в підриві на цій основі розшарування селянства на куркулів і бідняків і в **знищенні у зв'язку з цим зубожіння й пауперизму на селі.**

Це — величезне завоювання, товариші, про яке не може мріяти жодна буржуазна держава, хоч би вона була щонайбільш «демократичною» державою.

У нас, в СРСР, робітники давно вже забули про безробіття. Років три тому ми мали близько півтора мільйона безробітних. Ось уже два роки, як знищили ми безробіття. І робітники встигли вже забути за цей час про безробіття, про його гніт, про його страхіття. Подивіться-но на капіталістичні країни, які страхіття кояться там на грунті безробіття. В цих країнах є тепер не менше 30—40 мільйонів безро-

бітних. Що це за люди? Про них звичайно кажуть, що це «кінчені люди».

Вони кожного дня добиваються роботи, шукають роботи, готові прийняти майже всякі умови роботи, але їх не приймають на роботу, тому що вони «зайві» люди. І це в той час, коли величезні маси товарів і продуктів марнотратяться ради примх улюбленців долі, синків капіталістів і поміщиків.

Безробітним відмовляють в їжі, бо їм нічим платити за їжу, їм відмовляють у пристановищі, бо їм нічим платити за квартиру. Чим і де вони живуть? Вони живуть мізерними подачками з панського столу, розкопуванням смітників, де вони знаходять гнилі недоїдки, живуть у трущобах великих міст, а найбільше в халупках за містом, нашвидку збудованих безробітними з дощок від ящиків і деревної кори. Але це не все. Від безробіття терплять не тільки безробітні. Від нього терплять також робітники, які мають роботу. Терплять, тому що наявність великої кількості безробітних створює для них нестійке становище на виробництві, невпевненість у завтрашньому дні. Сьогодні вони працюють на підприємстві, але вони не певні, що, прокинувшись завтра, не дізнаються, що вони вже звільнені.

Одно з основних завоювань п'ятирічки за 4 роки полягає в тому, що ми знищили безробіття і визволили від його страхіть робітників СРСР.

Те саме треба сказати про селян. Вони також забули про розшарування селян на куркулів і бідняків, про експлуатацію бідноти з боку куркулів, про розорення, яке щороку пускало з торбами сотні тисяч і мільйони бідноти. Років 3—4 тому у нас було

бідняків серед селян не менше 30% всього селянського населення. Це становило близько двох десятків мільйонів людей. А ще раніше, до Жовтневої революції, бідняки становили не менше 60% селянського населення. Що таке бідняки? Це такі люди, у яких звичайно невистачало для господарства або насіння, або коня, або знарядь, або невистачало всіх цих речей разом узятих. Бідняки це такі люди, які жили впроголодь і як правило були в кабалі у куркулів, а в старі часи—і у куркулів і у поміщиків. Ще зовсім недавно більше двох мільйонів бідняків ішли щороку на заробітки на південь—на Північний Кавказ і Україну, в наймити до куркулів, а ще раніше—до куркулів і поміщиків. Ще більше приходило їх щороку до заводських воріт, заповнюючи ряди безробітних. І не тільки бідняки були в такому незавидному становищі. Добра половина середняків була в такій самій нужді і злигоднях, як бідняки. Про все це встигли вже забути селяни.

Що дала п'ятирічка за чотири роки біднякам і нижчим верствам середняків? Вона підірвала і розбила куркульство, як клас, визволивши бідняків і добру половину середняків від куркульської кабали. Вона залучила їх до колгоспів і створила для них тривке становище. Вона знищила тим самим можливість розшарування селянства на експлуататорів—куркулів і експлуатованих—бідняків, знищила злидні на селі. Вона підняла бідноту і нижчі верстви середняків у колгоспах на становище людей забезпечених, знищивши тим самим процес розорення і зубожіння селянства. Тепер уже нема у нас таких випадків, щоб мільйони селян зривалися щороку із своїх

місць і йшли на заробітки в далекі краї. Для того, щоб витягти селянина на роботу куди-небудь поза його власним колгоспом, тепер треба підписувати договір з колгоспом, та ще забезпечити колгоспникові даровий проїзд по залізниці. Тепер уже нема у нас таких випадків, щоб сотні тисяч і мільйони селян розорялись і оббивали пороги фабрик та заводів. Це діло було, але воно давно вже сплило. Тепер селянин — забезпечений господар, член колгоспу, який має в своєму розпорядженні трактори, сільгоспмашини, насінні фонди, запасні фонди і т. д. і т. п.

Ось що дала п'ятирічка бідноті і нижчим верствам середняків.

Ось у чому суть основних завоювань п'ятирічки в галузі поліпшення матеріального становища робітників і селян.

В результаті цих основних завоювань в галузі поліпшення матеріального становища робітників і селян, ми маємо за першу п'ятирічку:

а) зростання чисельності робітників і службовців великої промисловості **вдвоє** в порівнянні з 1928 роком, що дає перевиконання п'ятирічного плану на 57%;

б) зростання народного доходу,—отже, зростання прибутків робітників і селян,—який досяг у 1932 році 45,1 мільярда карбованців, що дає збільшення на 85% в порівнянні з 1928 роком;

в) зростання середньорічної заробітної плати робітників і службовців великої промисловості на 67% в порівнянні з 1928 роком, що дає перевиконання п'ятирічки на 18%;

г) зростання фонду соціального страхування на 292% в порівнянні з 1928 роком (4 120 млн. карбованців у 1932 р. проти 1 050 млн. карбованців у 1928 р.), що дає перевиконання п'ятирічного плану на 111%;

д) зростання громадського харчування з охопленням понад 70% робітників вирішальних галузей промисловості, що дає перевиконання п'ятирічки в шість раз.

Звичайно, ми ще не добились того, щоб повністю забезпечити матеріальні запити робітників і селян. І навряд чи ми доб'ємося цього в найближчі роки. Але ми безперечно добились того, що матеріальне становище робітників і селян поліпшується у нас рік у рік. В цьому можуть сумніватися хіба тільки закляті вороги Радянської влади або, може, деякі представники буржуазної преси, в тому числі і одна частина кореспондентів цієї преси в Москві, які розуміють в економіці народів і в становищі трудящих навряд чи більше, ніж, скажемо, абіссінський король у вищій математиці.

А як стоїть справа з матеріальним становищем робітників і селян у капіталістичних країнах?

Ось офіціальні дані.

Катастрофічно зросла кількість безробітних у капіталістичних країнах. В ПАСШ, за офіціальними даними, по самій тільки обробній промисловості число зайнятих робітників зменшилося з 8,5 мільйона чоловік у 1928 році до 5,5 мільйона у 1932 році, а за даними Американської федерації праці число безробітних в ПАСШ в усій промисловості доходить на кінець 1932 року до 11 мільйонів чоловік. В Англії

кількість безробітних, за даними офіціальної статистики, зросла з 1 290 тисяч у 1928 році до 2,8 мільйона чоловік у 1932 році. В Німеччині, за офіціальними даними, кількість безробітних зросла з 1 376 тисяч у 1928 році до 5,5 мільйона у 1932 році. Така сама картина спостерігається в усіх капіталістичних країнах, причому офіціальна статистика, як правило, применшує дані про безробітних, кількість яких коливається в капіталістичних країнах від 35 до 40 мільйонів чоловік.

Систематично проводиться зниження заробітної плати робітників. За офіціальними даними, зниження середньомісячної зарплати в ПАСШ досягло 35% проти рівня 1928 року, в Англії за той самий строк—15%, а в Німеччині навіть—50%. За підрахунками Американської федерації праці, втрати американських робітників в результаті зниження зарплати в 1930/31 році становили більше 35 мільярдів доларів.

Значно скорочено і без того незначні фонди страхування робітників в Англії і Німеччині. В ПАСШ і у Франції зовсім немає або майже немає яких би то не було форм страхування безробітних, через що колосально зростає число бездомних робітників і безпритульних дітей, особливо в ПАСШ.

Не краще стоїть справа із становищем селянських мас у капіталістичних країнах, де сільськогосподарська криза в корені підриває селянське господарство і пускає мільйони розорених селян і фермерів з торбами.

Такі є підсумки п'ятирічки за чотири роки в галузі поліпшення матеріального становища трудящих СРСР.

VI
ПІДСУМКИ П'ЯТИРІЧКИ ЗА ЧОТИРИ РОКИ В ГАЛУЗІ ТОВАРООБОРОТУ МІЖ МІСТОМ І СЕЛОМ

Перейдімо тепер до питання про підсумки п'ятирічки за чотири роки в галузі зростання товарообороту між містом і селом.

Величезне зростання продукції промисловості і сільського господарства, зростання товарних лишків як у промисловості, так і в сільському господарстві, нарешті, зростання потреб робітників і селян,—все це не могло не привести і дійсно привело до пожвавлення і розширення товарообороту між містом і селом.

Виробнича змичка між містом і селом є основна форма змички. Проте самої тільки виробничої змички недосить. Її треба доповнити змичкою товарною для того, щоб зв'язок між містом і селом став міцним і нерозривним. Цього можна добитися тільки через розгортання радянської торгівлі. Було б неправильно думати, що радянську торгівлю можна розгорнути через який-небудь один канал, наприклад, через кооперацію. Для розгортання радянської торгівлі треба використати всі канали: і кооперативну сітку, і державно-торговельну сітку, і колгоспну торгівлю.

Деякі товариші думають, що розгортання радянської торгівлі, особливо ж розгортання колгоспної торгівлі, є повернення до першої стадії непу. Це зовсім невірно.

Між радянською торгівлею, в тому числі колгоспною торгівлею, і торгівлею першої стадії непу існує корінна різниця.

На першій стадії непу ми допускали оживлення капіталізму, допускали приватний товарооборот, допускали «діяльність» приватних торговців, капіталістів, спекулянтів.

Це була більш-менш вільна торгівля, обмежена лише регулюючою роллю держави. Тоді приватно-капіталістичний сектор у товарообороті країни займав досить велике місце. Я вже не кажу про те, що тоді не було у нас ні такої розвинутої промисловості, як тепер, ні колгоспів, ні радгоспів, які працюють за планом і дають в розпорядження держави величезні резерви сільськогосподарських продуктів та міських виробів.

Чи можна сказати, що ми маємо тепер таке саме становище? Звичайно, не можна цього сказати.

По-перше, радянську торгівлю не можна ставити в один ряд з торгівлею на першій стадії непу, хоч би і регульованою державою. Якщо торгівля на першій стадії непу допускала оживлення капіталізму і функціонування приватнокапіталістичного сектора в товарообороті, то радянська торгівля виходить із заперечення, з відсутності як того, так і другого. Що таке радянська торгівля? Радянська торгівля є торгівля без капіталістів—малих і великих, торгівля без спекулянтів—малих і великих. Це особливого роду торгівля, якої не знала досі історія і яку практикуємо тільки ми, більшовики, в умовах радянського розвитку.

По-друге, ми маємо тепер досить розвинуту державну промисловість і цілу систему колгоспів і радгоспів, які забезпечують державі величезні резерви сільськогосподарських і промислових товарів для

розгортання радянської торгівлі. Цього не було і не могло бути в умовах першої стадії непу.

По-трете, ми добились того, що за останній період викинули зовсім з товарообороту приватних торговців, купців, посередників всякого роду. Звичайно, це не виключає того, що можуть знову з'явитися в товарообороті по закону атавізму приватні торговці і спекулянти, використовуючи для цього найбільш зручне для них поле, а саме—колгоспну торгівлю. Більше того, самі колгоспники іноді не від того, щоб пуститися в спекуляцію, що не робить їм, звичайно, честі. Але проти цих нездорових явищ у нас є недавно виданий закон Радянської влади про заходи присікання спекуляції і покарання спекулянтів[60]. Ви знаєте, звичайно, що закон цей не слабує на особливу м'якість. Ви зрозумієте, звичайно, що такого закону не було і не могло бути в умовах першої стадії непу.

Ви бачите, що говорити після всього цього про повернення до торгівлі першої стадії непу,—значить нічого, зовсім нічого не розуміти в нашій радянській економіці.

Нам кажуть, що неможливо розгорнути торгівлю, якщо навіть вона є радянською торгівлею, без здорового грошового господарства і здорової валюти, що треба, насамперед, лікувати грошове господарство і нашу радянську валюту, яка нібито не становить ніякої цінності. Так кажуть нам економісти капіталістичних країн. Я думаю, що ці шановні економісти розуміють у політичній економії не більше, ніж, скажемо, архієпіскоп Кентерберійський в антирелігійній пропаганді. Як можна твердити, що наша радянська

валюта не становить ніякої цінності? Хіба це не факт, що на цю валюту будували ми Магнітобуд, Дніпробуд, Кузнецькбуд, Сталінградський і Харківський тракторні заводи, Горьковський і Московський автомобільні заводи, сотні тисяч колгоспів і тисячі радгоспів? Чи не думають ці панове, що всі ці підприємства збудовані з соломи або з глини, а не з справжніх матеріалів, які мають певну цінність? Чим забезпечується сталість радянської валюти, коли мати на увазі, звичайно, організований ринок, який має вирішальне значення в товарообороті країни, а не ринок неорганізований, який має лише підпорядковане значення? Звичайно, не тільки золотим запасом. Сталість радянської валюти забезпечується, насамперед, величезною кількістю товарних мас в руках держави, які пускаються в товарооборот по сталих цінах. Хто з економістів може заперечувати, що таке забезпечення, яке має місце тільки в СРСР, є більш реальним забезпеченням сталості валюти, ніж будь-який золотий запас? Чи зрозуміють коли-небудь економісти капіталістичних країн, що вони остаточно заплуталися з теорією золотого запасу, як «єдиного» забезпечення сталості валюти?

Так стоїть справа з питаннями, зв'язаними з розгортанням радянської торгівлі.

Чого добились ми в результаті проведення п'ятирічки в галузі розгортання радянської торгівлі?

В результаті п'ятирічки ми маємо:

а) збільшення продукції легкої промисловості, яка піднялася до 187% в порівнянні з 1928 роком;

б) зростання роздрібного кооперативно-державного товарообороту, який становить зараз у цінах

1932 року 39,6 мільярда карбованців, тобто збільшення товарної маси в роздрібній торгівлі до 175% від 1928 року;

в) зростання державно-кооперативної торговельної сітки на 158 тисяч крамниць і магазинів проти 1929 року;

г) дедалі більше розгортання колгоспної торгівлі й сільськогосподарських заготівель окремих державних і кооперативних організацій.

Такі є факти.

Зовсім іншу картину являє собою стан товарообороту всередині **капіталістичних** країн, де криза привела до катастрофічного скорочення торгівлі, масового закриття підприємств і розорення дрібних та середніх торговців, банкротства великих торговельних фірм і затоварювання торговельних підприємств при триваючому падінні купівельної спроможності трудящих мас.

Такі є підсумки п'ятирічки за чотири роки в галузі розвитку товарообороту.

VII

ПІДСУМКИ П'ЯТИРІЧКИ ЗА ЧОТИРИ РОКИ В ГАЛУЗІ БОРОТЬБИ З РЕШТКАМИ ВОРОЖИХ КЛАСІВ

В результаті здійснення п'ятирічки в галузі промисловості, сільського господарства і торгівлі ми утвердили в усіх сферах народного господарства принцип соціалізму, вигнавши звідти капіталістичні елементи.

До чого це повинно було привести у відношенні до капіталістичних елементів і до чого воно насправді привело?

Це привело до того, що були вибиті з колії останні рештки умираючих класів: приватні промисловці і їх челядь, приватні торговці і їх поплічники, колишні дворяни і попи, куркулі і підкуркульники, колишні білі офіцери і урядники, колишні поліцейські і жандарми, всякого роду буржуазні інтелігенти шовіністичного напряму і всі інші антирадянські елементи.

Будучи вибиті з колії і розкидавшись по терену всього СРСР, ці колишні люди розповзлися по наших заводах і фабриках, по наших установах і торговельних організаціях, по підприємствах залізничного і водного транспорту і головним чином—по колгоспах і радгоспах. Розповзлися і сховалися вони там, накинувши маску «робітників» і «селян», причому дехто з них проліз навіть у партію.

З чим вони прийшли туди? Звичайно, з почуттям ненависті до Радянської влади, з почуттям лютої ворожості до нових форм господарства, побуту, культури.

Піти в пряму атаку проти Радянської влади ці панове вже не в силі. Вони та їх класи кілька разів вели вже такі атаки, але були розбиті і розсіяні. Тому єдине, що лишається їм робити,—це пакостити і шкодити робітникам, колгоспникам, Радянській владі, партії. І вони пакостять як тільки можуть, діючи тихою сапою. Підпалюють склади і ламають машини. Організують саботаж. Організують шкідництво в колгоспах, в радгоспах, причому декотрі

з них, серед яких є і деякі професори, в своєму шкідницькому пориві доходять до того, що прищеплюють худобі в колгоспах і радгоспах чуму, сибірку, сприяють поширенню менінгіту серед коней і т. д.

Але головне не в цьому. Головне в «діяльності» цих колишніх людей полягає в тому, що вони організують масове злодійство і розкрадання державного майна, кооперативного майна, колгоспної власності. Злодійство і крадіж на фабриках і заводах, злодійство і розкрадання залізничних вантажів, злодійство і крадіж у складах і торговельних підприємствах,— особливо злодійство і крадіж у радгоспах і колгоспах,—така є основна форма «діяльності» цих колишніх людей. Вони чують немов класовим інстинктом, що основою радянського господарства є суспільна власність, що саме цю основу треба розхитати, щоб напакостити Радянській владі,—і вони дійсно намагаються розхитати суспільну власність шляхом організації масового злодійства і крадежу.

Для організації крадежів вони використовують приватновласницькі навики і пережитки колгоспників, вчорашніх одноосібників, а нині членів колгоспів. Ви, як марксисти, повинні знати, що свідомість людей відстає в своєму розвитку від фактичного їх становища. Колгоспники за становищем уже не одноосібники, а колективісти, але свідомість у них поки що ще стара, приватновласницька. І ось колишні люди з рядів експлуататорських класів використовують приватновласницькі звички колгоспників, щоб організувати розкрадання суспільного майна і тим захитати основу Радянського ладу—суспільну власність.

Багато хто з наших товаришів благодушно дивиться на таке явище, не розуміючи смислу і значення фактів масового злодійства і крадежу. Вони, як сліпі, проходять мимо цих фактів, гадаючи, що «тут немає нічого особливого». Але вони, ці товариші, глибоко помиляються. Основою нашого ладу є суспільна власність так само, як основою капіталізму—власність приватна. Якщо капіталісти проголосили приватну власність священною і недоторканною, добившись у свій час зміцнення капіталістичного ладу, то ми, комуністи, тим більше повинні проголосити суспільну власність священною і недоторканною, щоб закріпити тим самим нові соціалістичні форми господарства в усіх галузях виробництва і торгівлі. Допускати злодійство і розкрадання суспільної власності,—все одно, чи йдеться про власність державну чи про власність кооперативну й колгоспну,—і проходити мимо таких контрреволюційних неподобств,—значить сприяти підриву Радянського ладу, що спирається на суспільну власність, як на свою базу. З цього виходив наш Радянський уряд, коли він видав недавно закон про охорону суспільної власності [61]. Цей закон є основа революційної законності в даний момент. А обов'язок найсуворішого його проведення в життя є найпершим обов'язком кожного комуніста, кожного робітника і колгоспника.

Кажуть, що революційна законність нашого часу нічим не відрізняється від революційної законності першого періоду непу, що революційна законність нашого часу є повернення до революційної законності першого періоду непу. Це зовсім невірно.

Революційна законність першого періоду непу оберталася своїм вістрям головним чином проти крайностей воєнного комунізму, проти «незаконних» конфіскацій і поборів. Вона гарантувала приватному хазяїнові, одноосібникові, капіталістові цілість їх майна при умові найсуворішого додержування ними радянських законів. Зовсім інакше стоїть справа з революційною законністю в наш час. Революційна законність нашого часу спрямована своїм вістрям не проти крайностей воєнного комунізму, яких давно вже немає в природі, а проти злодіїв і шкідників в суспільному господарстві, проти хуліганів і розкрадачів суспільної власності. Отже, основна турбота революційної законності в наш час полягає в охороні суспільної власності, а не в чомусь іншому.

Ось чому боротьба за охорону суспільної власності, боротьба всіма заходами і всіма засобами, що їх дають в наше розпорядження закони Радянської влади,—є одним з основних завдань партії.

Сильна і могутня диктатура пролетаріату,—ось що нам потрібно тепер для того, щоб розвіяти вправ останні рештки вмираючих класів і розбити їх злодійські махінації.

Деякі товариші зрозуміли тезу про знищення класів, створення безкласового суспільства і відмирання держави, як виправдання лінощів і благодушності, виправдання контрреволюційної теорії згасання класової боротьби і ослаблення державної влади. Нічого й казати, що такі люди не можуть мати нічого спільного з нашою партією. Це—переродженці, або дворушники, яких треба гнати геть з партії. Знищення класів досягається не шляхом згасання класової бо-

ротьби, а шляхом її посилення. Відмирання держави прийде не через ослаблення державної влади, а через її максимальне посилення, необхідне для того, щоб добити рештки вмираючих класів і організувати оборону проти капіталістичного оточення, яке далеко ще не знищене і не скоро ще буде знищене.

В результаті здійснення п'ятирічки ми добилися того, що вибили до кінця останні рештки ворожих класів з їх виробничих позицій, розгромили куркульство і підготували грунт для його знищення. Такий є підсумок п'ятирічки в галузі боротьби з останніми загонами буржуазії. Але цього мало. Завдання полягає в тому, щоб викинути цих колишніх людей з наших же власних підприємств та установ і остаточно їх знешкодити.

Не можна сказати, щоб ці колишні люди могли що-небудь змінити своїми шкідницькими і злодійськими махінаціями в нинішньому становищі в СРСР. Вони надто слабі і немічні для того, щоб протистояти заходам Радянської влади. Але якщо наші товариші не озброяться революційною пильністю і не виженуть з практики обивательськи-благодушне ставлення до фактів злодійства і розкрадання суспільної власності, то колишні люди можуть наробити не мало пакостей.

Треба мати на увазі, що зростання могутності Радянської держави буде посилювати опір останніх решток умираючих класів. Саме тому, що вони вмирають і доживають останні дні, вони будуть переходити від одних форм наскоків до інших, різкіших форм наскоків, апелюючи до відсталих верств населення і мобілізуючи їх проти Радянської влади. Немає такої пакості і наклепу, яких ці колишні люди

не звели б на Радянську владу і навколо яких не спробували б мобілізувати відсталі елементи. На цьому грунті можуть ожити і заворушитися розбиті групи старих контрреволюційних партій есерів, меншовиків, буржуазних націоналістів центра і окраїн, можуть ожити і заворушитися уламки контрреволюційних елементів з троцькістів і правих ухильників. Це, звичайно, не страшно. Але все це треба мати на увазі, якщо ми хочемо покінчити з цими елементами швидко і без особливих жертв.

Ось чому революційна пильність є тією самою якістю, яка особливо необхідна тепер більшовикам.

VIII
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Такі є основні підсумки проведення в життя п'ятирічного плану в галузі промисловості і сільського господарства, в галузі поліпшення побуту трудящих і розвитку товарообороту, в галузі зміцнення Радянської влади і розгортання класової боротьби проти решток і пережитків відживаючих класів.

Такі є успіхи і завоювання Радянської влади за останні чотири роки.

Було б помилкою думати на підставі цих успіхів, що все у нас гаразд. Звичайно, у нас не все ще гаразд. Хиб і помилок у нашій роботі є досить. Безгосподарність і безтолковщина все ще мають місце в нашій практиці. Я, на жаль, не можу зараз спинитися на хибах і помилках, тому що рамки дорученої мені підсумкової доповіді не дають для цього простору. Але справа тепер не в цьому. Справа в тому, що, незважаючи на хиби і помилки, наявності

яких ніхто з нас не заперечує, ми добились таких серйозних успіхів, які викликають захоплення в робітничому класі всього світу, ми добились такої перемоги, яка має дійсно всесвітньоісторичне значення.

Що могло відіграти і що дійсно відіграло головну роль в тому, що, незважаючи на помилки і хиби, партія добилася все ж вирішальних успіхів у справі проведення п'ятирічки за чотири роки?

Де ті основні сили, які забезпечили нам цю історичну перемогу, незважаючи ні на що?

Це, насамперед, активність і самовідданість, ентузіазм і ініціатива мільйонних мас робітників і колгоспників, які розвинули разом з інженерно-технічними силами колосальну енергію по розгортанню соціалістичного змагання і ударництва. Не може бути сумніву, що без цієї обставини ми не могли б добитися мети, не могли б рушити вперед ні на крок.

Це, по-друге, тверде керівництво партії і уряду, які заклика́ли маси вперед і переборювали всі і всякі труднощі на шляху до мети.

Це, нарешті, особливі достоїнства і переваги радянської системи господарства, яка криє в собі колосальні можливості, необхідні для подолання труднощів.

Такі є три основні сили, що визначили історичну перемогу СРСР.

Загальні висновки:

1. Підсумки п'ятирічки перекинули твердження буржуазних і соціал-демократичних діячів про те, що п'ятирічний план є фантазія, бред, нездійсненна мрія. Підсумки п'ятирічки показали, що п'ятирічний план уже здійснений.

2. Підсумки п'ятирічки розбили відомий буржуазний «символ віри» про те, що робітничий клас не здатний будувати нове, що він здатний тільки зруйнувати старе. Підсумки п'ятирічки показали, що робітничий клас здатний так само добре будувати нове, як і руйнувати старе.

3. Підсумки п'ятирічки розбили тезу соціал-демократів про те, що неможливо побудувати соціалізм в одній, окремо взятій, країні. Підсумки п'ятирічки показали, що цілком можливо побудувати в одній країні соціалістичне суспільство, бо економічний фундамент такого суспільства вже побудований в СРСР.

4. Підсумки п'ятирічки перекинули твердження буржуазних економістів про те, що капіталістична система господарства є найкращою системою, що всяка інша система господарства нетривка і нездатна скласти іспит перед лицем труднощів економічного розвитку. Підсумки п'ятирічки показали, що капіталістична система господарства неспроможна і нетривка, що вона вже відживає свій вік і повинна уступити своє місце іншій, вищій, радянській, соціалістичній системі господарства, що єдина система господарства, яка не боїться криз і здатна подолати труднощі, нерозв'язні для капіталізму,—це радянська система господарства.

5. Нарешті, підсумки п'ятирічки показали, що комуністична партія непереможна, **коли** вона знає, куди вести справу, і не боїться труднощів.

(Бурхливі, довготривалі оплески, що переходять в овацію, зал стоячи вітає тов. Сталіна.)

ПРО РОБОТУ НА СЕЛІ

Промова 11 січня 1933 р.

Товариші! Я думаю, що промовці правильно змалювали стан партійної роботи на селі, її хиби, її достоїнства,—особливо її хиби. І все ж, мені здається, що вони не сказали найголовнішого про хиби нашої роботи на селі, не розкрили коренів цих хиб. А тимчасом ця сторона становить для нас найбільший інтерес. Отже дозвольте висловити свою думку про хиби нашої роботи на селі, висловити з усією тією прямотою, яка властива більшовикам.

В чому полягає головна хиба нашої роботи на селі за останній рік, за 1932 рік?

Головна хиба полягає в тому, що хлібозаготівлі в цьому році пройшли у нас з більшими трудноцами, ніж у попередньому році, ніж у 1931 році.

Пояснити це поганим станом урожаю ніяк не можна, тому що врожай у нас був у цьому році не гірший, а кращий, ніж у попередньому році. Ніхто не може заперечувати, що валовий збір хлібів у 1932 році був більший, ніж у 1931 році, коли засуха в п'ятьох основних районах Північного Сходу СРСР значно скоротила хлібний баланс країни. Звичайно, ми і в

1932 році мали деякі втрати врожаю внаслідок несприятливих кліматичних умов на Кубані і Тереку, а також у деяких районах України. Але не може бути сумніву в тому, що ці втрати не становлять і половини тих втрат, які мали місце в 1931 році внаслідок засухи в північно-східних районах СРСР. Отже, в 1932 році хліба у нас було в країні більше, ніж у 1931 році. І все ж, незважаючи на цю обставину, хлібозаготівлі пройшли у нас в 1932 році з більшими утрудненнями, ніж у попередньому році.

В чому тут справа? Де причини цієї хиби нашої роботи? Чим пояснити цю невідповідність?

1) Пояснюється це насамперед тим, що наші товариші на місцях, наші сільські працівники не зуміли врахувати нової обстановки на селі, створеної оголошенням колгоспної торгівлі хлібом. І саме тому, що вони не врахували нової обстановки, саме через це вони не зуміли перестроїтися на новий лад відповідно до нової обстановки. Поки не було колгоспної торгівлі хлібом, поки не було двох цін на хліб, державної і ринкової,—обстановка на селі була одна. З оголошенням колгоспної торгівлі хлібом обстановка повинна була змінитися круто, бо оголошення колгоспної торгівлі означає легалізацію ринкової ціни на хліб, вищої, ніж установлена державна ціна. Нічого й доводити, що ця обставина повинна була створити у селян певну стриманість у справі здачі хліба державі. Селянин прикидав так: «оголошено колгоспну торгівлю хлібом, легалізовано ринкову ціну, на ринку я можу за ту саму кількість хліба одержати більше, ніж здаючи хліб державі,—отже, коли я не дурень, я повинен хліб придержати, здавати його

державі менше, залишити його для колгоспної торгівлі більше і таким чином добитися того, щоб виручити більше за ту саму кількість проданого хліба».

Найпростіша і найприродніша логіка!

Але біда тут полягає в тому, що наші сільські працівники, в усякому разі багато хто з них, не зрозуміли цієї простої і природної речі. Щоб не зірвати завдань Радянської влади, комуністи повинні були при цій новій обстановці з перших же днів збирання, ще в липні місяці 1932 року,—вони повинні були всемірно посилити і підганяти хлібозаготівлі. Цього вимагала обстановка. А що вони зробили на ділі? Замість того, щоб підганяти хлібозаготівлі, вони стали підганяти утворення всякого роду фондів у колгоспах, посилюючи тим самим стриманість здавців хліба у справі виконання їх обов'язків перед державою. Не зрозумівши нової обстановки, вони стали боятися не того, що стриманість селян у справі хлібоздачі може загальмувати хлібозаготівлі, а стали боятися того, що селяни не догадаються придержати хліб для вивозу його потім на ринок по лінії колгоспної торгівлі і, чого доброго, візьмуть та й здадуть весь свій хліб на елеватори.

Інакше кажучи, наші сільські комуністи, принаймні більшість з них, розкусили колгоспну торгівлю лише з її **позитивної** сторони, зрозуміли і засвоїли її **позитивну** сторону, але зовсім не зрозуміли і не засвоїли **негативних** сторін колгоспної торгівлі,— не зрозуміли того, що негативні сторони колгоспної торгівлі можуть заподіяти велику шкоду державі, якщо вони, тобто комуністи, не почнуть з перших же

днів збирання хліба підганяти щосили хлібозаготівельну кампанію.

І ця помилка була допущена не тільки працівниками в колгоспах. Вона була допущена також директорами радгоспів, які, злочинно придержуючи хліб, який належить здавати державі, стали продавати його на сторону по вищій ціні.

Чи враховували Раднарком і ЦК цю нову обстановку, яка склалася в зв'язку з колгоспною торгівлею хлібом, у відомій своїй постанові про розгортання колгоспної торгівлі [62]? Так, враховували. В цій постанові прямо говориться, що колгоспну торгівлю хлібом можна відкрити лише після того, як буде виконаний цілком і повністю план хлібозаготівель і буде зібране насіння. Там прямо сказано, що тільки після закінчення хлібозаготівель і засипки насіння, приблизно на 15-е січня 1933 року,—тільки після виконання цих умов можна буде відкрити колгоспну торгівлю хлібом. Цією своєю постановою Раднарком і ЦК немовби говорили нашим сільським працівникам: не заслоняйте своєї уваги турботою про фонди і запаси всякого роду, не відхиляйтесь від головного завдання, розгорніть хлібозаготівлі з перших же днів збирання і форсуйте їх, бо перша заповідь—виконати план хлібозаготівель, друга заповідь—засипати насіння, і тільки після виконання цих умов можете почати й розгортати колгоспну торгівлю хлібом.

Помилка Політбюро ЦК і Раднаркому полягала, може, в тому, що вони недосить наполегливо підкреслили цю сторону справи і недосить голосно попередили наших сільських працівників про небезпеки, які криються в колгоспній торгівлі. Але що вони про

ці небезпеки попередили, і попередили досить ясно,— в цьому не може бути ніякого сумніву. Треба визнати, що ЦК і Раднарком трохи переоцінили ленінську загартованість і прозорливість наших працівників на місцях, не тільки районних, але й ряду обласних.

Може не треба було оголошувати колгоспну торгівлю хлібом? Може це була помилка, особливо, коли мати на увазі ту обставину, що колгоспній торгівлі властиві не тільки позитивні, але й деякі негативні сторони?

Ні, це не було помилкою. Ні один революційний захід не гарантований від деяких негативних сторін, якщо він проводиться неправильно. Те саме треба сказати про колгоспну торгівлю хлібом. Колгоспна торгівля потрібна і вигідна як селу, так і місту, як робітничому класові, так і селянству. І саме тому, що вона вигідна, її треба було запровадити.

Чим керувались Раднарком і ЦК, запроваджуючи колгоспну торгівлю хлібом?

Насамперед тим, щоб розширити базу товарообороту між містом і селом і поліпшити постачання робітникам сільськогосподарських продуктів, а селянам—міських виробів. Не може бути сумнівів, що самої тільки державної і кооперативної торгівлі для цього недосить. Ці канали товарообороту треба було доповнити новим каналом—колгоспною торгівлею. І ми їх доповнили, запровадивши колгоспну торгівлю.

Вони керувались, далі, тим, щоб з допомогою колгоспної торгівлі хлібом дати колгоспникові додаткове джерело прибутку і зміцнити його економічне становище.

Вони керувались, нарешті, тим, щоб запровадженням колгоспної торгівлі дати селянинові новий поштовх для поліпшення роботи колгоспів як по лінії сівби, так і по лінії збирання.

Ви знаєте, що всі ці міркування Раднаркому і ЦК цілком підтвердились фактами з життя колгоспів за останній час. Посилення процесу зміцнення колгоспів, припинення виходів з колгоспів, наростаюча тяга одноосібників у колгоспи, прагнення колгоспників приймати нових членів з великим розбором,—все це і багато чого подібного незаперечно говорить про те, що колгоспна торгівля не тільки не ослабила, а навпаки, посилила і зміцнила становище колгоспів.

Отже, недоліки нашої роботи на селі пояснюються не колгоспною торгівлею, а не завжди правильним її проведенням, невмінням врахувати нову обстановку, невмінням перестроїти свої ряди відповідно до нової обстановки, створеної оголошенням колгоспної торгівлі хлібом.

2) Друга причина хиб нашої роботи на селі полягає в тому, що наші товариші на місцях, — і не тільки ці товариші,—не зрозуміли зміни умов нашої роботи на селі, яка відбулася в зв'язку з утвердженням пануючого становища колгоспів в основних хлібних районах. Ми всі радіємо з того, що колгоспна форма господарства стала пануючою формою в наших хлібних районах. Але не всі розуміють того, що ця обставина не зменшує, а збільшує наші турботи і нашу відповідальність у справі розвитку сільського господарства. Багато хто думає, що як тільки досягнуто, скажемо, 70 або 80% колективізації в тому чи іншому районі, в тій чи іншій області,

то цим уже все дано, і ми можемо полишити справу на природний хід речей, полишити справу на самоплив, гадаючи, що колективізація сама зробить своє діло, сама піднесе сільське господарство. Але це глибока помилка, товариші. Насправді, перехід до колективного господарства, як переважаючої форми господарства, не зменшує, а збільшує наші турботи про сільське господарство, не зменшує, а збільшує керівну роль комуністів у справі піднесення сільського господарства. Самоплив тепер більш ніж будь-коли небезпечний для справи розвитку сільського господарства. Самоплив тепер може погубити всю справу.

Поки на селі переважав одноосібний господар, партія могла обмежувати своє втручання в справу розвитку сільського господарства окремими актами допомоги, поради або попередження. Тоді одноосібник сам повинен був дбати про своє господарство, бо йому ні на кого було перекласти відповідальність за це господарство, яке було лише його особистим господарством, і ні на кого було розраховувати, крім себе самого. Тоді одноосібник повинен був сам дбати про сівбу, про збирання, і взагалі про всі процеси сільськогосподарської праці, якщо він не хотів залишитися без хліба і стати жертвою голоду. З переходом на колективне господарство справа істотно змінилась. Колгосп не є одноосібне господарство. Колгоспники так і кажуть тепер: «колгосп мій і не мій, він мій, але разом з тим він належить Іванові, Пилипові, Михайлові та іншим членам колгоспу, колгосп спільний». Тепер він, колгоспник, вчорашній одноосібник і сьогоднішній колективіст,—тепер він

може перекласти відповідальність і може розраховувати на інших членів колгоспу, знаючи, що колгосп не залишить його без хліба. Тому турбот у нього, у колгоспника, стало менше, ніж при індивідуальному господарстві, бо турботи і відповідальність за господарство розподілені нині між усіма колгоспниками.

Що ж з цього випливає? А з цього випливає те, що центр ваги відповідальності за ведення господарства перемістився тепер від окремих селян на керівництво колгоспу, на керівне ядро колгоспу. Тепер селяни вимагають дбання про господарство і розумного ведення справи не від самих себе, а від керівництва колгоспу, або, вірніше, не стільки від самих себе, скільки від керівництва колгоспу. А що це значить? Це значить, що партія вже не може тепер обмежуватися окремими актами втручання в процес сільськогосподарського розвитку. Вона повинна тепер взяти в свої руки керівництво колгоспами, прийняти на себе відповідальність за роботу і допомогти колгоспникам вести своє господарство вперед на основі даних науки і техніки.

Але це не все. Колгосп є велике господарство. Але велике господарство не можна вести без плану. Велике господарство в землеробстві, що охоплює сотні, а іноді й тисячі дворів, може вестися лише в порядку планового керівництва. Без цього воно мусить загинути і розвалитися. Ось вам ще одна нова умова при колгоспному ладі, яка докорінно відрізняється від умов ведення одноосібного дрібного господарства. Чи можна полишити ведення такого господарства на так званий природний хід речей, на самоплив?

Ясно, що не можна. Щоб вести таке господарство, треба забезпечити колгосп певним мінімумом елементарно грамотних людей, здатних планувати господарство і вести його організовано. Зрозуміло, що без систематичного втручання з боку Радянської влади в справу колгоспного будівництва, без її систематичної допомоги налагодити таке господарство неможливо.

А що з цього випливає? А з цього випливає те, що колгоспний лад не зменшує, а збільшує турботи і відповідальність партії й уряду щодо розвитку сільського господарства. З цього випливає, що партія, якщо вона хоче керувати колгоспним рухом, повинна входити в усі деталі колгоспного життя і колгоспного керівництва. З цього випливає, що партія повинна не зменшувати, а множити свої зв'язки з колгоспами, що вона повинна знати все, що діється в колгоспах, щоб вчасно прийти на допомогу і запобігти небезпекам, які загрожують колгоспам.

А що ми бачимо на ділі? На ділі ми бачимо відірваність цілого ряду районних і обласних організацій від життя колгоспів, від їх запитів. Сидять люди в канцеляріях і самовдоволено риплять перами, не помічаючи, що розвиток колгоспів іде мимо бюрократичних канцелярій. В окремих випадках відірваність від колгоспів доходила до того, що деякі члени крайових організацій довідувались про справи в колгоспах у себе в краї не від відповідних районних організацій, а від членів ЦК в Москві. Це сумно, але це факт, товариші. Перехід від індивідуального господарства до колгоспів мав привести до посилення керівництва комуністів на селі. А на ділі в ряді

випадків цей перехід привів до того, що комуністи спочили на лаврах, козиряючи високим процентом колективізації, і полишили справу на самоплив, полишили справу на природний хід речей. Проблема планового керівництва колгоспним господарством мала привести до посилення керівництва комуністів у колгоспах. А на ділі в ряді випадків вийшло те, що комуністи «оказались в нетях», а в колгоспах орудували колишні білі офіцери, колишні петлюрівці і взагалі вороги робітників і селян.

Так стоїть справа з другою причиною хиб нашої роботи на селі.

3) Третя причина хиб нашої роботи на селі полягає в тому, що багато наших товаришів переоцінили *колгоспи, як нову форму господарства*, переоцінили і перетворили їх в ікону. Вони вирішили, що коли дано колгоспи, як соціалістичну форму господарства,—то цим уже дано все, цим уже забезпечено правильне ведення справи колгоспів, правильне планування колгоспного господарства, перетворення колгоспів у зразкові соціалістичні господарства. Вони не зрозуміли, що колгоспи щодо своєї організаційної будови все ще слабі і потребують серйозної допомоги з боку партії, як щодо забезпечення їх перевіреними більшовицькими кадрами, так і щодо поточного керівництва колгоспними справами. Але це не все, і навіть не головне. Головна хиба полягає тут в тому, що багато наших товаришів переоцінили сили і можливості самих колгоспів, як нової форми організації сільського господарства. Вони не зрозуміли того, що колгосп сам по собі, незважаючи на те, що він є соціалістичною формою господар-

ства,—далеко ще не гарантований від усякого роду небезпек і проникнення в керівництво колгоспом всякого роду контрреволюційних елементів, не гарантований від того, що при певних умовах колгоспи можуть бути використані антирадянськими елементами для своїх цілей.

Колгосп є соціалістична форма **господарської** організації так само, як Ради є соціалістичною формою **політичної** організації. Як колгоспи, та́к і Ради є величезним завоюванням нашої революції, величезним завоюванням робітничого класу. Але колгоспи і Ради становлять лише **форму** організації, правда, соціалістичну, але все ж **форму** організації. Все залежить від того, який **зміст** буде влитий в цю форму.

Ми знаємо випадки, коли Ради робітничих і солдатських депутатів підтримували на певний період контрреволюцію проти революції. Так було діло у нас, в СРСР, наприклад, у липні 1917 року, коли Радами керували меншовики й есери і Ради прикривали контрреволюцію проти революції. Так було діло в Німеччині наприкінці 1918 року, коли Радами керували соціал-демократи і коли вони прикривали контрреволюцію проти революції. Отже, справа не тільки в Радах, як у формі організації, хоч сама ця форма являє собою величезне революційне завоювання. Справа, насамперед, у змісті роботи Рад, справа в характері роботи Рад, справа в тому, **хто** саме керує Радами,—революціонери чи контрреволюціонери. Цим, власне, і пояснюється той факт, що контрреволюціонери не завжди висловлюються проти Рад. Відомо, наприклад, що глава російської контрреволюції Мілюков під час кронштадтського

повстання[63] висловлювався за Ради, але без комуністів. «Ради без комуністів»—ось який був тоді лозунг глави російської контрреволюції Мілюкова. Контрреволюціонери зрозуміли, що справа не тільки в самих Радах, але насамперед в тому, хто буде ними керувати.

Те саме треба сказати про колгоспи. Колгоспи, як соціалістична форма організації господарства, можуть показати чудеса господарського будівництва, якщо на чолі їх стоять справжні революціонери, більшовики, комуністи. І навпаки—колгоспи можуть перетворитися на певний період у прикриття всякого роду контрреволюційних дій, якщо в колгоспах будуть орудувати есери і меншовики, петлюрівські офіцери і інші білогвардійці, колишні денікінці і колчаківці. При цьому слід мати на увазі, що колгоспи, як форма організації, не тільки не гарантовані від проникнення антирадянських елементів, але дають навіть на перших порах деякі вигоди для тимчасового використання їх контрреволюціонерами. Поки селяни вели індивідуальне господарство,—вони були розрізнені і відокремлені один від одного, через що контрреволюційні заміри антирадянських елементів у селянському середовищі не могли дати великого ефекту. Зовсім інша картина виходить при переході селян до колгоспного господарства. Тут селяни мають уже в особі колгоспів готову форму масової організації. Через це проникнення антирадянських елементів у колгоспи та їх антирадянська діяльність можуть дати далеко більший ефект. Треба думати, що все це враховують антирадянські елементи. Відомо, що одна частина контрреволюціонерів, наприклад, на Північному Кавказі, сама намагається створювати щось по-

дібне до колгоспів, використовуючи їх як легальне прикриття для своїх підпільних організацій. Відомо також, що антирадянські елементи в ряді районів, де вони ще не викриті і не розгромлені,—охоче йдуть у колгоспи, навіть вихваляють колгоспи для того, щоб створити всередині колгоспів кубла контрреволюційної роботи. Відомо також, що одна частина антирадянських елементів сама висловлюється тепер за колгоспи, але з тим, щоб у колгоспах не було комуністів. «Колгоспи без комуністів»—ось який лозунг виношується тепер серед антирадянських елементів. Отже, справа не тільки в самих колгоспах, як соціалістичній формі організації, але насамперед в тому, який зміст вливається в цю форму,—справа насамперед в тому, **хто** стоїть на чолі колгоспів і **хто** керує ними.

З точки зору ленінізму колгоспи, як і Ради, взяті як форма організації, є зброя, і тільки зброя. Цю зброю можна при певних умовах спрямувати проти революції. Її можна спрямувати проти контрреволюції. Вона може служити робітничому класові і селянству. Вона може служити при певних умовах ворогам робітничого класу і селянства. Вся справа в тому, в чиїх руках перебуває ця зброя і проти кого вона буде спрямована.

Це починають розуміти вороги робітників і селян, керовані класовим інстинктом.

Цього ще не розуміють, на жаль, деякі наші комуністи.

І саме тому, що деякі наші комуністи не зрозуміли цієї простої речі,—саме через це ми маємо тепер таку картину, що в ряді колгоспів орудують

справами добре замасковані антирадянські елементи, організуючи там шкідництво і саботаж.

4) Четверта причина хиб нашої роботи на селі полягає в невмінні цілого ряду наших товаришів на місцях перестроїти фронт боротьби з куркульством, в нерозумінні того, що лице класового ворога змінилось останнім часом, змінилась тактика класового ворога на селі і що відповідно до цього треба змінити свою тактику, щоб добитися успіху. Ворог зрозумів нову обстановку, зрозумів силу і могутність нового ладу на селі і, зрозумівши це, перестроївся, змінив свою тактику,—перейшов від прямої атаки проти колгоспів до роботи тихою сапою. А ми цього не зрозуміли, нової обстановки не розгляділи і продовжуємо шукати класового ворога там, де його немає вже, продовжуємо вести стару тактику спрощеної боротьби з куркульством, тоді як вона, ця сама тактика, давно вже застаріла.

Шукають класового ворога поза колгоспами, шукають його у вигляді людей із звірячою фізіономією, з величезними зубами, з товстою шиєю, з обрізом в руках. Шукають куркуля, яким ми його знаємо з плакатів. Але таких куркулів давно вже немає на поверхні. Нинішні куркулі і підкуркульники, нинішні антирадянські елементи на селі—це здебільшого люди «тихі», «солоденькі», майже «святі». Їх не треба шукати далеко від колгоспу, вони сидять в самому колгоспі і займають там посади комірників, завгоспів, рахівників, секретарів і т. д. Вони ніколи не скажуть—«геть колгоспи». Вони «за» колгоспи. Але вони ведуть у колгоспах таку саботажницьку і шкідницьку роботу, що колгоспам від них не поздоровиться.

Вони ніколи не скажуть—«геть хлібозаготівлі». Вони «за» хлібозаготівлі. Вони «тільки» пускаються в демагогію і вимагають, щоб колгосп утворив резерв для тваринництва, втроє більший розмірами, ніж це потрібно для справи, щоб колгосп утворив страховий фонд, втроє більший розмірами, ніж це потрібно для справи, щоб колгосп видавав на громадське харчування від 6 до 10 фунтів хліба в день на працівника і т. д. Зрозуміло, що після таких «фондів» і видач на громадське харчування, після такої шахрайської демагогії господарська міць колгоспу мусить бути підірвана, і для хлібозаготівель не лишається місця.

Щоб розглядіти такого спритного ворога і не піддатися демагогії, треба мати революційну пильність, треба мати здатність зірвати маску з ворога і показати колгоспникам його справжнє, контрреволюційне лице. Але чи багато є у нас на селі комуністів, які мають ці якості? Комуністи нерідко не тільки не викривають таких класових ворогів, а навпаки, самі піддаються їх шахрайській демагогії і плентаються за ними в хвості.

Не помічаючи класового ворога в його новій масці і не вміючи викрити його шахрайські махінації, деякі наші товариші нерідко заспокоюють себе тим, що куркулів уже немає, нібито, на світі, що антирадянські елементи на селі вже знищені в результаті політики ліквідації куркульства, як класу, і що можна помиритися через це з існуванням «нейтральних» колгоспів, які не є ні більшовицькими, ні антирадянськими, але які самі, так би мовити стихійним порядком, повинні будуть перейти на сторону Радянської

влади. Але це глибока помилка, товариші. Куркулі розбиті, але вони далеко ще не добиті. Більше того,— вони не скоро ще будуть добиті, якщо комуністи будуть ловити гав і благодушествувати, гадаючи, що куркулі самі зійдуть в могилу в порядку так би мовити стихійного свого розвитку. Щодо «нейтральних» колгоспів, то їх немає взагалі і не може бути в природі. «Нейтральні» колгоспи—це фантазія людей, яким дано очі для того, щоб нічого не бачити. При такій гострій класовій боротьбі, яка є у нас тепер в Радянській країні, для «нейтральних» колгоспів не лишається місця, при такій обстановці колгоспи можуть бути **або** більшовицькими, **або** антирадянськими. І якщо ми не керуємо в тих чи інших колгоспах, то це значить, що ними керують антирадянські елементи. В цьому не може бути ніякого сумніву.

5) Нарешті, ще одна причина хиб нашої роботи на селі. Полягає вона, ця причина, в недооцінці ролі і відповідальності комуністів у справі колгоспного будівництва, в недооцінці ролі і відповідальності комуністів у справі хлібозаготівель. Говорячи про труднощі хлібозаготівель, комуністи звичайно перекладають відповідальність на селян, твердячи, що в усьому винні селяни. Але це зовсім невірно і безумовно несправедливо. Селяни тут ні при чому. Якщо мова йде про відповідальність і винність, то відповідальність падає цілком на комуністів, а винні тут в усьому—тільки ми, комуністи.

В світі нема і не бувало такої могутньої і авторитетної влади, як наша, Радянська влада. В світі нема і не бувало такої могутньої і авторитетної партії, як наша, комуністична партія. Ніхто не перешко-

джає і не може перешкодити нам вести справу колгоспів так, як вимагають цього інтереси колгоспів, інтереси держави. І якщо нам не завжди вдається вести справу колгоспів так, як вимагає цього ленінізм, якщо ми допускаємо нерідко ряд грубих, непростимих помилок, скажемо, по лінії хлібозаготівель, то винні в цьому ми, і тільки ми.

Ми винні в тому, що не розгляділи негативних сторін колгоспної торгівлі хлібом і допустили ряд найгрубіших помилок.

Ми винні в тому, що цілий ряд наших партійних організацій відірвався від колгоспів, спочив на лаврах і віддався стихії самопливу.

Ми винні в тому, що цілий ряд наших товаришів все ще переоцінює колгоспи, як форму масової організації, не розуміючи, що справа не стільки в самій формі, скільки в тому, щоб самим взяти на себе керівництво колгоспами і викинути з керівництва колгоспами антирадянські елементи.

Ми винні в тому, що не розгляділи нової обстановки і не усвідомили собі нову тактику класового ворога, який діє тихою сапою.

Постає питання, при чому тут селяни?

Я знаю цілі групи колгоспів, які розвиваються і процвітають, акуратно виконують завдання держави і міцніють в господарському відношенні день у день. З другого боку, я знаю і такі колгоспи, розташовані в сусідстві з попередніми колгоспами, які, незважаючи на однаковий з ними врожай і однакові з ними об'єктивні умови,—чахнуть і розкладаються. В чому причина? Причина в тому, що першою групою колгоспів керують справжні комуністи, а другою групою

керують «шляпи», правда, з партійним квитком у кишені, але все ж «шляпи».

Постає питання, при чому тут селяни?

Результатом недооцінки ролі і відповідальності комуністів є те, що нерідко причину хиб нашої роботи на селі шукають не там, де її треба шукати, і хиби лишаються через це неусуненими.

Не в селянах треба шукати причину утруднень у хлібозаготівлях, а в нас самих, в наших власних рядах. Бо **ми** стоїмо при владі, **ми** маємо в своєму розпорядженні засоби держави, **ми** покликані керувати колгоспами і **ми** повинні нести всю повноту відповідальності за роботу на селі.

Такі є головні причини, що визначили хиби нашої роботи на селі.

Можна подумати, що я змалював надто сумну картину, що у нас вся робота на селі складається з самих тільки хиб. Але це, звичайно, невірно. Насправді наша робота на селі має поряд з цими хибами цілий ряд найсерйозніших і вирішальних досягнень. Але я вже сказав на початку своєї промови, що в мої завдання не входить характеристика наших досягнень, що я взявся говорити тільки про хиби нашої роботи на селі.

Чи можна виправити ці хиби? Так, безумовно можна. Чи виправимо ми їх найближчим часом? Так, безумовно виправимо. В цьому не може бути ніякого сумніву.

Я думаю, що політвідділи МТС і радгоспів є одним з тих вирішальних засобів, з допомогою яких можна буде усунути ці хиби в найкоротший строк. (Бурхливі, довготривалі оплески.)

«РАБОТНИЦЕ» [64]

Палко вітаю **«Работницу»** в день десятих роковин її існування. Бажаю їй успіхів у справі виховання жіночих пролетарських мас в дусі боротьби за повне торжество соціалізму, в дусі виконання великих заповітів нашого учителя—Леніна.

Й. Сталін

«Правда» № 25,
26 січня 1933 р.

ЛИСТ ТОВ. І. Н. БАЖАНОВУ

Шановний тов. І. Н. Бажанов!

Листа Вашого про переуступку мені другого Вашого ордена в нагороду за мою роботу—одержав.

Дуже вдячний Вам за тепле слово і товариський подарунок. Я знаю, чого Ви позбавляєте себе на користь мені і ціню Ваші почуття.

Проте, я не можу прийняти Ваш другий орден. Не можу і не повинен прийняти не тільки тому, що він може належати тільки Вам, бо тільки Ви заслужили його, але й тому, що я і так досить нагороджений увагою й пошаною товаришів і—значить—не маю права грабувати Вас.

Ордени створені не *для* тих, які і так відомі, а, головним чином,—для таких людей-героїв, які мало відомі і яких треба зробити відомими всім.

Крім того, мушу Вам сказати, що у мене вже є два ордени. Це більше ніж треба,—запевняю Вас.

Вибачте за пізню відповідь.

З ком. привітом ***Й. Сталін***

P. S. Повертаю орден по належності.

Й. Сталін

16 лютого 1933 р.

Друкується вперше

ПРОМОВА НА ПЕРШОМУ ВСЕСОЮЗНОМУ З'ЇЗДІ КОЛГОСПНИКІВ-УДАРНИКІВ[65]

19 лютого 1933 р.

Товариші колгоспники і колгоспниці! Я не думав виступати на вашому з'їзді. Не думав, бо в промовах ораторів, які виступали до мене, сказано вже все, що треба було сказати,—сказано добре і влучно. Чи варто після цього ще виступати? Але тому що ви наполягаєте, а сила у ваших руках (тривалі оплески),—я мушу скоритись.

Скажу кілька слів по окремих питаннях.

I

ШЛЯХ КОЛГОСПІВ— ЄДИНО ПРАВИЛЬНИЙ ШЛЯХ

Перше питання—чи правильний той шлях, на який ступило колгоспне селянство, чи правильний колгоспний шлях?

Питання це не пусте. Ви, ударники колгоспів, мабуть, не сумніваєтесь у тому, що колгоспи стоять на правильному шляху. Тому можливо, що це питання здасться вам зайвим. Але не всі селяни думають так, як ви. Серед селян є ще немало таких людей, у тому числі серед колгоспників, які сумніваються

в правильності колгоспного шляху. І в цьому немає нічого дивного.

Справді, сотні років жили люди за старими звичаями, йшли по старому шляху, гнули спину перед куркулем і поміщиком, перед лихварем і спекулянтом. Не можна сказати, що цей старий, капіталістичний шлях зустрічав схвалення з боку селян. Але він, цей старий шлях, був шлях уторований, звичний, і ніхто ще не довів на ділі, що можна жити якось інакше, краще. Тим більше, що в усіх буржуазних країнах все ще живуть люди за старими звичаями... І раптом, вриваються в це старе болотне життя більшовики, вриваються як буря і кажуть: пора кинути старий шлях, пора почати жити по-новому, по-колгоспному, пора почати жити не так, як живуть усі в буржуазних країнах, а по-новому, по-артільному. А що це за нове життя,—хто його знає. Як би воно не вийшло гірше за старе життя. В усякому разі, новий шлях—не звичний шлях, не вторований і не зовсім ще звіданий. Чи не краще лишитися при старому шляху? Чи не краще почекати з переходом на новий, колгоспний шлях? Чи варто рискувати?

Ось які сумніви беруть нині одну частину трудового селянства.

Чи повинні ми розвіяти ці сумніви? Чи повинні ми виставити їх, ці самі сумніви, на світ божий і показати—чого вони варті? Ясно, що повинні.

Значить, питання, поставлене вище, не можна назвати пустим питанням.

Отже, чи правильний той шлях, на який стало колгоспне селянство?

Деякі товариші думають, що перехід на новий шлях, на шлях колгоспів почався у нас три роки тому. Це вірно лише почасти. Звичайно, масове будівництво колгоспів почалося у нас три роки тому. Перехід цей ознаменувався, як відомо, розгромом куркульства і рухом мільйонних мас бідноти й середняків в сторону колгоспів. Все це вірно. Але для того, щоб почати цей масовий перехід до колгоспів, треба було мати в руках деякі попередні умови, без чого, взагалі кажучи, немислимий масовий колгоспний рух.

Треба було, насамперед, мати Радянську владу, яка допомагала і продовжує допомагати селянам стати на шлях колгоспів.

Треба було, по-друге, вигнати поміщиків і капіталістів, відібрати у них заводи й землі і оголосити їх власністю народу.

Треба було, по-третє, приборкати куркульство і відібрати у нього машини й трактори.

Треба було, по-четверте, оголосити, що машинами і тракторами можуть користуватися тільки об'єднані в колгоспи бідняки і середняки.

Треба було, нарешті, індустріалізувати країну, поставити нову тракторну промисловість, збудувати нові заводи сільськогосподарського машинобудування для того, щоб постачати вдосталь трактори і машини колгоспному селянству.

Без цих попередніх умов нічого було думати про масовий перехід на *шлях колгоспів*, початий три роки тому.

Значить, для того, щоб перейти на шлях колгоспів, треба було, насамперед, пробробити Жовтневу

революцію, скинути капіталістів і поміщиків, відібрати у них землю й заводи і поставити нову промисловість.

З Жовтневої революції і почався перехід на новий шлях, на шлях колгоспів. Він розгорнувся з новою силою лише років три тому через те, що тільки під цей час виявились на всю широчінь господарські результати Жовтневої революції, тільки під цей час удалося рушити вперед індустріалізацію країни.

Історія народів знає немало революцій. Вони відрізняються від Жовтневої революції тим, що всі вони були однобокими революціями. Замінювалась одна форма експлуатації трудящих іншою формою експлуатації, але сама експлуатація залишалась. Замінювались одні експлуататори і гнобителі іншими експлуататорами і гнобителями, але самі експлуататори і гнобителі залишались. Тільки Жовтнева революція поставила собі за мету—знищити **всяку** експлуатацію і ліквідувати **всіх** і **всяких** експлуататорів та гнобителів.

Революція рабів ліквідувала рабовласників і скасувала рабовласницьку форму експлуатації трудящих. Але замість них вона поставила кріпосників і кріпосницьку форму експлуатації трудящих. Одні експлуататори були замінені іншими експлуататорами. При рабстві «закон» дозволяв рабовласникам убивати рабів. При кріпосних порядках «закон» дозволяв кріпосникам «тільки» продавати кріпаків.

Революція кріпосних селян ліквідувала кріпосників і скасувала кріпосницьку форму експлуатації. Але вона поставила замість них капіталістів і помі-

щиків, капіталістичну і поміщицьку форму експлуатації трудящих. Одні експлуататори були замінені іншими експлуататорами. При кріпосних порядках «закон» дозволяв продавати кріпаків. При капіталістичних порядках «закон» дозволяє «тільки» прирікати трудящих на безробіття і зубожіння, на розорення і голодну смерть.

Тільки наша радянська революція, тільки наша Жовтнева революція поставила питання так, щоб не міняти одних експлуататорів на інших, не міняти одну форму експлуатації на іншу,—а викоренити всяку експлуатацію, викоренити всіх і всяких експлуататорів, всіх і всяких багатіїв і гнобителів, і старих і нових. (Тривалі оплески.)

Ось чому Жовтнева революція є попередньою умовою і необхідною передумовою для переходу селян на новий, колгоспний шлях.

Чи правильно зробили селяни, підтримавши Жовтневу революцію? Так, вони зробили правильно. Вони зробили правильно, тому що Жовтнева революція допомогла їм змахнути з плечей поміщиків і капіталістів, лихварів і куркулів, купців і спекулянтів.

Але це тільки одна сторона питання. Прогнати гнобителів, прогнати поміщиків і капіталістів, приборкати куркулів і спекулянтів,—це дуже добре. Але цього мало. Для того, щоб остаточно визволитися від старих пут, для цього недосить самого тільки розгрому експлуататорів. Для цього треба ще побудувати нове життя, побудувати таке життя, яке давало б можливість трудящому селянинові поліпшувати своє матеріальне й культурне становище

і підійматися вгору день у день, рік у рік. Для цього треба поставити новий лад на селі, колгоспний лад. В цьому друга сторона питання.

Чим відрізняється старий лад від нового, колгоспного ладу?

При старому ладі селяни працювали поодинці, працювали старими дідівськими способами, старими знаряддями праці, працювали на поміщиків і капіталістів, на куркулів і спекулянтів, працювали, живучи впроголодь і збагачуючи інших. При новому, колгоспному ладі селяни працюють спільно, артільно, працюють з допомогою нових знарядь—тракторів і сільгоспмашин, працюють на себе і на свої колгоспи, живуть без капіталістів і поміщиків, без куркулів і спекулянтів, працюють для того, щоб день у день поліпшувати своє матеріальне й культурне становище. Там, при старому ладі,—уряд буржуазний і підтримує він багатіїв проти трудящих селян. Тут, при новому, колгоспному ладі,—уряд робітничо-селянський і підтримує він робітників і селян проти всіх і всяких багатіїв. Старий лад веде до капіталізму. Новий лад—до соціалізму.

Ось вам два шляхи, шлях капіталістичний і шлях соціалістичний, шлях вперед—до соціалізму і шлях назад—до капіталізму.

Є люди, які думають, що можна стати на якийсь третій шлях. Особливо охоче хватаються за цей нікому невідомий третій шлях деякі хиткі товариші, не цілком ще впевнені в правильності колгоспного шляху. Вони хочуть, щоб ми повернулись до старого ладу, повернулись до одноосібного господарства, але без капіталістів і поміщиків. Вони хочуть

при цьому, щоб ми допустили «тільки» куркулів та інших дрібних капіталістів, як законне явище нашого господарського ладу. Насправді це не третій шлях, а другий,—шлях до капіталізму. Бо, що значить повернутися до одноосібного господарства і відновити куркульство? Це значить відновити куркульську кабалу, відновити експлуатацію селянства куркульством і дати куркулеві владу. Але чи можна відновити куркульство і зберегти разом з тим Радянську владу? Ні, не можна. Відновлення куркульства мусить повести до створення куркульської влади і до ліквідації Радянської влади,—отже, воно мусить повести до утворення буржуазного уряду. А утворення буржуазного уряду мусить у свою чергу повести до відновлення поміщиків і капіталістів, до відновлення капіталізму. Так званий третій шлях є насправді шлях другий, шлях повернення до капіталізму. Спитайте-но селян,—чи хочуть вони відновити куркульську кабалу, повернутися до капіталізму, ліквідувати Радянську владу і відновити владу поміщиків і капіталістів? Спитайте-но їх, і ви узнаєте, який шлях вважає більшість трудящих селян єдино правильним шляхом.

Отже, є тільки два шляхи: **або** вперед, на гору—до нового, колгоспного ладу, **або** назад, з гори—до старого, куркульсько-капіталістичного ладу.

Третього шляху немає.

Трудове селянство зробило правильно, відкинувши шлях капіталістичний і ставши на шлях колгоспного будівництва.

Кажуть, що шлях колгоспів є правильний шлях, але він трудний. Це вірно лише почасти. Звичайно,

труднощі на цьому шляху є. Хороше життя даром не дається. Але річ в тому, що головні труднощі вже пройдені, а ті труднощі, які стоять перед вами, не варті навіть того, щоб серйозно говорити про них. В усякому разі, в порівнянні з тими труднощами, які пережили робітники років 10—15 тому, ваші нинішні труднощі, товариші колгоспники, здаються дитячою іграшкою. Ваші оратори виступали тут і хвалили робітників Ленінграда, Москви, Харкова, Донбасу. Вони говорили, що у них, у робітників, є досягнення, а у вас, у колгоспників, далеко менше досягнень. Мені здається, що в промовах ваших ораторів відчувалась навіть деяка товариська заздрість: мовляв, як би це було добре, коли б у нас, у селян-колгоспників, були такі ж досягнення, як у вас, у робітників Ленінграда, Москви, Донбасу, Харкова...

Все це добре. А ви знаєте, чого коштували ці досягнення робітникам Ленінграда і Москви, які нестатки пережили вони для того, щоб добитися, нарешті, цих досягнень? Я міг би вам розповісти деякі факти з життя робітників у 1918 році, коли цілими тижнями не видавали робітникам ні шматка хліба, не кажучи вже про м'ясо та інші продукти харчування. Кращими часами вважалися тоді ті дні, коли вдавалося видавати робітникам Ленінграда і Москви по восьмушці фунта чорного хліба і то наполовину з макухою. І це тривало не місяць і не півроку, а цілі два роки. Але робітники терпіли і не занепадали духом, бо вони знали, що прийдуть кращі часи і вони доб'ються вирішальних успіхів. І що ж,—ви бачите, що робітники не помилились. Порівняйте-но

ваші труднощі і нестатки з труднощами і нестатками, пережитими робітниками, і ви побачите, що про них не варто навіть серйозно говорити.

Що потрібно для того, щоб рушити далі колгоспний рух і розгорнути на всю широчінь колгоспне будівництво?

Для цього потрібно, насамперед, щоб у колгоспів була цілком забезпечена і придатна для обробітку земля. Чи є вона у вас? Так, є. Відомо, що всі кращі землі передані колгоспам і закріплені за ними міцно. Отже, колгоспники можуть обробляти і поліпшувати цю землю вволю, не боячись, що вона перейде від них в чужі руки.

Для цього потрібно, по-друге, щоб колгоспники могли користуватися тракторами і машинами. Чи є вони у вас? Так, є. Всім відомо, що наші тракторні заводи і заводи сільгоспмашинобудування працюють насамперед і головним чином на колгоспи, постачаючи їм всі сучасні знаряддя.

Для цього потрібно, нарешті, щоб уряд підтримував якнайбільше колгоспних селян і людьми і фінансами і не давав недобиткам ворожих класів розкладати колгоспи. Чи є у вас такий уряд? Так, є. Він називається робітничо-селянським радянським урядом. Назвіть мені країну, де б уряд підтримував не капіталістів і поміщиків, не куркулів і інших багатіїв, а трудящих селян. На світі нема і не бувало такої країни. Тільки у нас, в Радянській країні, існує уряд, який стоїть горою за робітників і селян-колгоспників, за всіх трудящих міста і села проти всіх багатіїв і експлуататорів. (Тривалі оплески.)

Отже, у вас є все для того, щоб розгорнути колгоспне будівництво і добитися цілковитого визволення від старих пут.

Від вас вимагається тільки одно—працювати чесно, ділити колгоспні прибутки за працею, берегти колгоспне добро, берегти трактори і машини, встановити хороший догляд за конем, виконувати завдання вашої робітничо-селянської держави, зміцнювати колгоспи і викидати геть з колгоспів куркулів та підкуркульників, які пробралися туди.

Ви, мабуть, згодитесь зі мною, що подолати ці труднощі, тобто працювати чесно і берегти колгоспне добро,—не так уже важко. Тим більше, що робота йде тепер у вас не на багатіїв і не на експлуататорів, а на себе, на свої власні колгоспи.

Ви бачите, що колгоспний шлях, шлях соціалізму є єдино правильним шляхом для трудящих селян.

II

НАШЕ НАЙБЛИЖЧЕ ЗАВДАННЯ—ЗРОБИТИ ВСІХ КОЛГОСПНИКІВ ЗАМОЖНИМИ

Друге питання—чого ми добились на новому шляху, на нашому колгоспному шляху, і чого ми думаємо добитися в найближчі 2—3 роки?

Соціалізм—річ хороша. Щасливе соціалістичне життя—річ безперечно хороша. Але все це—справа майбутнього. Головне питання тепер не в тому, чого ми доб'ємося в майбутньому. Головне питання в тому, чого ми вже добилися тепер. Селянство стало на колгоспний шлях. Це дуже добре. Але чого воно

добилось на цьому шляху? Чого ми добились відчутно, йдучи по колгоспному шляху?

Ми добились того, що допомогли мільйонним масам бідняків увійти в колгоспи. Ми добились того, що, увійшовши в колгоспи і користуючись там кращою землею і кращими знаряддями виробництва, мільйонні маси бідняків піднялись до рівня середняків. Ми добились того, що мільйонні маси бідняків, які жили раніше впроголодь, стали тепер у колгоспах середняками, стали людьми забезпеченими. Ми добились того, що підірвали розшарування селян на бідняків і куркулів, розбили куркулів і допомогли біднякам стати господарями своєї праці всередині колгоспів, стати середняками.

Як стояла справа до розгортання колгоспного будівництва, років 4 тому? Багатіли і йшли вгору куркулі. Убожіли і розорялись бідняки, попадаючи в кабалу до куркулів. Пнулися вгору до куркулів середняки і раз у раз зривалися вниз, поповнюючи ряди бідняків на потіху куркулів. Не важко догадатися, що від усієї цієї колотнечі вигравали тільки куркулі, та може дехто із заможних. На кожні 100 дворів на селі можна було налічити 4—5 куркульських дворів, 8 або 10 дворів заможних, дворів 45—50 середняцьких та дворів 35 бідняцьких. Отже, щонайменше—35% усіх селянських дворів становили бідняки, змушені нести ярмо куркульської кабали. Я вже не кажу про маломіцні верстви середняків, а це більше половини середняцького селянства, які мало чим відрізнялися щодо свого становища від бідняків і були в прямій залежності від куркулів.

Розгорнувши колгоспне будівництво, ми добились того, що знищили цю колотнечу і несправедливість, розбили куркульську кабалу, всю цю масу бідняків залучили до колгоспів, дали їм там забезпечене існування і підняли їх до рівня середняків, які можуть користуватися колгоспною землею, пільгами на користь колгоспів, тракторами, сільськогосподарськими машинами.

А що це значить? Це значить, що не менше 20 мільйонів селянського населення, не менше 20 мільйонів бідняків—врятували від злиднів і розорення, врятували від куркульської кабали і перетворили завдяки колгоспам у забезпечених людей.

Це велике досягнення, товариші. Це таке досягнення, якого не знав ще світ і якого не досягала ще ні одна держава в світі.

Ось вам практичні, відчутні результати колгоспного будівництва, результати того, що селянство стало на шлях колгоспів.

Але це тільки **перший** наш крок, **перше** наше досягнення на шляху колгоспного будівництва.

Було б неправильно думати, що ми повинні спинитися на цьому першому кроці, на цьому першому досягненні. Ні, товариші, ми не можемо спинитися на цьому досягненні. Щоб рушити далі і остаточно зміцнити колгоспи, ми повинні зробити **другий** крок, ми повинні добитися **нового** досягнення. В чому полягає цей другий крок? Він полягає в тому, щоб підняти колгоспників,—і колишніх бідняків, і колишніх середняків,—ще вище. Він полягає в тому, щоб **зробити всіх колгоспників за-**

можними. Так, товариші, заможними. (Тривалі оплески.)

Ми добились того, що підняли завдяки колгоспам бідняків до рівня середняків. Це дуже добре. Але цього мало. Ми повинні тепер добитися того, щоб зробити ще один крок вперед і допомогти всім колгоспникам, і колишнім біднякам, і колишнім середнякам,—піднятися до рівня заможних. Цього можна добитися і цього ми повинні добитися що б то не стало. (Тривалі оплески.)

У нас є тепер все для того, щоб добитися цієї нашої мети. Наші машини і трактори використовуються тепер погано. Земля наша обробляється неважно. Досить тільки поліпшити використання машин і тракторів, досить тільки поліпшити обробіток землі—і ми доб'ємося того, що збільшимо кількість наших продуктів вдвоє, втроє. А цього цілком досить для того, щоб зробити всіх колгоспників заможними трудівниками колгоспних полів.

Раніше як стояла справа щодо заможних? Для того, щоб стати заможним, треба було кривдити своїх сусідів, треба було поексплуатувати їх, продавати їм дорожче, купувати у них дешевше, найняти декого з батраків, поексплуатувати їх чимало, збити капіталець і, зміцнившись,—пролізти потім у куркулі. Цим, власне, і пояснюється, що заможні викликали раніше при одноосібному господарстві недовір'я й ненависть бідняків і середняків. Тепер справа стоїть інакше. Тепер і умови інші. Для того, щоб стати колгоспникам заможними, тепер зовсім не потрібно кривдити або експлуатувати своїх сусідів. Та й не легко тепер експлуатувати кого-небудь,

тому що приватної власності на землю або оренди нема у нас більше, машини і трактори належать державі, а люди, які володіють капіталом, не в моді тепер у колгоспах. Була така мода, та спливла вона навіки. Щоб стати колгоспникам заможними, для цього потрібне тепер тільки одно—працювати в колгоспі чесно, правильно використовувати трактори і машини, правильно використовувати робочу худобу, правильно обробляти землю, берегти колгоспну власність.

Іноді кажуть: раз соціалізм,—навіщо ще працювати? Працювали раніше, працюємо тепер,—чи не пора перестати працювати? Такі розмови в корені неправильні, товариші. Це філософія ледарів, а не чесних трудівників. Соціалізм зовсім не заперечує працю. Навпаки, соціалізм будується на праці. Соціалізм і праця невіддільні одне від одного.

Ленін, наш великий учитель, говорив: «Хто не працює, той не їсть». Що це значить, проти кого спрямовані слова Леніна? Проти експлуататорів, проти тих, які самі не працюють, а примушують працювати інших і збагачуються за рахунок інших. А ще проти кого? Проти тих, які самі ледарюють і хочуть за рахунок інших поживитися. Соціалізм вимагає не ледарювання, а того, щоб усі люди працювали чесно, працювали не на інших, не на багатіїв і експлуататорів, а на себе, на суспільство. І якщо ми будемо працювати чесно, працювати на себе, на свої колгоспи,—то ми доб'ємося того, що за які-небудь 2—3 роки піднімемо всіх колгоспників, і колишніх бідняків, і колишніх середняків, до рівня заможних, до рівня людей, які користуватимуться

достатком продуктів і вестимуть цілком культурне життя.

В цьому тепер наше найближче завдання. Цього ми можемо добитися і цього ми повинні добитися що б то не стало. (Тривалі оплески.)

III

ОКРЕМІ ЗАУВАЖЕННЯ

А тепер дозвольте перейти до деяких окремих зауважень.

Насамперед про наших **партійців** на селі. Серед вас є партійні, але ще більше безпартійних. Це дуже добре, що безпартійних зібралось на з'їзд більше, ніж партійних, тому що саме безпартійних треба, насамперед, залучати до нашої справи. Є комуністи, які підходять до безпартійних колгоспників по-більшовицькому. Але є й такі, які чваняться своєю партійністю і не підпускають близько безпартійних. Це погано і шкідливо. Сила більшовиків, сила комуністів полягає в тому, що вони вміють оточувати нашу партію мільйонами безпартійного активу. Ми, більшовики, не мали б тих успіхів, які маємо тепер, якби не вміли завоювати на сторону партії довір'я мільйонів безпартійних робітників і селян. А що для цього потрібно? Для цього потрібно, щоб партійні не відгороджувалися від безпартійних, щоб партійні не замикалися в свою партійну шкаралупу, щоб вони не чванилися своєю партійністю, а прислухалися до голосу безпартійних, щоб вони не тільки вчили безпартійних, але й вчилися у них.

Не слід забувати, що партійні не падають з неба. Слід пам'ятати, що всі партійні самі були колись безпартійними. Сьогодні він безпартійний, а завтра стане партійним. Чим же, власне, тут чванитися? Серед нас, старих більшовиків, знайдеться немало людей, які працюють в партії років 20—30. Але ж ми самі були колись теж безпартійними. Що було б з нами, якби років 20—30 тому стали попихати нами тодішні партійці і не стали б підпускати до партії? Можливо, що ми були б тоді віддалені від партії на ряд років. Але ж ми, старі більшовики,—не останні люди, товариші. (Веселе пожвавлення, тривалі оплески.)

Ось чому наші партійці, нинішні молоді партійці, які іноді задирають ніс перед безпартійними, повинні пам'ятати все це, повинні пам'ятати, що не чванливість, а скромність прикрашає більшовика.

Тепер кілька слів **про жінок, про колгоспниць.** Жіноче питання в колгоспах—велике питання, товариші. Я знаю, що багато хто з вас недооцінює жінок і навіть глузує з них. Але це помилка, товариші, серйозна помилка. Справа тут не тільки в тому, що жінки становлять половину населення. Справа насамперед в тому, що колгоспний рух висунув на керівні посади цілий ряд визначних і здібних жінок. Подивіться на з'їзд, на його склад,—і ви побачите, що жінки давно вже просунулися з відсталих у передові. Жінки в колгоспах—велика сила. Тримати цю силу під спудом, значить допустити злочин. Наш обов'язок полягає в тому, щоб висувати вперед жінок у колгоспах і пустити цю силу в діло.

Звичайно, у Радянської влади було в недавньому минулому маленьке непорозуміння з колгоспницями. Справа йшла про корову. Але тепер справа з коровою уладнана, і непорозуміння відпало. (Тривалі оплески.) Ми добились того, що у більшості колгоспників уже є по корові на двір. Мине ще рік—два,—і ви не знайдете жодного колгоспника, у якого не було б своєї корови. Вже ми, більшовики, постараємось, щоб усі колгоспники мали у нас по корові. (Тривалі оплески.)

Щодо самих колгоспниць, то вони повинні пам'ятати про силу і значення колгоспів для жінок, повинні пам'ятати, що тільки в колгоспі мають вони можливість стати на рівну ногу з чоловіком. Без колгоспів—нерівність, у колгоспах—рівність прав. Хай пам'ятають про це товаришки колгоспниці і хай вони бережуть колгоспний лад, як зіницю ока. (Тривалі оплески.)

Два слова про **комсомольців і комсомолок** у колгоспах. Молодь—наше майбутнє, наша надія, товариші. Молодь повинна заступити нас, стариків. Вона повинна донести наш прапор до переможного кінця. Серед селян є немало стариків, обтяжених старим тягарем, обтяжених звичками і спогадами про старе життя. Зрозуміло, що їм не завжди вдається встигати за партією, за Радянською владою. Не те наша молодь. Вона вільна від старого тягаря і вона найлегше засвоює ленінські заповіти. І саме тому, що молодь найлегше засвоює ленінські заповіти, саме через це вона покликана вести вперед тих, які відстають і вагаються. Правда, їй невистачає знань. Але знання—річ наживна. Сьогодні їх немає, завтра вони будуть.

Отже завдання полягає в тому, щоб вчитися і ще раз вчитися ленінізму. Товариші комсомольці і комсомолки! Вчіться більшовизму і ведіть вперед тих, які вагаються! Розводьте менше балачок, працюйте більше—і справа у вас вийде напевно. (Оплески.)

Кілька слів про **одноосібників.** Про одноосібників тут мало говорили. Але це ще не значить, що їх немає більше на світі. Ні, не значить. Одноосібники є і їх не можна скидати з рахунку, тому що вони є нашими завтрашніми колгоспниками. Я знаю, що одна частина одноосібників розбестилась остаточно і пішла в спекуляцію. Цим, мабуть, пояснюється, що наші колгоспники приймають одноосібників до складу колгоспів з великим розбором, а іноді й зовсім не приймають їх. Це, звичайно, правильно і заперечень тут не може бути. Але є друга, більша частина одноосібників, яка в спекуляцію не пішла, а добуває свій хліб чесною працею. Ці одноосібники, може, не від того були б, щоб увійти до колгоспу. Але їм заважають, з одного боку, їх вагання щодо правильності колгоспного шляху, а з другого—та запеклість, яка є тепер серед колгоспників проти одноосібників.

Звичайно, треба зрозуміти колгоспників і ввійти в їх становище. За ці роки вони натерпілись немало образ і глуму з боку одноосібників. Але образи і глум не повинні мати тут вирішального значення. Поганий той керівник, який не вміє забувати образ і який свої почуття ставить вище за інтереси колгоспної справи. Якщо ви хочете бути керівниками, ви повинні вміти забувати про образи, заподіяні вам

окремими одноосібниками. Два роки тому я одержав листа з Волги від однієї селянки-вдови. Вона скаржилась, що її не хочуть прийняти до колгоспу, і вимагала від мене підтримки. Я запитав колгосп. З колгоспу мені відповіли, що вони не можуть її прийняти до колгоспу, тому що вона образила колгоспні збори. В чому ж справа? Та в тому, що на зборах селян, де колгоспники закликáли одноосібників вступити до колгоспу, ця сама вдова у відповідь на заклик підняла, виявляється, пелену і сказала—нате, ось вам колгосп. (Веселе пожвавлення, сміх.) Безперечно, що вона зробила неправильно і образила збори. Але чи можна відмовляти їй у прийомі до колгоспу, якщо вона через рік щиро розкаялась і визнала свою помилку? Я думаю, що не можна їй відмовляти. Я так і написав колгоспові. Вдову прийняли до колгоспу. І що ж? Виявилось, що вона працює тепер у колгоспі не в останніх, а в перших рядах. (Оплески.)

Ось вам ще один приклад, який говорить про те, що керівники, коли вони хочуть лишитися справжніми керівниками, повинні вміти забувати про образи, якщо цього вимагають інтереси справи.

Те саме треба сказати про одноосібників взагалі. Я не проти того, щоб приймали до колгоспів з розбором. Але я проти того, щоб закривали шлях до колгоспів усім одноосібникам, без розбору. Це не наша, не більшовицька політика. Колгоспники не повинні забувати, що вони самі були недавно одноосібниками.

Нарешті, кілька слів **про лист безенчуцьких колгоспників** [66]. Лист цей був надрукований, і ви його,

мабуть, читали. Лист безперечно хороший. Він свідчить про те, що серед наших колгоспників є немало досвідчених і свідомих організаторів і агітаторів колгоспної справи, які є гордістю нашої країни. Але в листі є одно неправильне місце, з яким ніяк не можна погодитись. Справа в тому, що безенчуцькі товариші змальовують свою працю в колгоспі як працю скромну і майже незначну, а працю ораторів і вождів, що виголошують іноді триаршинні промови,—як працю велику і творчу. Чи можна з цим погодитись? Ні, товариші, ніяк не можна з цим погодитись. Безенчуцькі товариші допустили тут помилку. Можливо, що вони допустили цю помилку із скромності. Але від цього помилка не перестає бути помилкою. Минули ті часи, коли вожді вважались єдиними творцями історії, а робітники і селяни не брались до уваги. Доля народів і держав вирішується тепер не тільки вождями, але, насамперед і головним чином, мільйонними масами трудящих. Робітники і селяни, які без шуму і тріску будують заводи і фабрики, шахти і залізниці, колгоспи і радгоспи, створюють всі блага життя, годують і одягають весь світ,—ось хто справжні герої і творці нового життя. Про це, як видно, забули наші безенчуцькі товариші. Погано, коли люди переоцінюють свої сили і починають чванитися своїми заслугами. Це веде до хвастощів, а хвастощі річ нехороша. Але ще гірше, коли люди починають недооцінювати свої сили і не бачать, що їх «скромна» і «непомітна» праця є насправді великою і творчою працею, яка вирішує долю історії.

Я хотів би, щоб безенчуцькі товариші схвалили цю мою маленьку поправку до їх листа.

Давайте скінчимо на цьому, товариші.

(Довготривалі оплески, що переходять в овацію. Всі встають і вітають тов. Сталіна. Вигуки «ура». Із залу лунають вигуки: «Хай живе товариш Сталін, ура! Хай живе передовий колгоспник! Хай живе наш вождь товариш Сталін!»)

«Правда» № 53,
23 лютого 1933 р.

ПРИВІТАННЯ ЧЕРВОНІЙ АРМІЇ В ЗВ'ЯЗКУ З ЇЇ 15-ТИМИ РОКОВИНАМИ

Революційній Військовій Раді Союзу РСР

Привіт бійцям, командирам і політпрацівникам Робітничо-Селянської Червоної Армії!

Червона Армія, створена під керівництвом Леніна, вкрила себе невмирущою славою у великих битвах громадянської війни, вигнавши з СРСР інтервентів і відстоявши справу соціалізму в нашій країні.

Червона Армія є тепер оплотом миру і мирної праці робітників і селян, невсипущим вартовим кордонів Радянського Союзу.

Робітники нашої країни, побідоносно завершивши п'ятирічку за чотири роки, озброюють Червону Армію новими знаряддями оборони. Ваше діло, товариші — навчитися володіти цими знаряддями досконало і виконати свій обов'язок перед країною, якщо вороги спробують напасти на неї.

Тримайте вище прапор Леніна, прапор боротьби за комунізм!

Хай живе героїчна Червона Армія, її керівники, її Реввійськрада!

Й. Сталін

«Правда» № 53,
23 лютого 1933 р.

ВІДПОВІДЬ НА ЛИСТ пана БАРНЕСА

20 березня 1933 р.

Шановний пане Барнес!

Ваші побоювання відносно безпеки американських громадян в СРСР не мають ніякої підстави.

СРСР є однією з небагатьох держав у світі, де прояв національної ненависті або недружелюбне ставлення до іноземців, як іноземців,—переслідується законом. Не бувало і не може бути випадку, щоб хто-небудь міг стати в СРСР об'єктом переслідування через його національне походження. Це особливо вірно щодо іноземних спеціалістів в СРСР, в тому числі американських спеціалістів, робота яких, по-моєму, варта подяки.

Щодо кількох англійців з «Метро-Віккерс»[67], то вони притягнуті до відповідальності не як англійці, а як люди, що порушили, як заявляють слідчі власті, закони СРСР. Хіба росіяни не так само притягнуті до відповідальності? Я не знаю, яке відношення може мати ця справа до американських громадян.

Готовий до послуг ***Й. Сталін***

Друкується вперше

ТОВ. С. М. БУДЬОННОМУ

Бойовому товаришеві по громадянській війні, організаторові і проводиреві славної Червоної кінноти, найталановитішому висуванцю революційних селян в керівники Червоної Армії, товаришеві Будьонному, в день його п'ятдесятиліття—палкий більшовицький привіт!

Міцно тисну Вашу руку, дорогий Семене Михайловичу.

Й. Сталін

«Правда» № 115,
26 квітня 1933 р.

РОЗМОВА З полк. РОБІНСОМ

13 травня 1933 р.

(Короткий запис)

Сталін. Чим можу служити?

Робінс. Я вважаю для себе великою честю мати можливість Вас відвідати.

Сталін. Нічого особливого в цьому нема. Ви перебільшуєте.

Робінс (сміється). Найцікавішим для мене є те, що по всій Росії я знайшов скрізь імена Ленін—Сталін, Ленін—Сталін, Ленін—Сталін разом.

Сталін. Тут теж є перебільшення. Куди мені з Леніним рівнятись.

Робінс (сміється). Чи буде також перебільшенням сказати, що найстарішим урядом у світі був за весь цей час уряд Радянської Росії—Рада Народних Комісарів?

Сталін. Це, мабуть, не перебільшено.

Робінс. Цікаве і важливе те, що цей уряд не пішов у своїй роботі в реакційному напрямі і сильним показав себе той уряд, який настановив Ленін. Він чинить опір усім ворожим лініям.

Сталін. Це вірно.

Робінс. Надзвичайно яскраво і гостро я відчув розвиток Росії за 15 років на першотравневій демонстрації, тому що я був на першотравневій демонстрації в 1918 р. і тепер, в 1933 році.

Сталін. Дещо останнім часом ми встигли зробити. Але строк у 15 років—це великий строк.

Робінс. Для життя держави це все ж короткий строк для такого великого прогресу, якого добилася за цей час Радянська Росія.

Сталін. Ми могли б зробити більше, але не зуміли зробити.

Робінс. Цікаво порівняти основні мотиви, основні лінії в обох демонстраціях. Демонстрація 1918 року була звернена зовні, до пролетаріату всього світу, до міжнародного пролетаріату із закликом до революції. Зараз мотив інший. Зараз чоловіки, жінки і юнаки вийшли на демонстрацію, щоб сказати—ось країна, яку ми будуємо, ось країна, яку ми будемо захищати всіма нашими силами.

Сталін. Тоді демонстрація була агітаційна, а тепер—підсумкова.

Робінс. Ви, мабуть, знаєте, що протягом 15 років я цікавився справою встановлення розумних взаємовідносин між обома країнами і прагнув до усунення існуючого ворожого ставлення з боку правлячих кіл Америки.

Сталін. Я знав про це в 1918 р. із слів Леніна, а потім на підставі фактів. Я це знаю.

Робінс. Я приїхав сюди як цілком приватний громадянин і говорю від свого імені. Приїзд мій має своєю головною метою встановити перспективи зв'язку, встановити справжні факти щодо вміння пра-

цювати і творчої винахідницької здатності російських робітників. Антирадянська пропаганда говорить, що російський робітник лінивий, що російський робітник не вміє працювати, що машини гинуть в його руках, що така країна не має майбутнього. З цією пропагандою я хочу боротися не тільки словами, але з фактами в руках.

Друге питання, яке мене в зв'язку з цим цікавить, це питання про стан сільського господарства. Твердять, що індустріалізація зруйнувала сільське господарство, що селяни перестали сіяти, перестали збирати хліб. Кожного року твердять, що Росія в цьому році неодмінно помре з голоду. Я хочу ознайомитися з фактами в галузі сільського господарства, щоб спростувати ці твердження. Я сподіваюсь побачити площі, на яких вперше в цьому році засіяно нові культури. Особливо мене цікавить розвиток основних зернових культур Радянського Союзу.

Третє питання, яке мене цікавить, це питання народної освіти, розвиток дітей і молоді, їх виховання. Наскільки розвинута народна освіта в галузі мистецтва і літератури, те, що називається творчим генієм, винахідництвом. В Америці дозволяється два види творчості — одна кабінетна творчість і друга — широка життєва творчість, прояви творчого духу в житті. Мене цікавить, як розвиваються діти, як розвивається молодь. Я сподіваюсь в дійсності бачити, як вони вчаться, як вони виховуються і розвиваються.

Щодо першого і третього питання я вже дістав деякі цінні спостереження і сподіваюсь надалі дістати додаткові дані. Щодо другого питання—про розвиток

сільського господарства, я сподіваюсь, що зумію спостерігати справжні факти під час подорожі в Магнітогорськ і звідти в Ростов, Харків і назад. Я сподіваюсь оглянути колгоспи і побачити, як ліквідується архаїчне черезсмужжя і розвивається велике сільське господарство.

Сталін. Вам потрібна моя думка?

Робінс. Так, я хочу узнати Вашу думку.

Сталін. Зауваження відносно того, що радянський робітник начебто не здатний справлятися з машинами і ламає їх—зовсім неправильне.

Я відносно цього мушу сказати, що у нас немає того явища, яке мало місце в Західній Європі і Америці, коли робітники свідомо ламали машини, тому що машини у них відбирали шматок хліба. У нас немає такого ставлення до машин з боку робітників, тому що машини запроваджуються у нас в масовому порядку в умовах відсутності безробіття, тому що машини не відбирають у робітників хліб, як у вас, а полегшують їх працю.

Щодо невміння працювати, некультурності робітників,—це вірно, що у нас культурних робітників мало, і вони не так добре справляються з машинами, як в Європі або Америці. Але це у нас тимчасове явище. Коли, наприклад, вивчити питання про те, де швидше на протязі історії робітники навчилися справі оволодіння новою технікою—в Європі, в Америці чи в Росії за ці 5 років,—я думаю, що в Росії робітники швидше навчились, незважаючи на невисоку культурність. Освоєння виробництва колісних тракторів на Заході відбувалось протягом кількох років, хоч, звичайно, техніка там була розвинута. У нас

цю справу освоїли швидше. Наприклад, в Сталінграді, в Харкові виробництво тракторів освоєне за які-небудь 12—14 місяців. Зараз Сталінградський тракторний завод не тільки виконує проектну потужність, не тільки дає 144 трактори на день, але дає іноді 160 тракторів, тобто працює зверх проектної потужності. Це я для прикладу беру. У нас тракторна промисловість—нова, її не було раніше. Також і авіаційна промисловість—справа нова, тонка, теж швидко освоєна. Автомобільна промисловість в аналогічному стані з точки зору швидкості освоєння. Верстатобудування—теж.

По-моєму, це швидке освоєння виробництва машин пояснюється не особливими здібностями російських робітників, а тим, що справа виробництва, скажемо, літаків, моторів до них, тракторів, автомобілів, верстатів у нас вважається не приватною справою людини, а державною справою. Там, на Заході, робітники виробляють для того, щоб дістати заробітну плату, а на все інше махають рукою. У нас виробництво вважається громадською справою, державною справою, вважається справою честі. Ось чому так швидко освоюється у нас нова техніка.

Я взагалі вважаю, що не можна ставити питання так, що робітники якої-небудь нації нібито не здатні освоїти нову техніку. Коли подивитись на справу з точки зору расової, то в Америці, наприклад, негри вважаються «останніми людьми», проте, вони освоюють техніку не гірше за білих. Питання про освоєння техніки робітниками тієї чи іншої нації є не біологічне питання, не питання спадковості,

а питання часу: сьогодні не освоїли, завтра навчаться і освоять. Техніку може освоїти кожен, в тому числі і бушмен, якщо йому допомогти.

Робінс. І потрібне ще прагнення, бажання освоїти.

Сталін. Звичайно. Бажання і прагнення у російських робітників є більш ніж досить. Вони вважають освоєння нової техніки справою честі.

Робінс. Я вже відчув це на ваших фабриках, де бачив, що в результаті соцзмагання створюється новий запал, нове прагнення, чого гроші ніколи купити не зможуть, бо робітники чекають від цієї своєї роботи чогось кращого і більшого, ніж те, що можуть дати гроші.

Сталін. Це вірно. Це справа честі.

Робінс. *Я повезу з собою в Америку діаграми*, що показують розвиток робітничого винахідництва, робітничих творчих пропозицій, які поліпшують виробництво, які дають для виробництва значні заощадження. Я бачив портрети цілого ряду таких робітничих винахідників, які дали Радянському Союзу дуже багато в розумінні поліпшення виробництва, в розумінні заощаджень.

Сталін. Таких робітників у нас порівняно багато народилось, це—дуже здібні люди.

Робінс. Я був на всіх ваших великих заводах у Москві—АМО, Шарикопідшипник, Фрезер та інші і скрізь застав організації по піднесенню робітничого винахідництва. Особливе враження справив інструментальний цех на ряді цих заводів. Тому, що ці інструментальні цехи дають дуже цінні інструменти для своїх заводів, робітники в цих цехах працюють з напруженням всіх своїх здібностей, виявляють всю

свою творчу ініціативу і добиваються разючих результатів.

Сталін. Незважаючи на це, у нас і хиб багато. Кваліфікованих робітників у нас мало. А їх дуже багато потрібно. І технічного персоналу теж мало у нас. З кожним роком чисельність цього персоналу зростає, але все-таки його менше, ніж треба. Багато допомогли нам американці. Це треба визнати. Краще за інших і сміливіше за інших допомагали. Спасибі їм за це.

Робінс. Я бачив на ваших підприємствах той інтернаціоналізм, який справив на мене дуже сильне враження. Керівництво на ваших заводах готове брати технічні завоювання будь-якої країни—Франції, Америки, Англії або Німеччини—без усяких передсудів щодо цих країн. І мені здається, що оцей інтернаціоналізм дасть можливість об'єднати в одній машині всі переваги машин інших країн і створити більш досконалі машини.

Сталін. Це буде.

Щодо другого питання про те, нібито індустріалізація руйнує сільське господарство. Це теж неправильне уявлення. Індустріалізація не руйнує, а рятує у нас сільське господарство, рятує селянина. У нас існувало кілька років тому дуже роздроблене дрібне і найдрібніше селянське господарство. У зв'язку із зростанням дроблення земель селянські наділи стали такими дрібними, що нікуди було випустити курку. Додайте до цього примітивні сільськогосподарські знаряддя, як-от соха і миршава конячина, не здатні підняти не тільки цілину, але навіть звичайні не дуже м'які землі, і Ви матимете картину деградації

сільського господарства. У нас років 3—4 тому в СРСР було близько 7 мільйонів сох. Що лишалося селянам: або лягти помирати, або перейти до нової форми землекористування і машинного способу обробітку землі. Цим, власне, і пояснюється, що підоспілий під цей час заклик Радянської влади до селян—об'єднати свої дрібні земельні клаптики у великі земельні масиви і прийняти від Уряду трактори, збиральні машини і молотарки для обробітку цих масивів, для збирання і обмолоту врожаю,—знайшов найжвавіший відгук серед селян. Зрозуміло, що селяни ухопилися за пропозицію Радянського уряду, стали об'єднувати свої земельні клаптики у великі поля, прийняли трактори та інші машини і вийшли, таким чином, на широкий шлях укрупнення сільського господарства, на новий шлях корінного поліпшення сільського господарства.

Виходить, що індустріалізація, в результаті якої селяни одержують трактори та інші машини, врятувала селян, врятувала сільське господарство.

Процес об'єднання дрібних селянських господарств по селах у великі господарства називається у нас колективізацією, а самі об'єднані великі господарства—колгоспами. Колективізація значно полегшується відсутністю у нас приватної власності на землю, націоналізацією землі. Земля передана колгоспам у вічне користування, а внаслідок відсутності приватної власності на землю купівля-продаж землі у нас не має місця, і все це значно полегшує утворення і розвиток колгоспів.

Я не хочу цим сказати, що все це, тобто колективізація та інше, проходить у нас гладко. Труд-

нощі є, звичайно, і не малі. Колективізація, як і всяка велика нова справа, має не тільки друзів, але й ворогів. Незважаючи на це, все ж величезна більшість селян стоїть за колективізацію, а число її противників стає все меншим і меншим.

Робінс. Всяке просування вперед вимагає певних витрат, і це ми беремо до уваги і включаємо в наші розрахунки.

Сталін. Але незважаючи на ці труднощі, одно ясно—і цей факт для мене не підлягає ніякому сумніву: $^{19}/_{20}$ селянства визнало, а більшість селян з великою радістю приймає той факт, що колективізація сільського господарства стала фактом, від якого немає вороття назад. Так що це вже завойоване. Переважаюча форма сільського господарства тепер у нас—це колективне господарство. Якщо взяти цифри посіву або збирання, цифри продукції хліба,—в даний час індивідуальні селяни дають які-небудь 10—15% всього валового збору зерна. Решту дають колгоспи.

Робінс. Мене цікавить питання—чи вірно, що збирання врожаю торік пройшло незадовільно, що зараз посівна кампанія проходить задовільно, а торік збирання пройшло незадовільно?

Сталін. Торік збирання пройшло менш задовільно, ніж позаторік.

Робінс. Я читав Ваші виступи і, виходячи з цього, думаю, що в цьому році буде забезпечене більш успішне збирання.

Сталін. Воно, мабуть, пройде багато краще.

Робінс. Я думаю, що Ви не менше за мене оцінюєте величезне досягнення, яке полягає в тому, що Ви

зуміли індустріалізувати сільське господарство, тимчасом як ніяка інша країна цього зробити не могла. Сільське господарство всіх капіталістичних країн переживає глибоку кризу і потребує індустріалізації. Капіталістичні країни так чи інакше справляються з промисловим виробництвом, але ні одна з них не справляється з сільським господарством. Великим досягненням Радянського Союзу є те, що він взявся за розв'язання цього завдання і успішно справляється з цим завданням.

Сталін. Так, це факт.

Такі є наші досягнення і хиби в галузі сільського господарства.

Тепер третє питання—відносно виховання дітей і взагалі молоді. У нас молодь хороша, життєрадісна. Наша держава відрізняється від усіх інших держав тим, що вона не шкодує коштів на хороший догляд за дітьми і хороше виховання молоді.

Робінс. В Америці вважають, що у вас обмежують розвиток дитини певними твердими межами і ці межі не лишають свободи для розвитку творчого духу і свободи розуму. Чи не вважаєте Ви, що свобода для розвитку творчого духу, свобода виражати те, що він має,—має надзвичайно велике значення?

Сталін. Перше — відносно обмежень — невірно. Друге вірно. Безумовно, дитина не може розвивати свої здібності при режимі замкнутості і вузької регламентації, без необхідної свободи і заохочення ініціативи. Щодо молоді, їй відкриті всі шляхи і вона може у нас вільно вдосконалюватись.

У нас не б'ють дитини, дуже рідко її карають, дають їй можливість самій вибирати те, що їй до

вподоби, дають їй можливість стати на той шлях, який вона сама вибирає. Я думаю, що ніде немає такого піклування про дитину, про її виховання і розвиток, як у нас, в Радянському Союзі.

Робінс. Чи можна вважати, що в результаті того, що люди нового покоління звільнилися від гніту нужди, звільнилися від терору економічних умов, що це звільнення повинно повести до нового розквіту творчої енергії, до розквіту нового мистецтва, до нового піднесення культури і мистецтва, яке стискувалось раніше всіма цими путами?

Сталін. Це безумовно вірно.

Робінс. Я не комуніст і не дуже багато розумію в комунізмі, але я хотів би, щоб Америка брала участь, дістала можливість прилучитися до того розвитку, який відбувається тут, в Радянській Росії, щоб американці дістали цю можливість шляхом визнання, шляхом надання кредитів, шляхом установлення нормальних взаємовідносин між обома країнами, наприклад, на Далекому Сході, щоб забезпечити те велике дерзання, яке відбувається у вас, щоб воно могло прийти до успішного свого завершення.

Сталін (усміхаючись). Дякую Вам за хороше побажання.

Робінс. До числа моїх найближчих друзів належить сенатор Бора, який був найбільш непохитним другом Радянського Союзу і борцем за його визнання серед керівників американської держави.

Сталін. Це вірно, він багато клопочеться про те, щоб між нашими країнами були встановлені нормальні відносини. Але поки що, на жаль, він не має успіху.

Робінс. Я впевнений в тому, що всі реальні факти діють зараз далеко сильніше, ніж будь-коли діяли за останні 15 років, в бік встановлення нормальних взаємовідносин між обома країнами.

Сталін. Це вірно. Але є один факт, який заважає цьому: Англія заважає цьому, по-моєму (сміється).

Робінс. Це безперечно так. Але все ж становище змушує нас насамперед виходити із своїх власних інтересів, і конфлікт між нашими власними інтересами і тим, до чого нас штовхають інші країни, зараз більше, ніж будь-коли штовхає Америку до встановлення таких взаємовідносин. Ми зацікавлені в розвитку американського експорту. Єдиний великий ринок з великими можливостями, які досі ніким по-справжньому не використані,—це російський ринок. Американські ділові люди, якби захотіли, могли дати довгострокові кредити. Вони зацікавлені в спокої на Далекому Сході, якому ніщо так не сприяло б, як установлення нормальних взаємовідносин з Радянським Союзом. В цьому відношенні заява п. Літвінова, зроблена ним у Женеві, в питанні про визначення нападаючої країни, лежить цілком на лінії пакту Бріана—Келлога, який відігравав велику роль у питанні про мир. Інтерес Америки лежить у стабілізації економічних взаємовідносин в усьому світі, і ми прекрасно розуміємо, що не можна добитися нормальних економічних взаємовідносин до того часу, поки СРСР перебуває осторонь від загальної економічної системи.

Сталін. Все це вірно.

Робінс. Я був і лишаюсь непоправним оптимістом. Колись, 15 років тому, я вірив у лідерів більшо-

вицької революції. Їх тоді змальовували агентами німецького імперіалізму, зокрема Леніна вважали німецьким агентом. Але я вважав і продовжую вважати Леніна найвидатнішою людиною, найвидатнішим вождем в усій світовій історії.

Я сподіваюсь, що та інформація, яку я одержав з перших джерел, можливо зможе сприяти проведенню того плану зближення і співробітництва між обома країнами, про який я говорив.

Сталін (сміючись). Дай боже.

Робінс (сміється). Якби Ви висловлювались по-американськи, Ви б сказали—«Якнайбільше сили моїм ліктям». Він не певен, що в його ліктях залишилось багато сили.

Сталін. Припустимо.

Робінс. Я вважаю, що немає нічого вищого і величнішого, ніж брати участь у створенні нового світу, брати участь в тому, чим ми зараз зайняті. Участь у творенні і побудові нового світу є таким фактом, який має величезне значення не тільки зараз, але й під кутом зору тисячоліть.

Сталін. Все ж ця справа становить великі труднощі (сміється).

Робінс (сміється). Я дуже Вам вдячний за те, що Ви приділили мені увагу.

Сталін. Дякую Вам за те, що Ви згадали через 15 років про СРСР і відвідали його (обидва сміються. Робінс розкланюється).

Друкується вперше

ПРИВІТАННЯ В ДЕНЬ П'ЯТНАДЦЯТИРІЧНОГО ЮВІЛЕЮ ВЛКСМ

Ленінському робітничо-селянському комсомолові, організаторові нашої славної революційної молоді, в день його п'ятнадцятирічного ювілею—дружній привіт!

Бажаю йому успіху в справі виховання нашої молоді в дусі ленінізму, в справі виховання нашої молоді в дусі непримиренної боротьби з ворогами робітничого класу і всемірного зміцнення інтернаціональних братерських уз між трудящими всіх мов і рас світу.

Ударники і ударниці комсомолу вкрили себе славою в період нового будівництва заводів, фабрик, шахт, залізниць, радгоспів, колгоспів. Будемо сподіватися, що ударники і ударниці комсомолу виявлять ще більше відваги і почину в справі освоєння нової техніки в усіх галузях народного господарства, в справі посилення обороноздатності нашої країни, в справі зміцнення нашої армії, нашого флоту, нашої авіації.

За 15 років свого існування Ленінський комсомол сміливо ніс вперед великий прапор Леніна, успішно

збираючи навколо нього мільйони молодих робітників і селян, мільйони молодих робітниць і селянок. Будемо сподіватися, що Ленінський комсомол буде й надалі тримати високо прапор Леніна і з честю донесе його до переможного кінця нашої великої боротьби, до повної перемоги соціалізму.

Хай живе Ленінський комсомол!

Хай живе Центральний Комітет Ленінського комсомолу!

Й. Сталін

28 жовтня 1933 р.

«Правда» № 299,
29 жовтня 1933 р.

РОЗМОВА З КОРЕСПОНДЕНТОМ ГАЗЕТИ «НЬЮ-ЙОРК ТАЙМС» п. ДЮРАНТІ

25 грудня 1933 р.

Дюранті. Чи не погодитесь передати послання американському народові через «Нью-Йорк Таймс»?

Сталін. Ні. Калінін уже зробив це[68], я не можу втручатися в його прерогативи.

Якщо мова йде про відносини між ПАСШ і СРСР, то, звичайно, я задоволений відновленням відносин, як актом величезного значення: політично—тому що це підносить шанси збереження миру; економічно—тому що це відсікає привхідні елементи і дає можливість нашим країнам обговорити питання, які цікавлять їх, на діловому грунті; нарешті, це відкриває шлях для взаємної кооперації.

Дюранті. Який буде, по Вашому, можливий обсяг радянсько-американської торгівлі?

Сталін. Лишається в силі те, що Літвінов сказав у Лондоні на економічній конференції[69]. Ми найбільший в світі ринок і готові замовляти і оплатити велику кількість товарів. Але нам потрібні сприятливі умови кредиту і, більше того, ми повинні мати впевненість в тому, що зможемо платити. Ми не можемо імпортувати без експорту, тому що не хочемо

давати замовлень, не маючи впевненості, що зможемо платити в строк.

Всі дивуються з того, що ми платимо і можемо платити. Я знаю,—зараз не прийнято платити по кредитах. Але ми робимо це. Інші держави припинили платежі, але СРСР цього не робить і не зробить. Багато хто думав, що ми не можемо платити, що нам нічим платити, але ми показали їм, що можемо платити, і їм довелося визнати це.

Дюранті. Як стоїть справа з питанням про видобуток золота в СРСР?

Сталін. У нас багато золотоносних районів, і вони швидко розвиваються. Наша продукція вже вдвоє перевищила продукцію царського часу і дає зараз понад сто мільйонів карбованців на рік. Особливо за останні два роки ми поліпшили методи нашої розвідувальної роботи і знайшли великі запаси. Але наша промисловість ще молода—не тільки по золоту, але й по чавуну, сталі, міді, по всій металургії, і наша молода індустрія не в силі поки що подати належну допомогу золотій промисловості. Темпи розвитку у нас швидкі, але обсяг ще не великий. Ми могли б за короткий час почетверити видобуток золота, якби мали більше драг та інших машин.

Дюранті. Яка загальна сума радянських кредитних зобов'язань за кордоном?

Сталін. Трохи більше 450 мільйонів карбованців. За останні роки ми сплатили великі суми—два роки тому наші кредитні зобов'язання дорівнювали 1 400 мільйонам. Все це ми сплатили і будемо сплачувати в строк під кінець 1934 року або на початку 1935, в чергові строки.

Дюранті. Припустимо, що немає більше сумнівів у радянській готовності платити, але як стоїть справа з радянською платоспроможністю?

Сталін. У нас немає ніякої різниці між першою і другою, тому що ми не беремо на себе зобов'язань, яких не можемо оплатити. Подивіться на наші економічні відносини з Німеччиною. Німеччина оголосила мораторій по значній частині своїх закордонних боргів, і ми могли б використати німецький прецедент і зробити так само щодо Німеччини. Але ми не робимо цього. А тимчасом ми зараз уже не так залежимо від німецької промисловості, як раніше. Ми можемо самі виробляти потрібне нам устаткування.

Дюранті. Якої Ви думки про Америку? Я чув, що у Вас була тривала розмова з Буллітом, якої Ви думки про нього? Чи вважаєте Ви, як і три роки тому, що наша криза—як Ви сказали мені тоді—не є останньою кризою капіталізму?

Сталін. Булліт справив на мене і на моїх товаришів хороше враження. Я ніколи не зустрічав його раніше, але багато чув про нього від Леніна, якому він теж подобався. Мені подобається в ньому те, що він говорить не як звичайний дипломат,—він людина пряма, говорить те, що думає. Він взагалі справив тут дуже хороше враження.

Рузвельт, за всіма даними, рішучий і мужній політик. Є така філософська система—соліпсизм,—яка полягає в тому, що людина не вірить в існування зовнішнього світу і вірить тільки в своє **я**. Довгий час здавалося, що американський уряд додержувався такої системи і не вірить в існування СРСР. Але Рузвельт, очевидно, не прихильник цієї дивної теорії.

Він реаліст і знає, що дійсність є такою, якою він її бачить.

Щодо економічної кризи, то вона дійсно не остання криза. Звичайно, криза розхитала всі справи, але останнім часом, здається, справи починають поправлятися. Можливо, що найнижча точка економічного занепаду вже пройдена. Я не думаю, що вдасться досягти піднесення 1929 року, але перехід від кризи до депресії і деякого пожвавлення справ у найближчий час, правда, з деякими коливаннями вверх і вниз не тільки не виключений, але, мабуть, навіть імовірний.

Дюранті. А як відносно Японії?

Сталін. Ми хотіли б мати хороші відносини з Японією, але, на жаль, це залежить не тільки від нас. Якщо в Японії візьме верх розсудлива політика, обидві наші країни можуть жити в дружбі. Але ми побоюємось, що войовничі елементи можуть відтіснити на задній план розсудливу політику. В цьому дійсна небезпека, і ми змушені готуватися до неї. Ні один народ не може поважати свій уряд, якщо він бачить небезпеку нападу і не готується до самозахисту. Мені здається, що з боку Японії буде нерозумно, якщо вона нападе на СРСР. Її економічне становище не дуже добре, у неї є слабі місця—Корея, Манчжурія, Китай, і потім навряд чи можна розраховувати, що вона дістане підтримку в цій авантюрі від інших держав. На жаль, хороші військові спеціалісти не завжди є хорошими економістами, і не завжди вони розрізняють силу зброї від сили законів економіки.

Дюранті. А як з Англією?

Сталін. Я думаю, що торговельний договір з Англією буде підписаний і економічні відносини розвинуться, оскільки консервативна партія повинна зрозуміти, що вона нічого не виграє, ставлячи перешкоди в торгівлі з СРСР. Але я сумніваюсь, щоб у теперішніх умовах обидві країни могли дістати від торгівлі такі великі вигоди, як можна було б припустити.

Дюранті. Як ви ставитесь до питання про реформу Ліги націй в його італійській постановці?

Сталін. Ми не одержували з цього приводу ніяких пропозицій від Італії, хоч наш представник і обговорював з італійцями це питання.

Дюранті. Чи завжди виключно негативною є Ваша позиція щодо Ліги націй?

Сталін. Ні, не завжди і не при всяких умовах. Ви, мабуть, не цілком розумієте нашу точку зору. Незважаючи на вихід Німеччини і Японії з Ліги націй—або, може, саме через це—Ліга може стати деяким фактором для того, щоб загальмувати виникнення воєнних дій або перешкодити їм. Якщо це так, якщо Ліга зможе стати якимсь бугорком на шляху до того, щоб хоч трохи утруднити справу війни і полегшити до деякої міри справу миру,—то тоді ми не проти Ліги. Справді, якщо таким буде хід історичних подій, то не виключено, що ми підтримаємо Лігу націй, незважаючи на її колосальні вади.

Дюранті. Що є зараз найважливішою проблемою внутрішньої політики СРСР?

Сталін. Розгортання товарообороту між містом і селом і посилення всіх видів транспорту, особливо залізничного. Розв'язання цих питань не таке легке, але легше, ніж ті питання, які ми вже розв'язали,

і я певен, що ми розв'яжемо їх. Проблема промисловості розв'язана. Проблему сільського господарства, селянсько-колгоспну проблему—найтруднішу проблему—можна вважати вже розв'язаною. Тепер треба розв'язати проблему товарообороту і транспорту.

«Правда» № 4,
4 січня 1934 р.

ЗВІТНА ДОПОВІДЬ XVII З'ЇЗДОВІ ПАРТІЇ ПРО РОБОТУ ЦК ВКП(б)[70]

26 січня 1934 р.

I
ТРИВАЮЧА КРИЗА СВІТОВОГО КАПІТАЛІЗМУ І ЗОВНІШНЄ СТАНОВИЩЕ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Товариші! Від часу XVI з'їзду минуло більш як три роки. Період не дуже великий. Але він більш, ніж будь-який інший період, насичений змістом. Я думаю, що ні один з періодів останнього десятиріччя не був такий багатий на події, як цей період.

В галузі **економічній** ці роки були роками триваючої світової економічної кризи. Криза охопила не тільки промисловість, але й сільське господарство в цілому. Криза бушувала не тільки у сфері виробництва і торгівлі. Вона перенеслася також у сферу кредиту і грошового обігу, перевернувши вверх дном кредитні і валютні відносини, що встановилися між країнами. Якщо раніше ще сперечалися подекуди—чи є світова економічна криза, чи нема її, то тепер уже не сперечаються про це, бо надто ясні наявність кризи і її спустошливі дії. Тепер сперечаються вже про інше—чи можна вийти з кризи, чи немає виходу, а якщо є вихід,—то як бути далі?

В галузі **політичній** ці роки були роками дальшого загострення відносин як між капіталістичними

країнами, так і всередині цих країн. Війна Японії з Китаєм і окупація Манчжурії, які загострили відносини на Далекому Сході; перемога фашизму в Німеччині і торжество ідеї реваншу, які загострили відносини в Європі; вихід Японії і Німеччини з Ліги націй, який дав новий поштовх зростанню озброєнь і підготовці до імперіалістичної війни; поразка фашизму в Іспанії [71], яка зайвий раз вказує на те, що революційна криза назріває і фашизм далеко не довговічний,— *такі найважливіші факти звітного періоду*. Не дивно, що буржуазний пацифізм дихає на ладан, а роззброювальні тенденції відкрито і прямо змінюються тенденціями озброєння і доозброєння.

Серед цих бушуючих хвиль економічних потрясінь і воєнно-політичних катастроф СРСР стоїть окремо, як скеля, продовжуючи свою справу соціалістичного будівництва і боротьби за збереження миру. Якщо там, у капіталістичних країнах, все ще бушує економічна криза, то в СРСР триває піднесення як в галузі промисловості, так і в галузі сільського господарства. Якщо там, у капіталістичних країнах, іде гарячкова підготовка до нової війни для нового переділу світу і сфер впливу, то СРСР продовжує систематичну наполегливу боротьбу проти загрози війни і за мир, причому не можна сказати, щоб зусилля СРСР в цій галузі не мали ніякого успіху.

Така загальна картина міжнародного становища в даний момент.

Перейдімо до розгляду основних даних про економічне і політичне становище капіталістичних країн.

1. РУХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В КАПІТАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

Нинішня економічна криза в капіталістичних країнах відрізняється від усіх аналогічних криз між іншим тим, що вона є найбільш тривалою і затяжною. Якщо раніше кризи вичерпувалися в 1—2 роки, то нинішня криза триває ось уже п'ятий рік, спустошуючи рік за роком господарство капіталістичних країн і висмоктуючи з нього жир, нагромаджений у попередні роки. Не дивно, що ця криза є найтяжчою з усіх криз.

Чим пояснити цей небувало затяжний характер сучасної промислової кризи?

Пояснюється це, насамперед, тим, що промислова криза захопила всі без винятку капіталістичні країни, утруднивши маневрування одних країн за рахунок інших.

Пояснюється це, по-друге, тим, що криза промислова переплелася з кризою аграрною, яка охопила всі без винятку аграрні і напіваграрні країни, що не могло не ускладнити і поглибити кризу промислову.

Пояснюється це, по-третє, тим, що аграрна криза посилилась за цей час і охопила всі галузі сільського господарства, в тому числі тваринництво, довівши його до деградації, до переходу від машин до ручної праці, до заміни трактора конем, до різкого скорочення, а іноді й цілковитої відмови від застосування штучних добрив, що ще більше затягло промислову кризу.

Пояснюється це, по-четверте, тим, що пануючі в промисловості монопольні картелі намагаються збе-

регти високі ціни на товари,—обставина, яка робить кризу особливо болісною і заважає розсмоктуванню товарних запасів.

Пояснюється це, нарешті,—і це головне—тим, що промислова криза розгорнулася в умовах **загальної** кризи капіталізму, коли капіталізм не має вже і не може мати ні в основних державах, ні в колоніях і залежних країнах тієї сили і міцності, які він мав до війни і Жовтневої революції, коли промисловість капіталістичних країн дістала в спадщину від імперіалістичної війни хронічне недовантаження підприємств і мільйонні армії безробітних, від яких вона не в силі більше звільнитися.

Такі є обставини, що визначили глибоко затяжний характер нинішньої промислової кризи.

Цими ж обставинами пояснюється і той факт, що криза не обмежилася сферою виробництва й торгівлі і захопила також кредитну систему, валюту, сферу боргових зобов'язань і т. д., розбивши традиційно встановлені відносини як між окремими країнами, так і між соціальними групами в окремих країнах.

Велику роль відіграло тут падіння цін на товари. Незважаючи на опір монопольних картелів, падіння цін росло з стихійною силою, причому падали ціни насамперед і найбільше на товари неорганізованих товаровласників,—селян, ремісників, дрібних капіталістів, і тільки поступово і в меншій мірі товаровласників організованих,—об'єднаних у картелі капіталістів. Падіння цін зробило становище боржників (промисловці, ремісники, селяни і т. п.) нестерпним і, навпаки, становище кредиторів—нечувано привілейованим. Таке становище повинно було привести і дійсно привело

до колосального банкротства фірм і окремих підприємців. Протягом останніх 3 років на цьому грунті загинули десятки тисяч акціонерних товариств у ПАСШ, у Німеччині, в Англії, у Франції. За банкротствами акціонерних товариств пішло знецінення валют, яке трохи полегшило становище боржників. За знеціненням валют—легалізована державою несплата боргів як зовнішніх, так і внутрішніх. Крах таких банків, як Дармштадтський і Дрезденський банки в Німеччині, Кредит-Анштальт в Австрії, і таких концернів, як концерн Крейгера в Швеції, Інсул-Концерн у ПАСШ і т. д.—усім відомий.

Зрозуміло, що за цими явищами, які розхитали основи кредитної системи, повинні були настати і дійсно настали припинення платежів по кредитах та іноземних позиках, припинення платежів по міжсоюзницьких боргах, припинення експорту капіталу, нове скорочення зовнішньої торгівлі, нове скорочення експорту товарів, посилення боротьби за зовнішні ринки, торговельна війна між країнами і—демпінг. Так, товариші, демпінг. Я говорю не про радянський мнимий демпінг, про який ще зовсім недавно до хрипоти кричали деякі благородні депутати благородних парламентів Європи і Америки. Я говорю про справжній демпінг, практикований тепер майже всіма «цивілізованими» державами, про що благорозумно мовчать ці хоробрі і благородні депутати.

Зрозуміло також, що ці супутні промисловій кризі руйнівні явища, які розігралися поза сферою виробництва, не могли в свою чергу не вплинути на хід промислової кризи в розумінні її посилення і ускладнення.

Така загальна картина руху промислової кризи.

Ось деякі цифри з офіціальних матеріалів, що ілюструють рух промислової кризи за звітний період.

Обсяг промислової продукції в процентах до 1929 року:

	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
СРСР . . .	100	129,7	161,9	184,7	201,6
ПАСШ . . .	100	80,7	68,1	53,8	64,9
Англія . . .	100	92,4	83,8	83,8	86,1
Німеччина . .	100	88,3	71,7	59,8	66,8
Франція . . .	100	100,7	89,2	69,1	77,4

Ця таблиця, як бачите, сама говорить за себе.

В той час як промисловість основних капіталістичних країн падала рік у рік проти рівня 1929 року і лише в 1933 році стала трохи поправлятися, далеко ще не досягнувши, проте, рівня 1929 року, промисловість СРСР росла рік у рік, переживаючи процес безперервного піднесення.

В той час як промисловість основних капіталістичних країн показує в середньому **скорочення** обсягу своєї продукції на кінець 1933 року проти рівня 1929 року на 25% і більше, промисловість СРСР **виросла** за цей час більше ніж удвоє, тобто більше ніж на 100%. (Оплески.)

Може здатися, судячи з цієї таблиці, що з 4 капіталістичних країн Англія перебуває в найсприятливішому становищі. Але це не зовсім вірно. Якщо взяти промисловість цих країн і порівняти її з довоєнним рівнем, то картина виходить трохи інша.

Ось відповідна таблиця.

Обсяг промислової продукції в процентах до довоєнного рівня:

	1913 р.	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
СРСР. . . .	100	194,3	252,1	314,7	359,0	391,9
ПАСШ . . .	100	170,2	137,3	115,9	91,4	110,2
Англія . . .	100	99,1	91,5	83,0	82,5	85,2
Німеччина . .	100	113,0	99,8	81,0	67,6	75,4
Франція . . .	100	139,0	140,0	124,0	96,1	107,6

Як бачите, промисловість Англії і Німеччини все ще не досягла довоєнного рівня, тоді як ПАСШ і Франція перевищили його на кілька процентів, а СРСР підняв—збільшив свою промислову продукцію за цей період проти довоєнного рівня більш ніж на 290%. (Оплески.)

Але з цих таблиць випливає ще один висновок.

В той час як промисловість основних капіталістичних країн весь час падала, починаючи з 1930 року і особливо з 1931 року, дійшовши в 1932 році до точки найбільшого занепаду,—в 1933 році вона стала трохи поправлятися і підійматися. Якщо взяти місячні дані за 1932 і 1933 роки, то вони ще більше підтверджують цей висновок, бо вони говорять про те, що промисловість цих країн, незважаючи на коливання її продукції на протязі 1933 року, не виявила тенденції довести коливання вниз до рівня найбільшого занепаду, який мав місце літом 1932 року.

Що це значить?

Це значить, що промисловість основних капіталістичних країн, як видно, вже пройшла точку най-

більшого занепаду, до якої вона більше не поверталася протягом 1933 року.

Дехто схильний приписати це явище впливу виключно штучних факторів, як-от воєнно-інфляційна кон'юнктура. Не може бути сумніву, що воєнно-інфляційна кон'юнктура відіграє тут чималу роль. Це особливо вірно щодо Японії, де цей штучний фактор є головною і вирішальною силою деякого пожвавлення деяких, головним чином, воєнних галузей промисловості. Але було б грубою помилкою пояснювати все воєнно-інфляційною кон'юнктурою. Таке пояснення неправильне хоч би тому, що схарактеризовані мною деякі зрушення в промисловості спостерігаються не в окремих і випадкових районах, а в усіх або майже в усіх промислових країнах, в тому числі в країнах з твердою валютою. Очевидно, що поряд з воєнно-інфляційною кон'юнктурою тут має місце також діяння внутрішніх економічних сил капіталізму.

Капіталізмові вдалося трохи полегшити становище промисловості **за рахунок робітників**—шляхом поглиблення їх експлуатації через посилення інтенсивності їх праці, **за рахунок фермерів**—шляхом проведення політики найбільш низьких цін на продукти їх праці, на продовольство і почасти на сировину, **за рахунок селян колоній і економічно слабих країн**—шляхом ще більшого зниження цін на продукти їх праці, головним чином, на сировину і потім на продовольство.

Чи значить це, що ми маємо справу з переходом від кризи до звичайної депресії, яка веде за собою нове піднесення і розквіт промисловості? Ні,

не значить. В усякому разі тепер не існує таких даних, прямих або посередніх, які б говорили про те, що в капіталістичних країнах настає піднесення промисловості. Більше того,—судячи з усього, таких даних і не може бути, принаймні в найближчий час. Не може бути, тому що продовжують діяти всі ті несприятливі умови, які не дають промисловості капіталістичних країн піднятися хоч трохи серйозно вгору. Мова йде про триваючу **загальну** кризу капіталізму, в обстановці якої відбувається **економічна** криза, про хронічне недовантаження підприємств, про хронічне масове безробіття, про переплетення промислової кризи з сільськогосподарською кризою, про відсутність тенденції до хоч трохи серйозного оновлення основного капіталу, яке віщує звичайно настання піднесення, і т. д. і т. п.

Очевидно, що ми маємо справу з переходом від точки найбільшого занепаду промисловості, від точки найбільшої глибини промислової кризи—до депресії, але до депресії не звичайної, а до депресії особливого роду, яка не веде до нового піднесення і розквіту промисловості, але й не повертає її до точки найбільшого занепаду.

2. ЗАГОСТРЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА В КАПІТАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

Результатом затяжної економічної кризи стало небувале досі загострення політичного становища капіталістичних країн як всередині цих країн, так і між ними.

Посилення боротьби за зовнішні ринки, знищення останніх залишків вільної торгівлі, заборонні мита,

торговельна війна, війна валют, демпінг і багато інших аналогічних заходів, які демонструють крайній **націоналізм** в економічній політиці, загострили до краю відносини між країнами, створили грунт для воєнних сутичок і поставили на чергу війну, як засіб нового переділу світу і сфер впливу на користь сильніших держав.

Війна Японії з Китаєм, окупація Манчжурії, вихід Японії з Ліги націй і просування в Північний Китай— ще більше загострили становище. Посилення боротьби за Великий океан і зростання військово-морських озброєнь в Японії, ПАСШ, Англії, Франції становлять результат цього загострення.

Вихід Німеччини з Ліги націй і привид реваншу дали новий поштовх до загострення становища і зростання озброєнь в Європі.

Не дивно, що буржуазний пацифізм тепер ледве животіє, а базікання про роззброєння заступають «ділові» розмови про озброєння і доозброєння.

Знов, як і в 1914 році, на перший план висуваються партії войовничого імперіалізму, партії війни і реваншу.

Справа явно йде до нової війни.

Ще більше загострюється, через діяння тих самих факторів, внутрішнє становище капіталістичних країн. Чотири роки промислової кризи виснажили і довели до відчаю робітничий клас. Чотири роки сільськогосподарської кризи розорили вкрай неімущі верстви селянства не тільки в основних капіталістичних країнах, але і—особливо—в залежних і колоніальних країнах. Це факт, що, незважаючи на всякі статистичні хитрощі, які мають своєю метою применшення

числа безробітних, кількість безробітних за офіціальними даними буржуазних установ доходить в Англії до 3 млн., в Німеччині до 5 млн., в ПАСШ до 10 млн., не кажучи вже про інші країни Європи. Додайте до цього частково безробітних, кількість яких перевищує десяток мільйонів, додайте мільйонні маси розорених селян,—і ви матимете приблизну картину нужди і відчаю трудящих мас. Народні маси не дійшли ще до того, щоб піти на штурм капіталізму, але що ідея штурму зріє в свідомості мас,—в цьому навряд чи може бути сумнів. Про це красномовно говорять хоч би такі факти, як іспанська революція, що повалила режим фашизму, і ріст радянських районів у Китаї, що його не в силі спинити з'єднана контрреволюція китайської та іноземної буржуазії.

Цим, власне, і пояснюється той факт, що пануючі класи капіталістичних країн старанно знищують або зводять нанівець останні залишки парламентаризму і буржуазної демократії, які можуть бути використані робітничим класом в його боротьбі проти гнобителів, заганяють у підпілля комуністичні партії і переходять до відкрито терористичних методів збереження своєї диктатури.

Шовінізм і підготовка війни, як основні елементи зовнішньої політики, приборкання робітничого класу і терор в галузі внутрішньої політики, як необхідний засіб для зміцнення тилу майбутніх воєнних фронтів,—ось що особливо цікавить тепер сучасних імперіалістичних політиків.

Не дивно, що фашизм став тепер найбільш модним товаром серед войовничих буржуазних політиків.

Я говорю не тільки про фашизм взагалі, але насамперед про фашизм німецького типу, який неправильно називається націонал-соціалізмом, бо при найпильнішому розгляді неможливо знайти в ньому навіть атома соціалізму.

В цьому зв'язку перемогу фашизму в Німеччині треба розглядати не тільки як ознаку слабості робітничого класу і результат зрад соціал-демократією робітничого класу, яка розчистила дорогу фашизмові. Її треба розглядати також, як ознаку слабості буржуазії, як ознаку того, що буржуазія вже не в силі владарювати старими методами парламентаризму і буржуазної демократії, через що вона змушена вдатися у внутрішній політиці до терористичних методів управління,—як ознаку того, що вона не в силі більше знайти вихід з нинішнього становища на базі мирної зовнішньої політики, через що вона змушена вдатися до політики війни.

Таке є становище.

Як бачите, справа йде до нової імперіалістичної війни, як до виходу з нинішнього становища.

Звичайно, немає підстав думати, що війна може дати справжній вихід. Навпаки, вона мусить ще більше заплутати становище. Більше того, вона напевно розв'яже революцію і поставить під запитання саме існування капіталізму в ряді країн, як це мало місце в ході першої імперіалістичної війни. І якщо, незважаючи на досвід першої імперіалістичної війни, буржуазні політики все ж хватаються за війну, як потопаючий за соломинку, то це значить, що вони остаточно заплуталися, потрапили в тупик і готові летіти стрімголов у безодню.

Отже не завадить розглянути коротко ті плани організації війни, які виношуються тепер в колах буржуазних політиків.

Одні думають, що війну треба організувати проти однієї з великих держав. Вони думають завдати їй нищівної поразки і поправити свої справи за її рахунок. Припустимо, що вони організували таку війну. Що з цього може вийти?

Як відомо, під час першої імперіалістичної війни теж хотіли знищити одну з великих держав—Німеччину і поживитись за її рахунок. А що з цього вийшло? Німеччину вони не знищили, але посіяли в Німеччині таку ненависть до переможців і створили такий багатий грунт для реваншу, що досі ще не можуть, та, мабуть, не скоро ще зможуть розхлебати ту огидну кашу, яку самі ж заварили. Але зате вони дістали розгром капіталізму в Росії, перемогу пролетарської революції в Росії і—ясна річ—Радянський Союз. Де гарантія, що друга імперіалістична війна дасть їм «кращі» результати, ніж перша? Чи не вірніше буде припустити протилежне?

Другі думають, що війну треба організувати проти однієї з слабих у воєнному відношенні, але обширних в розумінні ринку країн, наприклад—проти Китаю, який, виявляється, не можна назвати до того ж державою у власному розумінні слова, а є лише «неорганізованою територією», яка потребує того, щоб її захопили сильні держави. Вони хочуть, очевидно, остаточно його поділити і поправити свої справи за його рахунок. Припустимо, що вони організували таку війну. Що з цього може вийти?

Відомо, що на початку XIX століття так само дивилися на Італію і Німеччину, як дивляться тепер на Китай, тобто вважали їх «неорганізованими територіями», а не державами, і поневолювали їх. А що з цього вийшло? З цього вийшли, як відомо, війни Німеччини та Італії за незалежність і об'єднання цих країн у самостійні держави. З цього вийшло посилення ненависті до поневолювачів у серцях народів цих країн, результати якої досі ще не ліквідовані і, мабуть, не скоро ще будуть ліквідовані. Постає питання: де гарантія, що те саме не вийде в результаті війни імперіалістів проти Китаю?

Треті думають, що війну повинна організувати «вища раса», скажемо, германська «раса», проти «нижчої раси», насамперед—проти слов'ян, що тільки така війна може дати вихід із становища, бо «вища раса» покликана запліднювати «нижчу» і владарювати над нею. Припустимо, що цю дивну теорію, яка так само далека від науки, як небо від землі,—припустимо, що цю дивну теорію перевели на практику. Що з цього може вийти?

Відомо, що старий Рим так само дивився на предків нинішніх німців і французів, як дивляться тепер представники «вищої раси» на слов'янські племена. Відомо, що старий Рим третирував їх «нижчою расою», «варварами», яким судилося бути у вічній підлеглості «вищій расі», «великому Риму», причому,—між нами кажучи,—старий Рим мав для цього деяку підставу, чого не можна сказати про представників нинішньої «вищої раси». (Г р і м о п л е с к і в.) А що з цього вийшло? Вийшло те, що не-римляни, тобто всі «варвари», об'єдналися проти спільного ворога

і з громом повалили Рим. Постає питання: де гарантія, що претензії представників нинішньої «вищої раси» не приведуть до тих самих плачевних результатів? Де гарантія, що фашистсько-літературним політикам у Берліні пощастить більше, ніж старим і випробуваним завойовникам у Римі? Чи не вірніше буде припустити протилежне?

Нарешті, четверті думають, що війну треба організувати проти СРСР. Вони думають розбити СРСР, поділити його територію і поживитися за його рахунок. Було б помилкою вважати, що так думають тільки деякі військові кола в Японії. Нам відомо, що такі самі плани виношуються в колах політичних керівників деяких держав Європи. Припустимо, що ці пани перейшли від слів до діла. Що з цього може вийти?

Навряд чи можна сумніватися, що ця війна буде найнебезпечнішою для буржуазії війною. Вона буде найнебезпечнішою не тільки тому, що народи СРСР битимуться на смерть за завоювання революції. Вона буде найнебезпечнішою для буржуазії ще тому, що війна відбуватиметься не тільки на фронтах, а і в тилу у противника. Буржуазія може не сумніватися, що численні друзі робітничого класу СРСР в Європі і Азії постараються ударити в тил своїм гнобителям, які затіяли злочинну війну проти вітчизни робітничого класу всіх країн. І хай не нарікають на нас пани буржуа, якщо вони на другий день після такої війни не долічаться деяких близьких їм урядів, які нині благополучно царюють «з ласки божої». (Грім оплесків.)

Одна така війна проти СРСР вже була, коли пригадуєте, 15 років тому. Як відомо, всіма поважаний

Черчілль прибрав тоді цю війну в поетичну формулу—«нашестя 14 держав». Ви пам'ятаєте, звичайно, що ця війна згуртувала всіх трудящих нашої країни в єдиний табір самовідданих бійців, які грудьми захищали свою робітничо-селянську батьківщину від зовнішніх ворогів. Ви знаєте, чим вона скінчилась. Вона скінчилась вигнанням інтервентів з нашої країни і створенням революційних «Комітетів дії» [72] в Європі. Навряд чи можна сумніватися, що друга війна проти СРСР приведе до цілковитої поразки нападаючих, до революції в ряді країн Європи й Азії і розгрому буржуазно-поміщицьких урядів цих країн.

Такі є воєнні плани буржуазних політиків, що заплуталися.

Як бачите, вони не відзначаються ні розумом, ні доблестю. (Оплески.)

Але якщо буржуазія обирає шлях війни, то робітничий клас капіталістичних країн, доведений до відчаю 4-річною кризою і безробіттям, стає на шлях революції. Це значить, що зріє і назріватиме революційна криза. І революційна криза наростатиме тим скоріше, чим більше заплутуватиметься буржуазія в своїх воєнних комбінаціях, чим частіше вона вдаватиметься до терористичних методів боротьби проти робітничого класу і трудящих селян.

Деякі товариші думають, що раз є революційна криза, буржуазія повинна неминуче потрапити в безвихідне становище, що її кінець, значить, уже наперед визначений, що перемога революції тим самим вже забезпечена і що їм лишається тільки чекати падіння буржуазії і писати переможні резолюції. Це глибока помилка. Перемога революції ніколи

не приходить сама. Її треба підготувати і завоювати. А підготувати і завоювати її може тільки сильна пролетарська революційна партія. Бувають моменти, коли становище—революційне, влада буржуазії хитається до самої основи, а перемога революції все ж не приходить, бо немає в наявності революційної партії пролетаріату, досить сильної і авторитетної для того, щоб повести за собою маси і взяти владу в свої руки. Було б нерозумно думати, що такі «випадки» не можуть мати місця.

Не завадило б у зв'язку з цим згадати віщі слова Леніна про революційну кризу, сказані ним на II конгресі Комінтерну[73]:

«Ми підійшли тепер до питання про революційну кризу, як основу нашої революційної дії. І тут треба, насамперед, відзначити дві поширені помилки. З одного боку, буржуазні економісти змальовують цю кризу як простий «неспокій», за витонченим висловом англійців. З другого боку, іноді революціонери стараються довести, що криза абсолютно безвихідна. Це помилка. Абсолютно безвихідних становищ не буває. Буржуазія поводиться, як знахабнілий хижак, що втратив голову, вона робить дурницю за дурницею, загострюючи становище, прискорюючи свою загибель. Все це так. Але не можна «довести», що нема абсолютно ніякої можливості, щоб вона не приспала таку-то меншість експлуатованих такими-то поступочками, щоб вона не придушила такий-то рух або повстання такої-то частини пригноблених і експлуатованих. Намагатися «доводити» наперед «абсолютну» безвихідність було б пустим педантством або грою в поняття і в словечка. Справжнім «доводом» у цьому і подібних питаннях може бути тільки практика. Буржуазний лад в усьому світі переживає величезну революційну кризу. Треба «довести» тепер практикою революційних партій, що у них досить свідомості, організованості, зв'язку з експлуатованими масами, рішучості, вміння, щоб використати цю кризу для успішної, для переможної революції» (**Ленін,** т. XXV, стор. 340—341[74]).

3. ВІДНОСИНИ МІЖ СРСР І КАПІТАЛІСТИЧНИМИ ДЕРЖАВАМИ

Легко зрозуміти, до чого важко було СРСР проводити свою мирну політику в цій, отруєній міазмами воєнних комбінацій, атмосфері.

В обстановці цієї передвоєнної свистопляски, що охопила цілий ряд країн, СРСР продовжував стояти в ці роки твердо і непохитно на своїх мирних позиціях, борючись із загрозою війни, борючись за збереження миру, ідучи назустріч тим країнам, які стоять так чи інакше за збереження миру, викриваючи і зриваючи маску з тих, хто підготовляє, провокує війну.

На що розраховував СРСР у цій важкій і складній боротьбі за мир?

а) На свою ростущу господарську і політичну могутність.

б) На моральну підтримку мільйонних мас робітничого класу всіх країн, кровно заінтересованого в збереженні миру.

в) На розсудливість тих країн, які не заінтересовані з тих чи інших мотивів у порушенні миру і які хочуть розвинути торговельні відносини з таким справним контрагентом, як СРСР.

г) Нарешті—на нашу славну армію, готову обороняти країну від наскоків іззовні.

На цій базі виникла наша кампанія за укладення пакту про ненапад і пакту про визначення агресії з сусідніми державами. Ви знаєте, що ця кампанія мала успіх. Як відомо, пакт про ненапад укладено не тільки з більшістю наших сусідніх держав на

Заході і Півдні, в тому числі з Фінляндією і Польщею, але і з такими країнами, як Франція, Італія, а пакт про визначення агресії—з тими ж сусідніми державами, включаючи сюди і Малу Антанту [75].

На цій же базі зміцнилася дружба між СРСР і Туреччиною, покращали відносини і стали безперечно задовільними між СРСР і Італією, покращали відносини з Францією, Польщею та іншими Балтійськими державами, відновлено відносини з ПАСШ, з Китаєм і т. д.

З ряду фактів, які відображають успіхи мирної політики СРСР, слід відзначити і виділити два факти, які мають безперечно серйозне значення.

1) Я маю на увазі, по-перше, той перелом до кращого у відносинах між СРСР і Польщею, між СРСР і Францією, який стався останнім часом. В минулому, як відомо, з Польщею були у нас неважні відносини. В Польщі убивали представників нашої держави. Польща вважала себе бар'єром західних держав проти СРСР. На Польщу розраховували всі і всякі імперіалісти, як на передовий загін, в разі воєнного нападу на СРСР. Не краще стояла справа з відносинами між СРСР і Францією. Досить згадати факти з історії суду над шкідницькою групою Рамзіна в Москві, щоб відновити в пам'яті картину взаємовідносин між СРСР і Францією. І ось ці небажані відносини починають поступово зникати. Їх заступають інші відносини, які не можна назвати інакше, як відносинами зближення.

Справа не тільки в тому, що ми підписали пакт про ненапад з цими країнами, хоч сам по собі пакт має надзвичайно серйозне значення. Справа насампе-

ред у тому, що атмосфера, заражена взаємним недовір'ям, починає розвіюватись. Це не значить, звичайно, що процес зближення, який намітився, можна розглядати, як досить міцний, як такий, що забезпечує кінцевий успіх справи. Несподіванки і зигзаги політики, наприклад, у Польщі, де антирадянські настрої ще сильні, далеко ще не можна вважати виключеними. Але перелом до кращого в наших відносинах, незалежно від його результатів у майбутньому,— є факт, який заслуговує на те, щоб відзначити і висунути його вперед, як фактор поліпшення справи миру.

Де причина цього перелому, чим він стимулюється?

Насамперед ростом сили і могутності СРСР.

В наш час на слабих не прийнято зважати,—зважають тільки на сильних. А потім—деякими змінами в політиці Німеччини, які відображають зростання реваншистських і імперіалістичних настроїв у Німеччині.

Деякі німецькі політики говорять з цього приводу, що СРСР орієнтується тепер на Францію і Польщу, що з противника Версальського договору він став його прихильником, що ця переміна пояснюється встановленням фашистського режиму в Німеччині. Це не вірно. Звичайно, ми далекі від того, щоб захоплюватися фашистським режимом у Німеччині. Але справа тут не в фашизмі, хоч би тому, що фашизм, наприклад, в Італії не перешкодив СРСР встановити найкращі відносини з цією країною. Справа також не в мнимих змінах у нашому ставленні до Версальського договору. Не нам, що зазнали ганьби Брестського миру, вихваляти Версальський договір. Ми не згодні

тільки з тим, щоб через цей договір світ був кинутий у вир нової війни. Те саме треба сказати про мниму переорієнтацію СРСР. У нас не було орієнтації на Німеччину, так само як у нас нема орієнтації на Польщу і Францію. Ми орієнтувалися в минулому і орієнтуємось тепер на СРСР і тільки на СРСР. (Бурхливі оплески.) І якщо інтереси СРСР вимагають зближення з тими чи іншими країнами, не заінтересованими в порушенні миру, ми йдемо на це діло без вагань.

Ні, не в цьому справа. Справа в зміні політики Німеччини. Справа в тому, що ще перед приходом до влади нинішніх німецьких політиків, особливо ж після їх приходу—в Німеччині почалася боротьба між двома політичними лініями, між політикою старою, яка відбилася у відомих договорах СРСР з Німеччиною, і політикою «новою», яка нагадує в основному політику колишнього німецького кайзера, який окупував один час Україну і розпочав похід проти Ленінграда, перетворивши прибалтійські країни в плацдарм для такого походу, причому «нова» політика явно бере гору над старою. Не можна вважати за випадковість, що люди «нової» політики беруть в усьому перевагу, а прихильники старої політики опинилися в опалі. Не випадковий також відомий виступ Гугенберга в Лондоні, так само як не випадкові не менш відомі декларації Розенберга, керівника зовнішньої політики правлячої партії Німеччини. Ось у чому справа, товариші.

2) Я маю на увазі, по-друге, відновлення нормальних відносин між СРСР і Сполученими Штатами Північної Америки. Не може бути сумніву, що цей акт

має надзвичайно серйозне значення в усій системі міжнародних відносин. Справа не тільки в тому, що він підносить шанси справи збереження миру, поліпшує відносини між обома країнами, зміцнює торговельні зв'язки між ними і створює базу для взаємного співробітництва. Справа в тому, що він кладе віху між старим, коли ПАСШ вважалися в різних країнах оплотом для всяких антирадянських тенденцій, і новим, коли цей оплот добровільно знято з дороги на взаємну вигоду обох країн.

Такі два основні факти, що відображають успіхи радянської політики миру.

Було б, проте, неправильно думати, що за звітний період все йшло у нас гладко. Ні, далеко не все йшло у нас гладко.

Згадайте хоч би натиск з боку Англії, ембарго, накладене на наш експорт, спробу втрутитися в наші внутрішні справи і прощупати нас на цьому,—випробувати силу нашого опору. Правда, з цієї спроби нічого не вийшло, і ембарго було зняте потім, але неприємний осадок від цих наскоків все ще дає знати про себе в усьому, що стосується відносин між Англією і СРСР, в тому числі в переговорах про торговельний договір. А наскоки ці на СРСР не можна вважати за випадковість. Відомо, що одна частина англійських консерваторів не може жити без таких наскоків. І саме тому, що вони не випадкові, ми повинні враховувати, що будуть і надалі наскакувати на СРСР, створювати загрози всякого роду, завдавати йому шкоди і т. п.

Не можна не мати також на увазі відносин між СРСР і Японією, які потребують серйозного

поліпшення. Відмова Японії підписати пакт про ненапад, якого Японія потребує не менше, ніж СРСР, зайвий раз підкреслює, що в галузі наших відносин не все гаразд. Те саме треба сказати відносно перериву переговорів про КСЗ, який стався не з вини СРСР, а також відносно того, що японські агенти чинять недопустимі речі на КСЗ, незаконно арештовують радянських службовців на КСЗ і т. п. Я вже не кажу про те, що одна частина військових людей в Японії відкрито проповідує в пресі необхідність війни з СРСР і загарбання Примор'я при явному схваленні другої частини військових, а уряд Японії замість того, щоб заклйкати до порядку паліїв війни, удає, що це його не стосується. Не важко зрозуміти, що такі обставини не можуть не створювати атмосферу неспокою і непевності. Звичайно, ми будемо й надалі наполегливо проводити політику миру і добиватися поліпшення відносин з Японією, бо ми хочемо поліпшення цих відносин. Але не все тут залежить від нас. Через це ми повинні разом з тим вжити всіх заходів до того, щоб захистити нашу країну від несподіванок і бути готовими до її оборони від нападу. (Бурхливі оплески.)

Як бачите, поряд з успіхами нашої мирної політики ми маємо і ряд негативних явищ.

Таке зовнішнє становище СРСР.

Наша зовнішня політика ясна. Вона є політика збереження миру і посилення торговельних відносин з усіма країнами. СРСР не думає загрожувати будь-кому і—тим більше—напасти на будь-кого. Ми стоїмо за мир і відстоюємо справу миру. Але ми не боїмося погроз і готові відповісти ударом на удар паліїв

війни. (Бурхливі оплески.) Хто хоче миру і добивається ділових зв'язків з нами, той завжди знайде у нас підтримку. А ті, що спробують напасти на нашу країну,—дістануть нищівну відсіч, щоб надалі не кортіло їм совати своє свиняче рило в наш радянський город. (Грім оплесків.)

Така наша зовнішня політика. (Грім оплесків.)

Завдання полягає в тому, щоб проводити в життя і надалі цю політику з усією наполегливістю і послідовністю.

II

ТРИВАЮЧЕ ПІДНЕСЕННЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА І ВНУТРІШНЄ СТАНОВИЩЕ СРСР

Переходжу до питання про внутрішнє становище СРСР.

З точки зору внутрішнього становища СРСР звітний період являє картину піднесення, що все більше розгортається, як у галузі народного господарства, так і в галузі культури.

Піднесення це було не тільки простим кількісним нагромадженням сил. Піднесення це знаменне тим, що воно внесло принципіальні зміни в структуру СРСР і докорінно змінило лице країни.

СРСР за цей період перетворився в корені, скинувши з себе обличчя відсталості і середньовіччя. З країни аграрної він став країною індустріальною. З країни дрібного одноосібного сільського господарства він став країною колективного великого механізованого сільського господарства. З країни темної,

неписьменної і некультурної він став—вірніше, стає— країною письменною і культурною, вкритою величезною сіткою вищих, середніх і нижчих шкіл, що працюють на мовах націй СРСР.

Створено нові галузі виробництва: верстатобудування, автомобільну промисловість, тракторну промисловість, хімічну промисловість, моторобудування, літакобудування, комбайнобудування, виробництво потужних турбін і генераторів, якісних сталей, феросплавів, синтетичного каучуку, азоту, штучного волокна і т. д. і т. п. (Тривалі оплески.)

Збудовано і пущено в хід за цей період тисячі нових цілком сучасних промислових підприємств. Збудовано гіганти, як-от Дніпробуд, Магнітобуд, Кузнецькбуд, Челяббуд, Бобрики, Уралмашбуд, Краммашбуд. Реконструйовано на базі нової техніки тисячі старих підприємств. Збудовано нові підприємства і створено вогнища промисловості в національних республіках і на окраїнах СРСР: в Білорусії, на Україні, на Північному Кавказі, в Закавказзі, в Середній Азії, в Казахстані, в Бурят-Монголії, в Татарії, Башкирії, на Уралі, в Східному і Західному Сибіру, на Далекому Сході і т. д.

Створено понад 200 тисяч колгоспів і 5 тисяч радгоспів з новими районними центрами і промисловими пунктами для них.

Виросли майже на порожньому місці нові великі міста з великою кількістю населення. Колосально розрослися старі міста і промислові пункти.

Закладено основи Урало-Кузнецького комбінату— з'єднання кузнецького коксівного вугілля з уральською залізною рудою. Нову металургійну базу на

Сході можна вважати таким чином перетвореною з мрії в дійсність.

Закладено основи нової потужної нафтової бази в районах західного і південного схилів Уральського хребта—по Уральській області, Башкирії, Казахстану.

Очевидно, що величезні капітальні вкладення держави в усі галузі народного господарства, які становили за звітний період більш як 60 мільярдів карбованців,—не пройшли даремно і починають уже давати свої результати.

В результаті цих досягнень народний доход СРСР виріс з 29 мільярдів карбованців у 1929 році до 50 мільярдів у 1933 році при величезному падінні народного доходу за той самий період в усіх без винятку капіталістичних країнах.

Зрозуміло, що всі ці досягнення і все це піднесення повинні були привести—і дійсно привели—до дальшого зміцнення внутрішнього становища СРСР.

Як могли статися ці колосальні зміни за якихось 3—4 роки на території величезної держави з її відсталою технікою, з її відсталою культурою? Чи не чудо це? Це було б чудом, якби розвиток ішов на базі капіталізму і одноосібного дрібного господарства. Але це не можна назвати чудом, коли мати на увазі, що розвиток ішов у нас на основі розгортання соціалістичного будівництва.

Зрозуміло, що це гігантське піднесення могло розгорнутися лише на базі успішного будівництва соціалізму, на базі суспільної праці десятків мільйонів людей, на базі переваг соціалістичної системи господарства перед системою капіталістичною і одноосібно-селянською.

Отже не дивно, що колосальне піднесення економіки і культури СРСР за звітний період означало разом з тим ліквідацію капіталістичних елементів і відтіснення на задній план одноосібного селянського господарства. Це факт, що питома вага соціалістичної системи господарства в галузі промисловості становить тепер 99%, а в сільському господарстві, коли мати на увазі посівні площі зернових культур,— 84,5%, тоді як на одноосібне селянське господарство припадає всього 15,5%.

Виходить, що капіталістичне господарство в СРСР уже ліквідоване, а одноосібно-селянський сектор на селі відтіснений на другорядні позиції.

Ленін говорив при запровадженні непу, що в нашій країні є елементи п'яти суспільно-економічних укладів: 1) патріархальне господарство (в значній мірі натуральне господарство), 2) дрібнотоварне виробництво (більшість селян з тих, хто продає хліб), 3) приватногосподарський капіталізм, 4) державний капіталізм, 5) соціалізм[76]. Ленін вважав, що з усіх цих укладів повинен кінець кінцем взяти гору соціалістичний уклад. Ми можемо тепер сказати, що перший, третій і четвертий суспільно-економічні уклади вже не існують, другий суспільно-економічний уклад відтіснено на другорядні позиції, а п'ятий суспільно-економічний уклад—соціалістичний уклад є неподільно пануючою і єдино командуючою силою в усьому народному господарстві. (Бурхливі тривалі оплески.)

Такий є підсумок.

В цьому підсумку—основа міцності внутрішнього становища СРСР, основа стійкості його передових

і тилових позицій в обстановці капіталістичного оточення.

Перейдімо до розгляду конкретних матеріалів по окремих питаннях економічного і політичного становища Радянського Союзу.

1. ПІДНЕСЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

З усіх галузей народного господарства найшвидше росла у нас промисловість. За звітний період, тобто починаючи з 1930 року, промисловість виросла у нас більш ніж удвоє, а саме на 101,6%, а проти довоєнного рівня вона виросла майже вчетверо, а саме на 291,9%.

Це значить, що індустріалізація йшла у нас на всіх парах.

Швидке зростання індустріалізації привело до того, що у валовій продукції всього народного господарства продукція промисловості зайняла провідне місце.

Ось відповідна таблиця.

Питома вага промисловості у валовій продукції народного господарства в процентах (в цінах 1926/27 р.):

	1913 р.	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
1. Промисловість (без дрібної) . .	42,1	54,5	61,6	66,7	70,7	70,4
2. Сільське господарство	57,9	45,5	38,4	33,3	29,3	29,6
Разом .	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Це значить, що країна наша стала міцно і остаточно—індустріальною країною.

Вирішальне значення у справі індустріалізації має зростання виробництва знарядь і засобів виробництва в загальному обсязі розвитку промисловості. Дані за звітний період показують, що питома вага цієї статті в загальному обсязі промисловості зайняла переважне місце.

Ось відповідна таблиця.

Питома вага продукції двох основних груп галузей великої промисловості (в цінах 1926/27 р.):

	Валова продукція (в млрд. карб.)				
	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
Вся велика промисловість	21,0	27,5	33,9	38,5	41,9
В тому числі:					
Гр. «А». Знаряддя і засоби виробництва	10,2	14,5	18,8	22,0	24,3
Гр. «Б». Предмети споживання	10,8	13,0	15,1	16,5	17,6
Питома вага	(в процентах)				
Гр. «А». Знаряддя і засоби виробництва	48,5	52,6	55,4	57,0	58,0
Гр. «Б». Предмети споживання	51,5	47,4	44,6	43,0	42,0
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблиця, як бачите, не потребує роз'яснень.

В нашій все ще молодій у технічному відношенні країні промисловість має особливе завдання. Вона повинна реконструювати на новій технічній базі не

тільки себе саму, не тільки всі галузі промисловості, в тому числі легку, харчову, лісову промисловість. Вона повинна ще реконструювати всі види транспорту і всі галузі сільського господарства. Але вона може виконувати це завдання тільки в тому разі, коли машинобудування—основна підойма реконструкції народного господарства—займе в ній переважне місце. Дані звітного періоду показують, що машинобудування завоювало у нас в загальному обсязі промисловості провідну роль.

Ось відповідна таблиця.

Питома вага окремих галузей промисловості в процентах до підсумку по валовій продукції:

	СРСР			
	1913 р.	1929 р.	1932 р.	1933 р.
Кам'яновугільна . . .	2,9	2,1	1,7	2,0
Коксова	0,8	0,4	0,5	0,6
Нафтодобувна . . .	1,9	1,8	1,5	1,4
Нафтооброблна . . .	2,3	2,5	2,9	2,6
Чорна металургія . .	немає відом.	4,5	3,7	4,0
Кольорова металургія	» »	1,5	1,3	1,2
Машинобудування . .	11,0	14,8	25,0	26,1
Основна хімія . . .	0,8	0,6	0,8	0,9
Бавовняна	18,3	15,2	7,6	7,3
Шерстяна	3,1	3,1	1,9	1,8

Це значить, що промисловість наша розвивається на здоровій основі, а ключ реконструкції—машинобудування—цілком в наших руках. Треба тільки, щоб він був використаний уміло, раціонально.

Цікаву картину відкриває розвиток промисловості за звітний період по соціальних секторах.

Ось відповідна таблиця.

Валова продукція великої промисловості по соціальних секторах (в цінах 1926/27 р.):

	Валова продукція (в млн. карб.)				
	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
Вся продукція . .	21 025	27 477	33 903	38 464	41 968
В тому числі:					
I. Усуспільнена промисловість	20 891	27 402	відом. немає	38 436	41 940
В тому числі:					
а) державна промисловість	19 143	24 989	» »	35 587	38 932
б) кооперативна промисловість	1 748	2 413	» »	2 849	3 008
II. Приватна промисловість	134	75	» »	28	28
	(в процентах)				
Вся продукція . .	100	100	100	100	100
В тому числі:					
I. Усуспільнена промисловість	99,4	99,7	відом. немає	99,93	99,93
В тому числі:					
а) державна промисловість	91,1	90,9	» »	92,52	92,76
б) кооперативна промисловість	8,3	8,8	» »	7,41	7,17
II. Приватна промисловість	0,6	0,3	» »	0,07	0,07

З цієї таблиці видно, що з капіталістичними елементами в промисловості вже покінчено, а соціалістична система господарства є тепер єдиною і монопольною системою в нашій промисловості. (Оплески.)

Але з усіх досягнень промисловості, завойованих нею за звітний період, найважливішим досягненням треба вважати той факт, що вона зуміла за цей час виховати і викувати тисячі нових людей і нових керівників промисловості, цілі верстви нових інженерів і техніків, сотні тисяч молодих кваліфікованих робітників, які освоїли нову техніку і рушили вперед нашу соціалістичну промисловість. Не може бути сумніву, що без цих людей промисловість не могла б мати тих успіхів, які має тепер і якими вона вправі пишатися. Дані говорять, що за звітний період промисловість випустила у виробництво із шкіл фабрично-заводського учнівства близько 800 тисяч більш-менш кваліфікованих робітників, а з втузів, вузів і технікумів—більш як 180 тисяч інженерів і техніків. Коли вірно, що проблема кадрів є найсерйознішою проблемою нашого розвитку, то треба визнати, що наша промисловість починає серйозно оволодівати цією проблемою.

Такі основні досягнення нашої промисловості.

Було б, проте, неправильно думати, що промисловість мала тільки самі успіхи. Ні, у неї є і свої хиби. Головні з них:

а) Триваюче відставання **чорної металургії;**

б) Невпорядкованість справи **кольорової металургії;**

в) Недооцінка надзвичайно серйозного значення розвитку видобутку **місцевого вугілля** в загальному паливному балансі країни (Підмосковний район, Кавказ, Урал, Караганда, Середня Азія, Сибір, Далекий Схід, Північний край і т. д.);

г) Відсутність належної уваги до питання організації нової **нафтової бази** в районах Уралу, Башкирії, Емби;

д) Відсутність серйозного піклування про розгортання виробництва товарів **широкого вжитку** як по легкій і харчовій промисловості, так і по лісовій промисловості;

е) Відсутність належної уваги до питання розгортання **місцевої промисловості;**

є) Зовсім недопустиме ставлення до питання про поліпшення **якості продукції;**

ж) Триваюче відставання в справі піднесення **продуктивності праці,** зниження **собівартості,** впровадження **госпрозрахунку;**

з) Все ще не ліквідована погана організація праці і зарплати, знеосібка в роботі, зрівнялівка в системі зарплати;

и) Далеко ще не ліквідований **канцелярсько-бюрократичний** метод керівництва в господарських наркоматах та їх органах, в тому числі в наркоматах легкої і харчової промисловості.

Навряд чи треба ще роз'яснювати абсолютну необхідність негайної ліквідації цих хиб. Чорна і кольорова металургії, як відомо, не виконали свого плану на протязі першої п'ятирічки. Вони не виконали його також за перший рік другої п'ятирічки. Якщо вони будуть і надалі відставати, вони можуть перетворитися в гальмо для промисловості і в причину її проривів. Щодо створення нових баз вугільної і нафтової промисловості, то не важко зрозуміти, що без виконання цього невідкладного завдання ми можемо посадити на мілину і промисловість і транспорт. Питання про ширвжиток і розвиток місцевої промисловості, так само як і питання про поліпшення якості продукції, піднесення продуктивності праці, зниження

собівартості і впровадження госпрозрахунку—також не потребують роз'яснення. Щодо поганої організації праці й зарплати і канцелярсько-бюрократичного методу керівництва, то, як показала історія з Донбасом, а так само з підприємствами легкої і харчової промисловості, ця небезпечна хвороба гніздиться в усіх галузях промисловості, гальмуючи їх розвиток. Якщо вона не буде ліквідована, промисловість кульгатиме на обидві ноги.

Чергові завдання:

1) Зберегти за машинобудуванням його нинішню провідну роль у системі промисловості.

2) Ліквідувати відставання чорної металургії.

3) Упорядкувати справу кольорової металургії.

4) Розгорнути якнайширше видобування місцевого вугілля в усіх відомих уже районах, організувати нові райони вуглевидобування (наприклад, у Бурейському районі Далекого Сходу), перетворити Кузбас в другий Донбас. (Тривалі оплески.)

5) Взятися серйозно за організацію нафтової бази в районах західних і південних схилів Уральського хребта.

6) Розгорнути виробництво товарів широкого вжитку по всіх господарських наркоматах.

7) Розв'язати місцеву радянську промисловість, дати їй можливість проявити ініціативу в справі виробництва товарів ширвжитку і подати їй можливу допомогу сировиною і коштами.

8) Поліпшити якість вироблюваних товарів, припинити випуск некомплектної продукції і карати всіх тих товаришів, не зважаючи на особи, які порушують або обходять закони Радянської влади про якість і комплектність продукції.

9) Добитися систематичного зростання продуктивності праці, зниження собівартості і впровадження госпрозрахунку.

10) Добити знеосібку в роботі і зрівнялівку в системі зарплати.

11) Ліквідувати канцелярсько-бюрократичний метод керівництва в усіх ланках господарських наркоматів, систематично перевіряючи виконання рішень і вказівок керівних центрів нижчими органами.

2. ПІДНЕСЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Трохи інакше пішов розвиток в галузі сільського господарства. В багато раз повільніше, ніж у промисловості, але все-таки швидше, ніж у період переважання одноосібного господарства, наростало за звітний період піднесення основних галузей сільського господарства. А по тваринницькій галузі ми мали навіть зворотний процес—падіння поголів'я худоби, і тільки в 1933 році і то в самій лише свинарській галузі намітились ознаки піднесення.

Очевидно, що величезні труднощі об'єднання розрізнених дрібних селянських господарств у колгоспи, важка справа створення майже на порожньому місці значної кількості великих зернових і тваринницьких господарств, і, взагалі, **реорганізаційний** період перебудови і переведення одноосібного сільського господарства на нові колгоспні рейки, який вимагає багато часу і великих витрат,—всі ці фактори неминуче зумовили як повільні темпи піднесення сільського господарства, так і порівняно довгий період підупаду в розвитку поголів'я худоби.

По суті справи звітний період був для сільського господарства не стільки періодом швидкого піднесення і могутнього розбігу, скільки періодом створення передумов для такого піднесення і такого розбігу в найближчому майбутньому.

Якщо взяти дані про зростання посівних площ усіх культур, а потім окремо—технічних культур, то розвиток сільського господарства за звітний період вирисовується в такому вигляді.

Посівні площі всіх культур по СРСР:

	В мільйонах гектарів					
	1913 р.	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
Вся посівна площа .	105,0	118,0	127,2	136,3	134,4	129,7
В тому числі:						
а) Зернові	94,4	96,0	101,8	104,4	99,7	101,5
б) Технічні	4,5	8,8	10,5	14,0	14,9	12,0
в) Городньо-баштанні	3,8	7,6	8,0	9,1	9,2	8,6
г) Кормові	2,1	5,0	6,5	8,8	10,6	7,3

Посівні площі технічних культур по СРСР:

	В мільйонах гектарів					
	1913 р.	1929 р.	930 р.	1931 р.	1932 і.	1933 р.
Бавовна	0,69	1,06	1,58	2,14	2,17	2,05
Льон (довгунець). .	1,02	1,63	1,75	2,39	2,51	2,40
Цукрові буряки . .	0,65	0,77	1,04	1,39	1,54	1,21
Олійні	2,00	5,20	5,22	7,55	7,98	5,79

Ці таблиці відбивають дві основні лінії в сільському господарстві:

1) Лінію на всемірне розширення посівних площ в період розпалу реорганізації сільського господарства, коли колгоспи створювалися десятками тисяч, коли вони зганяли куркулів з землі, захоплювали звільнені землі і прибирали їх до рук.

2) Лінію на відмову від огульного розширення посівних площ, лінію на перехід від огульного розширення площ до поліпшення обробітку землі, до впровадження правильної сівозміни і пару, до підвищення врожайності і, якщо цього вимагатиме практика,—до тимчасового скорочення існуючих посівних площ.

Як відомо, друга лінія,—єдино правильна лінія в сільському господарстві,—була проголошена в 1932 році, коли реорганізаційний період у сільському господарстві підходив до кінця і питання про підвищення врожайності стало одним з основних питань піднесення сільського господарства.

Але дані про зростання посівних площ не можна вважати цілком достатніми показниками розвитку сільського господарства. Буває, що площі ростуть, а продукція не росте, або навіть—падає, через те, що обробіток землі погіршав і врожайність на одиницю площі—упала. Через це дані про площі треба доповнити даними про валову продукцію.

Ось відповідна таблиця.

Валова продукція зернових і технічних культур по СРСР:

	В мільйонах центнерів					
	1913 р.	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
Зернові	801,0	717,4	835,4	694,8	698,7	898,0
Бавовна (сирець) . .	7,4	8,6	11,1	12,9	12,7	13,2
Льон (волокно) . .	3,3	3,6	4,4	5,5	5,0	5,6
Цукрові буряки . .	109,0	62,5	140,2	120,5	65,6	90,0
Олійні	21,5	35,8	36,2	51,0	45,5	46,0

З цієї таблиці видно, що роки найбільшого розпалу реорганізації сільського господарства—1931 і 1932 роки—були роками найбільшого зменшення продукції зернових культур.

З цієї таблиці випливає, далі, що льон і бавовна, в районах яких реорганізація сільського господарства йшла менш швидкими темпами, майже не потерпіли зовсім і йшли на піднесення більш-менш рівно і неухильно, зберігаючи високий рівень свого розвитку.

З цієї таблиці випливає, по-третє, що в той час як олійні культури зазнали лише деякого коливання, зберігаючи високий рівень свого розвитку в порівнянні з довоєнним рівнем, цукрові буряки, в районах яких спостерігалися найбільш високі темпи реорганізації сільського господарства і які останніми вступили в реорганізаційний період,—зазнали найбільшого підупаду в останній рік реорганізації, в 1932 році, знизивши продукцію нижче довоєнного рівня.

З цієї таблиці випливає, нарешті, що 1933 рік—перший рік після закінчення реорганізаційного

періоду—є переломним роком у розвитку зернових і технічних культур.

Це значить, що зернові культури, насамперед, а за ними—технічні культури віднині йтимуть до могутнього піднесення твердо і впевнено.

Найбільш хворобливо перенесла реорганізаційний період тваринницька галузь сільського господарства.

Ось відповідна таблиця.

Поголів'я худоби по СРСР:

	В мільйонах голів					
	1916 р.	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
а) Коні	35,1	34,0	30,2	26,2	19,6	16,6
б) Велика рогата худоба	58,9	68,1	52,5	47,9	40,7	38,6
в) Вівці і кози . .	115,2	147,2	108,8	77,7	52,1	50,6
г) Свині	20,3	20,9	13,6	14,4	11,6	12,2

З цієї таблиці видно, що по поголів'ю худоби ми маємо за звітний період не піднесення, а все ще триваючий підупад проти довоєнного рівня. Очевидно, що найбільша насиченість тваринницьких галузей сільського господарства великокуркульськими елементами, з одного боку, і посилена куркульська агітація за забій худоби, яка мала сприятливий грунт в роки реорганізації, з другого боку,—відбилися в цій таблиці.

З цієї таблиці випливає, далі, що підупад поголів'я почався з першого ж року реорганізації (1930 рік) і триває аж до 1933 року, причому підупад досяг найбільших розмірів у перші три роки, а в 1933 році, в перший рік після закінчення реорганізаційного

періоду, коли зернові культури пішли на піднесення, розміри підупаду поголів'я дійшли до мінімуму.

З цієї таблиці випливає, нарешті, що по свинарству вже почався зворотний процес, і в 1933 році вже намітилися ознаки прямого піднесення.

Це значить, що 1934 рік повинен і може стати роком перелому до піднесення в усьому тваринницькому господарстві.

Як розвивалась у нас колективізація селянських господарств за звітний період?

Ось відповідна таблиця.

Колективізація:

	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
Число колгоспів (в тисячах)	57,0	85,9	211,1	211,05	224,5
Число господарств у колгоспах (в мільйонах) . .	1,0	6,0	13,0	14,9	15,2
Процент колективізації селянських господарств .	3,9	23,6	52,7	61,5	65,0

А як ішов рух зернових посівних площ по секторах?

Ось відповідна таблиця.

Посівні площі зернових по секторах:

Сектори	Посіви зернових у мільйонах гектарів					В процентах до площі 1933 р.
	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.	
1. Радгоспи	1,5	2,9	8,1	9,3	10,8	10,6
2. Колгоспи	3,4	29,7	61,0	69,1	75,0	73,9
3. Одноосібники . .	91,1	69,2	35,3	21,3	15,7	15,5
Весь посів зернових по СРСР . . .	96,0	101,8	104,4	99,7	101,5	100,0

Про що говорять ці таблиці?

Вони говорять про те, що реорганізаційний період сільського господарства, коли кількість колгоспів і число їх членів росли бурхливими темпами, вже закінчений, закінчений ще в 1932 році.

Отже, дальший процес колективізації становить *процес поступового всмоктування і перевиховання* решток індивідуальних селянських господарств колгоспами.

Це значить, що колгоспи перемогли остаточно і безповоротно. (Бурхливі тривалі оплески.)

Вони говорять, далі, про те, що радгоспи і колгоспи разом володіють 84,5% всіх зернових площ по СРСР.

Це значить, що колгоспи і радгоспи разом стали такою силою, яка вирішує долю всього сільського господарства і всіх його галузей.

Вони говорять, далі, про те, що 65% об'єднаних у колгоспи селянських господарств володіють 73,9% всіх зернових посівних площ, тоді як уся маса решти індивідуальних селянських господарств, що становлять 35% всього селянського населення, володіє всього тільки 15,5% всіх зернових посівних площ.

Коли додати до цього той факт, що колгоспи здали в 1933 році державі по всіх видах надходжень більше мільярда пудів зерна, а одноосібні селяни, які виконали план на всі 100%,— здали всього близько 130 мільйонів пудів, тоді як в 1929/30 році одноосібні селяни здали державі близько 780 мільйонів пудів, а колгоспи не більше

120 мільйонів пудів,—то стане ясніше ясного, що колгоспи і одноосібні селяни за звітний період повністю помінялися ролями, причому колгоспи стали за цей час пануючою силою сільського господарства, а одноосібні селяни—другорядною силою, змушеною підкорятися і пристосовуватися до колгоспного ладу.

Треба визнати, що трудове селянство, наше радянське селянство остаточно і безповоротно стало під червоний прапор соціалізму. (Тривалі оплески.)

Хай базікають есеро-меншовицькі і буржуазно-троцькістські кумушки, що селянство з природи контрреволюційне, що воно покликане відновити в СРСР капіталізм, що воно не може бути союзником робітничого класу в справі побудови соціалізму, що в СРСР неможливо побудувати соціалізм. Факти говорять, що ці пани зводять наклеп і на СРСР і на радянське селянство. Факти говорять, що наше радянське селянство остаточно відчалило від берегів капіталізму і пішло вперед в союзі з робітничим класом—до соціалізму. Факти говорять, що ми вже побудували фундамент соціалістичного суспільства в СРСР і нам лишається тільки увінчати його надбудовами,—справа, безсумнівно, легша, ніж побудова фундаменту соціалістичного суспільства.

Сила колгоспів і радгоспів не вичерпується, проте, зростанням їх посівних площ і продукції. Вона відбивається також і в зростанні їх тракторного парку, в зростанні їх механізації. Безсумнівно, що в цьому відношенні наші колгоспи і радгоспи пішли далеко вперед.

Ось відповідна таблиця.

Тракторний парк у сільському господарстві СРСР (з урахуванням амортизації):

	В тисячах штук					Потужність в тисячах кінських сил				
	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
Всього тракторів . .	34,9	72,1	125,3	148,5	204,1	391,4	1003,5	1850,0	2225,0	3100,0
В тому числі:										
а) тракторів у МТС .	2,4	31,1	63,3	74,8	122,3	23,9	372,5	848,0	1077,0	1782,0
б) тракторів у радгоспах усіх систем .	9,7	27,7	51,5	64,0	81,8	123,4	483,1	892,0	1043,0	1318,0

Отже, 204 тисячі тракторів і 3 мільйони 100 тисяч кінських сил для колгоспів і радгоспів. Сила, як бачите, не мала, здатна викорчувати всі і всякі корені капіталізму на селі. Сила, що вдвоє перевищує ту кількість тракторів, про яку говорив у свій час Ленін як про далеку перспективу[77].

Щодо парку сільгоспмашин в машинно-тракторних станціях і в радгоспах Наркомрадгоспів, то про це є дані в таких таблицях.

По МТС:

	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
Комбайнів (тисяч штук). .	7 шт.	0,1	2,2	11,5
Двигунів і локомобілів (тисяч штук)	0,1	4,9	6,2	17,6
Складних і напівскладних молотарок (тисяч штук) .	2,9	27,8	37,0	50,0
Електроустановок для молотьби	168	268	551	1 283
Число ремонтних майстерень в МТС . . -	104	770	1 220	1 933
Вантажних автомобілів (тисяч штук)	0,2	1,0	6,0	13,5
Легкових автомобілів (штук)	17	191	245	2 800

По радгоспах Наркомрадгоспів:

	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
Комбайнів (тисяч штук)	1,7	6,3	11,9	13,5
Двигунів і локомобілів (тисяч штук) . . .	0,3	0,7	1,2	2,5
Складних і напівскладних молотарок (тисяч штук)	1,4	4,2	7,1	8,0
Електроустановок . .	42	112	164	222
Ремонтних майстерень:				
а) капітального ремонту	72	133	208	302
б) середнього ремонту	75	160	215	476
в) поточного ремонту	205	310	578	1 166
Вантажних автомобілів (тисяч штук) . . .	2,1	3,7	6,2	10,9
Легкових автомобілів (штук)	118	385	625	1 890

Я думаю, що ці дані не потребують роз'яснень.

Неабияке значення мало для піднесення сільського господарства також утворення політвідділів МТС та радгоспів і забезпечення сільського господарства кваліфікованими працівниками. Тепер всі визнають, що працівники політвідділів відіграли величезну роль в справі поліпшення роботи колгоспів і радгоспів. Відомо, що за звітний період Центральний Комітет партії відрядив на село для зміцнення кадрів сільського господарства більш ніж 23 тисячі комуністів, з яких земельних працівників більш ніж 3 тисячі, радгоспних працівників більш ніж 2 тисячі, працівників політвідділів МТС більш ніж 13 тисяч і працівників політвідділів радгоспів понад 5 тисяч.

Те саме треба сказати про забезпечення колгоспів і радгоспів новими інженерно-технічними і агрономічними силами. Відомо, що за звітний період працівників цієї групи відряджено в сільське господарство більш ніж 111 тисяч чоловік.

Трактористів, комбайнерів, штурвальних, шоферів підготовлено за звітний період і відряджено по самій тільки наркомземівській системі понад 1 мільйон 900 тисяч чоловік.

Підготовлено і перепідготовлено за той же період голів і членів правлінь колгоспів, бригадирів по рільництву, бригадирів по тваринництву, рахівників—понад 1 мільйон 600 тисяч чоловік.

Цього, звичайно, мало для нашого сільського господарства. Але це все ж дещо.

Як бачите, держава зробила все можливе для того, щоб полегшити роботу органів Наркомзему і Наркомрадгоспів по керівництву колгоспним і радгоспним будівництвом.

Чи можна сказати, що належним чином використані ці можливості?

На жаль, не можна цього сказати.

Почати з того, що наркомати ці заражені в більшій мірі, ніж інші наркомати, хворобою бюрократично-канцелярського ставлення до справи. Вирішують питання, але не думають про те, щоб перевірити виконання, заклйкати до порядку порушників вказівок і розпоряджень керівних органів, висунути вперед чесних і сумлінних виконавців.

Наявність величезного парку тракторів і машин зобов'язує, здавалося б, земельні органи тримати ці цінні машини в порядку, вчасно їх ремонтувати, ви-

користовувати їх на роботі більш-менш задовільно. Що роблять вони в цій галузі? На жаль, дуже мало. Зберігання тракторів і машин незадовільне. Ремонт також незадовільний, бо досі ще не хочуть зрозуміти, що основу ремонту становить поточний і середній ремонт, а не капітальний. Щодо використання тракторів і машин, то незадовільний стан цієї справи до того ясний і загальновідомий, що не потребує доказів.

Одним з чергових завдань сільського господарства є запровадження правильних сівозмін, розширення чистих парів, поліпшення насінної справи по всіх галузях землеробства. Що робиться в цій галузі? На жаль, поки що—дуже мало. Насінна справа по зерну і бавовні так заплутана, що доведеться ще довго розплутувати її.

Одним з дійсних засобів піднесення врожайності технічних культур є забезпечення їх добривами. Що робиться в цій галузі? Поки що—дуже мало. Добрива є, але органи Наркомзему не вміють їх приймати, а прийнявши, не дбають про те, щоб вчасно доставити їх на місце і раціонально їх використати.

Про радгоспи слід сказати, що вони все ще лишаються не на висоті своїх завдань. Я далекий від того, щоб недооцінити велике революціонізуюче значення наших радгоспів. Але якщо зіставити величезні вкладення держави в справу радгоспів з нинішніми фактичними результатами роботи радгоспів, то виходить величезна невідповідність на невигоду радгоспів. Головною причиною цієї невідповідності є та обставина, що наші зернові радгоспи надто громіздкі, директори не справляються з величезними

радгоспами, самі радгоспи надто спеціалізовані, не мають сівозміни і парового клину, не мають у своєму складі тваринницьких елементів. Треба, очевидно, розкрупнити радгоспи і ліквідувати їх надмірну спеціалізованість. Можна подумати, що Наркомрадгоспів своєчасно поставив це питання і добився його розв'язання. Але це не вірно. Питання було поставлене і розв'язане з ініціативи людей, які не мають ніякого відношення до Наркомату радгоспів.

Нарешті, питання про тваринництво. Я вже доповідав про тяжке становище тваринництва. Можна подумати, що наші земельні органи проявляють гарячкову діяльність по ліквідації кризи тваринництва, що вони здіймають тривогу, мобілізують працівників і беруть на приступ проблему тваринництва. На жаль, нічого подібного не робилося і не робиться. Вони не тільки не здіймають тривоги з приводу тяжкого становища тваринництва, а—навпаки—стараються замазати питання, а іноді в своїх доповідях намагаються навіть приховати від громадської думки країни справжній стан тваринництва, що зовсім недопустимо для більшовиків. Надіятись після цього, що земельні органи зуміють вивести на дорогу і підняти на належну височінь тваринництво,—значить будувати на піску. Справу тваринництва повинні взяти в свої руки вся партія, всі наші працівники, партійні і безпартійні, маючи на увазі, що проблема тваринництва є тепер такою ж першочерговою проблемою, якою була вчора вже розв'язана з успіхом проблема зернова. Нічого й доводити, що радянські люди, які брали не одну серйозну перепону на шляху до мети, зуміють взяти і цю перепону. (**Грім оплесків.**)

Такий є короткий і далеко не повний перелік хиб, які треба ліквідувати, і перелік завдань, які треба розв'язати найближчим часом.

Але справа не вичерпується цими завданнями. Є ще інші завдання по лінії сільського господарства, про які слід було б сказати кілька слів.

Слід, насамперед, мати на увазі, що старий поділ наших областей на промислові і аграрні вже пережив себе. *Нема у нас більше областей виключно аграрних, які постачали б хліб, м'ясо, овочі промисловим областям, так само як нема у нас більше виключно промислових областей, які могли б розраховувати на те, що дістануть всі необхідні продукти ззовні, з інших областей.* Розвиток веде до того, що всі області стають у нас більш-менш промисловими, і чим далі, тим більше вони ставатимуть промисловими. Це значить, що Україна, Північний Кавказ, ЦЧО та інші колишні аграрні райони не можуть вже більше відпускати на сторону, в промислові центри стільки продуктів, скільки відпускали вони раніше, тому що змушені годувати свої власні міста і своїх власних робітників, кількість яких буде рости. Але з цього випливає, що кожна область повинна завести у себе свою сільськогосподарську базу, щоб мати свої овочі, свою картоплю, своє масло, своє молоко і в тій чи іншій мірі—свій хліб, своє м'ясо,—якщо вона не хоче потрапити в скрутне становище. Ви знаєте, що ця справа цілком здійсненна і вона вже робиться тепер.

Завдання полягає в тому, щоб довести цю справу до кінця що б то не стало.

Слід, далі, звернути увагу на те, що відомий поділ наших областей на споживчі і виробляючі теж починає втрачати свій виключний характер. Такі «споживчі» області, як Московська і Горьковська, дали в цьому році державі близько 80 мільйонів пудів хліба. Це, звичайно, не дрібниця. В так званій споживчій смузі є близько 5 мільйонів гектарів цілинних земель, вкритих чагарником. Відомо, що клімат у цій смузі не поганий, опадів не мало, засухи не буває. Якщо очистити ці землі від чагарника і провести ряд заходів організаційного характеру, можна буде мати величезний район зернових культур, який може дати товарного зерна при звичайно великій урожайності в цих місцях—не менше, ніж дає тепер Нижня або Середня Волга. Це було б великою підмогою для північних промислових центрів.

Очевидно, завдання полягає в тому, щоб утворити в районах споживчої смуги великий масив зернових культур.

Нарешті, питання про боротьбу з засухою в Заволжі. Насадження лісів і лісозахисних смуг у східних районах Заволжя має величезне значення. Ця робота, як відомо, вже провадиться, хоч не можна сказати, щоб вона проводилася з достатньою інтенсивністю. Щодо зрошення Заволжя,—а це головне з точки зору боротьби з засухою,—то не можна допустити, щоб ця справа була відкладена в довгий ящик. Правда, вона була трохи загальмована деякими зовнішніми обставинами, які відтягли масу сил і засобів. Але тепер немає більше підстав відкладати її далі. Ми не можемо обійтись без серйозної і цілком стабільної, вільної від випадковостей погоди, бази

хлібного виробництва на Волзі, яка давала б щороку мільйонів 200 пудів товарного зерна. Це цілком *необхідно, якщо врахувати зростання міст на Волзі*, з одного боку, і всякі можливі ускладнення в галузі міжнародних відносин, з другого.

Завдання полягає в тому, щоб приступити до серйозної роботи по організації справи зрошення Заволжя. (Оплески.)

3. ПІДНЕСЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА І КУЛЬТУРИ ТРУДЯЩИХ

Ми змалювали, таким чином, становище нашої промисловості і сільського господарства, їх розвиток за звітний період, їх стан у даний момент.

В підсумку ми маємо:

а) Могутнє піднесення виробництва як в області *промисловості, так і в області основних галузей сільського господарства.*

б) Остаточну перемогу на основі цього піднесення соціалістичної системи господарства над системою капіталістичною як у промисловості, так і в сільському господарстві, перетворення соціалістичної системи в єдину систему всього народного господарства, витіснення капіталістичних елементів з усіх сфер народного господарства.

в) Остаточний відхід величезної більшості одноосібних селян від дрібнотоварного одноосібного господарства, об'єднання їх у колективні господарства на базі колективної праці і колективної власності на засоби виробництва, цілковиту перемогу колективного господарства над дрібнотоварним індивідуальним господарством.

г) Ростущий процес дальшого розширення колгоспів за рахунок одноосібних селянських господарств, кількість яких падає, таким чином, з місяця в місяць і які перетворюються по суті справи в підсобну силу для колгоспів і радгоспів.

Зрозуміло, що ця історична перемога над експлуататорами не могла не привести до корінних поліпшень у матеріальному становищі і в усьому побуті трудящих.

Ліквідація паразитичних класів привела до зникнення експлуатації людини людиною. Праця робітника і селянина визволена від експлуатації. Прибутки, що їх видушували експлуататори з народної праці, залишаються нині в руках трудящих і використовуються почасти для розширення виробництва і залучення до виробництва нових загонів трудящих, почасти—для прямого підвищення прибутків робітників і селян.

Зникло безробіття—бич робітничого класу. Якщо в буржуазних країнах мільйони безробітних терплять нужду і страждання через відсутність роботи, то у нас немає більше робітників, які не мали б роботи і заробітку.

Із зникненням куркульської кабали зникли злидні на селі. Кожний селянин, колгоспник чи одноосібник, має тепер можливість жити по-людському, якщо він тільки хоче працювати чесно, а не ледарювати, не бродяжничати і не розкрадати колгоспне добро.

Знищення експлуатації, знищення безробіття в місті, знищення злиднів на селі—це такі історичні досягнення в матеріальному становищі трудящих, про які не можуть навіть мріяти робітники і се-

ляни щонайбільш «демократичних» буржуазних країн.

Змінилося обличчя наших великих міст і промислових центрів. Неминучою ознакою великих міст буржуазних країн є трущоби, так звані робітничі квартали на околицях міста, які являють собою купу темних, вогких, здебільшого підвальних, напівзруйнованих приміщень, де звичайно живе неімущий люд, копошачись у бруді і проклинаючи долю. Революція в СРСР привела до того, що ці трущоби зникли у нас. Вони замінені новозбудованими хорошими і світлими робітничими кварталами, причому в багатьох випадках робітничі квартали мають у нас кращий вигляд, ніж центри міста.

Ще більше змінилося обличчя села. Старе село з його церквою на самому видному місці, з його кращими будинками урядника, попа, куркуля на першому плані, з його напіврозваленими хатами селян на задньому плані—починає зникати. На його місце виступає нове село з його громадсько-господарськими будівлями, з його клубами, радіо, кіно, школами, бібліотеками і яслами, з його тракторами, комбайнами, молотарками, автомобілями. Зникли старі знатні фігури куркуля-експлуататора, лихваря-кровососа, купця-спекулянта, батюшки-урядника. Тепер знатними людьми є діячі колгоспів і радгоспів, шкіл і клубів, старші трактористи та комбайнери, бригадири по рільництву і тваринництву, кращі ударники і ударниці колгоспних полів.

Зникає протилежність між містом і селом. Місто перестає бути в очах селян центром їх експлуатації. Все міцнішими стають нитки господарської

і культурної змички між містом і селом. Від міста і його промисловості село дістає тепер допомогу—тракторами, сільгоспмашинами, автомобілями, людьми, коштами. Та й самé село має тепер свою промисловість у *вигляді машинно-тракторних станцій, ремонтних* майстерень, всякого роду промислових підприємств колгоспів, невеликих електростанцій і т. п. Культурна прірва між містом і селом заповнюється.

Такі основні досягнення трудящих в галузі поліпшення їх матеріального становища, побуту, культури.

На основі цих досягнень ми маємо за звітний період:

а) Ріст народного доходу з 35 мільярдів у 1930 році до 50 мільярдів у 1933 році, причому, оскільки частка капіталістичних елементів, в тому числі концесіонерів, у народному доході становить тепер менш як півпроцента, то майже весь народний доход розподіляється між робітниками і службовцями, трудящими селянами, кооперацією і державою.

б) Ріст населення Радянського Союзу з 160,5 мільйона чоловік наприкінці 1930 року до 168 мільйонів наприкінці 1933 року.

в) *Ріст чисельності робітників і службовців* з 14 мільйонів 530 тисяч у 1930 році до 21 мільйона 883 тисяч у 1933 році, причому кількість осіб фізичної праці підвищилася за цей період від 9 мільйонів 489 тисяч до 13 мільйонів 797 тисяч чоловік, кількість робітників великої промисловості, в тому числі робітників транспорту, підвищилася від 5 мільйонів 79 тисяч до 6 мільйонів 882 тисяч чоловік, кількість сільськогосподарських робітників — від

1 мільйона 426 тисяч до 2 мільйонів 519 тисяч чоловік, а кількість робітників і службовців у торгівлі — від 814 тисяч до 1 мільйона 497 тисяч чоловік.

г) Ріст фонду заробітної плати робітників і службовців з 13 мільярдів 597 мільйонів карбованців у 1930 році до 34 мільярдів 280 мільйонів карбованців у 1933 році.

д) Ріст середньорічної заробітної плати робітників промисловості з 991 карбованця в 1930 році до 1 тисячі 519 карбованців у 1933 році.

е) Ріст фонду соціального страхування робітників і службовців з 1 мільярда 810 мільйонів карбованців у 1930 році до 4 мільярдів 610 мільйонів карбованців у 1933 році.

є) Переведення всієї надземної промисловості на 7-годинний робочий день.

ж) Допомога держави селянам у вигляді організації для них 2 тисяч 860 машинно-тракторних станцій з вкладенням в цю справу 2 мільярдів карбованців.

з) Допомога держави селянам у вигляді кредиту колгоспам у розмірі 1 мільярда 600 мільйонів карбованців.

и) Допомога держави селянам у вигляді насінної і продовольчої позики протягом звітного періоду в розмірі 262 мільйонів пудів зерна.

і) Допомога держави маломіцним селянам у вигляді пільг по податку і страхуванню в розмірі 370 мільйонів карбованців.

Щодо культурного розвитку країни, ми маємо за звітний період:

а) Запровадження по всьому СРСР загальної обов'язкової початкової освіти і підвищення проценту письменності з 67% наприкінці 1930 року до 90% наприкінці 1933 року.

б) Ріст числа учнів у школах всіх ступенів з 14 мільйонів 358 тисяч у 1929 році до 26 мільйонів 419 тисяч чоловік у 1933 році, в тому числі по **початковій** освіті—з 11 мільйонів 697 тисяч до 19 мільйонів 163 тисяч, по **середній** освіті—з 2 мільйонів 453 тисяч до 6 мільйонів 674 тисяч чоловік, по **вищій** освіті—з 207 тисяч до 491 тисячі чоловік.

в) Ріст числа дітей по дошкільному навчанню з 838 тисяч у 1929 році до 5 мільйонів 917 тисяч у 1933 році.

г) Ріст числа вищих учбових закладів, загальних і спеціальних, з 91 одиниці в 1914 році до 600 одиниць у 1933 році.

д) Ріст числа науково-дослідних інститутів з 400 одиниць у 1929 році до 840 у 1933 році.

е) Ріст числа закладів клубного типу з 32 тисяч у 1929 році до 54 тисяч у 1933 році.

є) Ріст числа кінотеатрів, кіноустановок у клубах і кінопересувок з 9 тисяч 800 одиниць у 1929 році до 29 тисяч 200 одиниць у 1933 році.

ж) Ріст разового тиражу газет з 12 мільйонів 500 тисяч у 1929 році до 36 мільйонів 500 тисяч у 1933 році.

Не завадить, може, відзначити, що питома вага робітників серед учнів вищих учбових закладів становить у нас 51,4%, а питома вага трудящих селян—16,5%, тоді як у Німеччині, наприклад, питома вага робітників серед учнів вищих учбових закла-

дів становила в 1932/33 навчальному році всього 3,2%, а питома вага дрібних селян—всього 2,4%.

Слід відзначити, як відрадний факт і як ознаку зростання культурності на селі,—зростання активності жінок-колгоспниць в галузі громадсько-організаторської роботи. Відомо, наприклад, що жінок-колгоспниць є тепер: голів колгоспів—близько 6 тисяч, членів правлінь колгоспів—понад 60 тисяч, бригадирів—28 тисяч, ланкових організаторів—100 тисяч, завідуючих колгоспними товарними фермами—9 тисяч, трактористів—7 тисяч.

Нічого й казати, що ці дані не повні. Але й те мале, що є в цих даних, досить яскраво говорить про велике зростання культурності на селі. Ця обставина має, товариші, величезне значення. Вона має величезне значення тому, що жінки становлять половину населення нашої країни, вони становлять величезну армію праці, і вони покликані виховувати наших дітей, наше прийдешнє покоління, тобто нашу майбутність. Ось чому ми не можемо допустити, щоб ця величезна армія трудящих животіла в темряві й неуцтві! Ось чому ми повинні вітати ростущу громадську активність трудящих жінок і їх висування на керівні пости, як безсумнівну ознаку зростання нашої культурності. (Тривалі оплески.)

Нарешті, слід відзначити ще один факт, але вже негативного характеру. Я маю на увазі те недопустиме явище, що педагогічні і медичні факультети все ще у нас занедбані. Це велика хиба, яка межує з порушенням інтересів держави. З цією хибою треба обов'язково покінчити. І чим скоріше буде зроблено це, тим краще.

4. ПІДНЕСЕННЯ ТОВАРООБОРОТУ І ТРАНСПОРТ

Ми маємо таким чином:

а) зростання продукції промисловості, в тому числі продукції по ширвжитку;

б) зростання продукції сільського господарства;

в) зростання потреб і попиту на продукти й вироби з боку трудящих мас міста і села.

Що ще потрібно для того, щоб зімкнути ці умови і забезпечити всій масі споживачів одержання необхідних товарів і продуктів?

Деякі товариші думають, що досить наявності цих умов, *щоб економічне життя країни забило джерелом*. Це глибока помилка. Можна уявити, що є всі ці умови, але якщо товар не доходить до споживача, економічне життя не тільки не може забити джерелом, а, навпаки,—буде розладнане і дезорганізоване вкрай. Треба, нарешті, зрозуміти, що товари виробляються кінець кінцем не для виробництва, а для споживання. У нас бували випадки, коли товарів і продуктів було не мало, але вони не тільки не доходили до споживача, а продовжували роками гуляти в бюрократичних закутках так званої товаропровідної сітки—осторонь від споживача. Зрозуміло, що при цих умовах промисловість і сільське господарство втрачали всякий стимул до розширення виробництва, товаропровідна сітка затоварювалась, а робітники і селяни залишались без товарів і продуктів. В результаті—розладнання економічного життя країни, незважаючи на наявність товарів і продуктів. Щоб економічне життя країни могло забити джерелом,

а промисловість і сільське господарство мали стимул до дальшого зростання своєї продукції, треба мати ще одну умову, а саме,— розгорнутий **товарооборот** між містом і селом, між районами і областями країни, між різними галузями народного господарства. Треба, щоб країна була вкрита багатою сіткою торговельних баз, магазинів, крамниць. Треба, щоб по каналах цих баз, магазинів, крамниць безупинно циркулювали товари від місць виробництва до споживача. Треба, щоб до цієї справи були залучені і державна торговельна сітка, і кооперативна торговельна сітка, і місцева промисловість, і колгоспи, і одноосібні селяни.

Це й називається у нас розгорнутою **радянською торгівлею**, торгівлею **без** капіталістів, торгівлею **без** спекулянтів.

Як бачите, розгортання радянської торгівлі є тим найактуальнішим завданням, без розв'язання якого неможливо далі рухатися вперед.

І все ж, незважаючи на цілковиту очевидність цієї істини, партії довелося переборювати за звітний період цілий ряд перешкод на шляху до розгортання радянської торгівлі, які стисло можна було б формулювати, як результат вивиху ума у однієї частини комуністів у питаннях про необхідність і значення радянської торгівлі.

Почати з того, що в рядах однієї частини комуністів все ще панує погордливе, зневажливе ставлення до торгівлі взагалі, до радянської торгівлі, зокрема. Ці, з дозволу сказати, комуністи розглядають радянську торгівлю, як другорядну, нікчемну справу, а працівників торгівлі—як кінчених людей. Ці люди,

очевидно, не розуміють, що своїм погордливим ставленням до радянської торгівлі вони виражають не більшовицькі погляди, а погляди захудалих дворян, які мають велику амбіцію, але позбавлені всякої амуніції. (Оплески.) Ці люди не розуміють, що радянська торгівля є наша, рідна, більшовицька справа, а працівники торгівлі, в тому числі працівники прилавка, якщо тільки вони працюють чесно,—є провідниками нашої, революційної, більшовицької справи. (Оплески.) Зрозуміло, що партії довелося злегка погромити цих, з дозволу сказати, комуністів, а їх дворянські забобони—кинути в помийну яму. (Тривалі оплески.)

Довелося перебороти, далі, забобони іншого роду. Мова йде про лівацьке базікання, яке має обіг серед однієї частини наших працівників, про те, що радянська торгівля є нібито пройдена стадія, що нам треба налагодити прямий продуктообмін, що гроші будуть скоро скасовані, бо вони перетворилися нібито в прості розрахункові знаки, що ні для чого розвивати торгівлю, якщо стукає в двері прямий продуктообмін. Слід відзначити, що це лівацько-дрібнобуржуазне базікання, яке грає на руку капіталістичним елементам, що намагаються зірвати розгортання радянської торгівлі, має обіг не тільки серед однієї частини «червоних професорів», але й серед деяких працівників торгівлі. Звичайно, смішно і забавно, що ці люди, нездатні налагодити найпростішу справу радянської торгівлі, базікають про свою готовність налагодити більш складну і важку справу прямого продуктообміну. Але дон-кіхоти тому й називаються дон-кіхотами, що вони позбавлені елементарного від-

чування життя. Ці люди, які так само далекі від марксизму, як небо від землі, очевидно, не розуміють, що гроші залишаться у нас ще довго, аж до завершення першої стадії комунізму,—соціалістичної стадії розвитку. Вони не розуміють, що гроші є тим інструментом буржуазної економіки, який взяла в свої руки Радянська влада і пристосувала до інтересів соціалізму для того, щоб розгорнути на всю широчінь радянську торгівлю і підготувати тим самим умови для прямого продуктообміну. Вони не розуміють, що продуктообмін може прийти лише на зміну і в результаті ідеально налагодженої радянської торгівлі, чого у нас нема і в помині і що не скоро буде у нас. Зрозуміло, що партія, прагнучи організувати розгорнуту радянську торгівлю, визнала за необхідне погромити і цих «лівих» виродків, а їх дрібнобуржуазне базікання—пустити на вітер.

Довелося, далі, перебороти нездорові звички торговельних працівників до механічного розподілу товарів, ліквідувати нехтування вимогами асортименту і вимогами споживача, ліквідувати механічне засилання товарів, знеосібку в торгівлі. З цією метою були відкриті торговельні бази, обласні і міжрайонні, відкриті десятки тисяч нових магазинів і рундуків.

Довелося ліквідувати, далі, монопольне становище кооперації на ринку, в зв'язку з чим зобов'язали всі наркомати відкрити торгівлю власними товарами, а Наркомпостач—розгорнути широку комерційну торгівлю сільськогосподарськими продуктами, що привело, з одного боку, порядком змагання, до поліпшення торгівлі в кооперації, а з другого боку —

до зниження цін на ринку, до оздоровлення ринку.

Розгорнули широку сітку їдалень із зниженими цінами на продаваний товар («громадське харчування»), організували відділи робітничого постачання («ВРП») при заводах і фабриках з відкріпленням від заводського постачання елементів, які не мають відношення до заводу, причому по самій тільки системі Наркомважу довелося відкріпити не менш як 500 тисяч сторонніх елементів.

Налагодили єдиний централізований банк короткострокового кредиту—Державний банк з 2 тисячами 200 районних філій на місцях, здатних фінансувати торговельні операції.

В результаті цих заходів ми маємо за звітний період:

а) ріст сітки магазинів і торговельних рундуків з 184 тисяч 662 одиниць у 1930 році до 277 тисяч 974 у 1933 році;

б) новостворену сітку обласних торговельних баз у кількості 1 тисячі 11 одиниць і міжрайонних торговельних баз у кількості 864 одиниць;

в) новостворену сітку ВРП у кількості 1 тисячі 600 одиниць;

г) ріст сітки комерційних магазинів по торгівлі хлібом, яка охоплює тепер 330 міст;

д) ріст сітки їдалень громадського харчування, яка охоплює тепер 19 мільйонів 800 тисяч споживачів;

е) ріст товарообороту по державній і кооперативній лінії з включенням їдалень громадського харчування з 18 мільярдів 900 мільйонів карбованців

у 1930 році до 49 мільярдів карбованців у 1933 році.

Було б помилкою думати, що всього цього розгорнення радянської торгівлі досить, щоб задовольнити потреби нашої економіки. Навпаки, тепер більше, ніж будь-коли, стає ясним, що нинішній стан товарообороту не може задовольнити наших потреб. Через це завдання полягає в тому, щоб розгорнути далі радянську торгівлю, втягнути в цю справу місцеву промисловість, посилити колгоспно-селянську торгівлю і добитися нових вирішальних успіхів у галузі піднесення радянської торгівлі.

Треба, проте, відзначити, що справа не може обмежитися самим тільки розгортанням радянської торгівлі. Якщо розвиток нашої економіки упирається в розвиток товарообороту, в розвиток радянської торгівлі, то розвиток радянської торгівлі в свою чергу упирається в розвиток нашого транспорту як залізничного і водного, так і автомобільного. Може трапитися, що товари є, є повна можливість розгорнути товарооборот, але транспорт не встигає за розвитком товарообороту і відмовляється везти вантажі. Як відомо, воно так і буває у нас часто-густо. Тому, транспорт є тим вузьким місцем, об яке може спіткнутися, та, мабуть, вже починає спотикатися вся наша економіка і, насамперед, наш товарооборот.

Правда, залізничний транспорт збільшив свій вантажооборот з 133,9 мільярда тонно-кілометрів у 1930 році до 172 мільярдів тонно-кілометрів у 1933 році. Але цього мало, надто мало для нас, для нашої економіки.

Водний транспорт збільшив свій вантажооборот з 45,6 мільярда тонно-кілометрів у 1930 році до 59,9 мільярда тонно-кілометрів у 1933 році. Але цього мало, надто мало для нашої економіки.

Я вже не кажу про автомобільний транспорт, парк якого збільшився з 8 тисяч 800 автомобілів (вантажних і легкових) у 1913 році до 117 тисяч 800 автомобілів наприкінці 1933 року. Цього так мало для нашого народного господарства, що сором навіть говорити про це.

Не може бути сумніву, що всі ці види транспорту могли б працювати багато краще, коли б органи транспорту не хворіли на відому хворобу, яка називається канцелярсько-бюрократичним методом керівництва. Тим-то, крім того, що треба допомогти транспортові людьми і коштами, завдання полягає в тому, щоб викоренити в органах транспорту бюрократично-канцелярське ставлення до справи і зробити їх більш оперативними.

Товариші! Ми добилися того, що основні питання промисловості розв'язані правильно, і промисловість стоїть тепер твердо на ногах. Ми добилися того, що основні питання сільського господарства також розв'язані правильно, і сільське господарство—ми можемо сказати це прямо—також стоїть тепер твердо на ногах. Але ми можемо втратити ці досягнення, якщо наш товарооборот почне кульгати, і транспорт стане у нас гирею на ногах. Тому завдання розгортання товарообороту і рішучого поліпшення транспорту є тим черговим і найактуальнішим завданням, без розв'язання якого ми не можемо рухатися вперед.

III

ПАРТІЯ

Переходжу до питання про партію.

Цей з'їзд *проходить під прапором повної перемоги ленінізму, під прапором ліквідації решток антиленінських угруповань.*

Розбита і розсіяна антиленінська група троцькістів. Її організатори тиняються тепер за кордоном на задвірках буржуазних партій.

Розбита і розсіяна антиленінська група правих ухильників. Її організатори давно вже відреклися від своїх поглядів і тепер всіляко стараються загладити свої гріхи перед партією.

Розбиті і розсіяні націонал-ухильницькі угруповання. Їх організатори або остаточно спаялися з інтервенціоністською еміграцією, або повинилися.

Більшість прихильників цих антиреволюційних груп змушена була визнати правильність лінії партії і капітулювала перед партією.

Якщо на XV з'їзді [78] приходилося ще доводити правильність лінії партії і вести боротьбу з певними антиленінськими угрупованнями, а на XVI з'їзді—добивати останніх прибічників цих угруповань, то на цьому з'їзді—і доводити нічого, та, мабуть—і бити нікого. Всі бачать, що лінія партії перемогла. (Грім оплесків.)

Перемогла політика індустріалізації країни. Її результати для всіх тепер очевидні. Що можна заперечити проти цього факту?

Перемогла політика ліквідації куркульства і суцільної колективізації. Її результати також очевидні для всіх. Що можна заперечити проти цього факту?

Доведено на досвіді нашої країни, що перемога соціалізму в одній, окремо взятій країні—цілком можлива. Що можна заперечити проти цього факту?

Очевидно, що всі ці успіхи і, насамперед, перемога п'ятирічки остаточно деморалізували і розбили вщент всі і всякі антиленінські угруповання.

Треба визнати, що партія згуртована тепер воєдино, як ніколи раніше. (*Бурхливі, довготривалі оплески.*)

1. ПИТАННЯ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНОГО КЕРІВНИЦТВА

Чи значить це, проте, що боротьба закінчена і дальший наступ соціалізму відпадає, як зайва річ?

Ні, не значить.

Чи значить це, що у нас все в партії гаразд, ніяких ухилів не буде в ній більше і—виходить—можна тепер спочити на лаврах?

Ні, не значить.

Ворогів партії, опортуністів усіх мастей, націонал-ухильників всякого роду—розбили. Але залишки їх ідеології живуть ще в головах окремих членів партії і нерідко дають про себе знати. Партію не можна розглядати, як щось відірване від навколишніх людей. Вона живе і подвизається в середовищі, що оточує її. Не дивно, що в партію проникають нерідко ззовні нездорові настрої. А грунт для таких настроїв без-

перечно є в нашій країні, хоч би тому, що у нас все ще існують деякі проміжні верстви населення як у місті, так і на селі, які становлять живильне середовище для таких настроїв.

XVII конференція нашої партії [79] сказала, що одно з основних політичних завдань при здійсненні другої п'ятирічки полягає в «подоланні пережитків капіталізму в економіці і свідомості людей». Це цілком правильна думка. Але чи можна сказати, що ми вже подолали всі пережитки капіталізму в економіці? Ні, не можна цього сказати. Тим більше не можна сказати, що ми подолали пережитки капіталізму в свідомості людей. Не можна цього сказати не тільки тому, що свідомість людей в її розвитку відстає від їх економічного становища, але й тому, що все ще існує капіталістичне оточення, яке старається оживляти і підтримувати пережитки капіталізму в економіці і свідомості людей в СРСР і проти якого ми, більшовики, повинні весь час тримати порох сухим.

Зрозуміло, що ці пережитки не можуть не бути сприятливим грунтом для оживлення ідеології розбитих антиленінських груп у головах окремих членів нашої партії. Додайте до цього не дуже високий теоретичний рівень більшості членів нашої партії, слабу ідеологічну роботу партійних органів, завантаженість наших партійних працівників чисто практичною роботою, що відбирає у них можливість поповнити свій теоретичний багаж,—і ви зрозумієте, звідки береться та плутанина по ряду питань ленінізму в головах окремих членів партії, яка нерідко проникає в нашу пресу і яка полегшує справу оживлення залишків ідеології розбитих антиленінських груп.

Ось чому не можна говорити, що боротьба закінчена і немає більше необхідності в політиці наступу соціалізму.

Можна було б взяти ряд питань ленінізму і продемонструвати на них—наскільки ще живучі серед деяких членів партії залишки ідеології розбитих антиленінських груп.

Взяти, наприклад, питання про побудову **безкласового соціалістичного суспільства.** XVII конференція партії сказала, що ми йдемо до створення безкласового, соціалістичного суспільства. Зрозуміло, що безкласове суспільство не може прийти порядком, так би мовити, самопливу. Його треба завоювати і побудувати зусиллями всіх трудящих—шляхом посилення органів диктатури пролетаріату, шляхом розгортання класової боротьби, шляхом знищення класів, шляхом ліквідації решток капіталістичних класів, у боях з ворогами як внутрішніми, так і зовнішніми.

Справа, здається, ясна.

А тимчасом, кому не відомо, що проголошення цієї ясної і елементарної тези ленінізму породило чималу плутанину в головах і нездорові настрої серед однієї частини членів партії? Тезу про наше просування до безкласового суспільства, дану, як лозунг, вони зрозуміли, як стихійний процес. І вони прикидали: якщо безкласове суспільство, то значить—можна ослабити класову боротьбу, можна ослабити диктатуру пролетаріату і взагалі покінчити з державою, яка все одно мусить відмерти найближчим часом. І вони приходили в теляче захоплення, сподіваючись, що скоро не буде ніяких класів,—значить не буде класової боротьби,—значить не буде турбот і хвилю-

вань,—значить можна скласти зброю і піти на бокову—спати, дожидаючи пришестя безкласового суспільства. (Загальний сміх всього залу.)

Не може бути сумніву, що ця плутанина в головах і ці настрої, як дві каплі води, схожі на відомі погляди правих ухильників, за якими старе повинно самопливом врости в нове, і одного чудового дня ми непомітно повинні опинитися в соціалістичному суспільстві.

Як бачите, залишки ідеології розбитих антиленінських груп цілком здатні до оживлення і далеко ще не втратили своєї живучості.

Зрозуміло, що якби ця плутанина в поглядах і ці небільшовицькі настрої оволоділи більшістю нашої партії, партія була б демобілізована і роззброєна.

Візьмемо, далі, питання про сільськогосподарську **артіль** і сільськогосподарську **комуну**. Тепер всі визнають, що артіль є при нинішніх умовах єдино правильною формою колгоспного руху. І це цілком зрозуміло: а) артіль правильно поєднує особисті, побутові інтереси колгоспників з їх громадськими інтересами, б) артіль вдало пристосовує особисті, побутові інтереси—до громадських інтересів, полегшуючи тим самим виховання вчорашніх одноосібників в дусі колективізму.

На відміну від артілі, де усуспільнені тільки засоби виробництва, в комунах до останнього часу були усуспільнені не тільки засоби виробництва, але й побут кожного члена комуни, тобто члени комуни на відміну від членів артілі не мали в особистому володінні домашню птицю, дрібну худобу, корову, зерно, присадибну землю. Це значить, що в комунах

особисті, побутові інтереси членів не стільки враховувалися і поєднувалися з інтересами громадськими, скільки заглушалися останніми в інтересах дрібнобуржуазної зрівнялівки. Зрозуміло, що ця обставина є найслабшою стороною комун. Цим, власне, і пояснюється, що комуни не мають великого поширення і трапляються лише одиницями і десятками. З цієї ж причини комуни, щоб відстояти своє існування і не розвалитись, були змушені відмовитись від усуспільнення побуту, починають працювати за трудоднями, стали видавати зерно додому, допускають особисте володіння домашньою птицею, дрібною худобою, коровою і т. д., але з цього виходить, що комуни фактично перейшли на становище артілей. І в цьому немає нічого поганого, бо цього вимагають інтереси здорового розвитку масового колгоспного руху.

Це не значить, звичайно, що комуна взагалі не потрібна, що вона не є більше вищою формою колгоспного руху. Ні, комуна потрібна і вона, звичайно, є вищою формою колгоспного руху, але не нинішня комуна, яка виникла на базі нерозвиненої техніки і недостачі продуктів і яка сама переходить на становище артілі, а—майбутня комуна, яка виникне на базі більш розвиненої техніки і достатку продуктів. Нинішня сільськогосподарська комуна виникла на основі мало розвиненої техніки і недостачі продуктів. Цим, власне, і пояснюється, що вона практикувала зрівнялівку і мало зважала на особисті, побутові інтереси своїх членів, через що вона змушена тепер перейти на становище артілі, де розумно поєднуються особисті і громадські інтереси колгоспників. Майбутня комуна виросте з розвиненої і за-

можної артілі. Майбутня сільськогосподарська комуна виникне тоді, коли на полях і в фермах артілі буде достаток зерна, худоби, птиці, овочів і всяких інших продуктів, коли при артілях заведуться механізовані пральні, сучасні кухні-їдальні, хлібозаводи і т. д., коли колгоспник побачить, що йому вигідніше одержувати м'ясо і молоко з ферми, ніж заводити свою корову і дрібну худобу, коли колгоспниця побачить, що їй вигідніше обідати в їдальні, брати хліб з хлібозаводу і одержувати виправу білизну з громадської пральні, ніж самій займатися цією справою. Майбутня комуна виникне на базі більш розвиненої техніки і більш розвиненої артілі, на базі достатку продуктів. Коли це буде? Звичайно, не скоро. Але це буде. Було б злочином штучно прискорювати процес переростання артілі в майбутню комуну. Це сплутало б усі карти і полегшило б справу наших ворогів. Процес переростання артілі в майбутню комуну повинен відбуватися поступово, в міру того, як усі колгоспники будуть переконуватися в необхідності такого переростання.

Так стоїть справа з питанням про артіль і комуну.

Справа, здавалося б, ясна і майже елементарна.

А тимчасом, серед однієї частини членів партії є чимала плутанина в цьому питанні. Вважають, що, оголосивши артіль основною формою колгоспного руху, партія віддалилася від соціалізму, відступила назад від комуни, від вищої форми колгоспного руху — до нижчої. Чому, постає питання? Тому, виявляється, що в артілі немає рівності, бо там зберігається різниця в потребах і в особистому побуті членів артілі, тоді як у комуні є рівність, бо там зрівняні і потреби

і особисте побутове становище її членів. Але, по-перше, у нас немає більше таких комун, де б існували зрівняння, зрівнялівка в галузі потреб і особистого побуту. Практика показала, що комуни напевно загинули б, якби вони не відмовились від зрівнялівки і не перейшли на ділі на становище артілі. Отже, нічого посилатися на те, чого немає вже в природі. По-друге, всякому ленінцеві відомо, коли він тільки справжній ленінець, що зрівнялівка в галузі потреб і особистого побуту є реакційне дрібнобуржуазне безглуздя, гідне якої-небудь первісної секти аскетів, але не соціалістичного суспільства, організованого по-марксистському, бо не можна вимагати, щоб в усіх людей були однакові потреби і смаки, щоб усі люди в своєму особистому побуті жили за одним зразком. І нарешті: хіба серед робітників не зберігається різниця як у потребах, так і в їх особистому побуті? Чи значить це, що робітники стоять далі від соціалізму, ніж члени сільськогосподарських комун?

Ці люди, очевидно, думають, що соціалізм вимагає зрівнялівки, зрівняння, нівелювання потреб і особистого побуту членів суспільства. Нічого й казати, що таке припущення не має нічого спільного з марксизмом, ленінізмом. Під рівністю марксизм розуміє не зрівнялівку в галузі особистих потреб і побуту, а знищення класів, тобто а) рівне визволення всіх трудящих від експлуатації після того, як капіталісти скинуті й експропрійовані, б) рівне скасування для всіх приватної власності на засоби виробництва після того, як вони передані у власність всього суспільства, в) рівний обов'язок усіх працювати по своїх здіб-

ностях і рівне право всіх трудящих одержувати за це по їх праці (**соціалістичне** суспільство), г) рівний обов'язок всіх працювати по своїх здібностях і рівне право всіх трудящих одержувати за це по їх потребах (**комуністичне** суспільство). При цьому марксизм виходить з того, що смаки і потреби людей не бувають і не можуть бути однаковими і рівними щодо якості або щодо кількості ні в період соціалізму, ні в період комунізму.

Ось вам марксистське розуміння рівності.

Ніякої іншої рівності марксизм не визнавав і не визнає.

Робити звідси висновок, що соціалізм вимагає зрівнялівки, зрівнювання, нівелювання потреб членів суспільства, нівелювання їх смаків і особистого побуту, що за планом марксистів всі повинні ходити в однакових костюмах і їсти ті самі страви, в тій самій кількості,—значить говорити пошлості і зводити наклеп на марксизм.

Пора засвоїти, що марксизм є ворог зрівнялівки. Що в «Маніфесті Комуністичної партії» бичували Маркс і Енгельс примітивний утопічний соціалізм, називаючи його реакційним за його проповідь «загального аскетизму і грубої зрівняльності» [80]. Енгельс у своєму «Анти-Дюрінгу» присвятив цілий розділ бичуючій критиці «радикального зрівняльного соціалізму», висунутого Дюрінгом, як противагу проти марксистського соціалізму.

«Реальний зміст пролетарської вимоги рівності, — говорив Енгельс, — зводиться до вимоги **знищення класів.** Всяка вимога рівності, яка йде далі за це, неминуче приводить до безглуздя» [81].

Те саме говорить Ленін:

«Енгельс тисячу раз мав рацію, коли писав: поняття рівності **без** знищення класів є найдурніший і безглуздий передсуд. Буржуазні професори за поняття рівності намагалися нас обвинуватити в тому, ніби ми хочемо одну людину зробити рівною іншим. В цьому безглузді, яке вони самі вигадали, вони намагалися обвинуватити соціалістів. Але вони не знали через своє неуцтво, що соціалісти — і саме засновники сучасного наукового соціалізму, Маркс і Енгельс — говорили: рівність є пуста фраза, якщо під рівністю не розуміти знищення класів. Класи ми хочемо знищити, в цьому відношенні ми стоїмо за рівність. Але претендувати на те, що ми зробимо всіх людей рівними один одному, це пустісінька фраза і дурна вигадка інтелігента» (Промова **Леніна** «Про обман народу лозунгами свободи і рівності», т. XXIV, стор. 293—294 [82]).

Здається, ясно.

Буржуазні письменники охоче змальовують марксистський соціалізм, як стару царську казарму, де все підпорядковане «принципові» зрівнялівки. Але марксисти не можуть бути відповідальними за неуцтво і тупість буржуазних письменників.

Не може бути сумніву, що ця плутанина в поглядах у окремих членів партії відносно марксистського соціалізму і захоплення зрівнялівськими тенденціями сільськогосподарських комун схожі, як дві каплі води, на дрібнобуржуазні погляди наших лівацьких головотяпів, у яких ідеалізація сільськогосподарських комун доходила один час до того, що вони намагалися насадити комуни навіть на заводах і фабриках, де кваліфіковані і некваліфіковані робітники, працюючи кожний за своєю професією, повинні були віддавати зарплату в спільний котел і ділити її потім порівну. Відомо, яку шкоду заподіяли нашій

промисловості ці зрівнялівсько-хлоп'ячі вправи «лівих» головотяпів.

Як бачите, залишки ідеології розбитих антипартійних груп мають досить велику живучість.

Зрозуміло, що, якби ці лівацькі погляди перемогли в партії, партія перестала б бути марксистською, а колгоспний рух був би вкрай дезорганізований.

Або, наприклад, візьмемо питання про лозунг: **«зробити всіх колгоспників заможними».** Цей лозунг стосується не тільки колгоспників. Він ще більше стосується робітників, тому що ми хочемо зробити всіх робітників заможними,—людьми, які ведуть заможне і цілком культурне життя.

Здавалося б, справа ясна. Ні для чого було скидати капіталізм у жовтні 1917 року і будувати соціалізм на протязі ряду років, якщо не доб'ємося того, щоб люди жили у нас в достатку. Соціалізм означає не злидні і нестатки, а знищення злиднів і нестатків, організацію заможного і культурного життя для всіх членів суспільства.

А тимчасом, цей ясний і по суті справи елементарний лозунг викликав цілий ряд сумнівів, плутанину і нерозбериху серед однієї частини членів партії. Чи не є, кажуть вони, цей лозунг поверненням до старого, відкинутого партією лозунга: «збагачуйтесь»? Якщо всі стануть заможними, продовжують вони, і біднота перестане існувати,—на кого ж нам, більшовикам, спиратися в своїй роботі, як же ми будемо працювати без бідноти?

Може це й смішно, але існування таких наївних і антиленінських поглядів серед частини членів

партії є безперечний факт, на який не можна не зважати.

Ці люди, очевидно, не розуміють, що між лозунгом «збагачуйтесь» і лозунгом «зробити всіх колгоспників заможними» лежить ціла прірва. По-перше, збагачуватися можуть тільки **окремі** особи або групи, тоді як лозунг про заможне життя стосується не окремих осіб або груп, а **всіх** колгоспників. По-друге, збагачуються **окремі** особи або групи для того, щоб підкорити собі решту людей і **експлуатувати** їх, тоді як лозунг про заможне життя **всіх** колгоспників при наявності усуспільнення засобів виробництва в колгоспах **виключає** всяку можливість експлуатації одних другими. По-третє, лозунг «збагачуйтесь» був даний у період початкової стадії непу, коли капіталізм частково відновлювався, коли куркулі були в силі, в країні переважало одноосібне селянське господарство, а колгоспне господарство перебувало в зародковому стані, тоді як лозунг «зробити всіх колгоспників заможними» дано в останній стадії непу, коли капіталістичні елементи в промисловості знищені, куркулі на селі розгромлені, індивідуальне селянське господарство відтіснене на задній план, а колгоспи перетворені в пануючу форму сільського господарства. Я вже не кажу про те, що лозунг «зробити всіх колгоспників заможними» дано не ізольовано, а в нерозривному зв'язку з лозунгом «зробити колгоспи більшовицькими».

Чи не ясно, що лозунг «збагачуйтесь» означав по суті справи заклик—**відновити** капіталізм, тоді як лозунг «зробити всіх колгоспників заможними» означає заклик—**добити** останні залишки капіталізму

шляхом посилення економічної могутності колгоспів і перетворення всіх колгоспників у заможних трудівників? (Вигуки: «Правильно!».)

Чи не ясно, що між цими лозунгами нема і не може бути нічого спільного? (Вигуки: «Правильно!».)

Щодо того, що без існування бідноти немислимі нібито ні більшовицька робота, ні соціалізм, то це таке безглуздя, про яке ніяково навіть говорити. Ленінці спираються на бідноту, коли є капіталістичні елементи і є біднота, яку експлуатують капіталісти. Але коли капіталістичні елементи розгромлені, а біднота визволена від експлуатації, завдання ленінців полягає не в тому, щоб закріпити і зберегти бідність і бідноту, передумови існування яких уже знищені, а в тому, щоб знищити бідність і підняти бідноту до заможного життя. Було б безглуздям думати, що соціалізм може бути побудований на базі злиднів і нестатків, на базі скорочення особистих потреб і зниження рівня життя людей до рівня життя бідноти, яка до того ж сама не хоче більше залишатися біднотою і пре вгору до заможного життя. Кому потрібний такий, з дозволу сказати, соціалізм? Це був би не соціалізм, а карикатура на соціалізм. Соціалізм може бути побудований тільки на базі бурхливого зростання продуктивних сил суспільства, на базі достатку продуктів і товарів, на базі заможного життя трудящих, на базі бурхливого зростання культурності. Бо соціалізм, марксистський соціалізм, означає не скорочення особистих потреб, а всемірне їх розширення і розквіт, не обмеження або відмову від задоволення цих потреб, а всебічне і повне задоволення всіх потреб культурно-розвинених трудящих людей.

Не може бути сумніву, що ця плутанина в поглядах у окремих членів партії щодо бідноти і заможності є відбиття поглядів наших лівацьких головотяпів, які ідеалізують бідноту, як одвічну опору більшовизму при всіх і всяких умовах, і розглядають колгоспи, як арену запеклої класової боротьби.

Як бачите, і тут, в цьому питанні, залишки ідеології розбитих антипартійних груп все ще не втрачають своєї живучості.

Зрозуміло, що якби подібні головотяпські погляди здобули перемогу в нашій партії, колгоспи не мали б тих успіхів, яких вони добилися за останні два роки, і вони розвалилися б у найкоротший строк.

Або взяти, наприклад, **національне питання.** І тут також, в галузі національного питання, як і в галузі інших питань, у однієї частини партії є плутанина в поглядах, яка створює певну небезпеку. Я говорив про живучість пережитків капіталізму. Слід зауважити, що пережитки капіталізму в свідомості людей далеко більш живучі в галузі національного питання, ніж в будь-якій іншій галузі. Вони більш живучі, тому що мають можливість добре маскуватися в національному костюмі. Багато хто думає, що гріхопадіння Скрипника є поодинокий випадок, виняток з правила. Це невірно. Гріхопадіння Скрипника і його групи на Україні не є виняток. Такі ж вивихи спостерігаються у окремих товаришів і в інших національних республіках.

Що значить ухил до націоналізму,—все одно, чи йде мова про ухил до великоруського націоналізму чи про ухил до місцевого націоналізму? Ухил до

націоналізму є пристосування інтернаціоналістської політики робітничого класу до націоналістської політики буржуазії. Ухил до націоналізму відображає спроби «своєї», «національної» буржуазії підірвати Радянський лад і відновити капіталізм. Джерело у обох ухилів, як бачите,—спільне. Це—**відхід** від ленінського інтернаціоналізму. Якщо хочете тримати під огнем обидва ухили, треба бити, насамперед, по цьому джерелу, по тих, хто відходить від інтернаціоналізму—все одно—чи йде мова про ухил до місцевого націоналізму, чи про ухил до великоруського націоналізму. (Бурхливі оплески.)

Сперечаються про те, який ухил становить головну небезпеку, ухил до великоруського націоналізму чи ухил до місцевого націоналізму? При сучасних умовах це—формальна і тому пуста суперечка. Безглуздям було б давати придатний для всіх часів і умов готовий рецепт про головну і неголовну небезпеку. Таких рецептів немає взагалі в природі. Головну небезпеку становить той ухил, проти якого перестали боротися і якому дали, таким чином, розростися до державної небезпеки. (Тривалі оплески.)

На Україні ще зовсім недавно ухил до українського націоналізму не становив головної небезпеки, але коли перестали з ним боротися і дали йому розростися до того, що він зімкнувся з інтервенціоністами, цей ухил став головною небезпекою. Питання про головну небезпеку в галузі національного питання вирішується не пустопорожніми формальними суперечками, а марксистським аналізом стану справ у даний момент і вивченням тих помилок, які допущені в цій галузі.

Те саме треба сказати **про правий і «лівий» ухили** в галузі загальної політики. І тут, як і в інших галузях, є чимала плутанина в поглядах у окремих членів нашої партії. Іноді, ведучи боротьбу проти правого ухилу, відводять руку від «лівого» ухилу і ослабляють боротьбу з ним, гадаючи, що він не становить небезпеки або мало небезпечний. Це—серйозна і небезпечна помилка. Це—поступка «лівому» ухилові, недопустима для члена партії. Це тим більш недопустимо, що останнім часом «ліві» остаточно скотилися на позицію правих і по суті справи нічим від них уже не відрізняються.

Ми завжди заявляли, що «ліві»—це ті самі праві, які маскують свою правизну лівими фразами. Тепер «ліві» самі підтверджують цю нашу заяву. Візьміть торішні номери троцькістського «Бюллетеня». Чого вимагають і про що пишуть там пани троцькісти, в чому виражається їх «ліва» програма? Вони вимагають: **розпуску радгоспів,** як нерентабельних, **розпуску більшої частини колгоспів,** як дутих, **відмовлення від політики ліквідації куркульства, повернення до концесійної політики і здачі в концесію цілого ряду наших промислових підприємств,** як нерентабельних.

Ось вам програма мерзенних боягузів і капітулянтів, контрреволюційна програма відновлення капіталізму в СРСР!

Чим вона відрізняється від програми крайніх правих? Ясно, що нічим. Виходить, що «ліві» відкрито приєдналися до контрреволюційної програми правих для того, щоб скласти з ними блок і повести спільну боротьбу проти партії.

Як можна після цього говорити, що «ліві» не становлять небезпеки або мало небезпечні? Чи не ясно, що люди, які говорять таку нісенітницю, ллють воду на млин заклятих ворогів ленінізму?

Як бачите, і тут, в галузі ухилів від лінії партії,—все одно, чи йде мова про ухили по загальній політиці, чи про ухили в національному питанні,— пережитки капіталізму в свідомості людей, в тому числі в свідомості окремих членів нашої партії— мають достатню живучість.

Ось вам кілька серйозних і актуальних питань нашої ідейно-політичної роботи, з приводу яких в окремих прошарках партії є неясність поглядів, плутанина, а то й пряме відхилення від ленінізму. А це ж не єдині питання, на яких можна було б демонструвати плутанину в поглядах серед окремих членів партії.

Чи можна після цього говорити, що у нас все в партії гаразд?

Ясно, що не можна.

Наші завдання в галузі ідейно-політичної роботи:

1) Піднести теоретичний рівень партії на належну висоту;

2) Посилити ідеологічну роботу в усіх ланках партії;

3) Вести безустанну пропаганду ленінізму в рядах партії;

4) Виховувати парторганізації і оточуючий їх безпартійний актив в дусі ленінського інтернаціоналізму;

5) Не замазувати, а критикувати сміливо відхилення деяких товаришів від марксизму-ленінізму;

6) Систематично викривати ідеологію і залишки ідеології ворожих ленінізмові течій.

2. ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КЕРІВНИЦТВА

Я говорив про наші успіхи. Говорив про перемогу лінії партії як у галузі народного господарства й культури, так і в галузі подолання антиленінських угруповань в партії. Я говорив про всесвітньоісторичне значення нашої перемоги. Це не значить, проте, що перемогу здобуто скрізь і в усьому і вже розв'язано всі питання. Таких успіхів і перемог взагалі не буває в природі. Нерозв'язаних питань і прогалин всякого роду лишається у нас ще не мало. Попереду у нас—купа завдань, які вимагають розв'язання. Але це безсумнівно означає, що більша частина невідкладних чергових завдань вже розв'язана з успіхом, і в цьому розумінні величезна перемога нашої партії не підлягає сумніву.

Та ось питання: як створювалась ця перемога, як вона добувалася на ділі, якою боротьбою, якими зусиллями?

Дехто думає, що досить виробити правильну лінію партії, проголосити її привселюдно, викласти її у вигляді загальних тез та резолюцій і проголосувати її одноголосно, щоб перемога прийшла сама собою, так би мовити, самопливом. Це, звичайно, невірно. Це велика помилка. Так можуть думати тільки непоправні бюрократи і канцеляристи. Насправді, ці успіхи і перемоги були здобуті не порядком самопливу, а порядком запеклої боротьби

за проведення лінії партії. Перемога ніколи не приходить сама,—її звичайно притягують. Хороші резолюції і декларації за генеральну лінію партії—це тільки початок справи, бо вони означають лише бажання перемогти, але не саму перемогу. Після того, як дано правильну лінію, після того, як дано правильне розв'язання питання, успіх справи залежить від організаційної роботи, від організації боротьби за проведення в життя лінії партії, від правильного добору людей, від перевірки виконання рішень керівних органів. Без цього правильна лінія партії і правильні рішення рискують зазнати серйозної шкоди. Більше того: після того, як дано правильну політичну лінію, організаційна робота вирішує все, в тому числі і долю самої політичної лінії,—її виконання, або її провал.

Насправді перемога була здобута і завойована шляхом систематичної і жорстокої боротьби з усякого роду труднощами на шляху до проведення лінії партії, шляхом подолання цих труднощів, шляхом мобілізації партії і робітничого класу на справу подолання труднощів, шляхом організації боротьби за подолання труднощів, шляхом усунення непридатних працівників і добору кращих, здатних повести боротьбу з труднощами.

Що це за труднощі і де вони гніздяться?

Ці труднощі є труднощами нашої організаційної роботи, труднощами нашого організаційного керівництва. Вони гніздяться в нас самих, в наших керівних працівниках, в наших організаціях, в апаратах наших партійних, радянських, господарських, профспілкових, комсомольських і всяких інших організацій.

Треба зрозуміти, що сила і авторитет наших партійно-радянських, господарських і всяких інших організацій та їх керівників виросли до небувалої міри. І саме тому, що їх сила і авторитет виросли до небувалої міри,—від їх роботи залежить тепер все або майже все. Посилання на так звані об'єктивні умови не має виправдання. Після того, як правильність політичної лінії партії підтверджена досвідом ряду років, а готовність робітників і селян підтримати цю лінію не викликає більше сумнівів,—роль так званих об'єктивних умов звелася до мінімуму, тоді як роль наших організацій та їх керівників стала вирішальною, виключною. А що це значить? Це значить, що відповідальність за наші прориви і хиби в роботі лягає віднині на дев'ять десятих не на «об'єктивні» умови, а на нас самих, і тільки на нас.

Ми маємо в партії більш як два мільйони членів і кандидатів. Ми маємо в комсомолі більш як чотири мільйони членів і кандидатів. Ми маємо понад три мільйони робітничих і селянських кореспондентів. В Тсоавіахімі є у нас більше 12 мільйонів членів. У профспілках—понад 17 мільйонів членів. Цим організаціям зобов'язані ми нашими успіхами. І якщо, незважаючи на наявність таких організацій і таких можливостей, які полегшують досягнення успіхів, ми маємо не мало хиб у роботі і не малу кількість проривів, то винні в цьому тільки ми, наша організаційна робота, наше погане організаційне керівництво.

Бюрократизм і канцелярщина апаратів управління; базікання про «керівництво взагалі» замість живого і конкретного керівництва; функціональна будова

організацій і відсутність особистої відповідальності; знеосібка в роботі і зрівнялівка в системі зарплати; відсутність систематичної перевірки виконання; боязнь самокритики,—ось де джерела наших труднощів, ось де гніздяться тепер наші труднощі.

Було б наївно думати, що можна побороти ці труднощі за допомогою резолюцій і постанов. Бюрократи і канцеляристи давно вже набили руку на тому, щоб на словах продемонструвати вірність рішенням партії й уряду, а на ділі—покласти їх під сукно. Щоб побороти ці труднощі, треба було ліквідувати відставання нашої організаційної роботи від вимог політичної лінії партії, треба було піднести рівень організаційного керівництва в усіх сферах народного господарства до рівня політичного керівництва, треба було добитися того, щоб наша організаційна робота забезпечувала практичне проведення в життя політичних лозунгів і рішень партії.

Щоб побороти ці труднощі і добитися успіхів, треба було **організувати** боротьбу за подолання цих труднощів, треба було залучити маси робітників і селян до цієї боротьби, треба було мобілізувати саму партію, треба було очистити партію і господарські організації від ненадійних, нестійких елементів, від переродженців.

Що потрібно було для цього?

Нам треба було организувати:

1) Розгортання самокритики і викриття хиб у нашій роботі;

2) Мобілізацію партійних, радянських, господарських, профспілкових і комсомольських організацій на боротьбу з труднощами;

3) Мобілізацію робітничо-селянських мас на боротьбу за проведення в життя лозунгів і рішень партії й уряду;

4) Розгортання змагання і ударництва серед трудящих;

5) Широку сітку політвідділів МТС та радгоспів і наближення партійно-радянського керівництва до села;

6) Розкрупнення наркоматів, головних управлінь і трестів і наближення господарського керівництва до підприємства;

7) Знищення знеосібки в роботі і ліквідацію зрівнялівки в системі зарплати;

8) Знищення «функціоналки», посилення особистої відповідальності і настанову на ліквідацію колегій;

9) Посилення перевірки виконання і настанову на реорганізацію ЦКК і РСІ в дусі дальшого посилення перевірки виконання;

10) Пересунення кваліфікованих працівників з канцелярії ближче до виробництва;

11) Викриття і вигнання з апаратів управління непоправних бюрократів і канцеляристів;

12) Зняття з постів порушників рішень партії й уряду, окозамилювачів та базік і висування на їх місце нових людей—людей діла, здатних забезпечити конкретне керівництво дорученою роботою і зміцнення партійно-радянської дисципліни;

13) Чистку радянсько-господарських організацій і скорочення їх штатів;

14) Нарешті, чистку партії від ненадійних людей та переродженців.

Ось в основному ті засоби, які повинна була висунути партія для того, щоб побороти труднощі, піднести рівень нашої організаційної роботи до рівня політичного керівництва і забезпечити, таким чином, проведення в життя лінії партії.

Ви знаєте, що ЦК нашої партії саме так і вів свою організаційну роботу за звітний період.

ЦК керувався при цьому геніальною думкою Леніна про те, що головне в організаційній роботі— **добір людей і перевірка виконання.**

Щодо добору людей і усунення тих, які не виправдали себе, я хотів би сказати кілька слів.

Крім непоправних бюрократів і канцеляристів, з приводу усунення яких у нас нема ніяких незгод, є у нас ще два типи працівників, які гальмують нашу роботу, заважають нашій роботі і не дають нам рухатися вперед.

Один тип працівників—це люди з певними заслугами в минулому, люди, які стали вельможами, люди, які вважають, що партійні і радянські закони писані не для них, а для дурнів. Це ті самі люди, які не вважають за свій обов'язок виконувати рішення партії і уряду і які руйнують, таким чином, основи партійної і державної дисципліни. На що вони розраховують, порушуючи партійні і радянські закони? Вони надіються на те, що Радянська влада не зважиться зачепити їх через їх старі заслуги. Ці вельможі, які зазналися, думають, що вони незамінні і що вони можуть безкарно порушувати рішення керівних органів. Як бути з такими працівниками? Їх треба без вагань знімати з керівних постів, незважаючи на їх заслуги в минулому. (В и г у к и:

«Правильно!».) Їх треба усувати, переводячи на нижчу посаду, і опубліковувати про це в пресі. (Вигуки: «Правильно!».) Це необхідно для того, щоб збити пиху з цих вельмож-бюрократів, які зазналися, і поставити їх на місце. Це необхідно для того, щоб зміцнити партійну і радянську дисципліну в усій нашій роботі. (Вигуки: «Правильно!». Оплески.)

А тепер про другий тип працівників. Я маю на увазі тип базік, я сказав би, чесних базік (сміх), людей чесних, відданих Радянській владі, але не здатних керувати, не здатних що-небудь організувати. У мене торік була розмова з одним таким товаришем, дуже шановним товаришем, але непоправним базікою, здатним потопити в базіканні всяке живе діло. Ось вона, ця розмова.

Я: Як у вас стоїть справа з сівбою?

Він: З сівбою, товаришу Сталін? Ми мобілізувались. (Сміх.)

Я: Ну, і що ж?

Він: Ми поставили питання руба. (Сміх.)

Я: Ну, а далі як?

Він: У нас є перелом, товаришу Сталін, скоро буде перелом. (Сміх.)

Я: А все-таки?

Він: У нас намічаються зрушення. (Сміх.)

Я: Ну, а все-таки, як у вас з сівбою?

Він: З сівбою у нас поки що нічого не виходить, товаришу Сталін. (Загальний регіт.)

Ось вам фізіономія базіки. Вони мобілізувались, поставили питання руба, у них і перелом, і зрушення, а справа не рушає з місця.

Точнісінько так, як схарактеризував недавно один український робітник стан однієї організації, коли його спитали про наявність лінії в цій організації: «Що ж, лінія... лінія, звичайно, є, тільки роботи не видно». (Загальний сміх.) Очевидно, що ця організація теж має своїх чесних базік.

І коли знімаєш з постів таких базік, відсилаючи їх далі від оперативної роботи, вони розводять руками і дивуються: «За що ж нас знімають? Хіба ми не зробили всього того, що необхідне для справи, хіба ми не зібрали зліт ударників, хіба ми не проголосили на конференції ударників лозунгів партії й уряду, хіба ми не обрали весь склад Політбюро ЦК до почесної президії (загальний сміх), хіба не послали привітання товаришеві Сталіну,—чого ж ще хочете від нас?». (Загальний регіт.)

Як бути з цими непоправними базіками? Адже коли їх лишити на оперативній роботі, вони здатні потопити всяке живе діло в потоці водянистих і нескінченних промов. Очевидно, що їх треба знімати з керівних постів і ставити на іншу, не оперативну роботу. Базікам не місце на оперативній роботі. (Вигуки: «Правильно!». Оплески.)

Як спрямовував ЦК справу добору людей у радянських і господарських організаціях і як він вів справу зміцнення перевірки виконання,—я вже доповів коротко. Докладніше доповість вам товариш Каганович по третьому пункту порядку денного з'їзду.

Щодо дальшої роботи по посиленню перевірки виконання, то про це я хотів би сказати кілька слів.

Правильна організація перевірки виконання має вирішальне значення в справі боротьби з

бюрократизмом і канцелярщиною. Чи проводяться рішення керівних організацій чи кладуться під сукно бюрократами і канцеляристами? Чи проводяться вони правильно чи перекручуються? Чи працює апарат чесно і по-більшовицькому чи крутиться на холостому ходу,—про все це можна узнати вчасно лише в результаті добре поставленої перевірки виконання. Добре поставлена перевірка виконання—це той прожектор, який допомагає освітлювати стан роботи апарату в усякий час і виводити на світ божий бюрократів і канцеляристів. Можна з певністю сказати, що дев'ять десятих наших прогалин і проривів пояснюється відсутністю правильно поставленої перевірки виконання. Не може бути сумніву, що при наявності такої перевірки виконання прогалини і прориви були б напевно попереджені.

Але, щоб перевірка виконання досягла мети, необхідні принаймні дві умови: по-перше,—щоб перевірка виконання була систематична, а не епізодична; по-друге,—щоб на чолі справи перевірки виконання в усіх ланках партійно-радянських і господарських організацій стояли не другорядні особи, а досить авторитетні люди,—самі керівники організації.

Найбільше значення має правильна організація перевірки виконання для центральних керівних установ. РСІ по своїй організації не може задовольняти вимогам добре поставленої перевірки виконання. Кілька років тому, коли наша господарська робота була простіша і менш задовільна і коли можна було розраховувати на можливість **інспектування** роботи всіх наркоматів і всіх госпорганізацій, РСІ була на місці. Але тепер, коли наша господарська робота розрослась

і стала складнішою, і коли немає вже ні необхідності, ні можливості **інспектувати** її з одного центра, РСІ повинна перебудуватися. Нам потрібна тепер не інспекція, а перевірка виконання рішень центра,— нам потрібний тепер **контроль** над виконанням рішень центра. Нам потрібна тепер така організація, яка, не ставлячи собі універсальної мети інспектувати всіх і вся, могла б зосередити всю свою увагу на роботі по контролю, на роботі по перевірці виконання рішень центральних установ Радянської влади. Такою організацією може бути тільки Комісія Радянського Контролю при РНК Союзу РСР, яка працює за завданнями РНК і має на місцях незалежних від місцевих органів представників. А щоб у неї був достатній авторитет і щоб вона могла в разі потреби притягти до відповідальності будь-якого відповідального працівника,—необхідно, щоб кандидати в члени Комісії Радянського Контролю намічалися з'їздом партії і затверджувалися РНК та ЦВК Союзу РСР. Я думаю, що тільки така організація могла б зміцнити радянський контроль і радянську дисципліну.

Щодо ЦКК, то, як відомо, вона була створена насамперед і головним чином для попередження розколу в партії. Ви знаєте, що небезпека розколу дійсно існувала у нас один час. Ви знаєте, що ЦКК та її організаціям удалося відвернути небезпеку розколу. Але тепер у нас немає більше небезпеки розколу. Але зате у нас є тепер настійна необхідність такої організації, яка могла б зосередити головну свою увагу на роботі по перевірці виконання рішень партії та її Центрального Комітету. Такою організацією може бути тільки Комісія Партійного Контролю при

ЦК ВКП(б), яка працює за завданнями партії та її ЦК і має на місцях незалежних від місцевих організацій представників. Зрозуміло, що така відповідальна організація повинна мати великий авторитет. А щоб вона мала достатній авторитет і щоб вона могла притягати до відповідальності будь-якого відповідального працівника, що провинився, в тому числі і членів ЦК,—необхідно, щоб членів цієї Комісії міг обирати і усувати лише найвищий орган партії—з'їзд партії. Не може бути сумніву, що така організація буде цілком здатна забезпечити контроль над виконанням рішень центральних органів партії і зміцнити партійну дисципліну.

Так стоїть справа з питаннями організаційного керівництва.

Наші завдання в галузі організаційної роботи:

1) Підганяти і надалі нашу організаційну роботу до вимог політичної лінії партії;

2) Піднести організаційне керівництво до рівня політичного керівництва;

3) Добитися того, щоб організаційне керівництво повністю забезпечувало проведення в життя політичних лозунгів і рішень партії.

* * *

Я кінчаю, товариші, звітну доповідь.

Які випливають з неї висновки?

Тепер уже всі визнають, що наші успіхи великі і надзвичайні. Країна переведена за порівняно короткий строк на рейки індустріалізації і колективізації. З успіхом здійснена перша п'ятирічка. Це породжує

почуття гордості і зміцнює віру в свої сили у наших працівників.

Це, звичайно, добре. Але успіхи мають іноді і свою тіньову сторону. Вони породжують іноді деякі небезпеки, які, коли дати їм розвинутись,—можуть розладнати всю справу. Є, наприклад, небезпека, що у деяких наших товаришів може запаморочитись голова від таких успіхів. Такі випадки бували у нас, як відомо. Є небезпека, що дехто з наших товаришів, сп'янівши від успіхів, зазнáється вкрай і почне заколисувати себе хвастливими піснями, на зразок того, що «нам тепер море по коліна», що «можемо хоч кого шапками закидати» і т. п. Це зовсім не виключено, товариші. Немає нічого небезпечнішого як подібні настрої, бо вони роззброюють партію і демобілізують її ряди. Якщо такі настрої візьмуть гору в нашій партії, ми можемо опинитися перед загрозою зриву всіх наших успіхів.

Звичайно, першу п'ятирічку виконали з успіхом. Це вірно. Але цим справа не кінчається і не може кінчитися, товариші. Попереду друга п'ятирічка, яку так само треба виконати і так само з успіхом. Ви знаєте, що плани виконуються в боротьбі з труднощами, в ході подолання труднощів. Значить будуть труднощі, буде і боротьба з ними. Товариші Молотов і Куйбишев зроблять вам доповіді про план другої п'ятирічки. З їх доповідей ви побачите, які великі труднощі маємо ми подолати для здійснення цього грандіозного плану. Значить не заколисувати треба партію,—а розвивати в ній пильність, не присипляти її,—а тримати в стані бойової готовності, не роззброювати,—а озброювати, не демобілізовувати,—

а тримати її в стані мобілізації для здійснення другої п'ятирічки.

Звідси перший висновок: **не захоплюватись досягнутими успіхами і не зазнаватись.**

Ми добилися успіхів тому, що мали правильну провідну лінію партії і зуміли зорганізувати маси для проведення в життя цієї лінії. Нічого й казати, що без цих умов ми не мали б тих успіхів, які маємо тепер і якими пишаємось по праву. Але мати правильну лінію і зуміти провести її в життя—це велика рідкість в житті правлячих партій.

Подивіться на навколишні країни: чи багато ви знайдете правлячих партій, які мають правильну лінію і проводять її в життя? Власне, таких партій немає тепер у світі, бо всі вони живуть без перспектив, плутаються в хаосі кризи і не бачать шляхів до того, щоб вибратися з трясовини. Тільки наша партія знає, куди вести справу, і веде її вперед з успіхом. Чому зобов'язана наша партія цією своєю перевагою? Тому, що вона є партія марксистська, партія ленінська. Вона зобов'язана тому, що керується в своїй роботі вченням Маркса, Енгельса, Леніна. Не може бути сумніву, що поки ми лишаємось вірними цьому вченню, поки ми володіємо цим компасом,—будемо мати успіхи в своїй роботі.

Кажуть, що на Заході в деяких державах уже знищено марксизм. Кажуть, що його знищила нібито буржуазно-націоналістична течія, яка називається фашизмом. Це, звичайно, дурниці. Так можуть говорити тільки люди, які не знають історії. Марксизм є науковий вираз корінних інтересів робітничого класу. Щоб знищити марксизм, треба знищити робітничий

клас. А знищити робітничий клас неможливо. Понад 80 років минуло з того часу, як марксизм виступив на арену. За цей час десятки і сотні буржуазних урядів намагалися знищити марксизм. І що ж? Буржуазні уряди приходили і відходили, а марксизм лишався. (*Бурхливі оплески.*) Більше того,—марксизм добився того, що він здобув повну перемогу в одній шостій частині світу, причому добився перемоги в тій самій країні, де марксизм вважали остаточно знищеним. (*Бурхливі оплески.*) Не можна вважати випадковістю, що країна, де марксизм здобув повну перемогу, є тепер єдиною країною в світі, яка не знає криз і безробіття, тоді як в усіх інших країнах, в тому числі і в країнах фашизму, ось уже чотири роки панують криза і безробіття. Ні, товариші, це не випадковість. (*Тривалі оплески.*)

Так, товариші, ми зобов'язані своїми успіхами тому, що працювали і боролися під прапором Маркса, Енгельса, Леніна.

Звідси другий висновок: **бути вірними до кінця великому прапорові Маркса, Енгельса, Леніна.** (*Оплески.*)

Робітничий клас СРСР сильний не тільки тим, що у нього є випробувана в боях ленінська партія. Він сильний, далі, не тільки тим, що має підтримку мільйонних мас трудящих селян. Він сильний ще тим, що його підпирає і йому допомагає світовий пролетаріат. Робітничий клас СРСР є частина світового пролетаріату, його передовий загін, а наша республіка—дітище світового пролетаріату. Не може бути сумніву, що якби не було у нього підтримки з боку робітничого класу капіталістичних країн, він

не вдержав би влади в своїх руках, він не забезпечив би умов для соціалістичного будівництва,—отже—у нього не було б тих успіхів, які він має тепер. Інтернаціональні зв'язки робітничого класу СРСР з робітниками капіталістичних країн, братерський союз робітників СРСР з робітниками всіх країн,—ось один з наріжних каменів сили і могутності Республіки Рад. Робітники на Заході кажуть, що робітничий клас СРСР є ударна бригада світового пролетаріату. Це дуже добре. Це значить, що світовий пролетаріат готовий і надалі підтримувати робітничий клас СРСР в міру сил і можливостей. Але це накладає на нас серйозні обов'язки. Це значить, що ми повинні виправдати своєю роботою почесне звання ударної бригади пролетарів усіх країн. Це зобов'язує нас до того, щоб працювати краще і боротися краще за остаточну перемогу соціалізму в нашій країні, за перемогу соціалізму в усіх країнах.

Звідси третій висновок: **бути вірними до кінця справі пролетарського інтернаціоналізму, справі братерського союзу пролетарів усіх країн.** (Оплески.)

Такі є висновки.

Хай живе великий і непереможний прапор Маркса, Енгельса, Леніна! (Бурхливі тривалі оплески всього залу. З'їзд влаштовує овацію товаришеві Сталіну. Співають «Інтернаціонал». Після виконання «Інтернаціоналу» овація відновлюється з новою силою. Вигуки: «Ура Сталіну!», «Хай живе Сталін!», «Хай живе ЦК партії!»)

«Правда» № 27,
28 січня 1934 р.

НАЧАЛЬНИКОВІ І КОМІСАРОВІ ВІЙСЬКОВОЇ АКАДЕМІЇ РСЧА ім. ФРУНЗЕ ТОВ. ШАПОШНІКОВУ. ПОМІЧНИКОВІ ПО ПОЛІТЧАСТИНІ ТОВ. ЩАДЕНКУ

Поздоровляю слухачів, викладачів і керівників Червонопрапорної Військової Академії з 15-ми роковинами і з нагородженням орденом **Леніна**.

Бажаю Академії повного успіху в необхідній для захисту Батьківщини справі підготовки освічених командирів-більшовиків, майстрів військової справи.

Й. Сталін

«Правда» № 18,
18 січня 1934 р.

ЗАМІСТЬ ЗАКЛЮЧНОГО СЛОВА

31 січня 1934 р.

Товариші! Дебати на з'їзді виявили повну єдність поглядів наших партійних керівників, можна сказати, в усіх питаннях партійної політики. Заперечень проти звітної доповіді, як знаєте, не було ніяких. Отже, виявлена надзвичайна ідейно-політична і організаційна згуртованість рядів нашої партії. (Оплески.) Постає питання, чи є після цього потреба в заключному слові? Я думаю, що немає такої потреби. Через це дозвольте мені відмовитись від заключного слова. (Бурхлива овація, весь з'їзд встає, громове «ура»; колективні вигуки: «Хай живе Сталін!». З'їзд, стоячи, співає «Інтернаціонал». Після виконання «Інтернаціоналу» овація відновлюється. Вигуки: «Ура!», «Хай живе Сталін!», «Хай живе ЦК!»)

«Правда» № 31,
1 лютого 1934 р.

ПРИМІТКИ

1 XVI з'їзд ВКП(б) відбувався в Москві з 26 червня по 13 липня 1930 року. З'їзд обговорив політичний і організаційний звіти Центрального Комітету партії; звіти Центральної ревізійної комісії, ЦКК, делегації ВКП(б) у Виконкомі Комінтерну; доповіді: про виконання п'ятирічного плану промисловості, про колгоспний рух і піднесення сільського господарства, про завдання профспілок у реконструктивний період. З'їзд одноголосно схвалив політичну лінію і роботу Центрального Комітету партії, запропонував ЦК забезпечити й надалі більшовицькі темпи соціалістичного будівництва, добитися виконання п'ятирічки за чотири роки, неухильно проводити розгорнутий соціалістичний наступ по всьому фронту і ліквідацію куркульства, як класу, на базі суцільної колективізації. З'їзд відзначив всесвітньоісторичне значення перелому в розвитку сільського господарства, в результаті якого колгоспне селянство стало дійсною і міцною опорою Радянської влади. З'їзд доручив Центральному Комітетові партії проводити й надалі тверду політику миру і зміцнювати обороноздатність СРСР. З'їзд дав вказівки: про всемірне розгортання важкої промисловості і створення нової, потужної вугільно-металургійної бази на сході країни; про перебудову роботи всіх масових організацій і посилення ролі профспілок в соціалістичному будівництві; про залучення всіх робітників і трудящих мас до соціалістичного змагання. З'їзд до кінця викрив правий опортунізм, як агентуру куркульства всередині партії, і ого-

лосив погляди правої опозиції несумісними з належністю до ВКП(б). З'їзд запропонував партійним організаціям посилити боротьбу з ухилами в національному питанні — з великодержавним шовінізмом і місцевим націоналізмом та примиренством до них і твердо проводити ленінську національну політику, яка забезпечує широкий розвиток національних формою, соціалістичних змістом культур народів СРСР. XVI з'їзд увійшов в історію партії як з'їзд розгорнутого наступу соціалізму по всьому фронту, ліквідації куркульства, як класу, і проведення в життя суцільної колективізації. Й. В. Сталін виступив на з'їзді з політичним звітом ЦК ВКП(б) 27 червня (див. Твори, т. 12, стор. 235—373) і з заключним словом 2 липня. (Про XVI з'їзд ВКП(б) див. «Історія ВКП(б). Короткий курс», стор. 296—298. Резолюції з'їзду див. «ВКП(б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК», ч. II, 1941, стор. 394—436.). — ***3.***

2 *Й. В. Сталін. «Про політичні завдання Університету народів Сходу»* (див. Твори, т. 7, стор. 133—152). — ***6.***

3 В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 27, стор. 291—319. — ***7.***

4 Пленум Центрального Комітету ВКП(б), що відбувався 10—17 листопада 1929 року, обговорив питання: про контрольні цифри народного господарства на 1929/30 рік; про підсумки і дальші завдання колгоспного будівництва та ін. Розглянувши питання про групу правих ухильників, пленум визнав пропаганду поглядів правого опортунізму та примиренства з ним несумісною з перебуванням в рядах ВКП(б), постановив вивести із складу Політбюро ЦК ВКП(б) Бухаріна, як застрільника і керівника правих капітулянтів, і зробив попередження Рикову, Томському та іншим учасникам правої опозиції. (Резолюції пленуму ЦК ВКП(б) див. «ВКП(б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК», ч. II, 1941, стор. 359—388.). — ***11.***

5 X Уральська обласна партійна конференція відбувалася в Свердловську 3—13 червня 1930 року. Конференція повністю схвалила політичну і організаційну лінію ЦК партії. Викривши правоопортуністичні маневри Рикова і підкресливши контрре-

волюційну зрадницьку роль правого ухилу в комуністичному русі, конференція в своїх рішеннях закликала уральську партійну організацію до *нещадної боротьби з* усіма спробами правих капітулянтів виступати проти лінії партії та її Ленінського Центрального Комітету. — ***12.***

6 Мається на увазі VI з'їзд комуністичних організацій Закавказзя (Азербайджану, Вірменії і Грузії), який відбувався в Тифлісі 5—12 червня 1930 року. З'їзд повністю схвалив політичну і організаційну лінію і практичну діяльність ЦК ВКП(б). — ***13.***

7 *Й. В. Сталін. «До питань аграрної політики в СРСР».* Промова на конференції аграрників-марксистів 27 грудня 1929 р. (див. Твори, т. 12, стор. 141—172). — ***19.***

8 Й. В. Сталін. Політичний звіт Центрального Комітету XVI з'їздові ВКП(б) (див. Твори, т. 12, стор. 241). — ***20.***

9 В. І. Ленін. «Імперіалізм, як найвища стадія капіталізму» (див. Твори, вид. 4-е, т. 22, стор. 173—290). — ***20.***

10 Й. В. Сталін. Політичний звіт Центрального Комітету XVI з'їздові ВКП(б) (див. Твори, т. 12, стор. 301). — ***20.***

11 Див. Й. В. Сталін. Твори, т. 8, стор. 287. — ***22.***

12 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 21, стор. 85. — ***28.***

13 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 21, стор. 87. — ***29.***

14 Перша Всесоюзна конференція працівників соціалістичної промисловості відбувалася в Москві з 30 січня по 4 лютого 1931 року. На конференції було 728 делегатів. Серед делегатів конференції були представники промислових об'єднань, директори заводів і начальники будівництв, інженери, майстри і кращі робітники-ударники, керівники партійних і профспілкових організацій. Конференція заслухала доповідь голови Вищої ради народного господарства Г. К. Орджонікідзе — «Контрольні цифри на 1931 рік і завдання господарських організацій». 3 лютого на конференції з промовою «Основні

передумови і виконання господарського плану» виступив голова Ради Народних Комісарів В. М. Молотов. З промовою «Про завдання господарників» Й. В. Сталін виступив 4 лютого на заключному засіданні конференції. Конференція, керуючись вказівками Й. В. Сталіна, намітила практичні заходи по виконанню народногосподарського плану третього, вирішального року першої п'ятирічки. Конференція підкреслила, що основними завданнями господарників є: оволодіння технікою, підвищення якості керівництва виробництвом, послідовне проведення єдиноначальності, впровадження господарського розрахунку і боротьба за підвищення продуктивності праці, зниження собівартості і поліпшення якості продукції. Конференція послала привітання Центральному Комітетові ВКП(б). — ***31.***

15 Мається на увазі шкідницька діяльність контрреволюційної організації буржуазних спеціалістів у Шахтинському та інших районах Донбасу. Ця організація була викрита на початку 1928 року. Шахтинська справа розглядалась спеціальним присутствієм Верховного суду СРСР в Москві 18 травня— 5 липня 1928 року. (Про шахтинську справу див. Й. В. Сталін. Твори, т. 11, стор. 34—35, 53—64. Див. також «Історія ВКП(б). Короткий курс», стор. 279.). — ***38.***

16 Судовий процес контрреволюційної шкідницько-шпигунської організації «Промислова партія» відбувався в Москві 25 листопада — 7 грудня 1930 року. Справу слухало спеціальне присутствіє Верховного суду СРСР. Як було встановлено на процесі, «Промпартія», що об'єднувала контрреволюційні елементи верхівки старої буржуазної технічної інтелігенції, була шпигунською і військовою агентурою міжнародного капіталу в Радянському Союзі. Вона була зв'язана з білоемігрантами — колишніми найбільшими капіталістами царської Росії — і діяла за прямою вказівкою генерального штабу Франції, підготовляючи воєнну інтервенцію імперіалістів і збройне повалення Радянської влади. Від іноземних імперіалістів шкідники одержували директиви і кошти на ведення шпигунської і диверсійної роботи в різних галузях народного господарства СРСР. — ***39.***

17 З поеми М. О. Некрасова «Кому на Русі жити добре» (див. М. О. Некрасов. Вибрані твори. 1947, стор. 323). — ***41.***

18 14 травня 1931 року будівники Магнітогорського металургійного заводу в телеграмі на ім'я Й. В. Сталіна повідомили про пуск в експлуатацію рудника гори Магнітної. — ***49.***

19 Нарада господарників відбулась при ЦК ВКП(б) 22—23 червня 1931 року. В нараді брали участь представники господарських організацій, що об'єднувались Вищою радою народного господарства СРСР, і Народного комісаріату постачання СРСР. Й. В. Сталін був присутній на нараді 22 і 23 червня і виступив з промовою «Нова обстановка — нові завдання господарського будівництва» на засіданні 23 червня 1931 року. В роботі наради взяли участь В. М. Молотов, К. Є. Ворошилов, А. А. Андрєєв, Л. М. Каганович, А. І. Мікоян, М. М. Шверник, М. І. Калінін, Г. К. Орджонікідзе і В. В. Куйбишев. — ***53.***

20 Привітання написане Й. В. Сталіним у зв'язку з тим, що 1 жовтня 1931 року став до ладу промисловий гігант — московський автомобільний завод «АМО». В день пуску заводу, на просьбу робітників, на загальнозаводській конференції робітників, інженерно-технічного персоналу і службовців заводові було присвоєно ім'я товариша Сталіна, він став називатися — автомобільний завод імені Сталіна. — ***82.***

21 **«Техника»** — газета, видавалась один раз на три дні з жовтня 1931 року по 1937 рік. До січня 1932 року газета була органом Вищої ради народного господарства СРСР, пізніше — органом Народного комісаріату важкої промисловості СРСР. Привітання Й. В. Сталіна було опубліковане в № 1 газети «Техника» 10 жовтня 1931 року. — ***84.***

22 **«Пролетарская Революция»** — історичний журнал. З 1921 року по 1928 рік журнал видавався Істпартом (комісія по історії Жовтневої революції і РКП(б), пізніше — відділ ЦК ВКП(б) по вивченню історії Жовтневої революції і ВКП(б)) і з жовтня 1928 року по 1931 рік — Інститутом Леніна при ЦК ВКП(б). Після річної перерви журнал видавався з 1933 року по 1941 рік Інститутом Маркса — Енгельса — Леніна при ЦК ВКП(б). — ***85.***

23 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 22, стор. 305, 304. — ***88.***

24 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 5, стор. 345. — ***96.***

25 В. І. Ленін. «Ставлення соціал-демократії до селянського руху» (див. Твори, вид. 4-е, т. 9, стор. 213). — ***102.***

26 К. Маркс. «Злиденність філософії. Відповідь на «Філософію злиднів» п. Прудона», 1941. — ***107.***

27 Версальська система — система політичних і економічних відносин між капіталістичними країнами, створена Англією, США, Францією після розгрому Німеччини та її союзників у світовій імперіалістичній війні 1914 — 1918 років. Основою цієї системи був Версальський мирний договір і ряд зв'язаних з ним інших договорів, якими були, зокрема, встановлені нові кордони європейських держав. — ***118.***

28 К. Маркс і Ф. Енгельс. «Німецька ідеологія. Частина І. Критика новітньої німецької філософії в особі її представників Фейєрбаха, Б. Бауера і Штірнера» (див. Твори, т. IV, 1938, стор. 1 — 442). — ***119.***

29 К. Маркс і Ф. Енгельс. Вибрані твори в двох томах, т. II, 1948, стор. 5 — 34. — ***119.***

30 Маються на увазі зустрічі Й. В. Сталіна з В. І. Леніним у Стокгольмі на IV з'їзді РСДРП (1906 рік), у Лондоні під час V з'їзду РСДРП (1907 рік) і під час подорожей Й. В. Сталіна за кордон — Краків, Відень (1912 і 1913 роки). — ***121.***

31 Див. Й. В. Сталін. Твори, т. 6, стор. 358 — 401. — ***131.***

32 У листі на ім'я Й. В. Сталіна від 25 березня 1932 року представник телеграфного агентства «Ассошіейтед Пресс» Річардсон просив відповісти чи достовірні чутки, які поширювалися в іноземній пресі, про те, що берлінський лікар Цондек запрошений до Москви для лікування Й. В. Сталіна. — ***135.***

33 Бюро скарг було створене в квітні 1919 року при Народному комісаріаті державного контролю, перетвореному в 1920 році

в Наркомат робітничо-селянської інспекції. Завдання і зміст роботи Центрального бюро скарг і заяв були визначені положенням від 4 травня 1919 року і місцевих відділів Центрального бюро скарг — положенням від 24 травня 1919 року, що були видані за підписом народного комісара державного контролю Й. В. Сталіна. З дня організації Центральне і місцеві бюро скарг проводять велику роботу по перевірці і розслідуванню скарг і заяв трудящих, залучаючи до цієї справи широкий актив з робітників і селян. З лютого 1934 року Бюро скарг і заяв увійшло в систему Комісії радянського контролю при Раднаркомі СРСР, а з вересня 1940 року є відділом Народного комісаріату (пізніше — Міністерства) державного контролю СРСР.

Стаття Й. В. Сталіна «Про значення і завдання Бюро скарг» написана в зв'язку з Всесоюзним п'ятиденником огляду-перевірки роботи Бюро скарг, що проводився з 9 по 14 квітня 1932 року за рішенням президії Центральної контрольної комісії ВКП(б) і колегії Народного комісаріату робітничо-селянської інспекції СРСР. — ***136.***

34 VII Всесоюзна конференція ВЛКСМ відбулася в Москві 1—8 липня 1932 року. Конференція обговорила питання: четвертий, завершальний рік п'ятирічки і завдання ВЛКСМ (соцзмагання, ударництво і т. д.); зростання комсомолу і піонерської організації і стан політико-виховної роботи в комсомолі та серед піонерів. Привітання Й. В. Сталіна було зачитане 8 липня на заключному засіданні конференції.—***142.***

35 «Привітання Максиму Горькому» було написане в зв'язку з сорокаліттям літературної і революційної діяльності великого пролетарського письменника Олексія Максимовича Горького, яке відзначалось 25 вересня 1932 року. — ***143.***

36 Мова йде про громадянську війну між південними і північними штатами Америки в 1861 — 1865 роках. — ***150.***

37 Об'єднаний пленум Центрального Комітету і Центральної контрольної комісії ВКП(б), що відбувся 7—12 січня 1933 року, обговорив питання: підсумки першої п'ятирічки і народно-

господарський план 1933 року — першого року другої п'ятирічки (доповіді тт. Сталіна, Молотова і Куйбишева); цілі і завдання політичних відділів МТС і радгоспів; внутріпартійні питання. Й. В. Сталін виступив на засіданні пленуму 7 січня з доповіддю «Підсумки першої п'ятирічки» і на засіданні 11 січня з промовою «Про роботу на селі». У своїх рішеннях пленум підкреслив значення підсумків виконання першої п'ятирічки за чотири роки як найвизначнішого факту в сучасній історії. Пленум вказав, що лозунг нового будівництва в другій п'ятирічці повинен бути доповнений лозунгом освоєння нових підприємств у промисловості, організаційного зміцнення нових підприємств у сільському господарстві. Пленум запропонував усім господарським, партійним і професійним організаціям зосередити головну увагу на повному виконанні завдань по піднесенню продуктивності праці і зниженню собівартості. З метою політичного зміцнення машинно-тракторних станцій і радгоспів, підвищення їх політичної ролі і впливу на селі, поліпшення роботи партійних організацій в колгоспах і радгоспах пленум прийняв рішення про організацію політвідділів при МТС і радгоспах. Пленум схвалив рішення Політбюро ЦК про проведення чистки партії протягом 1933 року і припинення прийому в партію до закінчення чистки. (Резолюції об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) див. «ВКП(б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК», ч. II, 1941, стор. 507 — 524.).—***159.***

38 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 32, стор. 413. — ***162.***

39 **«Нью-Йорк Таймс»** («The New York Times») — щоденна буржуазна газета в США, впливовий орган американських капіталістичних монополій, зв'язаний з так званою демократичною партією; видається в Нью-Йорку з 1851 року.—***164.***

40 **«Дейлі Телеграф»** («The Daily Telegraph») — щоденна англійська реакційна газета, близька до керівництва консервативної партії; видається в Лондоні з 1855 року. З 1937 року, після злиття з газетою «Морнінг Пост», виходить у Лондоні і Манчестері під назвою «Дейлі Телеграф енд Морнінг Пост». — ***164.***

41 **«Газета Польска»** («Gazeta Polska») — польська буржуазна газета, що була рупором фашистської кліки Пілсудського; виходила у Варшаві з 1929 року по 1939 рік. — ***164.***

42 **«Фінаншіел Таймс»** («The Financial Times») — щоденна буржуазна газета в Англії, орган промислових і фінансових кіл лондонського Сіті; виходить в Лондоні з 1888 року. — ***164.***

43 **«Політика»** («Politica») — італійський громадсько-політичний журнал, що відбивав погляди італійської великої буржуазії; видавався в Римі з 1918 року. — ***164.***

44 **«Керрент Історі»** («Current History») — журнал, що пропагує погляди американських буржуазних істориків — ідеологів агресивного зовнішньополітичного курсу державного департаменту (міністерства закордонних справ) США. Журнал виходить в Нью-Йорку з 1914 року. — ***165.***

45 **«Тан»** («Le Temps») — щоденна французька буржуазна газета, з 1931 року належала Об'єднанню важкої промисловості («Коміте де Форж»); виходила в Парижі з 1861 року по 1942 рік. — ***165.***

46 **«Раунд Тейбл»** («The Round Table») — англійський буржуазний журнал, що висвітлював питання колоніальної політики Британської імперії і міжнародних відносин. Журнал відбивав погляди найконсервативніших кіл англійської буржуазії; виходив у Лондоні з 1910 року. — ***166.***

47 **«Нейе Фрейе Прессе»** («Neue Freie Presse») — австрійська буржуазна газета, що відбивала погляди торговельно-промислової буржуазії і банківських кіл; видавалась у Відні з 1864 року по 1939 рік. — ***167.***

48 **«Нейшен»** («The Nation») — американський громадсько-політичний і літературний журнал ліберального напряму; відбиває погляди дрібнобуржуазних кіл. Журнал видається в Нью-Йорку з 1865 року. — ***167.***

49 **«Форвард»** («Forward») — тред-юніоністський щотижневик «ліво»-реформістського напряму; видавався в Глазго (Шотландія) з 1906 року. — ***168.***

50 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 25, стор. 338. — ***174.***

51 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 31, стор. 483—484.—***174.***

52 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 33, стор. 388 — 389. — ***175.***

53 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 33, стор. 459. — ***176.***

54 Наприкінці 1931 року імперіалістична Японія, прагнучи встановити своє панування в Китаї і на Далекому Сході, без оголошення війни ввела війська на територію Манчжурії. Окупація Манчжурії супроводилась зосередженням японських військ на кордоні СРСР і мобілізацією білогвардійських шпигунсько-бандитських елементів для війни проти Радянського Союзу. Японські імперіалісти підготовляли зручні позиції для нападу на СРСР, маючи на меті загарбати радянський Далекий Схід і Сибір. — ***179.***

55 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 30, стор. 127. — ***188.***

56 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 24, стор. 465. — ***189.***

57 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 30, стор. 123. — ***189.***

58 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 24, стор. 466. — ***189.***

59 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 30, стор. 173—174.—***189.***

60 Мається на увазі постанова Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів Союзу РСР від 22 серпня 1932 року «Про боротьбу з спекуляцією». Постанова опублікована в газеті «Правда» № 233, 23 серпня 1932 року. — ***204.***

61 Мова йде про постанову Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів Союзу РСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», прийняту 7 серпня 1932 року. В цій постанові, написаній Й. В. Сталіним, говориться: «ЦВК і РНК Союзу РСР вважають, що суспільна власність (державна, колгоспна, кооперативна) є основою

Радянського ладу, вона священна і недоторканна, і люди, які чинять замах на суспільну власність, повинні розглядатися, як вороги народу, через що рішуча боротьба з розкрадачами суспільного майна є найпершим обов'язком органів Радянської влади». Постанова опублікована в газеті «Правда» № 218, 8 серпня 1932 року. — ***209.***

62 Постанова Ради Народних Комісарів СРСР і Центрального Комітету ВКП(б) від 6 травня 1932 року «Про план хлібозаготівель з урожаю 1932 р. і розгортання колгоспної торгівлі хлібом» опублікована в газеті «Правда» № 125, 7 травня 1932 року. — ***218.***

63 Мається на увазі контрреволюційний заколот у Кронштадті в березні 1921 року. На чолі заколоту стояли білогвардійці, зв'язані з есерами, меншовиками і представниками іноземних держав. — ***226.***

64 **«Работница»** — журнал, випускається видавництвом газети «Правда»; виходить з січня 1923 року. — ***233.***

65 Перший Всесоюзний з'їзд колгоспників-ударників відбувався в Москві 15 — 19 лютого 1933 року. На з'їзді було 1 513 делегатів. В роботі з'їзду взяв участь Й. В. Сталін. З'їзд обрав Й. В. Сталіна до почесної президії і звернувся до нього з привітанням від імені мільйонів колгоспного селянства. З'їзд обговорив питання про зміцнення колгоспів і завдання весняної сівби. Й. В. Сталін виступив з промовою на заключному засіданні з'їзду 19 лютого. На з'їзді виступили також В. М. Молотов, Л. М. Каганович, М. І. Калінін, К. Є. Ворошилов, С. М. Будьонний. У своєму зверненні до всіх селян-колгоспників Союзу РСР з'їзд закликав зробити колгоспи більшовицькими, розгорнути всесоюзне соціалістичне змагання радгоспів і колгоспів за високий урожай, зразкову підготовку і проведення весняної сівби. — ***235.***

66 Мається на увазі лист колгоспників району діяльності Безенчуцької МТС Середньоволзького краю (нині Куйбишевської області) до Й. В. Сталіна, опублікований в № 28 газети «Правда», 29 січня 1933 року. — ***253.***

67 «Метро-Віккерс»—англійська електротехнічна фірма, що мала договір з СРСР про технічну допомогу підприємствам електропромисловості Радянського Союзу. В березні 1933 року 6 англійців — службовців московської контори «Метро-Віккерс» були притягнуті до судової відповідальності в справі про шкідництво на великих радянських електростанціях. Слідство і процес, який відбувався 12—19 квітня 1933 року, встановили, що арештовані службовці «Метро-Віккерс» провадили в СРСР шпигунську роботу, організовували з допомогою купки злочинних елементів псування устаткування, аварії і диверсійні акти на великих електростанціях СРСР з метою підриву могутності радянської промисловості і ослаблення Радянської держави. — **257.**

68 Мається на увазі звернення М. І. Калініна 20 листопада 1933 року до американського народу по радіо, у зв'язку з встановленням 16 листопада 1933 року дипломатичних відносин між СРСР і США. — **274.**

69 Світова економічна конференція в Лондоні відбувалася в період з 12 червня по 27 липня 1933 року. Ініціатори скликання конференції—Англія та інші капіталістичні країни—намагались виставити її як рятівний засіб для ліквідації економічної кризи і «оздоровлення» капіталізму. Конференція мала обговорити питання стабілізації валют, організації виробництва і торгівлі, ліквідації митних бар'єрів, встановлення економічного миру між усіма капіталістичними країнами. Виражаючи незмінне прагнення СРСР сприяти справі миру і зміцненню ділових зв'язків, радянська делегація на конференції внесла пропозицію укласти пакт про економічний ненапад, а також заявила про готовність Радянського Союзу розмістити за кордоном замовлення на суму в 1 мільярд доларів на основі одержання довгострокових кредитів і створення нормальних умов для радянського експорту. Пропозиції радянської делегації не були підтримані конференцією. Конференція виявила цілковите безсилля капіталістичного світу знайти вихід з економічної кризи, дальше загострення суперечностей між капіталістичними країнами, насамперед між Англією і Америкою і між Німеччиною і її кредиторами.

Після безплідних обговорень конференція закінчилась провалом, не розв'язавши ні одного поставленого нею питання. — ***274.***

70 XVII з'їзд ВКП(б) відбувався в Москві з 26 січня по 10 лютого 1934 року. З'їзд обговорив звітну доповідь Центрального Комітету ВКП(б), звітні доповіді Центральної ревізійної комісії, ЦКК—РСІ, делегації ВКП(б) у Виконкомі Комінтерну, доповіді про план другої п'ятирічки і в організаційних питаннях (партійне і радянське будівництво). На звітну доповідь Й. В. Сталіна про роботу ЦК ВКП(б) з'їзд прийняв рішення, в якому схвалив цілком і повністю політичну лінію і практичну роботу ЦК ВКП(б) і запропонував усім партійним організаціям керуватися в своїй роботі положеннями і завданнями, висунутими в доповіді Й. В. Сталіна. З'їзд відзначив вирішальні успіхи соціалістичного будівництва в СРСР і встановив, що генеральна лінія партії перемогла. XVII з'їзд ВКП(б) увійшов в історію партії як з'їзд переможців. На доповіді В. М. Молотова і В. В. Куйбишева з'їзд прийняв резолюцію «Про другий п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР (1933—1937 рр.)»—план побудови соціалістичного суспільства, затвердивши грандіозну програму завершення технічної реконструкції всього народного господарства, ще швидшого піднесення матеріального і культурного рівня робітників і селян. З'їзд підкреслив, що основним політичним завданням другої п'ятирічки є остаточна ліквідація капіталістичних елементів, подолання пережитків капіталізму в економіці і свідомості людей. На доповідь Л. М. Кагановича з'їзд прийняв рішення в організаційних питаннях (партійне і радянське будівництво). З'їзд указав, що основні завдання другої п'ятирічки ставлять з усією гостротою питання про підвищення якості роботи в усіх галузях і в першу чергу якості організаційно-практичного керівництва. На з'їзді був прийнятий новий статут партії. Замість ЦКК—РСІ з'їзд створив Комісію Партійного Контролю при ЦК ВКП(б) і Комісію Радянського Контролю при Раднаркомі СРСР. (Про XVII з'їзд ВКП(б) див. «Історія ВКП(б). Короткий курс», стор. 305—309. Резолюції і поста-

нови з'їзду див. «ВКП(б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК», ч. II, 1941, стор. 567—596.). — ***280.***

71 В 1931 році пролетаріат і селянство Іспанії скинули військово-фашистську диктатуру генерала Прімо де-Рівера, встановлену в 1923 році, і знищили монархію. 14 квітня 1931 року в Іспанії була проголошена республіка. Проте внаслідок політичної слабості і організаційної роздробленості пролетаріату, зради керівництва соціалістичної партії і анархістів владу захопили в свої руки буржуазія і поміщики; було створено коаліційний уряд з представників буржуазних партій і соціалістів. Незважаючи на спроби коаліційного уряду затримати дальший розвиток революції, масові революційні бої робітників і селян, спрямовані проти поміщиків і буржуазії, не припинялися. Найвищим пунктом революційного руху цього періоду був загальний страйк і збройна боротьба гірників Астурії в жовтні 1934 року. — ***281.***

72 «Комітети дії» — революційні організації робітників в Англії, Франції та інших капіталістичних країнах, що брали участь у воєнній інтервенції проти Радянської Республіки в 1918—1920 роках. «Комітети дії» створювались під лозунгом «Руки геть від Радянської Росії!». Під керівництвом «Комітетів дії» робітники влаштовували страйки, демонстрації, з метою зірвати інтервенцію відмовлялись вантажити військове спорядження. Найбільше «Комітети дії» були поширені в Англії в 1920 році.— ***295.***

73 Другий конгрес Комуністичного Інтернаціоналу відбувся 19 липня — 7 серпня 1920 року. Конгрес відкрився в Петрограді; дальші засідання відбувалися в Москві. На конгресі було понад 200 делегатів, які представляли робітничі організації 37 країн. Всією підготовчою роботою по скликанню конгресу керував В. І. Ленін. На конгресі В. І. Ленін виступив з доповіддю про міжнародне становище і основні завдання Комуністичного Інтернаціоналу та іншими доповідями і промовами. В. І. Ленін і Й. В. Сталін були обрані делегацією РКП(б) до складу Виконавчого комітету Комуністичного Інтернаціоналу. Другий конгрес заклав основи програми, організаційних

принципів, стратегії і тактики Комуністичного Інтернаціоналу. — ***296.***

74 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 31, стор. 202—203. — ***296.***

75 Мала Антанта — політичний союз Чехословаччини, Румунії і Югославії, що існував у 1920—1938 роках. Мала Антанта перебувала під впливом Франції і майже до кінця свого існування мала характер антирадянського блоку. Пануючі буржуазно-поміщицькі кола країн, що входили в Малу Антанту, вважали її засобом закріплення територій, здобутих за Версальським мирним договором, і знаряддям боротьби проти революції в Центральній Європі. Загроза агресії з боку німецького фашизму і зростання міжнародного авторитету СРСР викликали зміну в позиції країн Малої Антанти щодо СРСР. В 1933 році країни Малої Антанти поряд з іншими країнами підписали спільно з СРСР конвенцію про визначення агресії; в основу цієї конвенції був покладений проект, запропонований Радянським Союзом. — ***298.***

76 В. І. Ленін. «Про продовольчий податок» (див. Твори, вид. 4-е, т. 32, стор. 309—310). — ***306.***

77 В. І. Ленін. Доповідь на VIII з'їзді РКП(б) про роботу на селі 23 березня 1919 року (див. Твори, вид. 4-е, т. 29, стор. 190). — ***322.***

78 XV з'їзд ВКП(б) відбувався в Москві з 2 по 19 грудня 1927 року. Й. В. Сталін виступив 3 грудня з політичним звітом ЦК ВКП(б) і 7 грудня з заключним словом. З'їзд схвалив політичну і організаційну лінію Центрального Комітету партії і доручив ЦК і надалі проводити політику миру та зміцнення обороноздатності СРСР, продовжувати неослабним темпом соціалістичну індустріалізацію країни і всемірно розгортати колективізацію сільського господарства, держати курс на ліквідацію капіталістичних елементів у народному господарстві. У своїх рішеннях про опозицію з'їзд констатував, що незгоди між партією і опозицією переросли в програмні, що троцькістська опозиція стала на шлях антирадянської боротьби, і оголосив належність до троцькістської

опозиції та пропаганду її поглядів несумісними з перебуванням в рядах більшовицької партії. З'їзд схвалив постанову ЦК і ЦКК від 14 листопада 1927 року про виключення з партії Троцького й Зінов'єва і виключив з партії всіх активних діячів троцькістсько-зінов'євського блоку і всю групу «демократичного централізму». (Про XV з'їзд див. «Історія ВКП(б). Короткий курс», стор. 275—276. Резолюції і постанови з'їзду див. «ВКП(б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК», ч. II, 1941, стор. 222—262.).—***343.***

79 XVII конференція ВКП(б) відбувалася з 30 січня по 4 лютого 1932 року в Москві. Конференцією керував Й. В. Сталін. Конференція обговорила доповідь Г. К. Орджонікідзе про підсумки розвитку промисловості за 1931 рік і завдання 1932 року і доповіді В. М. Молотова і В. В. Куйбишева про директиви до складання другого п'ятирічного плану розвитку народного господарства СРСР на 1933—1937 рр. Конференція відзначила, що рішення партійних з'їздів про побудову і завершення фундаменту соціалістичної економіки і забезпечення за СРСР економічної самостійності виконані з величезним успіхом. Конференція схвалила план розвитку соціалістичної промисловості на 1932 рік, який забезпечував виконання першої п'ятирічки за чотири роки. В директивах до складання другого п'ятирічного плану конференція визначила основні політичні і господарські завдання другої п'ятирічки, вказавши, що основним і вирішальним господарським завданням другої п'ятирічки є завершення реконструкції всього народного господарства на найновішій технічній базі. (Резолюції XVII конференції ВКП(б) див. «ВКП(б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК», ч. II, 1941, стор. 479—493.). — ***345.***

80 Див. К. Маркс і Ф. Енгельс. Вибрані твори в двох томах, т. I, 1948, стор. 36. — ***351.***

81 Див. Ф. Енгельс. «Анти-Дюрінг», 1950, стор. 101. — ***351.***

82 Див. В. І. Ленін. Твори, вид. 4-е, т. 29, стор. 329. — ***352.***

БІОГРАФІЧНА ХРОНІКА

(липень 1930 — січень 1934)

1930

2 липня.	Й. В. Сталін на XVI з'їзді ВКП(б) виступає з заключним словом по політичному звіту ЦК партії.
6 липня.	Й. В. Сталін присутній на стадіоні «Динамо» на фізкультурному святі, присвяченому XVI з'їздові ВКП(б).
10 липня.	XVI з'їзд ВКП(б) обирає Й. В. Сталіна в комісію для остаточного редагування резолюції на доповідь про колгоспний рух і піднесення сільського господарства.
12 липня.	XVI з'їзд ВКП(б) обирає Й. В. Сталіна членом Центрального Комітету партії.
13 липня.	Пленум ЦК ВКП(б) обирає Й. В. Сталіна членом Політбюро, Оргбюро, Секретаріату ЦК і затверджує генеральним секретарем Центрального Комітету ВКП(б).
14 серпня.	За пропозицією Й. В. Сталіна ЦВК і Раднарком Союзу РСР ухвалюють постанову «Про загальне обов'язкове початкове навчання».
Серпень.	Й. В. Сталін пише відповідь на лист тов. Шатуновського.

6 листопада.	Й. В. Сталін присутній на урочистому засіданні Московської Ради, присвяченому тринадцятим роковинам Великої Жовтневої соціалістичної революції.
7 листопада.	Й. В. Сталін присутній на параді військ московського гарнізону і демонстрації трудящих столиці на Красній площі на честь тринадцятих роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції.
Листопад, 7 грудня.	Й. В. Сталін відповідає на листи тов. Ч—е.
9 грудня.	Й. В. Сталін розмовляє з членами бюро осередку ВКП(б) Інституту червоної професури філософії і природознавства про становище на філософському фронті і завдання боротьби на два фронти в філософії, про необхідність розроблення ленінської теоретичної спадщини.
12 грудня.	Й. В. Сталін пише відповідь на лист Дем'яна Бедного.
17—21 грудня.	Й. В. Сталін керує роботою об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б).
24 грудня.	Й. В. Сталін постановою Ради Народних Комісарів СРСР затверджений членом Ради Праці і Оборони.

1931

4 січня.	Й. В. Сталін присутній на відкритті третьої сесії ЦВК СРСР V скликання.
5—6 січня.	Й. В. Сталін бере участь в роботі наради в ЦК ВКП(б) з працівниками залізничного транспорту.

8 січня.	Й. В. Сталін обраний робітниками великих підприємств Ленінграда почесним членом Ленінградської Ради.
12 січня.	Й. В. Сталін пише відповідь на запит Єврейського телеграфного агентства з Америки про ставлення в СРСР до антисемітизму.
16 січня.	Й. В. Сталін присутній на відкритті IX з'їзду ВЛКСМ. З'їзд обирає Й. В. Сталіна до почесної президії.
21 січня.	Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочисто-траурному засіданні, присвяченому сьомим роковинам з дня смерті В. І. Леніна.
23 січня.	Й. В. Сталіна на зборах робітників великих підприємств столиці обрано почесним членом Московської Ради.
4 лютого.	Й. В. Сталін виступає на першій Всесоюзній конференції працівників соціалістичної промисловості з промовою «Про завдання господарників».
24 лютого.	Й. В. Сталіна на II Московському обласному з'їзді Рад обрано делегатом на XV Всеросійський і VI Всесоюзний з'їзди Рад.
26 лютого — 5 березня.	Й. В. Сталін бере участь в роботі XV Всеросійського з'їзду Рад.
27 лютого.	Й. В. Сталін пише відповідь на лист тов. Етчина.
5 березня.	Й. В. Сталін на засіданні XV Всеросійського з'їзду Рад обирається членом Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету.
8 — 17 березня.	Й. В. Сталін бере участь в роботі VI Всесоюзного з'їзду Рад.

17 березня.	Й. В. Сталін на засіданні VI Всесоюзного з'їзду Рад обирається членом Союзної Ради Центрального Виконавчого Комітету СРСР.
31 березня.	Й. В. Сталін пише привітання робітникам і адміністративно-технічному персоналові Азнафти і Грознафти в зв'язку з виконанням п'ятирічного плану видобутку нафти за два з половиною роки. Привітання опубліковане в газеті «Правда» № 90, 1 квітня 1931 року.
3 квітня.	Привітання Й. В. Сталіна робітникам і адміністративно-технічному персоналові Електрозаводу (Москва) в зв'язку з виконанням заводом п'ятирічки за два з половиною роки, опубліковане в № 92 газети «Правда».
1 травня.	Й. В. Сталін присутній на першотравневому параді військ московського гарнізону і демонстрації трудящих столиці на Красній площі.
7, 14, 23, 29 травня і 4 червня.	Й. В. Сталін бере участь в роботі комісії по виробленню проекту постанови Політбюро ЦК ВКП(б) про поліпшення і розвиток московського міського господарства.
11 і 13 травня.	Й. В. Сталін бере участь в нараді працівників вугільної промисловості в ЦК ВКП(б).
19 травня.	Привітання Й. В. Сталіна робітникам і керівному складові Магнітобуду в зв'язку з закінченням будівництва і початком експлуатації потужного магнітогорського рудника опубліковане в № 136 газети «Правда».
28 травня.	Привітання Й. В. Сталіна робітникам, спеціалістам і керівному складові машинно-тракторних станцій з нагоди дострокового виконання посівного плану опубліковане в № 145 газети «Правда».

30 травня. Привітання Й. В. Сталіна робітникам, спеціалістам і керівникам зернових радгоспів з нагоди виконання посівного плану опубліковане в № 147 газети «Правда».

11 — 15 червня. Й. В. Сталін керує роботою пленуму ЦК ВКП(б).

22 — 23 червня. Й. В. Сталін бере участь в роботі наради господарників при ЦК ВКП(б).

23 червня. Й. В. Сталін виступає на нараді господарників при ЦК ВКП(б) з промовою «Нова обстановка—нові завдання господарського будівництва».

23 липня. Й. В. Сталін на засіданні ЦК ВКП(б) з участю кооперативних працівників виступає з промовою в питаннях поліпшення роботи споживчої кооперації і постачання трудящих великих промислових центрів.

1 жовтня. Привітання Й. В. Сталіна колективові заводу «АМО» (Москва) з нагоди закінчення будівництва першого в СРСР автозаводу-гіганта і колективові Харківського тракторного заводу в зв'язку з достроковим закінченням будівництва опубліковані в № 271 газети «Правда».

10 жовтня. Привітання Й. В. Сталіна газеті «Техника» у зв'язку з початком її видання опубліковане в № 280 газети «Правда» і № 1 газети «Техника».

11 жовтня. Й. В. Сталін, В. М. Молотов і К. Є. Ворошилов відвідують О. М. Горького. Горький читає свій твір—казку «Дівчина і смерть».

25 жовтня. Й. В. Сталін, К. Є. Ворошилов, Г. К. Орджонікідзе і Л. М. Каганович зустрічають у Кремлі ударників автозаводу імені Сталіна (кол. «АМО»), які прибули на перших вантажних машинах і автобусах, випущених заводом.

28 — 31 жовтня. Й. В. Сталін керує роботою пленуму ЦК ВКП(б).

Кінець жовтня. Лист Й. В. Сталіна до редакції журналу «Пролетарская Революция» «Про деякі питання історії більшовизму» опубліковано в журналах «Большевик» № 19 — 20 і «Пролетарская Революция» № 6 (113).

3 листопада. Й. В. Сталін і В. М. Молотов посилають привітання будівникам автозаводу в Нижньому Новгороді з нагоди успішного закінчення будівельних робіт. Привітання опубліковане в газеті «Правда» № 305, 4 листопада 1931 року.

6 листопада. Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочистому засіданні Московської Ради, присвяченому чотирнадцятим роковинам Великої Жовтневої соціалістичної революції.

7 листопада. Й. В. Сталін присутній на параді військ московського гарнізону і демонстрації трудящих столиці на Красній площі на честь чотирнадцятих роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції.

25 листопада. Й. В. Сталін рішенням Політбюро ЦК ВКП(б) затверджений членом комісії по виробленню проекту резолюції XVII конференції ВКП(б) «Директиви до складання другого п'ятирічного плану народного господарства СРСР (1933 — 1937 рр.)».

6 грудня. Й. В. Сталін приймає групу московських письменників і розмовляє з ними в питаннях літератури.

13 грудня. Й. В. Сталін розмовляє з німецьким письменником Емілем Людвігом.

22 грудня. Й. В. Сталін присутній на відкритті другої сесії ЦВК СРСР VI скликання.

1932

2 січня. Привітання Й. В. Сталіна колективові автозаводу імені Молотова (Нижній Новгород) у зв'язку з пуском заводу опубліковане в № 2 газети «Правда».

4 січня. Й. В. Сталін пише привітання робітникам і керівному складові Саратовського заводу комбайнів у зв'язку з закінченням будівництва і пуском заводу. Привітання опубліковане в газеті «Правда» № 5, 5 січня 1932 року.

15 січня. Й. В. Сталін пише відповідь Олехновичу з приводу листа до редакції журналу «Пролетарская Революция» «Про деякі питання історії більшовизму». Відповідь опублікована в журналі «Большевик» № 16, 30 серпня 1932 року.

До 21 січня. Й. В. Сталін бере участь в роботі комісії ЦК ВКП(б) по розробленню проекту резолюції «Директиви до складання другого п'ятирічного плану народного господарства СРСР (1933—1937 рр.)». Резолюція прийнята на XVII конференції ВКП(б) і затверджена пленумом ЦК ВКП(б) 4 лютого 1932 року.

21 січня. Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочисто-траурному засіданні, присвяченому восьмим роковинам з дня смерті В. І. Леніна.

25 січня. Й. В. Сталін пише відповідь Арістову з приводу листа до редакції журналу «Пролетарская Революция» «Про деякі питання історії більшовизму». Відповідь опублікована в журналі «Большевик» № 16, 30 серпня 1932 року.

29 січня. Й. В. Сталіна на об'єднаному пленумі Ленінградського обласного і міського комітетів ВКП(б) обрано делегатом на XVII Всесоюзну партконференцію.

30 січня.	Й. В. Сталіна на об'єднаному пленумі Московського обласного і міського комітетів ВКП(б) обрано делегатом на XVII Всесоюзну партконференцію.
30 січня — 4 лютого	Й. В. Сталін керує роботою XVII конференції ВКП(б).
4 лютого.	Й. В. Сталін керує роботою пленуму ЦК ВКП(б).
10 лютого — 1 квітня.	Й. В. Сталін керує роботою комісії ЦК ВКП(б) в питаннях виробництва товарів широкого вжитку.
29 березня.	Й. В. Сталін пише привітання робітникам і адміністративно-технічному персоналові Магнітобуду з нагоди введення до ладу і оволодіння технікою першої в СРСР і в Європі гігантської домни. Привітання опубліковане в газеті «Правда» № 89, 30 березня 1932 року.
7 квітня.	Стаття Й. В. Сталіна «Про значення і завдання Бюро скарг» опублікована в № 97 газети «Правда».
20 квітня.	Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на відкритті IX Всесоюзного з'їзду профспілок. З'їзд обирає Й. В. Сталіна до почесної президії.
23 квітня.	Й. В. Сталіна введено до складу комісії ЦК ВКП(б) по іригації Заволжя.
24 квітня.	Ухвалена за ініціативою Й. В. Сталіна постанова ЦК ВКП(б) про перебудову літературно-художніх організацій і створення єдиної Спілки радянських письменників опублікована в № 114 газети «Правда».

1 травня. Й. В. Сталін присутній на першотравневому параді військ московського гарнізону і демонстрації трудящих столиці на Красній площі.

2 травня. Й. В. Сталін разом з керівниками партії і уряду приймає в Кремлі учасників першотравневого параду.

3 травня. Й. В. Сталін відповідає на питання Ральфа В. Барнеса.

8 травня. Й. В. Сталін рішенням Політбюро ЦК ВКП(б) введений до складу комісії по перевірці виконання рішень центральних органів про виробництво товарів широкого вжитку.

23 травня. Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 22 травня 1932 року «Про боротьбу з засухою і зрошення Заволжя» за підписами Й. В. Сталіна і В. М. Молотова опублікована в № 141 газети «Правда».

24 травня. Привітання Й. В. Сталіна ударникам і ударницям, технічному персоналові і керівному складові Кузнецького металургійного заводу, які добилися високої виплавки чавуну і більшовицьких темпів в оволодінні найновішою технікою, опубліковане в № 142 газети «Правда».

Й. В. Сталін присутній на параді фізкультурників на Красній площі в Москві.

8 липня. Й. В. Сталін пише привітання VII Всесоюзній конференції ВЛКСМ. Привітання опубліковане в газеті «Правда» № 188, 9 липня 1932 року.

8 серпня. Написаний Й. В. Сталіним і прийнятий 7 серпня Центральним Виконавчим Комітетом і Радою Народних Комісарів Союзу РСР закон «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної

(соціалістичної) власності» опубліковано в № 218 газети «Правда».

4 вересня. Й. В. Сталін присутній на демонстрації трудящої молоді на Красній площі в Москві на честь XVIII Міжнародного юнацького дня.

25 вересня. Привітання Й. В. Сталіна О. М. Горькому в зв'язку з 40-літтям його літературної і революційної діяльності опубліковане в № 266 газети «Правда».

Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочистому засіданні, присвяченому 40-літтю літературної і революційної діяльності О. М. Горького.

28 вересня — 2 жовтня. Й. В. Сталін керує роботою пленуму ЦК ВКП(б).

7 жовтня. Й. В. Сталін, В. М. Молотов і К. Є. Ворошилов на квартирі у О. М. Горького розмовляють з групою учених про організацію Всесоюзного інституту експериментальної медицини.

10 жовтня. Привітання Й. В. Сталіна робітникам і керівникам Дніпробуду в зв'язку з успішним завершенням будівництва і достроковим пуском Дніпрогесу опубліковане в № 281 газети «Правда».

14 жовтня. Привітання Й. В. Сталіна, В. М. Молотова і К. Є. Ворошилова учасникам арктичної експедиції на криголамі «Сибіряков», який зробив в одну навігацію наскрізне плавання по Льодовитому океану, опубліковане в № 285 газети «Правда».

26 жовтня. Й. В. Сталін розмовляє з групою письменників на квартирі у О. М. Горького. В цій розмові Й. В. Сталін назвав письменників «інженерами людських душ».

6 листопада.	Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочистому засіданні Московської Ради, присвяченому п'ятнадцятим роковинам Великої Жовтневої соціалістичної революції.
7 листопада.	Й. В. Сталін присутній на параді військ московського гарнізону і демонстрації трудящих столиці на Красній площі на честь п'ятнадцятих роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції.
	Привітання Й. В. Сталіна Ленінграду в день п'ятнадцятих роковин встановлення Радянської влади опубліковане в № 309 газети «Правда».
В ніч на 9 листопада.	Померла Н. С. Аллілуєва-Сталіна, дружина, близький друг Й. В. Сталіна.
11 листопада.	Й. В. Сталін проводжає труну з тілом Н. С. Аллілуєвої-Сталіної на Новодівоче кладовище.
18 листопада.	В листі, опублікованому в газеті «Правда» № 318, Й. В. Сталін дякує організаціям, установам, товаришам і окремим особам, які висловили своє співчуття з приводу кончини Н. С. Аллілуєвої-Сталіної.
23 листопада.	Й. В. Сталін написав статтю «Пан Кемпбелл прибріхує». Стаття опублікована в журналі «Большевик» № 22, 30 листопада 1932 року.
20 грудня.	Привітання Й. В. Сталіна працівникам і бійцям ОДПУ в зв'язку з п'ятнадцятирічним ювілеєм опубліковане в № 350 газети «Правда».

1933

7—12 січня.	Й. В. Сталін керує роботою об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б).
7 січня.	Й. В. Сталін виступає на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) з доповіддю «Підсумки першої п'ятирічки».

11 січня. Й. В. Сталін виступає на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) з промовою «Про роботу на селі».

За пропозицією Й. В. Сталіна на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) прийнято рішення про організацію політвідділів машинно-тракторних станцій і радгоспів і про посилку на село 17 тисяч партійних працівників.

21 січня. Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочисто-траурному засіданні, присвяченому дев'ятим роковинам з дня смерті В. І. Леніна.

23 січня. Й. В. Сталін присутній на відкритті третьої сесії ЦВК СРСР VI скликання.

26 січня. Привітання Й. В. Сталіна журналові «Работница» в зв'язку з десятими роковинами існування журналу опубліковане в № 25 газети «Правда».

2 лютого. Й. В. Сталін виступає на Всесоюзній нараді комсомолу з промовою про практичні завдання роботи комсомолу в зв'язку з весняною сівбою.

15—19 лютого. Й. В. Сталін бере участь в роботі першого Всесоюзного з'їзду колгоспників-ударників.

16 лютого. Й. В. Сталін пише листа тов. І. Н. Бажанову.

19 лютого. Й. В. Сталін виступає з промовою на першому Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників.

23 лютого. Привітання Й. В. Сталіна Червоній Армії в зв'язку з її 15-тими роковинами опубліковане в № 53 газети «Правда».

Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочистому засіданні, присвяченому 15-літтю Червоної Армії.

14 березня. Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на зборах ЦК і ЦКК ВКП(б), ЦВК і РНК СРСР, Виконкому Комінтерну і МК ВКП(б), присвячених 50-літтю з дня смерті Карла Маркса.

20 березня. Й. В. Сталін пише відповідь на лист пана Барнеса.

30 березня. Привітання Й. В. Сталіна, В. М. Молотова, К. Є. Ворошилова учасникам експедиції по врятуванню криголама «Малигін» опубліковане в № 88 газети «Правда».

17 квітня. Й. В. Сталін, В. М. Молотов, К. Є. Ворошилов, А. І. Мікоян посилають телеграму з поздоровленням учасникам експедиції криголама «Красін» у зв'язку з успішним завершенням льодового походу і достроковим виконанням завдання уряду в справі допомоги зимівникам і населенню острова Нова Земля. Телеграма опублікована в № 106 газети «Правда».

26 квітня. Привітання Й. В. Сталіна С. М. Будьонному в день його п'ятдесятиліття опубліковане в № 115 газети «Правда».

1 травня. Й. В. Сталін присутній на першотравневому параді військ московського гарнізону і демонстрації трудящих столиці на Красній площі.

2 травня. Й. В. Сталін разом з керівниками партії і уряду приймає в Кремлі учасників першотравневого параду.

13 травня. Й. В. Сталін розмовляє з полковником Робінсом.

25 травня. Й. В. Сталін присутній у Великому залі Московської консерваторії на заключному концерті І Всесоюзного конкурсу музик-виконавців.

26 травня.	Й. В. Сталін разом з керівниками партії і уряду приймає в Кремлі юних лауреатів I Всесоюзного конкурсу музик-виконавців.
12 червня.	Й. В. Сталін присутній на параді фізкультурників на Красній площі в Москві.
22 червня.	Й. В. Сталін бере участь в похороні Клари Цеткін на Красній площі в Москві.
29 червня.	Й. В. Сталін разом з В. М. Молотовим, К. Є. Ворошиловим і Г. К. Орджонікідзе відвідав художню виставку «15 років РСЧА».
14 липня.	Й. В. Сталін бере участь в засіданні комісії ЦК ВКП(б) по організаційних питаннях важкої промисловості.
18 липня.	Й. В. Сталін і К. Є. Ворошилов прибувають у Ленінград і разом з С. М. Кіровим у той же день на пароплаві «Анохін» виїжджають на Біломорсько-Балтійський канал.
18—25 липня.	Й. В. Сталін, К. Є. Ворошилов і С. М. Кіров подорожують по Біломорсько-Балтійському каналу і ознайомлюються з його гідротехнічними спорудами, відвідують порт Сорока, Мурманський порт і бухту Полярну.
21 липня.	Й. В. Сталін, К. Є. Ворошилов і С. М. Кіров в районі порту Сорока зустрічають ескадру бойових кораблів Північного флоту, які робили перехід по каналу з Балтійського в Біле море.
	Й. В. Сталін виступає на мітингу червонофлотців з промовою про завдання Північного флоту. Після мітингу Й. В. Сталін, К. Є. Ворошилов і С. М. Кіров відвідали міноносець «Урицький» і Н-ський підводний човен.

22 липня.	Й. В. Сталін, К. Є. Ворошилов і С. М. Кіров прибувають в Мурманськ, оглядають Мурманський порт і бухту Полярну.
25 липня.	Й. В. Сталін, К. Є. Ворошилов і С. М. Кіров після повернення в Ленінград оглядають Ленінградський порт. В той же день Й. В. Сталін і К. Є. Ворошилов виїжджають в Москву.
5 серпня.	Й. В. Сталін розмовляє з авіаконструкторами про нові гідролітаки.
8 серпня.	Й. В. Сталін розмовляє з групою працівників автомобільного заводу імені Сталіна і дає вказівки про освоєння виробництва легкових машин.
10 серпня.	Й. В. Сталін приймає в Кремлі групу працівників Московської Ради і розмовляє з ними в питаннях поліпшення шляхового будівництва в Москві, про московські набережні і організацію праці на будівництві.
20—23 серпня.	Й. В. Сталін і К. Є. Ворошилов подорожують на пароплаві «Клара Цеткін» від Горького до Сталінграда.
23—24 серпня.	Й. В. Сталін, К. Є. Ворошилов і С. М. Будьонний відвідують кінний завод імені С. М. Будьонного в Сальських степах (Ростовська область).
3 жовтня.	Й. В. Сталін, В. М. Молотов, К. Є. Ворошилов і Л. М. Каганович поздоровляють екіпаж стратостата «СРСР» з виконанням завдання уряду в справі завоювання і вивчення стратосфери. Поздоровлення опубліковане в № 273 газети «Правда».
	Й. В. Сталін, В. М. Молотов, К. Є. Ворошилов і Л. М. Каганович вітають учасників автомобільного пробігу по маршруту Москва —

Кара-Кум — Москва. Привітання опубліковане в № 273 газети «Правда».

17 жовтня. Й. В. Сталін, В. М. Молотов, К. Є. Ворошилов і Л. М. Каганович поздоровляють працівників радянської підводної техніки — епронівців з успішним підняттям з морського дна в Арктиці криголама «Садко». Поздоровлення опубліковане в № 287 газети «Правда».

29 жовтня. Привітання Й. В. Сталіна ВЛКСМ в день п'ятнадцятирічного ювілею комсомолу опубліковане в № 299 газети «Правда».

6 листопада. Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочистому засіданні Московської Ради, присвяченому шістнадцятим роковинам Великої Жовтневої соціалістичної революції.

7 листопада. Й. В. Сталін присутній на параді військ московського гарнізону і демонстрації трудящих столиці на Красній площі на честь шістнадцятих роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції.

9 листопада. Й. В. Сталін бере участь в похороні керівника японської компартії Сен-Катаяма на Красній площі в Москві.

20 листопада. Й. В. Сталін, В. М. Молотов, М. І. Калінін і Л. М. Каганович приймають делегацію колгоспників-ударників Одеської області і розмовляють з ними в питаннях роботи колгоспів.

29 листопада. Й. В. Сталін розмовляє з групою архітекторів-авторів проекту Палацу Рад.

23 грудня. Й. В. Сталін і Л. М. Каганович приймають делегацію колгоспників-ударників Дніпропетровської області і розмовляють з ними в питаннях колгоспного будівництва і постачання селу промислових товарів.

Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочистому засіданні, присвяченому 15-літтю Центрального аеро-гідродинамічного інституту (ЦАГІ).

25 грудня. Й. В. Сталін розмовляє з кореспондентом американської газети «Нью-Йорк Таймс» п. Дюранті.

28 грудня. Й. В. Сталін присутній на відкритті четвертої сесії Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР VI скликання.

До 29 грудня. Й. В. Сталін проглядає і редагує тези доповідей тт. Молотова і Куйбишева «Про другий п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР (1933—1937 рр.)» до XVII з'їзду ВКП(б). Тези опубліковані в газеті «Правда» № 359, 30 грудня 1933 року.

1934

18 січня. Привітання Й. В. Сталіна слухачам, викладачам і керівникам Червонопрапорної Військової Академії РСЧА ім. Фрунзе в зв'язку з п'ятнадцятиріччям Академії і нагородженням її орденом Леніна опубліковане в № 18 газети «Правда».

21 січня. Й. В. Сталін присутній у Великому театрі на урочисто-траурному засіданні, присвяченому десятим роковинам з дня смерті В. І. Леніна.

23 січня. Ленінградська об'єднана V обласна і II міська партійна конференція обирає Й. В. Сталіна делегатом на XVII з'їзд ВКП(б).

24 січня. Московська об'єднана IV обласна і III міська партійна конференція обирає Й. В. Сталіна делегатом на XVII з'їзд ВКП(б).

26 січня— 10 лютого.	Й. В. Сталін керує роботою XVII з'їзду ВКП(б).
26 січня.	Й. В. Сталін виступає на XVII з'їзді ВКП(б) із звітною доповіддю про роботу ЦК ВКП(б).
31 січня.	Й. В. Сталін виступає на XVII з'їзді ВКП(б) з промовою «Замість заключного слова».
	Й. В. Сталін присутній на демонстрації трудящих столиці на Красній площі на честь XVII з'їзду ВКП(б).

ЗМІСТ

И. В. Сталин. *Сочинения. Том 13.*
(На украинском языке)

Тираж 100 тисяч екз.
Здано до складання 7/VII 1951 р.
Підписано до друку
23.VII — 10.VIII 1951 р.
Папір $82 \times 108^1/_{32} = 6^{11}/_{16}$ паперових.
21,91 друк. арк.
Зам. 775.
Ціна 6 карб.

*

4-а поліграффабрика
Укрполіграфвидаву
м. Київ, пл. Калініна, 2.